

אספקלריא

אספקלריא לפרשת וירא תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ח אספקלריא לפרשת וירא תשפ"א

ח אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

ח ארבע שנות מאמרים על פסוק אחד – ועוד לא התחלנו!

ח הסגולה של ה"חפץ חיים" לזיכרון: "כי אם בתורת ה' חפצו"

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים.....

יב "אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו" (מעמדו של ישמעאל בן האמה

ולא בן שרה לעומת עשו בן רבקה).

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"ס, ירושלים

יח "והוא ישב פתח האהל כחם היום"

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי

כז מתי הגיעו המלאכים והאם ישבו בסוכה?

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

ל סעודות אברהם ויצחק.

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל

קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

לח אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים כאבינו אברהם.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

מ בגדרי קביעות סעודה.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על

הלכות המועדים וחדשי השנה.....

מד דיני בחירת הסנדק.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב

זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

נ האם חז"ל התירו את כל ה"שבותין" במקדש, בבין השמשות, שבות דשבות

(אמירה לעכו"ם) במקום מצוה או צורך?

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' ..

נג פניני עיון בפרשת השבוע.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד..... נז

מעניני הכנסת אורחים..... נז

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... סה

רוח אפינו | הישיבה בעידן קורונה..... סה

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... סח

שלש ברכות ראשונות של התפילה - כנגד ג' האבות..... סח

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס..... עב

מדוע הגיע המלאך האחראי על הפיכת סדום לאברהם?..... עב

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית..... עד

בענין בשר בחלב – אצל המלאכים..... עד

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... צו

בדעת הטור אם רשאי למול לכתחילה מעלות השחר [חידושים והערות בטור ב"י וש"ע הלכות מילה סימן רסב]..... צו

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים..... קט

מדוע נסיון "העקידה", הוא דווקא של אברהם אבינו ולא של יצחק..... קט

כיום יאיר / הרב נח גדליה קוצקוב..... קיג

חטאתה של סדום - גויים ובני נח במצות צדקה..... קיג

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל..... קיט

עירוב תבשילין של אברהם אבינו..... קיט

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... קכב

עקדת יצחק - לך לך מארצך..... קכב

לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)..... קכה

איך הצליח אבי הבן, שהגרי"ז סגל זצוק"ל יבטיח לו עוד בן זכר?..... קכה

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד..... קכט

מה השיכות בין מה שאברהם יהיה לגוי גדול להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה..... קכט

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' קמד

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה קמד
שתיקה ששתק לוט לאברהם קמה

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', קרית ספר קמז
איך עומדים בנסיון קמז

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' ושא"ס קנא
אשת לוט ונציב המלח קנא

מנחת נחום / הרב נחום אריה ברנט קנד
דרך ארץ קדמה לתורה קנד

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן' קנט
בדין העברת נחלה קנט
האם צריכים לשלם לגני ילדים, מטפלות, מעונות, בתקופת הקורונה, ומה הדין אם שילמו מראש? קסא

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד קסב
איך להדר במצוות על חשבון אחרים קסב

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד קסח
בענין החובה להאמין שהשי"ת הוא 'בעל היכולת' - 'הכל יכול', והמאמין כן בודאי יבטח בהשי"ת וזוכה לניסים קסח

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה' קעג
אם מותר לסרב לאכול בסעודת ברית בזמן הקורונה קעג

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות' קעו
חלה טמאה ביום טוב קעו

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית קעט
שותפות נכונה קעט

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית..... קפה

הפיכת אשת לוט לנציב מלח..... קפה

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קפו

רואים רואים..... קפו

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק..... קפח

"כח התפילה"..... קפח

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה' במושב יערה..... קצא

תכלית היסורים..... קצא

עומק הנפש / הרב שמעון גולדשטיין..... קצג

ההבדל בין 'קבלת' אורחים ל'הכנסת' אורחים..... קצג

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק..... קצז

ביאור ענין הצלת הצדיקים בסדום וחשיבות הקרבה והקשר ליראי ה'... קצז

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'..... ר

הערות בענין קיום האבות את כל התורה..... ר

פנינים..... רא

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... רד

למה צריך להתפלל?..... רד

צהר לפרשה / הרב אליהו גדלביץ'..... רו

הוראת 'קבע'..... רו

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר..... ריב

הבחירות באמריקה וירבעם בן נבט..... ריב

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק..... רטו

אברהם אבינו שעסק במצוות קבלת פני השכינה למה לא נפטר ממצוות

הכנסת אורחים..... רטו

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד.....
ריט.....
גדולה הכנסת אורחים.....

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס
שש משזר עה"ת, חיפה.....
רכב.....
אברהם עמוד החסד מול חסדי לוט, ישמעאל ואבימלך.....

תשואות חן / הרב חן פדלון, מח"ס קדושים תהיו, בני ברק.....
רכט.....
בענין כל כבודה בת מלך פנימה.....

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף רמא

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי.....
רמא.....
שאלת הגשמים.....

חינוך..... רמו

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
רמו.....
זריזין מקדימין.....

חידות..... רמח

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ.....
רמח.....
שאלות בפרשת וירא.....
רמח.....
חידותא דאפטרטא וירא (מלכים-ב ד).....
רמח.....
תשובות לחידותא נח.....
רמח.....
חידותא דאפטרטא לך לך (ישעיה מ-מא).....
רנ.....

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ.....
רנא.....
כתב חידה לפרשת וירא.....
רנא.....
פיתרון כתב החידה לפרשת לך לך: 'כבד'.....
רנא.....

פולמוס..... רנג

פולמוס / הרב יוסף פליסקין – רמת שלמה ירושלים, ורבני ולומדי אספקלריא...
רנג.....
חשיבות גידול הזקן – מקורות מגדולי ליטא בדורות האחרונים.....
רנג.....

אספקלריא לדרך היומי..... רסד

אספקלריא לדרך היומי – הארות במסכת עירובין..... רסד
הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים..... רסד

סיפור..... רסז

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים
וינשטוק..... רסז

פרק מ"ב "אות חיים מחיים שלום"..... רסז

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... רעו
ניצול מהפסקת חשמל ביום חופתו בזכות היתור..... רעו

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק..... רעז
"הקול קול יעקב"..... רעז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

ארבע שנות מאמרים על פסוק אחד – ועוד לא התחלנו!

כעבור למעלה מארבע שנים תמימות (חשון תשע"ז – חשון תשפ"א) בהן עסק מדורנו בפסוק הראשון בספר תהלים – "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'", לברר שיטותיו וללקוט מפירות מגדיו^א, נבוא בתודה ובתהילה, בחיל ורעדה, בשעריו של הפסוק השני:

"כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה"

חשוב לחזור ולומר שוב, שבארבע שנים אלו לא רק שלא מיצינו את הפירושים הקיימים, אלא שבקושי התחלנו! זכינו להציץ כדי חרך קטן להיווכח במימד חדש של מעלת התורה, שהיא "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים".

*

הסגולה של ה"חפץ חיים" לזיכרון: "כי אם בתורת ה' חפצו"

אל החפץ חיים פנו מבקשי ה' ומשאלתם בפיהם: יתן לנו רבינו עצה שנוכל לזכור את דברי התורה שאנו לומדים! ענה להם מרן ה"חפץ חיים" במלים הבאות: "כי אם בתורת ה' חפצו", ולא פירש את דבריו.

מתפקידנו להתבונן בדבריו הקדושים ולנסות להבינם (ומתוך כך נזכה להתחזק במעלת עסק התורה הקדושה ולקבל הדרכה ביחס הראוי לעסק התורה).

*

א. בספר מנחת אשר מבאר זאת, שהכוונה שייקר האדם מאוד את דברי התורה ואז לא ישכח אותם, שאין אדם שוכח את מה שיקר מאוד ללבו, כגון מספר ילדיו וכדומה.

[ומציין שם לדברי הרד"ק בתהלים קיט, טז: "בחוקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך", זה לשון הרד"ק: "בחוקותיך אשתעשע: כשאני מתבונן בהם אני משתעשע בהם, לפיכך לא אשכחם, כי הם לי לששון ולשמחת לבב".]

^א בכלל זאת תקופת-מה בה עסקנו בהקשר בין הפסוק הראשון לשני.

^ב מובא בספר "מנחת אשר" (רא"ז וייס, עמ' קג)

^ג (ראה שם כמה מקורות לדבר זה.)

^ד כך מתחיל הדיבור על פי רד"ק השלם.

יא"ק: ויש להוסיף על דבריו בביאור כוונת החפץ-חיים, שסגולה זו מפסוק זה אינה המצאה חדשה אלא כבר נזכרה בש"ס, שהרי נאמר במסכת עבודה זרה יט, א: "ואמר רבא בתחילה נקראת [התורה] על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", וכמובא גם במדרש שוחר טוב על פסוק זה שאם "חפצת בתורה" ועמלת בה לבסוף תיקרא על שמך "תורתו של פלוני", ומבואר במהרש"א על פי הנאמר בנדרים מח, א (לגבי משה רבינו), שנתנית התורה לאדם במתנה מתבטאת בכך שלא ישכח אותה. אם כן נזכרה בגמרא הסגולה שלא לשכוח את התורה, שיהיה "בתורת ה' חפצו" ואז תקרא התורה "תורתו" וממילא לא ישכחנה.

*

ב. עוד נראה לבאר קצת בדרך דרש, בכוונת דברי קדשו של ה"חפץ-חיים" באופן אחר, על פי דברי רבא הנזכרים (ממסכת עבודה זרה יט, א "ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה, ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה"), שאכן כפשוטו, כוונת הגמרא הינה כמו במדרש שוחר טוב, ש"בתחילה" הכוונה קודם שעמל האדם ללמוד את התורה, ו"לבסוף" הכוונה אחר שעמל בה ולמדה, אולם הצ"ח בסוף ברכות (סד, א) מבאר את גמרא זו באופן אחר, על פי הנאמר במסכת ברכות לה, א: "ר' לוי רמי כתיב (תהלים כד, א) 'לה' הארץ ומלואה', וכתיב (תהלים קטו, טז) 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם', לא קשיא, כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה".

ולפי מימרא זו מבאר הצ"ח גם את כוונת רבא במסכת עבודה זרה: "בתחלה" כלומר "קודם ברכה", נקראת התורה על שמו של הקדוש ברוך הוא, ו"לבסוף" – "אחר ברכת התורה", היא נקראת על שם האדם שלומדה, שניתנת לאדם.

ומוסיף הצ"ח, שהלוא בכלל מה שמקבל את התורה "במתנה" נכלל שלא ישכח אותה, וכנ"ל מנדרים מח, א שבכך מתבטאת נתינת התורה לאדם במתנה, ואם כן אמירת ברכת התורה כראוי מהווה סגולה לזכרון, שלא ישכח את תלמודו.

[נראה ב"חדושי הגרש"ז" (רש"ז וובר, עמ' רד), שמביא אסמכתא לדבר זה מלשון דוד המלך בתהלים קיט, יא-יב, (כמה פסוקים לפני הפסוק שהובא לעיל כאסמכתא לפירוש שב"מנחת אשר"): "בלבי צפנתי אמרתך וגו', ברוך אתה ה' למדני חוקיך": "בלבי צפנתי אמרתך" – נזהר אני שלא לשכוח את דברי התורה (כדברי רש"י ורד"ק), וזאת כיצד? "ברוך אתה ה' למדני חוקיך" – על ידי שאני מברך אותך בברכת התורה.]

ולפי הדברים האלה יש לנו ביאור נוסף לדבריו של החפץ-חיים, שבא אלא להצביע על דברי הצ"ח, שלדבריו אכן בפסוק "כי אם בתורת ה' חפצו וגו'" רמוזה סגולה לזכור את

התורה, שיברך ברכת התורה כראויה ואז תיעשה התורה "תורתו", שתיקרא על שמו ותינתן לו במתנה וכך לא ישכח אותה.

*

ג. ועוד אפשרות שלישית נראה שיש בביאור כוונתו של החפץ-חיים שהסגולה לזכור את מה שלומד הינה "כי אם בתורת ה' חפצו".

והיא, על פי מה שכתבו כמה מפרשים שהכוונה בפסוק זה הינה שתהיה כוונתו עבור "תורת ה'", לשמה, ולפי זה שמא לזה עצמו היתה כוונת החפץ-חיים: "למד את תורתך לשמה ואז לא ישתכח תלמודך".

וראה גם בשבת לא, א דרשת הגמרא מפסוק (ישעיה לג, ו) "יראת ה' היא אוצרו", ופירש רש"י שם שיראת ה' היא סגולה לזכרון, ושמא יש לבאר שאכן הטעם לכך הוא כי יראתו תביאנו ללמוד לשמה.

ואכן דבר זה שלימוד לשמה הבא מחמת יראת שמים הוא סגולה לזכרון כבר למדוהו חז"ל (שהש"ר פרשה ח, יד, אות א) מפסוק (מלאכי ג, טז) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ליראי ה' ולחשבי שמו", זה לשון המדרש: "ויכתב – שהוא כותב על לבם וכו', ספר זכרון לפניו – שהוא מזכירה להם, למאן? ליראי ה' ולחושבי שמו".

וראה עוד ב"בית אבות" לר"ח פאלאג'י זיע"א (אבות ו, ו) שאמירת דבר בשם אומרו הוא סגולה לזכרון, ונראה שאף אמירת דבר בשם אומרו מהותה ביטוי של עשייה לשמה, שבכך שאינו מנסה לייחס את החידוש לעצמו מראה בכך שכל כוונתו באמירת החידוש

^ה אולי עניין ברכת התורה כראוי נרמז גם בעצם משמעות "כי אם בתורת ה' חפצו", וכמו שנהוג לפרש את מאמר חז"ל שחורבן הארץ היה כי "לא ברכו בתורה תחלה" שהכוונה שלא העריכו מספיק את התורה, והפכו הוא שיברך כראוי באופן שיהיה בתורת ה' חפצו.

ואף שמשמעות הצל"ח הינה שנתנת התורה במתנה על ידי הברכה עניינה כמו נתינת המזון וכדומה לאדם אחר הברכה עליו, שמא אדרבה, גם בברכות על המזון וכדומה האדם מבטא הודאה, ומבטא שהוא יודע שאינו ראוי ואינו כדאי לקבל מזון זה שחננו ה' ברוב חסדיו, ולכן מקבלו במתנה, וגם בתורה הברכה הינה (לפי הצד ששייכת לברכות הנהנין) ביטוי על הערכתו את גודל החסד שיש לו את הזכות ללומדה ולכן מקבלה במתנה, אלא שאם אינו מברך בתורה "תחלה" שאינו מעריך את חסד זה יותר מכל שאר החסדים שעשה עמו ה' במזון וכדומה, על זה אבדה הארץ.

ונראה לבאר בעומק העניין, שיש טועים ואומרים שמאחר שרצון ה' עתה שנאכל וכדומה אין רצון ה' גדול יותר בלימודנו מאשר באכילתנו, עד שמשוים קטן כגדול, וזה אינו מדויק, אלא האמת היא שודאי על האדם לעשות בכל זמן רק את מה שרוצה ה' ממנו כעת, אבל בודאי רוצה ה' יותר בלימוד ושאר ענייני עבודת ה', ואדרבה, זה עצמו התפקיד בזמן האכילה וכדומה, לראות את האכילה כדבר הטפל ומסייע גרידא ללימוד התורה, שהלא נברא העולם בשביל התורה שנקראת ראשית, ולכן על דבר זה "אבדה הארץ", כי איזה קיום יהיה לארץ כאשר מתייחסים אל התורה כאל שאר ענייני העולם, שהלוא כל קיום העולם הוא על ידי שהתורה היא ה"ראשית" בו, ודו"ק. ואולי זה ביאור דברי חז"ל במדרש (בר"ר ב,ה): מתחלת בריתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים וכו', אבל איני יודע באיזה מהם חפץ וכו', כיון דכתיב (בראשית א,ד) "וירא אלהים את האור כי טוב", הוי במעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהן של רשעים"]

¹ "סגולה" מלשון "אוצר", מקום שימור, עי' רש"י מלאכי ג, יז.

¹ ומקורו מדברי הירושלמי (שקלים פרק ג, בהוספה מכת"י, עי"ש) שמשמע לו משם שמי שאינו אומר דבר בשם אומרו משכח תלמודו, ומדייק כך אף מוזה"ק בראשית [לך לך] צו.ב, ועיין ואברהם זקן (מבנו ר"א פאלאג'י) דרוש ג' לשבת הגדול שהביא את דברי אביו הללו כמקור לכך שאמירת דבר בשם אומרו זו סגולה לזכרון, עי"ש יתר דבריו.

אינה בשביל להגדיל את כבודו שלו אלא להגדיל את כבוד שמים, שהרי כלפי שמיא אם
חבירי אמר דבר זה ולא אני אמרתיו אין זה גורע מאומה מכבוד שמים.^ח

ח ושמה מזה הטעם עצמו אמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ו) "האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם", כי עיקר
הגאולה היא גאולת השכינה וגילוי כבוד שמים, שיהיה ה' למלך על כל הארץ, ואם כן בזה עצמו שמתכוין למען
כבוד שמים מביא גאולה.

ובנוסף על כך, העושה בכוונה זו ממשיך בכך גם את הגאולה השלמה, שכן הציפייה לגאולה מקרבת את הגאולה,
על דרך מאמר הכתוב (ישעיה כה, ט) "קוינו לו ויושיענו", ועוד פסוקים דומים. ועיקר הציפייה לגאולה הינה הציפייה
לגאולת השכינה וגילוי כבוד ה', וזו תקוות הגאולה שבכוחה להמשיך את הגאולה (על דרך: קוינו "לו"), ואדם כזה
כאשר יקווה לגאולה תהיה תקוותו כראוי, לשמה ולא לשם עצמו, ולכן הוא דוקא בידו להביא את הגאולה. וכמו כן
שמה כדי להגאל צריך שירצה את הגואל שיזמין ה' (ראה מלאכי ג, א), ומי שאין כוונתו לשם שמים שמה אם ידע
שהגואל אינו מחבורתו לא ירצה עתה בגאולה (כל עוד שאינו מבין מהותה של גאולה לאשורה). (וע"ע מהר"ל
בדרך חיים על אבות ו,ו ובאור חדש על אסתר ב, כב)

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

**"אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו" (מעמדו של
ישמעאל בן האמה ולא בן שרה לעומת עשו בן רבקה)**

פֶּלֶא אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלֵיךָ שְׂרָה שָׁמַע בְּקֶלְהָ פִּי בִּיצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע (כא, יב)

א] הנה בתורה מיוחס נסיון העקידה לאברהם אבינו כמו שנאמר (כב, א) "ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם".

והענין טעון ביאור שהרי גם יצחק היה לו נסיון בזה, ומדוע התורה מייחסת את הנסיון דוקא לאברהם אבינו ולא ליצחק?

וראה במשך חכמה (בראשית כב) שכתב לבאר זאת, לפי שכל מעשיהם של האבות הוא יחס אומתנו והקירבה להשי"ת מכל משפחות האדמה. ומעשי האבות המה לזכרון לבניהם, וכמו שפרש"י מש"נ (שם, יד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה" - שה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה.

ולכן אילו היה הכתוב מזכיר בנסיון את יצחק, אז גם עשו היה בא להתפרנס מכח העקידה, מאחר שגם הוא זרעו של יצחק. ולכן בחר הכתוב לייחסו דוקא אל אברהם שאז זה מיוחס רק לישראל לחוד - וכדאיתא בנדרים (לא, א) שהנודר מזרעו של אברהם מותר באומות וישמעאל אינו בכלל משום שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", וגם עשו אינו בכלל "כי ביצחק" ולא כל יצחק. יא

^ט והגם שנתבאר במקו"א (וירא תש"פ) שהנסיון של אברהם היה גדול יותר מהנסיון של יצחק, עדיין זה לא מבאר מדוע התורה לא מזכירה מזה מאומה.

^י דברי המשך חכמה טעונים ביאור מה ההבדל אם נכתב יצחק מפורש בתורה או לא, וממ"נ אם באמת הם נחשבים זרעו של יצחק ומצד זה ראויים להתפרנס מה יועיל מה שלא נכתב יצחק מפורש בתורה וצ"ע. ויתכן לבאר בזה ע"פ מש"כ הגר"א (שה"ש א, ג) שהאומות אינם לומדין תורה שבע"פ כי היא ביחוד לישראל לבדן, לעומת תורה שבכתב מחמת שהיא גבוה נכללין בזה גם שאר האומות. ומוסיף שתורה שבכתב דומה לריח שגם הרחוקים מריחין ממנו, אבל תורה שבע"פ היא בחינת טעם שרק מי שאוכל מרגיש את הטעם. ועפ"ז י"ל שאילו היה נכתב יצחק בתורה בהכרח היה להם שייכות לזה.

^{יא} ראה ברמב"ם (פ"ט מהל' נדרים הכ"א) שכתב וז"ל נדר מזרע אברהם מותר בבני ישמעאל ובני עשו ואינו אסור אלא בישראל שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע" והרי יצחק אמר ליעקב (בראשית כח, ד) "ויתן לך את ברכת אברהם". והק' המפרשים שהרי בגמ' בנדרים (לא, א) מבואר "כי ביצחק" ולא כל יצחק ומדוע פי' לה הרמב"ם באופ"א. וראה ברדב"ז שם שביאר שהיה קשה ליה מה ראית לרבות את יעקב ולהוציא את עשו, לכן כתב שהרי יצחק אמר ליעקב "ויתן לך את ברכת אברהם". וא"כ מבואר שבעצם גם עשו הוא זרעו של יצחק אלא שיעקב חבל נחלתו (בגדר גורל כמו שיבואר בפנים). אמנם המהרי"ט (ח"ב או"ח סי' ו) האריך ומסיק שכל בניו של עשו לא נקראין זרע יצחק ע"ש. וע"ע בגמ' בשבת (קד, א סוה"ע) "הללו זרעו של יצחק" ובגמ' בקידושין (יח, א) שמבואר שעשו נקרא יורש. וע"ע ברמב"ם בפה"מ שם בנדרים, שכותב ז"ל מפורש בתורה שזרע אברהם סתם אינו אלא זרע יעקב בלבד, והוא מה שאמר לו ה' "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" ולא נתקיים זה אלא בזרע יעקב, ולפיכך מותר לו ליהנות ואפילו בעשו וישמעאל ע"כ. אמנם מאידך גיסא יעוי' ברש"י ובמדרש אגדה (במדבר כ, יד) עה"פ שם שנא'

וזהו נוסח התפילה ('והוא רחום' בימי בה"ב) שאומרים "ותראה לפניך עקידת יחיד למען
ישראל".

ומוסיף המשך חכמה (כח, יג) לדקדק כן ממה שאמר הקב"ה ליעקב (שם) "אני ה' אלקי
אברהם אביך ואלקי יצחק" – ומדוע לא הזכיר "אביך" על יצחק. אלא מפני שיצחק הוא
גם אבי עשו, ולכן הזכיר רק את אברהם בתורת אב שאצלו ישמעאל ממועט. וזהו שאמר
לו הקב"ה שם (שם, טו) "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" ופרש"י
מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו, שלא אמרתי לו "כי יצחק יקרא
לך זרע" אלא "כי ביצחק" ולא כל יצחק.

א] אך עלינו לבאר אם עשו נחשב זרעו של יצחק – איך יתכן שלא יחשב ג"כ זרעו של
אברהם, שהרי הוא צאצא של אברהם מאחר שהוא בן של בנו יצחק. יב

ב] עוד ראוי להבין, מדוע באמת ישמעאל בן אברהם חלוק מעשו בן יצחק – שישמעאל
לא מיוחס לאברהם אביו, ואילו עשו מיוחס ליצחק אביו.

ג] בעיקר הענין של 'ישמעאל בן הגר' שכאמור לא נחשב לזרעו של אברהם ועוד יתירה
מזו הוא מוגדר "עם הדומה לחמור" (עי' ב"ק מט, א). ראוי להבין שהרי הגר זכתה לראות
תדיר מלאכים (עי' רש"י טז, יד) וגם זכתה שמלאך ה' נגלה אליה ודבר עמה, וא"כ הגם
שנתבאר במקו"א שהיא לא היתה כפופה לשרה כמו שהם היו כפופות לרחל ולאה – זה
רק סיבה מדוע לא זכתה שישמעאל יחשב בנה של שרה, אבל עדיין צריך להבין מדוע לא
הצליחה מצד עצמה להוציא זרע כשר מאברהם אבינו.

ד] אברהם אבינו אמר לקב"ה (בראשית טו, ג) "הן לי לא נתת זרע", ואמרו חז"ל (ב"ר
מד, י; נדרים לב, א) שאמר לו הקב"ה צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד
להעמיד בן, אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד אבל שרה תלד, אני
קורא לכם שם אחר וישתנה המזל.

והקשו האוה"ח (שם יז, ה) ומהרש"א (נדרים לב, א) שהרי מצינו שאברהם הוליד את
ישמעאל עוד קודם שהשתנה שמו לאברהם.

ועוד העירו מדוע הוסיף לו הקב"ה "שרי לא תלד אבל שרה תלד" – הרי רק אברהם טען
לקב"ה ודי היה להשיב לו על עצמו, ולמה הוצרך להוסיף גם את שרה.

ה] בגמ' בברכות (יג, א) מובא שכל הקורא לאברהם 'אברם' עובר בעשה ובלאו שנא'
(בראשית יז, ה) "ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם". ומקשה הגמ' אלא

"וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו"
שכתבו מה ראה להזכיר כאן אחוה? אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנאמר לו (בראשית טו, יג) "כי גר יהיה
זרעך" ועל שנינו היה אותו החוב לפורעו – ואנו שפרענו החוב לנו הארץ. וע"ע במצודת דוד (יהושע כד, ד) ודו"ק.
וראה גם בספר שיעורי הגרמ"ד הלוי (פר' תולדות) עה"פ "אם יעקב ועשו" מש"כ בשם הגר"י ועפ"ד רש"י (בראשית
לג, ח) שעשו נקרא בנה של רבקה ואח של יעקב ע"ש.

יב וראה גם במג"א (תקצא, ז) שמבואר מדבריו שעשו נקרא זרעו של יצחק ולא של אברהם.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו" (מעמדו של ישמעאל בן האמה ולא בן שרה
לעומת עשו בן רבקה)

מעתה הקורא לשרה 'שרי' הכי נמי?! התם קודשא ב"ה אמר לאברהם (שם, טו) "ויאמר
אלקים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה".

ומבואר שהשם שרה לשרי הוא דין מיוחד רק על אברהם אבינו, והענין טעון ביאור.

"מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו"

(ב) נקדים לבאר את החילוק המהותי בין ישמעאל בן אברהם לעשו בן יצחק.

הנה באור החיים (כח, יג) ג"כ כתב את יסודו של המשך חכמה הנ"ל, והוסיף לבאר מדוע
ישמעאל אינו מיוחס לאברהם אבינו. וכותב שהירושה ליעקב עברה מאברהם ולא דרך
יצחק, כי אז גם עשו היה יורש. אך ישמעאל אינו יורש את אברהם כי משפט עבד יש לו
כמו שנא' (כא, י-יג) "בן האמה". וכמש"כ הספורנו שם "כי לא יירש בן האמה" – שאינו
מיוחס אחריו שהולד הולך אחר הפגום.

וע"ע בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל) שאמר הקב"ה לאברהם אין אתה יודע ששרה היא
זאת שראויה לאשה ממעי אמה והיא חברתך ואשת בריתך לא נקראת שרה שפחה אלא
אשתך, לא נקראת הגר אשתך אלא שפחתך ע"כ.

ומעתה החילוק ברור, כי ישמעאל הוא בן האמה וולד שפחה כמותה (כדאיתא בקידושין
סו, ב), משא"כ עשו שהוא בן הגבירה.

וכך מדוקדק במקראות יהושע (כד, ג-ד) שלגבי אברהם נאמר "ואתן לו את יצחק", ולגבי
יצחק נאמר "ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו". וביאר הרד"ק שלא זכר את ישמעאל כי
הוא בן האמה.^{יג}

וראה במשך חכמה (דברים לב, ט) שכתב לבאר את נוסח התפילה שאומרים (בתפילת
שחרית קודם פסוד"ז) "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו". וצריך
להבין מהו שלשת הענינים "חלק" "גורל" ו"ירושה" שאנו מזכירים.

וביאר ש"חלק" הוא לפי ערך האיש, אך המושג של "גורל" זה שהיה יכול להיות להיפך.
והנה אצל אברהם, ישמעאל היה בן השפחה (הגר) ויצחק היה בן הגבירה (שרה
הנביאה), וא"כ בדין הוא שיצחק בירר הטוב וישמעאל נטל הזוהמה. אבל יעקב ועשו
שהיו שניהם בני רבקה בעיבור אחד, א"כ הטוב שנטל יעקב הוא רק בגדר "גורל". ואח"כ
אצל יעקב פסקה הזוהמה ומטתו היתה שלימה (כדאיתא בשבת קנו, א; פסחים נו, א)
ולכן זה כמו "ירושה" שכולם שוים בה ממילא.

וזהו "מה טוב חלקינו" – כלפי יצחק שבירר את חלק הטוב (וזה כנגד "כי חלק ה' עמו")^{יד}.
"ומה נעים גורלינו" – כלפי יעקב שזכה בטוב בגדר גורל (וזה כנגד "יעקב חבל נחלתו").
"ומה יפה ירושתנו" – שכולנו שבטי ישורון בחירי א'ל חי.

^{יג} אמנם הרלב"ג שם ביאר לה באופ"א.

^{יד} הנה בחז"ל (ב"ר סה, טו; ילקוט"ש האזינו רמז תתקמב) מבואר שהנהגת "כי חלק ה' עמו" מיוחס ליעקב אבינו
כסיפא דקרא שנא' "יעקב חבל נחלתו". אך מדברי המשך חכמה מבואר שרישא דקרא "כי חלק ה' עמו" מיוחס

"וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא"

ג) אך הדברים הללו שישמעאל מוגדר "בן האמה" אינם פשוטים. שהרי בתורה נאמר (כא, יג) על ישמעאל "וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא"¹⁰, וכבר כתב הנצי"ב ('העמק דבר') לדקדק מה שאמרה שרה (בראשית כא, י) "כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק" – דאם הכונה שישמעאל אינו נחשב זרעו של אברהם מצד היותו "בן האמה", א"כ למה הוסיפה "עם בני עם יצחק", הרי אפילו לא נולד יצחק מ"מ ישמעאל לא מתייחס אחריו.

אלא ודאי גם שרה מודה שישמעאל נחשב לבן של אברהם ורק כשהנידון "עם יצחק" אינו נחשב כבן. וביאר שהיה התנאי ביניהם שלגבי שרה הגר תיחשב כשפחה וכמש"נ (שם טז, ג) "ותתן אותה לאברם אישה לו לאשה" – דרק כלפי אברהם עצמו תהא נחשבת כאשה ולא כשפחה, אך כלפי שרה תהא נחשבת כשפחה.¹¹

נמצא דבאמת מצד אברהם עצמו גם ישמעאל מיוחס אליו – ורק מכוחה של שרה הוא נחשב כבן שפחה שלא יתייחס אליו. וזהו שאמרה "כי לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק".

וראה במשך חכמה (בראשית כא, יב) שכתב לבאר ענין מופלא שמובא בגמ' בב"ב (נח, א) שר' בנאה הוה קא מציין מערתא (כדי למנוע אנשים מטומאה). כי מטא למערתא דאברהם אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא, אמר ליה מאי קא עביד אברהם? א"ל גאני בכנפה (בין זרועותיה) דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה.¹²

וביאר כי הנה אמרו (שבת קמו, א) עד שלשה דורות לא פסקה זוהמא מאבותינו – אברהם הוליד את ישמעאל יצחק הוליד את עשו כו'. אך שרה נטלה מאברהם רק את הטוב ואת הזוהמה נטלה הגר. והזוהמא שהיה באברהם זה החלק שטעה בידיעת אלוקות טרם שהכיר את בוראו, ולכן התולדה מזה מוגדר עם הדומה ל'חמור'. (וכ"כ האוה"ח (בראשית מט, ג) שמה שהצליח ישמעאל לצאת מאברהם כי הוא חלקי הרע שזרע בו תרח שהיה עובד ע"ז, וכשיצתה נפש אברהם יצאה דבוקה מבחינת הרע אלא שגבר עליו חסד אברהם וכפה בחינת הרע עד שהפרידה ומסרה בישמעאל).

¹⁰ ליצחק נומצינו במדרש (ב"ר נו, ה) שאמרו שכל מה שהיה אברהם אבינו עוקד את יצחק בנו מלמטן היה הקב"ה כובש שריהם של עובדי כוכבים מלמעלן ודו"ק], ובמקו"א ביארנו שהגם שהנהגת "כי חלק ה' עמו" התחילה אצל אברהם אך לא נקבעה אלא אצל יעקב.

¹¹ ביד רמה (סנהדרין נט, ב ד"ה והדרינן) כתב לאו למימרא דהוא עיקר זרעו של אברהם לכל מילי דהא כתיב "כי ביצחק יקרא לך זרע", אלא ה"ק לגוי אשימנו בזכות שיצא מחלצין אבל לא יקרא לך זרע אלא ביצחק. וע"ע בשו"ת שאגת אריה (סי' מט) מש"כ בזה, וע"ע היטב במלבי"ם (יהושע כד, ג) בנוגע לזה.

¹² וכ"כ המלבי"ם שם וז"ל לא ויתרה (שרה) דבר מן האישות שלה, כי לא הוציאה לחירות בזה כי עדיין היתה שפחתה קנין כספה, והיא נשארה אשת אברם לבדו. וביאר שזה כונת חז"ל שאמרו (ב"ר מה, ג) "לו לאשה" ולא לאחר, ר"ל שלא היה יכול למכרה כי נשארה קנין שרה.

¹³ בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תיח) כתב שזה המאמר בודאי יש לו סוד וצריך פירוש, כי לא יתכן להאמין שהאבות הקדושים במערת המכפלה או בבית עולמים וצורך חייהם ינהגו אלו המנהגים הפחותים ההכרחיים לנו בעולם הזה מן המאכל והמשתה וכ"ש חברת הנשים אשר היא חרפה לנו, ביחוד יותר מכל מושגי חוש המשוש אשר עליו התיחסה חרפת האדם. ועל כן נראה לו שאותו המאמר כלו משל כו' ע"ש.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו" (מעמדו של ישמעאל בן האמה ולא בן שרה
לעומת עשו בן רבקה)

ושרה ביררה ממנו את הצדק והטוב לבד ולכן ילדה את יצחק. וזה מה שהמליצו חז"ל
דאברהם גני בכנפיה דשרה וקא מעייני ליה בראשו – היינו שכל מהותה של שרה הוא
לברור את הטוב מראשו והיינו את הדעות הצודקות והקדושות אשר העלה בעצם עיונו
אחרי הכרתו את בוראו בשלמות.

ולכן שרה ביקשה בנחרצות לגרש את הגר וישמעאל אחרי שראתה את ישמעאל מצחק
(בראשית כא, ט) ואמרו חז"ל דהיינו ג' עבירות חמורות. אמנם התורה מעידה שאברהם
אבינו מצידו "וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו" (שם, יא) ופרש"י על
שאמרה לו לשלחוי". וע"ז אמר לו הקב"ה (שם, יב) "כל אשר תאמר אליך שרה שמע
בקולה" – כי היא בוררת רק הטוב. "כי ביצחק יקרא לך זרע" ופי' הספורנו "כי בדין אמרה
לעשות כך כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בו".

ד) ומעתה מובן מדוע עשו נחשב בנו של יצחק לעומת ישמעאל שלא נחשב בנו של
אברהם. כי באמת גם אצל אברהם מה שישמעאל לא מתייחס אל אברהם כבנו זהו רק
ע"י כוחה של שרה, וזהו מש"נ "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא
לך זרע".^{יט}

ונמצא שמה שזכינו שיצחק מוגדר "חלק ה'" לעומת ישמעאל הוא בעבור שהוא בנה של
שרה – וזהו "מה טוב חלקנו". אבל מה שזכינו שעם ישראל יצא מיעקב לעומת עשו זה רק
בגדר של "מה נעים גורלנו".

ולכן מה שהוליד אברהם את ישמעאל עוד קודם שנשתנה שמו לאברהם לאו מידי הוא,
כי רק מה שנולד לו עם כח הבירור של שרה נחשב זרעו לענין זה, וזהו "כל אשר תאמר

^{יח} ענין גירושו של ישמעאל כתב הרמב"ם (פה"מ אבות ה, ג; וכ"כ שאר מפרשים שם) שהוא אחד מהעשרה נסיונות
שנתנסה בהם אברהם אבינו. ז"ל והתשיעי - הרחקת בנו ישמעאל, והוא אמרו לו יתעלה (בראשית כא, יב) "אל ירע
בעיניך על הנער ועל אמתך", וכבר העיד הכתוב כמה קשה היה הדבר עליו (שם, יא) "וירע הדבר מאד בעיני
אברהם", אבל הוא קיים ציוויו יתעלה וגרשם.

^{יט} ויתירה מזאת אצל יצחק שלא היה לו את כח הבירור של שרה הצליח עשו להיות בעיבור אחד יחד עם יעקב
(לעומת ישמעאל שהגיע מהגר), אך למעשה היסוד שזה שכל שאין כח של בירור יכול בהחלט להתהוות גם
ישמעאל ועשו. והנה המשך חכמה כתב שישמעאל יצא מאברהם דרך הזוהמא שלו (אותו הזמן שעדיין לא הכיר
אברהם את בוראו ואילו שרה כאמור עשתה בירור ונטלה רק את הטוב), אמנם אצל יצחק אנו רואים דהגם שלא
היה בו זוהמא כזו הצליח עשו לצאת ממנו, וע"י היטב באוה"ח (בראשית מט, ג) ובאלשיך (שמות פ"א) בזה.
ובמקו"א ביארנו בשם הגר"א שיש חילוק מהותי בין ישמעאל לעשו, שישמעאל מוגדר 'אבות הטומאה' והוא חוץ
לישוב לגמרי (מוגדר ים) כיון שבא מהגר, לעומת עשו שמוגדר 'אבות נזיקין' (ומוגדר 'מדבר') כי הוא נמצא בתוך
המחנה והחמיץ, כמבואר בגמ' בקידושין (יח, א) שעשו מוגדר 'ישראל מומר' וביאר רבי צדוק הכהן (דברי סופרים'
אות לח) מחמת שבא מיצחק ורבקה, וכ"כ האלשיך (יהושע כד, ד) שמחמת כן נחשב עשו לאיזה בחינה לבנו של
יצחק. והיינו שישמעאל שמיוחס לזוהמא לפיכך מוגדר 'אבות הטומאה' מופקע לגמרי לעומת עשו שלא יצא
מהזוהמא רק החמיץ לפיכך הוא מוגדר רק ל'מזיק'. (וראה באלשיך (שמות פ"א) שהביא מה שאמרו בפסיקתא
(ילקוט תולדות רמז קי) כי כשהיה עשו בבטן אמו שתה כל דם נדותה. וע"ע במדרש שכל טוב עה"פ (בראשית כה,
כה) שנא' "ויצא הראשון אדמוני" שהיה עיקר יצירתו מטיפת אדם של אמו ולפיכך היה אדום. וע"ע באוה"ח (כו,
יג) שעשו הוא זוהמת הקדושה אחר צירופה באש הגבורה שבבחינת יצחק אבינו, ושלכן רבקה לא היתה קשורה
אליו באהבה כדרך אב ואם (וראה בס' שיעורי הגרמ"ד פר' תולדות מש"כ לבאר במה שנא' "אם יעקב ועשו"). וע"ע
בשל"ה (תולדות תורה אור אות לה) שכתב ז"ל הסוד בזה, שרבקה היתה הכור שבה נזדכך יעקב ונצרף יעקב, ועשו
שהיה עמו שאב כל הזוהמא וכל הסיג שהיה דבק מצד לבן הארמי הכל בא לעשו זה רמאי וזה רמאי. ואז נשאר
יעקב כסף נקי מזוקק שופריה משופריה דאדם הראשון, ועשו מצד זוהמא שהטילה הנחש).

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו" (מעמדו של ישמעאל בן האמה ולא בן שרה
לעומת עשו בן רבקה)

אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע". כי מה שאמר לו הקב"ה "אברם אינו מוליד אבל אברהם מוליד" זה מיוחס כלפי הזרע אשר ראוי להיות הממשיך, וישמעאל לא נחשב זרעו לענין זה כי אם יצחק שבא ע"י שרה (אוה"ח יז, ה ומהרש"א נדרים לב, א ד"ה ויוצא).

ולכן הוסיף לו הקב"ה "שרי אינה מולידה אבל שרה מולידה", כי זהו הענין שאנו אומרים שהזרע הראוי להיות הממשיך הוא רק מי שבא מכח "אברהם ושרה", אבל אברהם מצד עצמו באמת הוליד גם בלא שינוי השם, ובכדי שיהיה זרע הראוי להיות הממשיך היה צריך שינוי השם לאברם ולשרי (אוה"ח שם).

וזהו הענין שמבואר בגמ' בברכות שמה שאמר הקב"ה לאברהם "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה" הוא דין מיוחד רק לאברהם אבינו. וביאר המהרש"א שם – דמכיון שאברהם חשב שההבטחה שהבטיח לו הקב"ה יתקיים בישמעאל כמש"כ (בראשית יז, יח) "לו ישמעאל יחיה לפניך", על כן בא לו הציווי הזה שיעקר דבר זה מפיו ושלא יקרא לה שרי אלא שרה שממנה יבוא לך השררה והחשיבות לכל העולם כשתלד לך את יצחק.

נמצא שכלפינו רק אברהם אבינו נשתנה להיות נקרא "אברהם" אב המון גויים והיחס שלנו הוא אליו (ולא אל שרה), אך למעשה אברהם אבינו לבדו אינו מגיע לדרגה זו והוא מוכרח את שרה בשביל זה.

ועפ"ז מובנים דבריו של המשך חכמה מה שלא מייחסת התורה את זכות העקידה ליצחק – כי אז היה גם לעשו איזה שייכות לזה מאחר שיש לו איזה יחוס ליצחק. אבל כשאנו דנים כלפי הכח של אברהם ליטול ממנו רק את הטוב (בצירוף כוחה של שרה) – בזה אין לישמעאל ועשו שום שייכות.

לתגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם"

וּיְרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלָיו מִמֶּרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם (יח, א)

בפ"י רש"י (שם) ישב - ישב כתיב, בקש לעמוד, אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך, שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים והן יושבין, שנאמר "אלקים נצב בעדת א-ל" (תהלים פב א), עכ"ל.

-א-

בהדר זקנים (שם) ישב פתח האהל. חסר וא"ו והוי כמו ישב שרצה לקום א"ל הקדוש ברוך הוא שב וסימן הוא לבניך כדפי' הקונטרס. פי' שכיון שראה שכינה היה רוצה לעמוד א"ל שב כדפי' הקונטרס וזהו ישב כתיב כלומר בציווי, עכ"ל.

ובר"א מזרחי (שם) ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב כו'. בבראשית רבה (מח ז) שאילו היה בוי"ו, שהוא פועל בינוני, היה מתפרש היה יושב, כמו "ופרעה חולם" (מקץ מא א), ואז היה פירושו שכאשר נראה לו ה' היה יושב, אבל כשראהו קם. אבל השתא דכתיב בלא וי"ו, שהוא פועל עבר, משמע שכאשר נראה אליו ה' ישב, במקום שהיה לו לעמוד אם היה יושב. לפיכך דרשו שאמר לו הקדוש ברוך הוא שב, ולפיכך ישב, עכ"ל.

-ב-

בגור אריה (שם) בד"ה ואתה סימן לבניך וכו'. ומה שהודיע לו זה עתה דווקא, מפני כי מצות המילה גורם שהשכינה עם ישראל, מפני שהיא הברית והחבור בין ישראל לאביהם שבשמים, וכו' עכ"ל.

בספר אפריון (שם) בד"ה והוא ישב פתח האהל: פי' רש"י ישב כתיב (חסר ואו), בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים והם יושבין. ומקשים אמאי הראה לו הקדוש ברוך הוא דבר זה עתה דוקא. ונראה לפע"ד, כי הנה בעל העקדה (שער יח) כתב, כי המילה אחת מתועלותיה לאהבה והתקשרות אשר תהיה בין בני הברית, אשר יהיה להם אות ורושם נפלא להתקשר בקשר אהבה ולתווך השלום ביניהם. [ועי' מה שאכתוב בזה אי"ה בפ' בלק בפסוק מי מנה (כג ט) ד"ה ונראה]. והנה הדיינים זאת היא פעולתן ג"כ לתווך השלום בין בעלי הדינים ולהציל את העשוק, וזהו שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו אתה סימן לבניך, עתה שקיימת מצות מילה, שזהו יגרום שלום ואהבה בין בניך, והשלום חביב עלי מאוד עד שאתה תשב ואני אעמוד, וכן גם בעדת הדיינים שיתאמצו לעשות שלום עתיד אני להתיצב והם יושבים, עכ"ל.

-ג-

בחת"ס (שם) בד"ה "והוא יושב פתח האהל כחום היום" (וירא יח א), רמז ההשגה הגדולה כצאת השמש בגבורתו היא לגבי דידי' רק כיושב פתח האהל כמתחיל לכנס לשער אהבת ה' כאלו לא הגיע עדיין [תצד"ק], עכ"ל.

בספר אוהב ישראל (שם) בשם הרב ר' משה מפשעוויירסק "וירא אליו ה' באלני ממרא" (וירא יח א). פירוש שכל כך היה אברהם אבינו ע"ה שפל בעיני עצמו, עד שחשב בלבו שהוא אינו ראוי להשראת השכינה, רק ממרא הוא הצדיק העובד השי"ת, ואצלו הוא השראת שכינתו יתברך. אבל הוא עדיין לא הגיע למדריגה זו, וזהו "וירא אליו", ר"ל שכך היה נראה לו בלבו ומחשבתו תמיד, "ה' באלוני ממרא", שה' הוא באלני ממרא, היינו שהשראת שכינתו יתברך אינו רק אצל ממרא, מפני שהוא צדיק ועובד השי"ת באמת, אבל הוא עדיין מבחוץ שלא נכנס להקדושה. וזהו "והוא יושב פתח האהל", שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל של הקדושה. וכו', ודברי פי חכם חן, עכ"ל.^ב

ובשפת אמת (תרל"ח, בד"ה והוא יושב פתח): כבר דברנו בזה,^{כא} בשבח שנאמר לאברהם אבינו ע"ה, אחר שזכה לכל המדריגה הגדולה "הוא יושב בפתח" וכו', זה שנאמר "והוא יושב פתח האהל כחום היום", פי' אחר כל התלהבות הגדול שהיה לו במראה הזאת, אעפ"כ "ישב בפתח", עכ"ל.

ולהמתבאר בחת"ס באוהב ישראל ובשפת אמת, מתיישב ג"כ מה שנתקשה בפי' רש"י אמאי כתיב "ישב" חסר וא"ו, והוא משום דישיבתו היתה כשיבת עראי משום שחושב במחשבתו שעדיין הוא בפתח האהל של הקדושה.

ובדברי דוד (שם) ישב כתיב כו'. פירוש שהישיבה היתה חסירה ממנהג היושבים שכל היושבים ברצונם הם יושבים וכאן שלא ברצון היתה כי בקש לעמוד כו', עכ"ל.

ויש לפרש עדר"ז לענייננו שמכיון שעדיין לא הרגיש ראוי לשבת בתוך האהל אלא בפתחו, א"כ ישיבתו נחשבת כחסרה.

-ד-

וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיִּרְא וַיִּרְץ לְקִרְאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה ע"כ (וירא יח ב).

בפי' רש"י (שם) בד"ה וירא, מהו וירא וירא שני פעמים, הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי

^ב באור החיים (שם) בד"ה וירא אליו ה', יש לדעת למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהתחיל לדבר בו, שהיה לו לומר וירא ה' אליו, וכמו כן מצינו שדבר בכל המקומות הקודמות "וירא ה' אל אברם וגו' לזרעך" וגו' (לך לך יב ז), "וירא ה' אל וגו' אני אל שדי" (שם יז א) וכו' עכ"ל.

ולהמתבאר באוהב ישראל דכאן באה התורה לגלות מה שחשב אברהם אבינו שהוא לא היה ראוי להשראת השכינה רק ממרא, ולכן כתבה התורה לשון זה שמתשמע ממנו גם מחשבתו של אברהם אבינו.

^{כא} שפת אמת (וירא תרלב) והוא יושב פתח האהל שצריך האדם לידע אף כי יש להקב"ה נחת רוח ממעשה בו"ד וכל העולמות תלוין בהתעוררות מעש"ט מהתחוננים שע"ז מתגלה השגחתו ית' עכ"ז הוא בפתח והיינו שהשי"ת עשה כן להיות נתלה דברים עליונים במעשה המצוה שע"י המעשה גשמי נפתח המשכה במה שלמעלה ומשם יותר עד אליו ית' ממש. אבל להאדם רק פתח כחודה של מחט. אף שהוא כחום היום והוא בחי' אברהם אהבה שהוא ביטול באחדות גמור עכ"ז זכר כי הוא רק בו"ד בפתח האהל, עכ"ל.

שיודעים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם. בבבא מציעא (פו ב) כתיב "נצבים עליו", וכתיב "וירץ לקראתם", כד חזיוה דהוה שרי ואסר פירשו הימנו, מיד וירץ לקראתם, עכ"ל.

במהרש"א בח"א (בבא מציעא פו ב) בד"ה היינו דכתיב וישא עיניו וירא גו'. בפרש"י בחומש כתיב "נצבים עליו" וכתיב "וירץ לקראתם" כד חזיוה כו'. ועוד יש לפרש מדכתיב וירא וירא ב' פעמים, שבתחילה ראה אותם נצבים עליו ואחר כך כשראה אותם שפירשו הימנו מיד וירץ לקראתם. ונראה לפי דרש זה לא יתכן לפרש לקראתם כמשמעו, דהא אחריהם היה רץ שפירשו הימנו, אלא דמלת לקראתם פירושו כמו לקרוא אותם, שהיה רץ אחריהם להחזירם וק"ל, עכ"ל.

-ה-

בספר תולדות יצחק (וירא יח ב) בד"ה וירץ לקראתם, טעם לקראתם ולא אמר אחריהם, בעבור שהיו מלאכים ואין להם אחורים, שנאמר "וארבעה פנים לאחד" (יחזקאל א ו), ואברהם חשב שהם נביאים ויודעים להפוך פניהם שלא יראה שהופכים פניהם, עכ"ל.^{כב}

בשפת אמת (ליקוטים) בד"ה מפתח האהל, אין מובן לכאורה כי מיותר, ולית אות באורייתא דלית ביה רוזין עליאין ויקירין, כדאמר ר"ש בזהר הק' כמה פעמים.^{כג} ויש לפרש כי הריצה היה מפתח האהל שראה שמרצון השכינה שירוץ להם וכמו נטילת רשות ולא נפרד ח"ו ממה שהיה יושב מקודם, ורק מאמצעיות פתח האהל רץ לקראתם שהבין שהם אנשים גדולים כנ"ל, עכ"ל.

ובמלבי"ם (שם) ובמדרש (ב"ר פרשה מח סי' ט) אהל של אברהם אבינו מפולש היה, דייקו ממלת 'לקראתם' שרץ מפתח זה אל פתח האהל שכנגדו ושם בא לקראתם, כי אם רץ מפתח שהיה יושב שם היה צ"ל וירץ אליהם וישתחו ארצה, עכ"ל.

ולהמתבאר במלבי"ם שמפתח האהל הכוונה מהפתח שכנגדו ומשם בא לקראתם, מתיישב מה שנתקשה במהרש"א ובתולדות יצחק אמאי לא כתב וירץ אחריהם, וגם מה שכתב וירץ מפתח האהל.

העמק דבר (שם) מפתח האהל. לא כהלכות דרך ארץ שההולך להקביל פני חשוב הרי זה מתקרב והולך בנחת וכשהוא סמוך להחשוב הרי זה רץ אליו, כמו דכתיב וירץ לקראתו ויחבק לו (לקמן כט), אבל אברהם אבינו עשה כהלכות מצוה, שמצוה לרוץ מהחל ועד כלה, כך רץ אברהם מפתח האהל עד שהגיע להם, עכ"ל.

^{כב} במשך חכמה (וירא יח כב) בד"ה ויפנו משם האנשים. במדרש (בראשית רבה מט יב) הדא אמרת אין עורף למלאכים. פירוש דדריש לשון "ויפן" הוא שחזר לאחוריו והפנים כנגד המקום אשר אליו יוצא, וזה "ויפן ויצא" (בא י ו). ואיתא ביומא (נג א) שמהיכל ועזרה, וכן תלמיד הנפטר מרבו לא היו חוזרים פניהם והולכים, רק מצדדים והולכין דרך אחוריהם. ואם כן כאן שהיה הקדוש ברוך הוא אצל אברהם, ואברהם הלך לשלחן, הלא לא החזירו פניהם, רק הלכו לאחוריהם, ואיך שייך "ויפנו". לכן אמר שהמלאכים אין להם עורף וסביבותם פנים, לכן כתוב "ויפנו" ששמו פניהם לצאת, ונכון, עכ"ל.

והוא על דרך שנתבאר בספר תולדות יצחק פי' דלכן שייך כאן לכתוב לקראתם.

^{כג} שמות (יב א) ואתחנן (רסה א).

ומכיון שנהג אברהם כהלכות מצוה שמצוה לרוץ מהחל ועד כלה, מתיישב שפיר מה שהוצרך לחזור ולומר מפתח האהל.

גם יש לפרש לפי מה שנתבאר מה שכתב אצל אברהם "והוא ישב פתח האהל" שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל של הקדושה, וה' באלוני ממרא, היינו שהשראת שכינתו יתברך אינה רק אצל ממרא, וכמו שכתב באוהב ישראל. זה גופא היה סיבה שיוכל להניח השכינה ולקבל את פני האורחים, ולכן הוצרך לכתוב שריצתו היתה מפתח האהל.

-1-

"וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בְּעָרְב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לְקַרְאֲתָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֶפְיִם אֶרְצָה" ע"כ (וירא יט א).

ובפני רש"י (שם) מבית אברהם למד לחזור על האורחים, עכ"ל.

בהעמק דבר (שם) בערב, לפי דברינו לעיל דאברהם אבינו ליוה אותם ג' פרסאות, א"כ הלכו עם אברהם מהלך אדם, מש"ה הגיעו לסדום בערב, עכ"ל.

ובהרחב דבר (שם) אכן יש להבין למאי פירש הכתוב שהיה כן וכו', עכ"ל.

ברבינו בחיי (שם) "וירא לוט ויקם לקראתם", אברהם ראה אותם מרחוק, כי בבקר היה כחם היום, ולפיכך אמר "וירץ לקראתם" (וירא יח ב). אבל לוט לא ראה אותם עד שהיו קרובים אליו כי בערב באו, שנאמר "סדומה בערב", ולפיכך אמר "ויקם", עכ"ל.

והוא על פי מה שכתב בפני רש"י (שם) דמבית אברהם למד לחזור על האורחים, וא"כ קשה למה לוט לא רץ כמו אברהם, ולזה בא ליישב דאצל לוט לא היה שייך ענין הריצה מכיוון שבערב באו ולא ראה אותם עד שהיו קרובים אליו.

גם מתיישב לפי"ז מה שהקשה שם בהרחב דבר למה הוצרך הכתוב לפרש שבאו בערב, והוא כדי ליישב למה לא קבל לוט את האורחים כדרך שקבלם אברהם - ע"י וירץ לקראתם.

-2-

ובעיקר קושיית רבינו בחיי, יש ליישב עפ"י מה שפירש רש"י (שם) שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי שיוודעים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם, עכ"ל. ולכן היה אברהם צריך לרוץ לקראתם.^{כד}

*

^{כד} ולפי מה שנתבאר בדברי המלבי"ם יש לנו עוד יישוב מה שכתוב אצל אברהם "וירץ לקראתם", והוא משום שרצה לבוא לקראתם מהפתח השני וכדי לבוא לקראתם היה צריך לרוץ.

"וַיִּגְד לְאַבְרָהָם לְאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְכָּה"

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגְד לְאַבְרָהָם לְאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְכָּה גַם הוּא בְּנִים לְנַחֲוֹר
אַחִירָ" ע"כ (וירא כב כ).

בפי' רש"י (שם) בד"ה אחרי הדברים האלה ויגד וגו' - בשובו מהר המוריה היה אברהם
מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה
מבנות ענר אשכול וממרא, בשרו הקדוש ברוך הוא שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו אחרי
הדברים האלקי הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה, עכ"ל.^{כה}

-א-

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב, וירא כב כ) "ויהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר.
אחר הרהורי דברים, ומה דברים היה לו, אמר אברהם בני קודש עולה כליל היאך ישא
אשה מן ארץ כנען, מיד עד שהוא עומד בהר המוריה נתבשר שנולד זוגו של יצחק,
עכ"ל.

-ב-

ובהעמק דבר (שם) "אחרי הדברים האלה". סמך ענין לזה, דבאמת לכאורה פלא, וכי כך
דרכו של אברהם אבינו שהיה מקרב את קרוביו עד שמסר נפשו על לוט בן אחיו, ולמה
לא חקר בכל זה המשך משלום נחור אחיו, והלא דבר הוא, אבל הוא אשר ביארנו ריש פ'
לך, שבדבר ה' לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, נכלל שהוא מוזהר להסיח דעת
מבית אביו, ואסור היה לו לזכור מהם. אבל עתה כאשר נתעלה במעלה עליונה שאפשר
להיות דבוק בה' ושוב לא היה חשש שמא ישוב למשפחתו, הותר לו לזכור מהם ולחקור
עליהם, אז הוגד לו, עכ"ל.

-ג-

בשיר מעוני (עניני ראש השנה) בד"ה ילדה מלכה וכו', ויש לדקדק העקידה שפיר קורין
בראש השנה, כדי שיזכור לנו זכות אבות [-פי' אברהם ויצחק] אבל פרשה זאת, מה
שייכות יש לה לקריאת ראש השנה. ויש לומר כי זה שייך ג"כ לנסיון העקידה, כיון שלא
שמע אברהם עד עתה אם ילדה מלכה לנחור, הנה הרן נשרף בכבשן האש (בפי' רש"י
לעיל נח יא כח) ולו שתי בנות שרה ומלכה, ואם גם מלכה לא ילדה בנים לנחור אחיו,
אזי בעקידת יצחק לעולה היתה כלה כל זרע משפחת אביו וכו', והיה נסיונו גדול ושייך
זה להעקידה, עכ"ל.

^{כה} **בראשית רבה** (וירא פרשה נו סי' ג) ויהי אחרי הדברים האלה אחר הרהורי דברים שהיו שם מי מהרהר אברהם
הרהר אמר אילו מת בהר המוריה לא היה מת בלא בנים עכשיו מה אעשה אשיאנו מבנות ענר אשכול וממרא שהן
צדקניות וכי מה איכפת לי מיוחסים א"ל הקדוש ברוך הוא אין אתה צריך כבר נולד זוגו של יצחק הנה ילדה מלכה
גם היא וכו' עכ"ל.

^{כז} נדפס בחי' חת"ס סוף חומש דברים.

ד-ד-

גם י"ל והוא על פי מש"כ רש"י (שם), בשובו מהר המוריה, היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלי בנים וכו', וזהו 'אחרי הדברים האלה' הרהורי דברים שהיו ע"י העקידה, עכ"ל.

וברמתיים צופים בתנא דבי אליהו זוטא (פי"ד אות ה) בשם האדמו"ר מקאצק, "אחרי הדברים האלה" וכו' (וירא כב כ) פי' רש"י וכו', הענין שאברהם אבינו היה אחר העקידה, במדריגה שהצטער מאוד ונשפל רוחו, לאשר לא זכה לגמור את צווי ה' בשלימות הגמור, והרהר בלבו לאמר כי הוא עצמו חייב בדבר, שלא נגמר ונעשה החפץ ורצון הבורא, להקריב את יצחק בנו ע"ג המזבח, כי הקב"ה הבטיחו "כי ביצחק יקרא לך זרע" (וירא כא יב), וממילא כאשר לא היה עדיין ליצחק זרע, לא היה במציאות כלל שיהיה נקרב עולה וכו'. בשרו הקב"ה שאל יצטער בזה כלל, באשר לא היה שום מציאות שיהיה ליצחק זרע עד עכשיו וכו', ומתחילה כשצויתך לא אמרתי שחטאו אלא העלהו, ובודאי נעשה מאמרו על ירך, בלי שום הפסד וגרעון כלל, עכ"ל.

ה-ה-

בספר פה קדוש (שם) בד"ה ויהי אחרי הדברים האלה ויוגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך. פי' רש"י ז"ל אברהם היה מהרהר אם היה בני שחוט כבר הייתי בלא בנים. ולכאורה קשה למה הרהר על דבר שאין כיון שעבר אין, אלא הרהרו של אברהם היה כך כמו שאמרנו שאברהם רצה מאד להקריב שני בניו לה'. וע"כ היה מצער שלא נתן אשה ליצחק מכבר ואז כבר ילדו לו בנים והניחו השי"ת לשחוט אותו, כי לא היה שואל עוד את הקב"ה במה יתקיים כה יהיה זרעך. כי אברהם חשב בלבו אשר בעבור זאת לא הניחו הקב"ה לשחוט את בנו. ולכן ויגד וגו' הנה ילדה מלכה בנים וגו'. פי' שניחם את עצמו שלא היתה המניעה ממנו כי עדיין לא נולדה בת זוגו, עכ"ל.

ו-ו-

ולפי דבריהם ענין הבשורה על לידת רבקה, היא מישך שייכא להעקידה, דהוא גילוי על ציוויו של הקב"ה, דמה שאמר הקב"ה לאברהם "קח את בנך" וכו', לא היה כוונתו שחטאו אלא העלהו, וכמו שפרש"י (שם יב) "אסיקתיה אחתיה", ודו"ק.

גם חזינן מכאן את רום מדרגתו של אברהם אבינו שנצטער מאד ונשפל רוחו על שלא זכה לגמור את צווי ה' בשלימות הגמור, והרהר בלבו לאמר כי הוא עצמו חייב בדבר.

וכיון שהוא גילוי על ציווי העקידה וגם על מדרגתו של אברהם, שפיר שייכא פרשה זו להעקידה ולקרותה בראש השנה, ולהזכיר זכות עקידת יצחק, וכמש"כ במ"ב (סי' תר"א ס"ק א).

גם לפי מש"כ בפסיקתא אמר אברהם בני קודש עולה כליל היאך ישא אשה מן ארץ כנען, ולפי מש"כ בהעמק דבר אבל עתה כאשר נתעלה במעלה עליונה שאפשר להיות

דבוק בה' ושוב לא היה חשש שמא ישוב למשפחתו, הותר לו לזכור מהם ולחקור עליהם. שייכא פרשה זו לענין העקידה ולקרונה בר"ה.

-ז-

באלשיך (שם) ובזה נבא אל ענין אומרו לאמר, כי הלא לא יתיישב כי למי יתעתד לאמר אברהם הענין. אך הוא לתת טעם מה יתן ומה יוסיף לאברהם מה שהוגד לו כי ילדה מלכה בנים את עוץ ואת בוז כו'. על כן אמר מה שהוגד לאברהם אינו בשביל עוץ ובוז כו' מצד עצמם, כי אם למה שנמשך מאלה מה שבתואל ילד את רבקה, שיהיה ככובר בכברא עד מצוא המרגליות ואז זורק את החול ונוטלה. והוא כי היה בשורתו שהיא בת זוגו של יצחק וזהו אומרו 'לאמר', כלומר מה שיוגד הוא כדי לאמר הנמשך, שהוא ובתואל ילד את רבקה, עכ"ל.

ולפי המתבאר ברמתיים צופים ובפה קדוש שמה שלא נתקיים רצונו להקריב את יצחק ע"ג המזבח, אינו בסיבתו שהרי רק עתה נולדה בת זוגו, וי"ל עדר"ז פי' תיבת לאמר שהוגד לו בזה כי מה שלא נשחט יצחק לא היה בסיבת שלא השיאו אשה שהרי רק עתה נולדה בת זוגו.

-ח-

בדרשות חת"ס (ח"ג עמוד לא) בד"ה "ויהי אחרי הדברים האלה" (וירא כב כ) אחז"ל (רבה פרשה נו סי' ג, ורש"י שם) בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר וכו'. בשרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו אחרי הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה. ויש לעיין הלא בתחילה לא הרהר אחר מדותיו ומ"ט הרהר אח"כ וכו', עכ"ל.

ולפי המתבאר מיושב שפיר דהיה סבור כי אילו היה משיאו אשה מקודם והיו לו כבר בנים היה זוכה לקיים מצוות והעלהו לעולה בשלימות.

-ט-

"וּפִילְגָשׁוּ וַיִּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם הִוא אֶת טַבַּח וְאֶת גַּחַם וְאֶת תַּחַשׁ וְאֶת מַעֲכָה" ע"כ (וירא כב כד)

בספר אוהב ישראל (שם) כתב, מצאתי בקובץ ישן: תחש מעכה. "תח"ש" ר"ת "תקעו חדש שופר", "מעכ"ה" ר"ת מלך על כל העולם". ולרמוז זה קורין פרשה זו בר"ה יום ב', והמשכיל יבין את כל זאת, עכ"ל.

*

הפטרת פרשת וירא

"וַתַּעֲמַד בַּפֶּתַח"

"וַיֹּאמֶר אֶל גַּחְזִי נַעֲרֹ קְרָא לְשׁוֹנְמִית הַזֹּאת וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמַד לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר לוֹ אָמֵר נָא אֵלַיָּהּ וכו' מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ וכו' וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנֹכִי יִשְׁבֶּת" ע"כ (מלכים ב' ד יב-יג)
"וַיֹּאמֶר קְרָא לָהּ וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמַד בַּפֶּתַח, וַיֹּאמֶר לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חָיָה אֶת חֲבֻקַת בֶּן־גֹּי, ע"כ (שם טו-טז).

-א-

הנה בראשונה כתוב "ויאמר לו אמר נא אליה" שדבר אליה ע"י שליח והוא גיחזי, ובשניה כתוב "ויאמר למועד הזה כעת חיה את חבוקת בן", והיינו שהוא דיבר אליה בלא שליח.

וצריך ביאור מה שנשתנה בפעם השניה מבראשונה, שבשניה דבר אליה.

-ב-

בפנים יפות (וישב טל י בד"ה ויהי), לימד לנו הכתוב להתרחק מן העריות כפי ענין הקירוב מהם, כי בתחלה שנתקרבה ועמדה לפניו, לא רצה לדבר עמה, ואחר שהבינה בדבר ונתרחקה הימנו ועמדה בפתח, דבר בעצמו אליה (ועיין בחידושי קדושין כתבנו טעם אחר בזה) כ"ו, עכ"ל.

-ג-

גם יש לבאר בהקדם מש"כ במשך חכמה (הפטרת וירא, בד"ה הענין מבואר), דאלישע היה סבור דיחייה מת בשביל זכות הספקתו, וזה שנאמר (שם כט) "ושמת משענתי על פני הנער" - זכות שהשונמית היתה משענת להנביא במעון ומזונות. אבל אינו כן, רק עיקר תחיית המת היתה "באמונתה התמימה בהנביא" וכו'. ולכן לא נאמר "וישמע ה' בקול אלישע", כמו שכתוב באליהו "וישמע ה' בקול אליהו" (מלכים א' יז כב), עכ"ל.

-ד-

^כ ברלב"ג (שם יג) כתב, הנה לא רצה אלישע לדבר עם האשה אם לא כשהביאו לזה הכרח, ואלו הדברים הספיק שיאמר לה גחזי, ולזה לא קרא לה גחזי שתעמד בפתח כי לא היה רצון אלישע לדבר עמה, אבל עמדה בחוץ לפני גחזי, והיה גחזי בחוץ קרוב לאלישע או היה סמוך לפתח העלייה. (שם טו) "ויקרא לה ותעמד בפתח", הנה זה המאמר מפני שהוא נבואה רצה אלישע בעצמו לאמרו לה, עכ"ל. ועי' מש"כ בזה בפני הרד"ל (פרקי דרבי אליעזר, פרק לג אות לג).

^כ הוא בספר המקנה (קידושין פ ב ד"ה ורבנן): משמע דבתחילה עמדה לפניו משום שהיה גחזי שם כדכתיב "ויאמר לו אמר נא אליה", אבל בפעם שנית אמר הוא עצמו אליה "את חובקת בן" שלא היה גחזי שם, לכך עמדה בפתח משום איסור יחוד, עכ"ל.

^כ וכע"ז כתב במצודת דוד (מלכים ב' ד טו) ז"ל: "בפתח" בראותה שאיננו מדבר עמה פה אל פה הוסיפה להתרחק ועמדה בפתח. (שם טז) "את חובקת בן" וגו', ואף כי בתחלה לא דבר עמה פה אל פה, אבל אחר שראתה צניעותה שעמדה בפתח, חזר לדבר עמה.

^ל ויתכן שלכן העלימו ממנו, וכמש"כ שם (יד) ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה זקן, משום "שעמדה לפניו" פי' בלא הכנעה, ודו"ק.

בספר אוהב ישראל (שם) בשם הרב ר' משה מפשעווירסק "וירא אליו ה' באלני ממרא" (וירא יח א). פירוש שכל כך היה אברהם אבינו ע"ה שפל בעיני עצמו, עד שחשב בלבו שהוא אינו ראוי להשראת השכינה, רק ממרא הוא הצדיק העובד השי"ת, ואצלו הוא השראת שכינתו יתברך. אבל הוא עדיין לא הגיע למדריגה זו, וזהו "וירא אליו", ר"ל שכך היה נראה לו בלבו ומחשבתו תמיד, "ה' באלוני ממרא", שה' הוא באלני ממרא, היינו שהשראת שכינתו יתברך אינו רק אצל ממרא, מפני שהוא צדיק ועובד השי" באמת, אבל הוא עדיין מבחוץ שלא נכנס להקדושה. וזהו "והוא יושב פתח האהל", שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל של הקדושה. וכו', ודברי פי חכם חן, עכ"ל.

-ה-

ולהמתבאר באוהב ישראל במש"כ "והוא יושב פתח האהל"- דהכוונה שחושב במחשבתו שהוא עדיין בפתח אהל, ולהמתבאר במשך חכמה- דעיקר תחיית המת היתה "באמונתה התמימה בהנביא".

יש לפרש גם בעניננו על דרך זה, דבראשונה "שעמדה לפניו", ולא היה מצידה הכנעה [ניתכן משום כל מה שעשתה עבורו], א"כ לא היה שייך לפעול עבורה, והוא עד"ר שכתוב במשך חכמה, דעיקר תחיית המתים היה באמונתה התמימה בהנביא, ולכן דבר אליה ע"י גיחזי, לשאול מה לעשות לה. אבל בשניה "שעמדה בפתח" נפי' אף לאחר כל מה שעשתה עבורו הרגישה עצמה "שעדיין היא בפתח", וכמש"כ באוהב ישראל בביאור הכתוב "והוא יושב פתח האהל", רק אז דבר אליה ויכל לפעול עבורה, וכמש"כ במשך חכמה לא.

^{לא} בפ"י האלשיך (שם) מצינו: "ויאמר לו אמר נא אליה כו' על ידי שליח", כי אינו דרך ארץ לייחד דבור עם אשה. "ויאמר קרא לה" כו', כי אחר חסידותה זה שאמרה "בתוך עמי" כו' שהקטינה את עצמה, רוצה אני לדבר עמה ולא על ירך כאשר בתחלה, אז הקטינה עצמה יותר ותעמד בפתח ולא נכנסה לפניו כבתחלה, כי הוכלמה ליכנס לפניו פעם אחר פעם, עכ"ל.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

מתי הגיעו המלאכים והאם ישבו בסוכה?

וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ (יח, ד)

נחלקו רבותינו מתי הגיעו האורחים הללו אל אברהם אבינו, רש"י בהמשך הפרשה (יט),
ג) כתב שזה היה בפסח. (ומקורו מסדר עולם, ב"ר מח, יב. וכן אנו אומרים בליל הסדר
בפיוט "ואמרתם זבח פסח").

אולם בגמ' בר"ה (יא.) מבואר שמה שאמרו המלאכים לשרה "למועד אשוב אליך כעת
חיה" (יח, יד), היה זה בחג הסוכות, ואותה שנה היתה מעוברת, ויצחק אבינו נולד
לשבעה חודשים בחג הפסח.

וכן מתבאר מדברי פרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ט), שכתב שאברהם נימול ביום הכיפורים,
א"כ היום השלישי למילתו היה בי"ג תשרי. וכתבו התוס' (ר"ה יא. ד"ה אלא), דלפי זה
מה שכתוב בגמ' שהגיעו בחג, לאו דוקא בחג עצמו אלא שני ימים לפניו.

אכן הפני יהושע שם נוקט בפשטות, שהמלאכים ביקרו בביתו של אברהם אבינו ביום א'
של חג הסוכות.

וכן משמע מדברי המדרש (במד"ר יד, ב), שכתב: "בְּאַבְרָהָם כְּתִיב (בראשית יח, ד):
וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ, שְׁעֵשָׂה לָהֶם סֹפָה, וְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא עֲשֵׂה סְכוּת לְבָנָיו בְּיַצִּיאָתָם
מִמִּצְרַיִם (ויקרא כג, מג): פִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וגו'.

גם המדרש בפרשתנו (ב"ר מח, י) כותב: אֲתָה אִמְרַתְּ וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ, חֲיִיךְ שְׁאֲנִי
פּוֹרַע לְבָנֶיךָ בַּמִּדְבָּר וכו', שְׁנֶאֱמַר (תהלים קה, לט): פָּרַשׁ עֲנַן לְמַסְךָ, הָרִי בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ
מִזְיָן (ויקרא כג, מב): בְּסֻכּוֹת תִּשְׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים.

אמנם אין זה מפורש בדברי המדרש שהיה זה בסוכות, דיתכן שהשכר שקיבלנו מצות
סוכה היה על עצם מה שהושיבם בצל, ולא דוקא משום מצות סוכה. בפרט שכפי
שמקשים המפרשים אם מה שכתוב 'והשענו תחת העץ' הכוונה לסוכה, הרי קיי"ל שאם
סיכך באילן המחובר לקרקע הסוכה פסולה, וכדתנן (סוכה ט:): העושה סוכתו תחת האילן
כאילו עשאה בתוך הבית.

ועיין בתוס' עה"ת כאן שכתב שלא היה שם כלל אילן, אלא הלשון "תחת האילן" הוא
מלשון 'עין תחת עין', והיינו שהוא עצמו היה סוכך עליהם ומגין מהחמה. נורא. ממילא
לפ"ז מובן יותר טוב המדרש שבעבור זה זכו ישראל לענני כבוד במדבר. שה'מדה כנגד
מדה' הוא שעשה דבר רק מתוך חביבות המצוה, וכן היו הענני כבוד ענין של חביבות
יתירה וכמו התירוץ שאומרים המפרשים בטעם שיש זכר רק לענני כבוד ולא לבאר והמן,

משום שבניגוד לבאר והמן שהיו דברים הכרחיים, הענני כבוד הראו יותר את חיבת השי"ת לישראל.

ועכ"פ לפי כל זה אין הכרח מדברי המדרש שהיה זה בסוכות דוקא.

המצטער פטור מהסוכה

אלא שיש לשאול, אם היה כחום היום, הלא המצטער פטור מן הסוכה, וכמו שאע"ה עצמו מחמת החום לא היה בסוכה כי אם בפתח האוהל, מדוע הכניס את האורחים לסוכה?

וידוע מה שמסופר על הגאון ר' חיים עוזר גרודזנסקי, שהגיע אליו לביקור, הגאון ר' יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל. לאחר שהוא התארח בביתו, הוא הזמין אותו אליו לסוכה כדי לסעוד.

כשעמד ר' יחיאל יעקב ויינברג לצאת לסוכה, אמר לו ר' חיים עוזר "אני לא מתלווה אליך לסוכה, אינני חש בטוב, אני חושש שהקור בסוכה יזיק לי. תאכל בסוכה ותחזור בחזרה"

לאחר כמה דקות, ירד ר' חיים עוזר לסוכה. ר' יחיאל יעקב היה מופתע.

"כבוד הרב אמר שהוא סובל מהקור, מה פתאום ירדת לסוכה?!"

אמר לו ר' חיים עוזר "מאברהם אבינו למדנו, שישב מחוץ לסוכה כי היה מצטער. אבל ברגע שנכנסו המלאכים לסוכה, הוא נכנס יחד איתם, שנאמר וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ. מצטער פטור מן הסוכה, אבל אין פטור מהכנסת אורחים. אם הגיעו לי אורחים, אני חייב להיות איתם."

האם היתה סוכה כשרה?

והנה הבאנו לעיל להקשות דאם הכוונה בפסוק שכתוב וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ, לסוכה ממש, הרי זו סוכה פסולה. והגר"ח קניבסקי שליט"א תירץ, שבודאי צריך לומר שהוא קצץ את האילן מן הקרקע.

אולם בספר 'חקל יצחק' לאדמו"ר מספינקא זצ"ל מיישב באופן אחר, שבאמת האילן היה מחובר עדיין, אלא שישנה כאן עוד קושיה, איך יכל אע"ה להכניס לסוכתו את האורחים שהיו נדמים לו כערביים, הלא אסור להכניס גוי לסוכה, וכמבואר בפיוט שמופיע ביוצרות ליום שני לחג הסוכות: "זור לא יהיה במוצאותיה, ונכר לא יעבור בתוצאותיה, וערל לא ישתף במחיצותיה", מכאן שלגוי אסור להיכנס לסוכה. וא"כ איך הכניסם אע"ה? [ואמנם בזה"ק כתוב שלאאע"ה היה אילן שעל ידו היה בודק את האורחים אם כשרים הם אם לאו].

וביאר, שבאמת האילן שתחתיו הושיב את האורחים היה מחובר לקרקע, דהיינו סכך פסול, אלא שעל אותו עץ שהם נשענו, הוא הוסיף עוד סכך באופן שהרוב היה סכך כשר, ומיעוט היה מהעץ שהיה סכך פסול. והדין הוא שבישראל יש "ביטול ברוב" ולא בב"נ.

וממילא אם הם כשרים, היינו כדין ישראל, נמצא שהסכך הפסול בטל ברוב והם יושבים בסוכה כשרה. אבל אם הם לא אנשים כשרים, אלא ערבים, אז הם יושבים תחת העץ ולא בסוכה, כי מה שנאמר 'ביטול ברוב' לא נאמר על בן נח, לכן נחשב שהם יושבים תחת סכך פסול, וכלל לא בתוך הסוכה...

לתגובות: z5102244@gmail.com

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

סעודות אברהם ויצחק

פִּי עֵתָה יִדְעָתִי פִּי יֵרָא אֱלֹקִים אֲתָה (כב, יב)

הקדמת יצחק לאברהם בסדר הסעודות בשבת

בספרי הקדמונים (של"ה, שבת, נר מצוה, מ, בשם כנפי יונה, ומהרח"ו, פע"ח שבת יז) הובאו דברי הזהר (ח"ב פח:) ששלש סעודות שבת הן כנגד שלשת האבות, וביארו, שסעודה של ערבית היא כנגד יצחק, ובזכותה ניצול האדם מחבלי משיח. סעודת היום כנגד אברהם, ובזכותה ניצל מדינה של גיהנם. וסעודה שלישית כנגד יעקב, ובזכותה ניצול ממלחמת גוג ומגוג'ל.

דעת לנבון נקל, כי העמדת הסעודות 'כנגד' האבות, מורה כי עניינה של כל סעודה הוא, להמשיך את שלימות עבודת האבות לבניהם, כפי סגולת מעלת שעה זו ביום השבת, ולכך בליל שבת מתקיים 'שמור', שהוא לא תעשה, היוצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו, ירא אותו (רמב"ן שמות כ ב), והיינו כמו שאמרו (הקדמת הזוהר ה:): 'שבת דמעלי שבתא איהי יראה ושריא בה יראה'ל, והיא מדתו של יצחק, אולם מדת החסד של אברהם מתגלה רק בעצומו של יום השבת, שאז מאיר היום בחסדו ובאה עיקר השפעת השבת, ובו מתקיים 'זכור', והוא יוצא ממדת האהבה'ל, כי העושה מצות אדוניו אהוב לו (רמב"ן שם)ל.

מעתה יש להתבונן, מפני מה קודמת סעודתו של יצחק, בליל שבת, לסעודתו של אברהם אביו ביום השבת, והלא מאחר שבימות עולם קדם אברהם ליצחק בסדר עבודת האבות, לכאורה היה ראוי שכך ינהגו גם בניו, להשתלם בהנהגת אברהם קודם שישגו מדתו של יצחק.

ואמנם, יש להתבונן בעצם דברי הרמב"ן (שם), שכתב ש'זכור' שהוא מצות עשה, גדול מ'שמור' הוא לא תעשה 'כמו שאהבה גדולה מיראה', והלא מעלת אברהם אבינו היתה

^{לב} ואי"ה להלן פרשת תולדות יתבאר בהרחבה סדר הסעודות כנגד האבות.
^{לד} ואף תפילת ליל ש"ק היא 'לפניו נעבוד ביראה ופחד', והקדמת תיקו"ז אמרו 'בראשית - ירא שבת'.
^{לה} וכן הוא בתיקו"ז (תי' מא פא:) 'זכמה דאברהם דאיהו ימינא, יומא קדמאה, ביה כלילין ותליין מאתן וארבעין ותמניא פקודין דעשה, הכי נמי מיצחק, דאיהו כגוונא דיומא תניינא, תליין בה שס"ה מצות לא תעשה', וכתב הגר"א שם 'דחילו ורחימו כידוע אברהם אוהבי ופחד יצחק', וראה בפחד יצחק (שבת ב, פסח נד) שענין האהבה הוא להרחיב כוחותיו לכבוד שמים, ואילו היראה היא לצמצם רצונו ולכבוש תאוותיו לכבוד שמים, ויבואר עוד להלן.
^{לו} וכתב הרמב"ן שם 'ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים (ב"ק לב:): שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושא רבא (פסחים קו) שהוא הקדוש הגדול', וההקשר בין זכור ושמור ליום ולילה הוא, כמו שביאר הגר"א (אד"א שלח) ש'בלילה הארץ מקבלת וקופלת בתוכה מה שקיבלה ביום', הרי שביום הוא זמן גילוי החסד באור גדול, ואז ירדת השפע, ובמצוות היא קיומן בקום עשה. ואילו בלילה הוא עת קיבוץ השפע, ושמירתו להולדת הפירות למחר, כי 'יראת ה' היא אוצרו', ובמצוות היא מניעת המעשה כאזהרת ל"ת. וכן הוא לגבי עליית העולמות בש"ק, נוקבא עלייתה בלילה, ובעוד בכל לילה אז היא הנהגת 'שומר עמו ישראל', הרי בש"ק 'פורס סוכת שלום' ועולה לבינה, אבל עליית ז"א אינה אלא ביום (פע"ח שבת ז-ט), ולכן אומרים בכניסת שבת 'בואי כלה', כי ליל שבת כנגד המלכות, ואילו קידוש היום נקרא 'קידושא רבא', כי ז"א נקרא השם הגדול, וביותר כאשר הוא עולה עד חכמה.

במדת האהבה, עד שנקרא (ישעיה מא ח) 'אברהם אוהבי', ואיך אחר כל הנסיונות נאמר לו בעקידה 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה', והלא היראה היא מעלה פחותה מאהבה לו.

סעודת ליל שבת תחילת סעודת לויתן

והנה הגר"א (ספד"צ פ"ה ד"ה וכן בירחא) כתב על שלשת חלקי הסעודה שהוזכרו לעתיד לבא, והם סעודת לויתן ושור הבר ויין המשומר בענביו, שאותו זמן יהיה כולו שבת לה"י, ובו יהיו שלשת סעודות אלו כשלשת סעודות של שבת^ל, ובכך פתח לנו פתח בחודו של מחט להבין את עצם ענייני הסעודה.

על מהותה של סעודת לויתן כתב הגר"א (בכורות ח: ד"ה בני לן ביתא) 'שאכילת שבת ותענוגן כי אין הנשמה שלימה אלא באכילה ושתייה שייתיישב הגוף, וכן היא סעודת לויתן', והיינו שהיא הנהגה מומצעת, בין עולם הזה לעולם הבא, ויש בה סעודה גשמית השייכת לשכר המצות, והיא המקיימת וסועדת את האדם ומשלמת את קומתו וקיומו, ובה ישיגו את תכלית הגשמיות הנדרשת לקיום החיים, והצורך בה הוא לפי שאי אפשר למי שחי בחיים גשמיים לעבור לקיום רוחני בלא גשמיות^{לט}.

זמנה של סעודת לויתן נקבע להיות 'לעתיד לבא', והיא העת שבין העולם הזה לעולם הבא^מ, ומדברי הגר"א (שם) מבואר שזמנה הוא בסוף אלף השישי^{מא}, וכל חיך יטעם בו

^ל ויש להוסיף בתמיהה זו, כי הנה הכתוב אומר 'זה שמי לעלם וזה זכרי לדור דור', ודרשו בתקו"ז (סט.) 'שמי' עם י"ה עולה שס"ה, וזכרי' עם ו"ה עולה רמ"ח, הרי שמי' לעלם, היינו שהוא בהעלם, וזכרי' הוא הנקרא לדר דר, כי שם הוי"ה אינו נקרא אלא בשם אדנות, ולכאורה מבואר ש'שמו' יותר מ'זכרו'. ואמנם בתקו"ז שם מבואר שחילוף זה הוא בכלל שיכל את ידיו, והיינו כמבואר להלן שיש צד ביראה שהיא למעלה מאהבה, ואף שבערך עצמם אהבה עדיפה, הרי כשהם בשרשם היראה היא עליונה, ועל יראה זו נקרא 'שמו'.

^{לז} ראה בביאור הלכה (סי' רמב) שהביא בשם התורת חיים, ששבת היא דוגמת לעתיד לבא שהוא יום שכולו שבת, ולכן אנו עושים כמה דברים בשבת זה דוגמתו היינו לאכול בשר ודגים נגד סעודת שור הבר ולויתן, ומקדשין על היין נגד היין המשומר בענביו לצדיקים לעתיד לבא [ובפע"כ שבת כג כתב לשתות יין בסעודה שלישית, דווקא בתוך הסעודה, כי צריך לעשות לסעודה זו חיבור ע"י שתיית יין, והובא בבה"ט רצא ו].

^{לח} בביאורו לספד"צ (פ"ה ד"ה וכן בירחא) כתב 'שלש סעודות של שבת שהן בזו"ג ובינה, והן יהיו סעודת בהמות בהררי אלף בנוקבא, וסעודת לויתן בדכורא, לויתן זה יצרת לשחק בו' ויין המשומר בבינה, אך הגר"א חבר (בית עולמים קמד:) הביא בשמו שסדרם הוא סעודת לויתן, שור הבר, ויין המשומר בענביו, וביאר (אור תורה אות קמא) שעיקר הסעודה יהיה על ידי לויתן, שנברא בחמישי, ובהמות בהררי אלף שנברא בששי, ועל ידי יין המשומר בענביו, שהוא יום השביעי שבת. ואין סתירה בסדר הדברים, וכמבואר להלן (פר' תולדות) שיש סדר מצד מעלתו, ובו לויתן ראשון שהוא עיקר הסעודה, ויש סדר העבודה מצד עבודת האדם והשגתו, ובו בהמות בהררי אלף תחילה, אך הכל כלול בכלל 'סעודת לויתן'.

^{לט} וכן ביאר הרמ"ע מפאנו (אם כל חי ח"ג יט) בדברי הרשב"א (ב"ב עד:) שסעודה זו נקראת 'לויתן' מלשון ליווי, כי בה הגוף והנפש מתלויים ומתחברים עם השכל, ולכך הוצרך הקב"ה להרוג את הלוייתן, והיינו כי אילו נהג העולם בהנהגה זו, היתה נחרבת הנהגת הגשמיות בעולם, והיה כולו רוחני לגמרי, ולא היה מקום לבחירה (ראה רבנו בחיי בראשית א כא), ו'מלחה לצדיקים' כדי שאחר שיבחרו בטוב, יוכלו בכח סעודה זו ללכת מחיל אל חיל, ולעבור מקיום גשמי לרוחני. ולכאורה ביאור זה הוא שלא כדברי הרמב"ם (תשובה פ"ח ה"ב) שסעודות אלו אינם ענינים גופניים, אלא נאמרו כמשל לאופני השגת הצדיקים בעולם הבא. אך כבר כתב רבינו בחיי (שמות טז ד, שולחן של ארבע) שמצד אחד הדברים כפשוטן בסעודה גופנית, אך זאת לבד מהשגת המעלה השכלית שהיא עיקר עניינה של סעודה זאת.

^מ כמו שכתב הגר"א (שה"ש ב ח) שארבעה זמנים נאמרו לעתיד לבא, ועליהם נאמר 'אין כערך ה' אלקינו בעולם הזה ואין זולתך מלכנו לחיי העוה"ב וכו', וביאר בנו הג"ר אברהם (בליקוטי הגר"א ערך קדוש) שסעודת לויתן היא בעת תחית המתים, ועליה אמרו (פסחים קיט:) שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק, ואז צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה [והחסד לזרעו של יצחק מבואר בשבת פט:], שהאבות יאמרו 'ימחו על קדושת שמך', ויצחק יאמר 'וכי בני הם ולא בניך, ועוד שהקרבתני נפשי עליהם, ועל כך אומרים בחתימת זכרונות

את שורש הטעם שסעודת ליל שבת אפשר לקיימה בשעת תוספת שבת, ולקדש חלק מן החולמב, שהרי כן הוא בשורשה לעתיד לבא, שהיא באה בעת צירוף ימות המשיח מחיי עוה"ז לקדושת העתיד לבא^מ.

וכבר נודעו דברי רבינו יונה (ריש ברכות, ובסדר היום ערבית) שעיקר היראה היא ליזהר מספקות, כדי שלא יבא לידי מכשול עון, ולכן 'ראשית חכמה יראת ה', כדדרש רבי יוחנן (שבת קמה:): את הכתוב (משלי ז) 'אמור לחכמה אחותי את', אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו, ואם לאו לא תאמרהו^מ, הרי שהחכמה תלויה בסילוק כל צדדי הספק.

שורש כל הספיקות, הנובעים מצדדי טעות ואמת, נובעים מחטא עץ הדעת^מ, וכבר אמרו (הקדמת הזהר ז:): שהמלכות נקראת 'יראת ה' לפי שהיא אילן של טוב ורע, ולכן שורה היראה שם, כי היא השער להכנס כל טוב שבעולם, הרי שיכולת הבחירה בטוב תלויה בדרגת היראה.

וכבר התבאר (תקו"ז תי' מח, פה. הובא לעיל פר' נח) שעמל כל מלאכות העולם נובע מחטא עץ הדעת, נמצא איפה ששעת כניסת ליל שבת, שהיא עת היראה, ועיקר עניינה הוא ב'שמור'^מ, שבו חלה הרחקה מעמל המלאכות, היא השעה בה מתבררת החכמה, כאשר מסתלקים כל הספיקות, ולכך היא השעה הראויה לתחילת הסעודה כעין סעודת

יעקידת יצחק לורעו ברחמים תזכור^מ] הרי שסעודה זו שייכת ליצחק, וראה בסמוך שזמנה מתחיל בעש"ק שהוא שוה לתחיית המתים.

^{מא} כך ביאר דבריו הגרי"א חבר (אפיקי ים ב"ב עד., בית עולמים קכט.), וראה בלשם שבו ואחלמה (הדע"ה ח"ב דרוש ד ענף ז ס"א) שפנימיות הליתן, שהוא תענוג נועם זיו העליון, יתגלה רק בעוה"ב אחר ימות המשיח, והוא מאלף השביעי והלאה שאז יתהפכו הגופות לנפשות ממש, ולא יהיה אז שום אכילה גופנית, אך בימות המשיח יהיו שלשת סעודות אלו, שיש בהם גם סעודות גופניות כהאמונה הפשוטה בכלל ישראל, אך באיכות נעלה ומרוממת מאיכות אכילתנו עתה, כי אז תתבטל כל זוהמת הגוף ועבירותו, וע"י הסעודה יהיו לגוף ונפש יחד.

^{מב} ויתכן ליתן טעם בקדושת תוספת שבת, ע"פ המבואר בשפת אמת (בראשית תרל"ח) שבריאת האדם היא המלאכה שהיתה שייכת לזמן השבת, אלא שהוקדמה לעש"ק ובכך נקבעה שביתה בשבת [שאל"כ הרי כיון שהושלמה מלאכת הבריאה, ממה שבת בשבת], וכיון שהאדם הוכן לקבל קדושת שבת בעולם, הרי שמשעת תחילת בריאתו בעש"ק [משעה שישית עשאו גולם וכו', וכן חישוב הקץ כנגדו], היא שעה הראויה להחלת קדושת שבת בעולם, והיא שייכת ליצחק, שזכה לתחיית המתים, כאמור בפרקי דר"א (פל"א) שכיון שהגיעה החרב לצוארו פרחו ויצאה נשמתו, וכשחזרה לגופו, ידע יצחק תחית המתים מן התורה.

^{מג} במים אדירים (ח"ג רפח:): כתב שסעודת ליל ש"ק נקראת (שם) 'סעודתא דמטרוניתא', כי גם העוה"ז הוא סעד לקיום רצון הבורא, והוא בחינת רצונו השוכן בעוה"ז, והם סוד מצוות המלך, שע"י ההתחברות לרצונו ית', והן הן הדברים.

^{מד} וכל שכן לצד היתר, שיש להתרחק להורות היתר במקום ספק, וראה ש"ך (כללי הוראה יו"ד סי' רמב) דכל שאינו ברור לך כאחותך לאיסור אסור להורות לאיסור כמו להיתר.

^{מה} כאמור בחזון ישעיהו (ה כ) 'הוי האומרים לרע טוב, ולטוב רע, שמים חשך לאור, ואור לחשך, שמים מר למתוק, ומתוק למר', וביאר הגר"א (שם) שיש שלשה דברים שאדם טועה בהם, 'טוב, ערב, ומועיל', והם הם שלשה חלקי חטא עץ הדעת.

^{מו} וכן אמר רבי יצחק (תענית ח:): 'שמש בשבת צדקה לעניים, שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה', ופירש רש"י 'יראי שמי - שומרי שבת', הרי שהיראה היא בצד השמירה. וכן דרשו (יבמות צג.) 'למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים, אלו שבתות ויו"ט'.

לזיתן דלעתיד לבא, וזו עניינה של סעודת יצחק, הקרויה (ח"ב פח:): 'חקל תפוחין קדישין'.

הצדיקים הן הן המרכבה

והנה בתנחומא (וירא יח) 'כשבקש הקב"ה יתברך לבראות את העולם אמרו לו מלאכי השרת 'מה אנוש כי תזכרנו' (תהלים ח ה) אמר להן הקב"ה, אתם אומרים 'מה אנוש כי תזכרנו' מפני אשר ראיתם בדורו של אנוש, אלא הריני מראה לכם כבודו של אברהם 'כי תזכרנו' שנאמר 'ויזכור אלקים את אברהם' (בראשית יט) אתם אומרים 'ובן אדם כי תפקדנו' הריני מראה לכם כבודו של יצחק שנאמר 'וזה' פקד את שרה', אמר להם עתידים אתם לראות את האב ששוחט את הבן והבן נשחט על קדוש שמי', ומבואר שתכלית מעשה העקידה לא היה רק נסיון לאברהם, אלא לגלות מעלתם של אברהם ויצחק גם יחד, ולהצדיק את תכלית בריאת האדם.

עוד מצינו במדרש (תנחומא נשא טז, שה"ש רבה ה) 'חטא אדם הראשון ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע השני, חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי, חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי, חטא דור המגדל נסתלקה לרקיע החמישי, חטאו אנשי סדום נסתלקה לרקיע הששי, חטאו המצריים בימי אברהם נסתלקה לרקיע השביעי, כנגדן עמדו שבעה צדיקים והורידה לארץ, זכה אברהם הורידה משביעי לששי, עמד יצחק והורידה מששי לחמישי וכו' עמד משה והורידה לארץ, הרי שבתחילת ימי אברהם הוסיפה והסתלקה, אך הוא החל להורידה, וביאר הגר"א (שה"ש ז א) דהיינו בעקידה שנאמר בה 'ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה', שידעו איך הוא משגיח בכל, ויודע רזי עולם, ומשה הוריד את השכינה למשכן ביננו שישגו הכל אותו, ומבואר שרק במעשה העקדה החל אברהם לצרף ולחבר את הארץ להנהגת השי"ת, אך אם כן שבה ועולה התמיהה, למה לא החל הגילוי בעמידתו בנסיונות הקודמים, ואיך לא הועילה עבודתו עד מעשה זה שהיה תלוי גם במעלת יצחק.

אכן, כבר אמרו חז"ל (ב"ר מז ו) 'האבות הן הן המרכבה', וביאר במסילת ישרים (כו) שהשכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש, וזאת על ידי עבודתם, כמו שכתבו הרמב"ן (יז כב) ושערי אורה (בהקדמתו) 'האבות הן הן המרכבה, ירמוז למה שכתוב (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, ופחד יצחק היה לי', והיינו שכל אחד מהם זכה בעמלו לתיקון מדרתו, להמשיך בזכותו לעולם את שפע המדה העליונה שכנגדה^{מח}.

^{מח} כי ביצחק נאמר 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב' (בראשית כד סג), ומדרתו היא יצחק להתגבר על יצרו תמיד, ולטהרו מספיקות שהם כזמן 'לפנות ערב', כי השדה הוא מקום ללא גבול, ויש בו גידולים שונים, ובו מתפשטות כל התשוקות, ולכן מצינו ליצחק שני בנים, עשו שנקרא 'איש שדה' ובו התפשטו תאות רעות, ולאידך התפשט יעקב אבינו לצד הקדושה 'כריח השדה אשר ברכו ה', ואמרו (תענית כט:): 'כריח שדה אשר ברכו ה', כריח שדה של תפוחים', כי בהם צד השלימות בכל גווני הטוב, ולזה הוא 'חקל תפוחין קדישין', ואף על סעודת לזיתן אמרו (ב"ב עה.) שלצרכה יופשט עורו, וכתב הגר"א (ספד"צ פ"א) שעור זה הוא עץ הדעת טוב ורע, ולעתיד יחזור כלו לקדושה, ויהיה כלו היקף לקדושה.

^{מח} ראה גור אריה, שהצדיקים נקראו מרכבה לשכינה כי מחמתם השכינה שורה בארץ (ב"ר יט ז) ובזה הם נחשבים ככסא לה, וכיון שבכל מקום שהם הולכים השכינה עליהם (שם פו ו), הרי הם כמרכבה להוליכה עליהם בארץ.

ואף שאברהם עצמו כבר התעלה להיות מרכבה לשכינה בעת ברית בין הבתרים, כאמור ייעל אלקים מעל אברהם, ועל כך נסובו דברי הרמב"ן הנ"ל שנעשה מרכבה למדת החסד, הרי בנסיון זה עדיין לא הוריד את השכינה לארץ, עד שהגיע למעלת 'יראה יראה', שהחלה במעשה העקדה ונמשכה עד גילוי השכינה עין בעין בבית המקדש, ולכך הוצרך גם חלקו של יצחק, וכדלהלן.

העקדה למיזוג מידות אברהם ויצחק

הנה כבר כתב הגר"א (ספד"צ פ"ג ד"ה וענין שמא) 'אברהם לא נקרא שלם עד שעקד את יצחק שנכלל חסד עם גבורה'^{מט}, והיינו כי שלמותה של כל מדה היא רק בהיותה שקולה ועומדת בגבול, כמו שאמרו בירושלמי (ברכות פ"ט ה"א, הובא בתוס' סוטה כב): 'עבוד מאהבה, שאם באת לשנוא, אין האהבה שונא, עבוד מיראה, שאם באת לבעוט, אין הירא בועט', והתבאר במכתב מאליהו (ח"ב עמ' 164, ח"ג עמ' 45) שכל עבודה שאינה ממוזגת, יש בה צד סכנה למכשול, באהבה יכול להיות לבו גס, עד כדי שיבעוט, ואילו ביראה יכול לצמצם כוחותיו, עד כדי שנאה, וכן בחסד יכול לחוס על האכזרים, ואילו בדין יכול ליטול הכל לעצמו.^{יא}

נמצא שבמיזוגם יחד, הרי היראה היא הכלי הראוי להכיל את האהבה במדה נכונה, וכן הוא לשון הגר"א בן הגר"א (ברכות ס: אות מב) 'יראת ה' היא האוצר לקבל האהבה שהיא מסותרת ביראה, כאמור 'יראת ה' היא אוצרו'. וכע"ז ביאר בהקדמת השב שמעתתא ש'מתוך היראה הטהורה בא לידי אהבה גמורה', ולכך רק בעקדה נקרא אברהם שלם במדתו, כי היראה שימשה לאברהם ככלי להעמיד את האהבה במדרגתה הנכונה, ומעלה זו השיג אברהם רק במעשה העקדה עם יצחק, כי עד נסיון זה היתה

והיינו שכל תיקון הנעשה במדה מסויימת, מעורר את אותה מידה לתקן כנגדה בעולם התחתון, ונמצא שעבודתם ממשיכה השראת שכינה בארץ. והוסיף, ששלשת האבות היו מרכבה שלימה, כמבואר בזהר (ח"א רמח:), כי בהם נכלל כל כלל ישראל, אך כל צדיק וצדיק יש לו עבודה פרטית, ואינו נחשב בפני עצמו כמרכבה לשכינה. ובמכתב מאליהו (מעשי אבות, לך לך) כתב ששלשת המדות שבהם אחזו האבות, הם הכוחות היסודיים של עבודת ה', שבאמצעותם ניתן להגיע את השלימות, וראה שם שהאריך לבאר את שרשה ואופיה של כל מדה. וראה בספר הבהיר (לר' נחונייה בן הקנה, אות מט) שלאברהם ליצחק וליעקב ניתנו כוחות, אחד לכל אחד ואחד, ובמדה שהלך כל אחד ואחד דוגמתה ניתן לו וכו' והקב"ה מדד לו במדתו ונתן לו מדת החסד דכתיב תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, מאי מימי קדם, מלמד שאם לא היה אברהם גומל חסד וזוכה למדת חסד לא היה יעקב זוכה למדת אמת, שבזכות שזכה אברהם למדת חסד זכה יצחק למדת פחד דכתיב (לא נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, אטו יש איש שישבע כך באמונת פחד אביו, אלא עד כאן לא ניתן ליעקב כח, ונשבע בכח שניתן לאביו שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, ובזכות אברהם שזכה למדת חסד זכה יצחק למדת פחד.

^{מט} והביא מקור לזה מהזהר (ח"א קכ., ח"ג קלח). 'אברהם אברהם, בתרא שלים, קדמאה לא שלים'. ועניינו מבואר בזהר (ח"א קיט:): 'אברהם לא הוה שלים עד השתא, דאתעטר למעבד דינא, ולא תקנא ליה באתריה וכל יומי לא הוה שלים עד השתא, דאתכליל מיא באשא ואשא במיא'.

^{יב} והוא ציווי על יראת העונש, כי היא כלי להכיל את מדת האהבה, ממנה יבא ליראת הרוממות, ובה יזכה להתענג על ה', כדלהלן, ואולם ללא יראת העונש יש לחוש שיגיס לבו, וללא אהבה יש לחוש שמא יבעט יחליף תענוגות עולם עומד לעד ולעולם בתענוגות עולם חולף, וע"ע להלן.

^{יא} מדת החסד באה מצד אהבה, כמו שכתב הגר"א (תקו"ז תי' ע) 'סוד החסד, ואהבת עולם אהבתך על כן משכתיך חסד (ירמיה לא ב)!'.

אהבתו בדרגה שרק אברהם יכל לה, ורק עם יראתו של יצחק, היתה ראויה לרדת לארץ.²¹

סעודת יצחק קודמת לאברהם

יראה זו התגלתה ביצחק, כאמור (שבת פט:) על הכתוב (ישעיה סג טז) 'כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך', לעתיד לבא יאמר הקב"ה לאבות בניכם חטאו לי וכו' ויאמר לו יצחק הרי הקרבתי נפשי לפניך, ויאמרו כולם 'אתה אבינו', ויאמר להם יצחק עד שאתם מקלסין לי קלסו להקב"ה, ומראה להם יצחק את הקב"ה בעינייהם, הרי שענין הראיה הוא ההשגחה, כי עיני ה' משוטטות בארץ, וכפי שמוסר נפשו אליו ית', כן ההשגחה עליו, כאמור (במדבר יד יד) 'אשר עין בעין נראה אתה ה'', ועל יראה זו אמר אברהם 'בהר ה' יראה'.²²

אחר הדברים האלה, הרי הקדמת סעודתו של יצחק, בליל שבת, לסעודתו של אברהם אביו ביום השבת, היא כהקדמת בנין התיבה להכנסת נח לתוכו, כי כדי לקבל את השפע, יש להקדים העמדת כלי הראוי לקבלו במדתו, ולכך אף שסדר עבודת ישראל, תחילתו בחסד לאברהם, שהוא שורש העליון לכל השגה, הרי לולי יראת יצחק, אי אפשר להכיל חסדו של אברהם, וכדי להשיגו צריך את שילוב המידות, כאמור (ישעיה נא ב) 'הביטו אל אברהם אביכם, כי אחד קראתיו', לאמור שבו כלולות אהבה והיראה כאחד.

וזו היא אף תכליתה של סעודת לויתן, הבאה עם תחיית המתים, ויש בה תחילת טעימה משייכות השכר דלעתיד לבא, להיות מוכנים להכלל עם הצדיקים היושבים ועטרותיהם בראשיהם, כסעודת יום השבת.

יראת אברהם אחר העקידה

עתה נשוב להתבונן באשר יעדנו, כיון שאהבה גדולה מיראה, למה נאמר לאברהם כשהושלם בעקידה 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה'. וכבר עמד בזה השערי אורה (ש"ט, וכ"ה בשערי צדק שלו), וכתב שיש יראה חיצונית, והיא יראת העונש, המונעת מלעבור איסורים, ויש יראה פנימית, שהיא התשוקה לקיים מצוות מצד רוממות ההשגה, ובשעת העקידה בא אברהם להדבק ביראה פנימית, שהיא עולה למעלה מן האהבה²³, ושרשה במדת החכמה, ולכן אז נאמר לו 'כי ירא אלקים אתה', כי העליה להשגה זו היא במדת

²¹ ואכן כבר כתב הרמב"ם במורה נבוכים שאמונת הערביים אינה תלויה בשכל, כי באו רק מאברהם, ולא משרה, ואמנם קודם העקדה נאמר על יצחק 'בן לשרה אשתך', והיינו שהוא מסטרא דיראה, ורק אחר העקדה איכלל אף הוא באברהם, ושוב נאמר 'אברהם הוליד את יצחק', וראה פחד יצחק (סוכות כב אות ח).

²² והיא ההשגחה כפי מעשי הנבראים, וראה מש"כ הגר"א בענין זה בהרחבה (ספד"צ פ"א ד"ה אשגחא פקחא).
²³ ראה זהר (ח"א נט.) 'ובאת אל התיבה, וכדין הוא תיבה ארון הברית', וביאר בפרדס רמונים (כג א) שקודם שנכנס הצדיק שהוא נקרא ברית, המלכות נקראת 'תיבה' לבד, ורק כאשר נכנס בה נח, על ידי שהתייחד בה נקראת 'ארון הברית', וכן סעודות השבת, בלילה מעמיד כלי המלכות, לקבל שפע ז"א ביום, עד שינוח בייחוד במנחה.

²⁴ והגר"א ביהל אור (בראשית) כתב שיש שלש יראות, היראה הגרועה היא שחושש מעונש בעוה"ז, למעלה ממנה יראת עונש עוה"ב, והיראה המעולה היא יראת הרוממות.

הדין, ויש בה יראה שמא לא יצא מן הדין להיכנס לה, וסיים 'ואותה יראה ירש אברהם בעקידה'¹⁰.

ובעומק הדברים כתב מהר"ל (ח"א שבת לא:), כי בעוד העושה מאהבה, מכיר את ערך עצמו, ודבקותו היא השתוקקות לזולתו, הרי שהיראה היא ביטול מציאותו, ורק כשרואה את עצמו שאין בו כלום יכול לקבל ולהשיג השפעה נוספת, ולכן נצרך הנסיון, כדי לבחון אם אכן אהבתו הגיעה לידי דבקות של ביטול, והיא השגת יראה נוספת שבה ניתן להדבק בשורש החכמה, ועליה נאמר (איוב כח כח) 'הן יראת ה' היא חכמה'. והיינו שאמנם מצד עבודת האדם מעלת האהבה עדיפה על יראה, אך כאשר זכה והתעלה לדבקות בשרשם, הרי שם היא יראה בקומה אחרת, והיא יראת הרוממות, שכאשר הוא בטל לעליון הרי הוא נכלל בו [נוראה עוד במסילת ישרים פכ"ד ואדיר במרום ח"ב מאמר יחוד היראה]¹¹.

והנה כאשר ירש אברהם בעקידה את שלימות מעלת היראה, קרא יראה זו בלשון ראייה, 'ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה', לאמור, כי האהבה תלויה ביראה, וכפי הכנתו ביראה כך תהיה אהבתו, כאמור (ישעיה נב ח) 'כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון', ואף שזכה למעלת יראת הרוממות, הרי היא תלויה ועומדת בכל עת, שהרי מהותה של יראה היא חשש להפסד, אלא שראשיתה הוא בחשש לעונש, ומעלתה הוא אחר שזכה להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו, שאז יראתו היא להפסיד מעלתו, ונמצא שהיראה שקנה ע"י אהבה, אינה משמשת רק ככלי לאהבה, אלא היא משלימה וקובעת את האהבה¹², ועל כך אמרו (סוטה לא.) 'ירא אלקים האמור באברהם מאהבה, שנאמר אברהם אוהבי', ומבואר שגם 'ירא אלקים' שנאמר בו קשור בעיקר מדתו שהיא אהבה (רמב"ם תשובה פ"י ה"ב), ועל כך נאמר 'וילכו שניהם יחדיו' (כג ג), וביאר בשערי אורה

¹⁰ והאריך בזה הרקאנאטי (כאן) וכתב 'כי היראה היא על שני דרכים, יראה פנימית ויראה חיצונית, היראה חיצונית היא למטה מן האהבה, והפנימית היא למעלה מן האהבה, כיצד יראה חיצונית היא סוד כל הירא לעבור על מצות המלך פן יענש ויתפש במאמר המלך. יראה פנימית בהיות האדם משיג מעלת הבורא יתעלה ורוב התענוגים והעושר והכבוד אשר בהיכלו, בהגיע אדם לידיעת מעלה זו יפחד ויבהל ויאמר שמא אינני ראוי לעמוד בהיכל המלך וכו', נמצא זה ירא מרוב אהבתו וחבתו להדבק במלך ולהיות ממשרתיו. זו היא היראה שהיא למעלה מן האהבה ועל יראה זו נאמר כי ירא אלהים אתה'.

¹¹ וכן מבואר מדברי הספרי (ואתחנן) 'אין לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במידת הקב"ה בלבד', והיינו שאמנם עבודת מידות אלו סותרת זו לזו, אך כיון שבשרשם אצל הקב"ה הן אחת, הרי שקנין מדת אהבה מביאו לקומה אחרת, ובה עולה דרגה ליראת הרוממות, שאילה הוא נצרך להשלמת אהבתו, וכמו שכתב הרמב"ם (יסוה"ת פ"ב ה"ב) 'והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו וכו' מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה'.

¹² והוא אשר אמרו בירושלמי (הובא לעיל) 'עבוד מיראה עבוד מאהבה', כי אף שבמקום האהבה, השגת היראה היא ברוממות, ואין צורך ליראת עונש, מכל מקום ציווי התורה הוא להוסיף בה גם צד של יראה, כי אין ירא בועט. וכבר אמר אנטגיגוס איש סוכו (אבות פ"א מ"ג) 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, סיים 'זיהי מורא שמים עליכם', וביאר הרמב"ם בפיה"מ שאמר להם 'שהיו עובדים מאהבה, ועם זה לא פטרם מן היראה, ועם היותכם עובדים מאהבה, אל תניחו היראה לגמרי', ויהי מורא שמים עליכם, כי כבר בא בתורה המצוה ביראה, והוא אמרו את ה' אלהיך תירא, ואמרו החכמים עבוד מאהבה עבוד מיראה וכו', והיינו כי אף שהגיעו לדרגת עבודה מאהבה, שהיא למעלה מיראת העונש, הרי ששלמותה הוא רק כשיש בה גם צד עבודה מיראה.

(שער ה) שהכתוב הוא כסוד 'משפטי ה' אמת צדקו יחדיו', (תהלים יט ח), כלומר כולם מוסכמים בהסכמה אחת, והוא הדיבוק בשם יהו"ה יתברך^ט.

נמצא, שסדר סעודות היום מכוון מאד לסדר עליית מדרגות האבות, כי ראשיתו כנגד 'שמור', שהיא יראת העונש, באופן שהיא עומדת ככלי לקבל את המשכת חסדו של אברהם הדבוק במדת האהבה, ואילו יראת הרוממות עולה בסעודת אברהם, וכלולה ב'זכור' יחד עם אהבתו.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^ט בבית עולמים (קלח. ד"ה ומאן) כתב שאחר העקידה נאמר לאברהם 'עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה', כי אף שמדתו היא באהבה, הרי עתה נכללו חסד וגבורה יחד. וראה מש"כ בזה הרמ"ע מפאנו (מאמר הנפש ח"ד פי"ד, מאה קשיטה עז), שאברהם אמר ליצחק 'הנני בני', לאמור, עתה אני נוהג במדתך מדת הדין, וילכו שניהם יחדיו שמדת הדין כפופה למדת הדין, והיינו שהגבורות הן המוציאות לפועל של החסדים, כי טוב הבא על פי דין נעלה מטוב הבא מחסד גרידא, [והיא ההכרה העליונה בשורש החסד] וסיים 'כי במבחן העקידה נשתנו מידותיהן אחרי היות שרשיהם בעליונים מיוחדים בתכלית יתלכדו ולא יתפרדו, והאבות גם בזה השלימו להם דוגמא מעלייתא'. וראה שם (קכו: ד"ה קם) שיראת הרוממות הוא מסטרא דאו"א כאמור 'אם אין חכמה אין יראה', והן הן דברי השערי אורה, שבעוד אהבה בזכור ויראה בשמור שהם דכורא ונוק', הרי שלמעלה מהם הם הולכים 'יחדיו', אהבה עם יראת הרוממות באו"א, וה'יחדיו' מורה דהוו תרי רעין דלא מתפרשין. וראה בפחד יצחק (שבת ב, פסח נד) שלא יתכן מדה בעבודת האדם שאין לה שורש במדותיו ית', ובהכרח שאף היראה היא ממדותיו, ולהאמור היינו יראת הרוממות, שכל עניינה הוא צמצום כוחותיו לפי רצון העליון, אלא שיראת העונש היא כמו בת למדה זו, ודוק.

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים פאבינו אברהם

בתלמוד ירושלמי מסכת עבודה זרה פרק ב' הלכה א' אמרינן:

רב נחמן בשם רבי מנא (אמר) אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים פאבינו אברהם, ומה טעם (שנאמר): "ואברהם היו יהיה" (בראשית יח, יח) "יהיה" (בגימטריא) מנין שלשים (רמז על השלושים צדיקים שיש בכל דור כאברהם). פעמים שרפן (של הצדיקים הללו דרים) בבבל ומיעוטן בארץ ישראל, פעמים שרפן בארץ ישראל ומיעוטן בבבל, סימן ופה לעולם בשעה שרפן בארץ.

*

מעיקרי האמונה שבכל דור יש צדיקים שבחינת עבודתם כאבותינו הק'

בעל ה"חלקת יהושע" מביא לא זי"ע יסד לאמר בכל יום: "אני מאמין באמונה שלימה שאין דור שאין בו כאברהם יצחק ויעקב". ובנו כ"ק האדמו"ר בעל מבשר טוב שליט"א ציין שיסוד הדבר שבכללות כנסת ישראל יש בחינות אלו, מבואר בהקדמת סה"ק דברי העם, וז"ל: "אני מאמין באמונה שלימה שאל יחסר המזג של צדיקים בכל דור ודור לעולם. ג' צדיקים יש בעולם כג' אבות הק' בכל בחינותיהם. שנים כמשה ואהרן. אחריהם בחינת עשרה ראשונים שבבהכ"נ העולמי שממשיכים השכינה הק' לכל המקומות הקדושים של בני ישראל בכל כדור העוה"ז. אחריהם מדריגת שלשים צדיקים כאברהם אבינו, בבחינת כוחם באהבת ישראל ובגמילות חסדים. ככתוב 'אברהם היו יהיה' בגימטריא שלשים, 'יהיה' תמיד בכל דור ודור, וכל זה מבואר בזוה"ק ובמדרשי חז"ל, ימצא כל אחד במקומם הרגיל בהם... ומסיים שם: ודלא כאנשים קטני אמונה שהגם שמאמינים בגדלות הצדיקים ונפלאותם האמור בפ"ג דתענית בבלי וברוב מקומות בירושלמי ובזוה"ק ובמדרשי חז"ל, וכן אשר יסופר על כל צדיקי הדורות שמעולם, ובפרט על תלמידי הבעש"ט זצ"ל, ותלמידיו ותלמידי תלמידיו, אעפ"כ אומרים שעתה אפסו, וח"ו הדור צלול מצדיקים מפני שאין רואין ושומעין נפלאות מהם, לו חכמו ישכילו שהצדיקים המה כלי השי"ת בעולמו כידוע בחז"ל", עכ"ל ועי"ש.

*

למען "יצוה" מלשון "צוותא"

הנועם אליעזר מסקולען זי"ע מבאר את הפסוק לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו (בראשית יח, יט) שתיבת "יצוה" הוא גם מלשון צוותא ובא לרמוז על מה שאמרו ז"ל שבכל דור ודור נמצאים שלשים צדיקים כאברהם, יהי"ה בגימטריא שלשים, כי זאת היתה עבודתו ופעולתו של אברהם אבינו שפעל במעשיו שגם בניו אחריו בכל דור ודור יהיו במדריגתו ומחוברים בעבודתו.

*

לע"נ גיסי הרה"ג החסיד הנעלה הרב ישראל ביבדלחט"א הרב אליעזר זוג' האשה החשובה מרת חיה מרים בת יבדלחט"א הרב יצחק מתתיהו ת.נ.צ.ב.ה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעם, מח"ס 'הכי

איתמר', קרית ספר

בגדרי קביעות סעודה

וְאֶקְחָה פֶת לַחֵם וְסִעְדוּ לְבַכְּם אַחַר תִּעְבְּרוּ וְגו' (יח, ה)

ונראה לעמוד בב' נקודות בדיני קביעות סעודה:

א. חדא ההלכה שנפסקה לענין שינוי מקום (קעח ס"א), שאם יצא ממקום שאכל הפסיד ברכתו. והלכה זו צריכה ביאור רב, מה השייכות בין המקום לברכה שבירך על הנאתו, הא לא בירך כי אם על האכילה או השתיה בלא שום כוונה ושימת לב למקום שקבע בו, א"כ למה לא יכול להמשיך לאכול במקום אחר אם לא הסיח דעתו מהאכילה.

וביותר יפלא שגבי ברכת סוכה ששם באמת הברכה היא על ה"מקום", אם יוצא על דעת לחזור אינו הפסק (משנ"ב תרלט סקמ"ז), ושינוי מקום זה לא מחייב ברכה שנית אף שהיא בהדיא על המקום. אך זה דחו לי דהיא הנותנת, שכשהברכה היא בהדיא על דבר זה הדרינן לכלל שבכל הברכות ש"על דעת לחזור" אינו הפסק, אבל היכא שאין הברכה על ה"מקום" בזה לא סגי בכוונה ד"דעתו לחזור" דלא על המקום היתה הברכה. ועדיין צ"ע דאם כ"כ מעכב, למה לא תועיל בו כוונה שיחזור למקומו.

ובשלמא אי הווה אמרינן לה דוקא באוכל או שותה דברים אחרים במקום השני כדעת האוהל מועד (שער הברכות דרך ח נתיב ה),^ט מובן יותר שלא חלה הברכה כי אם על הנאה שהיתה לפניו אבל מה שבמקום השני הוא דבר חדש, אבל למאי דקיי"ל שאפילו אוחו המאכל בידו לא מהני מה שבירך עליו עצמו אם יצא ממקומו (משנ"ב סקל"ט מחיי אדם כלל נט ס"י), עדיין צ"ע טובא מה בין הברכה למקום שבו בירכוה.

אך באמת איכא למידק בגמ' שאינה בגלל שהברכה חלה על ה"מקום", דלשון הגמ' (פסחים קא:) בדין שינוי מקום הוא "לקיבעא קמא הדר", וא"כ הברכה חלה על ה"קביעות" שמכח הברכה ולא על ה"מקום" המציאותי [ויש חילוק ביניהם כדלהלן]. והשתא יותר מובן השייכות בין הברכה לקביעות, דהן הקביעות והן הברכה באים מכח האכילה וא"כ הברכה חלה על הקביעות הנוצרת מהאכילה, ולא דמי ל"מקום" שאין לו שום זיקה ושייכות למה שאוכל.^{סא} ואמנם בפירות או משקין חוץ מיינן ליכא קביעות

^טו"ל: "אם היה אוכל פת במקום אחד ועם פתו בעודו אוכל הולך למקום אחר, על זה כתב רש"י בפרק ערבי פסחים שעל דעת קביעות ברכה ראשונה הלך, ואינו מברך במקום השני ברכה שלפניו". ולכאורה כוונתו לרש"י שם (קא: ד"ה אבל) לגבי דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן "הואיל ולא בירך אחריהן ועמד לילך למקום אחר לסעוד על קביעות הראשון הלך, לברך אחריהם ברכה אחת על שתיהן", וכ"כ רשב"ם שם, והובאה לשונו בתוס' וריטב"א שם, אלא שלא כתבו שם שהוא דוקא בעודו פיתו בידו.

^{סא} אלא שהעיקר עדיין חסר, דהא גופא יש להבין מה היא "קביעות" זו, ולמה צריך שהברכה תחול דוקא עליה. דבשלמא כשהיא להוציא אחרים מובן שצריך לה דבזה נעשה הצירוף בין המסובים, אבל כשמברך לעצמו מה ענין הקביעות. וכן אם היתה רק לענין ברכה אחרונה, קצת היה מיושב דכיון שהאכילה הסתיימה צריך ענין שיחבר ויקשר את הברכה אחרונה לאכילה, אבל השתא שהיא גם על ברכה ראשונה, עדיין צ"ב. ולומר שהוא בגלל מנהגו

להוציא אחרים, אבל קביעות לברכה צ"ל דשייך בהם דתרי קביעות הן, ואינה חלות קביעות אלא מקום שהתחיל לאכול בו היינו ש"קבע" בו.³⁰

וראה לשון ספר אהל מועד (שער הברכות דרך ח נתיב ה): "היה אוכל פת במקום א' ועם פתו בעודו אוכל הולך למקום אחר, על זה כתב ר"ש בפ' ערבי פסחים שעל דעת קביעות ברכה ראשונה הלך ואינו מברך במקומו השני ברכה שלפניו". נוגם תוספת זו אינה ברש"י לפנינו כדבהערה 1].

ובזה יבואר חידוש גדול העולה מתוס' וכמה ראשונים (ברכות מג. תוד"ה בא, תוס' רא"ש ד"ה הביאו, תוס' ר"י שירלאון ד"ה בא, רא"ה ורשב"א ורשב"ץ), שאם שתו יין קודם שהסבו לסעודה מברכין על היין שבסעודה, ד"אף על גב דיינן שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון, כ"ש זה שלפניו הוא, שאני הכא כיון שעלו להסב הוי שנוי מקום וצריך לברך, והוא ממש הפלא ופלא דמשמע שבאותו מקום שהתחילו לשתות יין אח"כ הסיבו לסעודה, ועכ"ז נחשב שינוי מקום. והוא ממש פלא עצום [מלבד הריטב"א שכתב בהדיא שהם ב' מקומות³¹]. אך אם "שינוי מקום" הוא באמת שינוי "קביעות", א"ש שלא איכפת לן אם בפועל נשאר באותו מקום ורק ה"קביעות" היא שהשתנתה.³²

וראה במאירי (ברכות שם סוף ד"ה באו) שכתב בהדיא דצריכין אף אותן שבירכו לעצמן "ואפילו לא היה שם שינוי מקום שאין דעתם לברך על של סעודה כלל וכו', שהוא כשינוי מקום, או שנעתקו להסב ולא היה דעתם מתחילה לשל סעודה כלל", וכל דבריו בזה צ"ב, למה באופן א' אין דעתם על של סעודה הא כל מה שבאו לכאן הוא לסעודה ולשתות יין.

של עולם, שבדרך כלל יושבים במקום אחד במקום האכילה, גם דחוק, דמחדר לחדר שפיר מצוי שיוצאים בשעת האכילה, ואם החדר פתוח לחצר גם מצוי שיוצאים לשם. ומהראשונים בפסחים קא: נראה שהסיח דעתו מה"קביעות לאכילה", אבל ג"ז צ"ב למה הברכה חלה על הקביעות, וצ"ל כמש"כ שאינה חלות או דין קביעות אלא שהיכן שאכל קרו לה "קביעות לאכילה", וכן נראה מהראשונים שכתבו שהנאה שאחרי הקביעות היא הנאה חדשה ותחילת אכילה ולכן צריך לברך עליה.

³⁰ ע"כ דתרי קביעות הן, קביעות אחת לענין רבים שאוכלים יחד, וזה מפורש בפוסקים ד"אין קבע לפירות" וכ"ש למשקין, ובזמן הזה אף ביין אין קביעות (שו"ע ורמ"א ריג ס"א). אכן קביעות דאיירינן בה הכא איתא נמי בפירות ומשקין, דהא מה"ט גופא אסור לצאת ממקומו כל זמן האכילה והשתיה שלא יבטל הקביעות. ואע"פ שרק לגבי פת אמרו בגמ' "לקיבעא קמא הדר", מ"מ מוכח מיניה שגם לפירות ומשקין יש קביעות אלא ש"אינו חוזר" אליה אם יצא ממקומו, משא"כ בדברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם חוזר לקביעותו, אבל בשעת האכילה עצמה גם בפירות ומשקין איכא להך קביעות. ומהא גופא שלפירות ויין שמברכין עליהם ברכה מעין שלש ג"כ צריך לחזור לברך עליהם במקומן, וממילא "לקיבעא קמא הדר" אף שאין בהם קביעות דלהוציא אחרים, מוכח בהדיא דתרי קביעות הן. ועוד נראה דתרתיה איכא, דלקביעות לברכה אחרונה סגי ברואה המקום כמלא עיניו, אבל צירוף לקביעות סעודה צריכים דוקא לישוב כאחד. אלא דאחר כ"ז אולי בכ"ז י"ל דבפירות ומשקין ליכא קביעות כלל, "ולקיבעא קמא" דאמרה הגמ' היינו שרק בפת איכא קביעות.

³¹ שכתב דהאורחין יושבין "במקום אחד מהבית לא במקום המוכן להם לאכול שם, עד שיתקבצו כל האורחין העתידין לאכול באותה סעודה", ואף בדעת הריטב"א עורר בס' שערי ברכה (ברכות שם) שאם שינה מקומו באותו בית והיתה דעתו לזה מתחילה אי"ז חשוב שינוי מקום ולא צריך לחזור ולברך (רמ"א ס"א), וא"כ הכא שהיה בדעתם לעלות ולהסב במקום אחר למה נחשב שינוי מקום, ואף אם לא חשבו כך בהדיא לכאורה סגי בסתמא (מציין שם לדרך החיים קידוש במקום סעודה אות ב). ואולי הריטב"א חולק על זה.

³² ובפרט בלשון התוס' שכתבו "כ"ש זה שלפניו הוא" שלכאורה כוונתם דלא רק שהוא לפני המזון אלא גם לפני באותו חדר. אך הרא"ש שם כתב "דהוי לפני המזון" ולא "לפניו", אלא שצ"ע א"כ למה הוא "כל שכן" משאר דוכתין שהוא "לפני המזון".

אך אם מסכים עם הנ"ל דמה שהוא "כשינוי מקום" היינו משום שינוי הקביעות, מובן למה הידיעה שישנו יין בקביעות הסעודה לא מהניא ונחשב "אין דעתם על של סעודה". ובוזה יובן מה שפסק הרמ"א כאן שאם היתה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שינוי מקום, ואף נחשב קידוש במקום סעודה (סימן רעג), ומה איכפת לך מ"דעת" ו"כוונה" אם במציאות שינה ממקום שהתחיל לאכול. אכן אם "שינוי מקום" היינו "שינוי קביעות", אפשר להבין שאם בתחילת הקביעות מכווין להמשיכה במקום אחר שפיר מיקרי "קביעות אחת" אף שמצד המציאות הם שני מקומות, דא"נ "מקום" א"א להעתיק ולטלטל אבל "קביעות" שתליא בהסכמה ורצון אפשר, וממילא שפיר שייך "קביעות אחת" ב"שני מקומות" ואין כאן תרתי דסתרי.

ב. עוד בענין זה, דהתוס' והרבה ראשונים כתבו שלא תועיל קביעות ביין להוציא אחרים "שאינן אנו רגילים לקבוע אלא בפת".^{ס"ה} והדברים צ"ב טובא מה ענין "רגילות" לזה, ולמה אם בפועל קבעו עצמם לפירות או יין, ועשו כן בכוונה גמורה לאכול יחד לא נוצר הצירוף והקביעות בין כולם. ולכאורה זו כוונת הטור (סימן קעד, סימן ריג) בקושייתו מאי שנא האידינא מבימיהם.

וממילא עולה מזה בדעת הני ראשונים, שגם בפת שיש קביעות אינו בגלל מציאות או כוונה של קביעות, אלא בגלל שכך היא ה"רגילות", והוא תמוה כנ"ל מה השייכות בין "רגילות" בשביל שיחול דין קביעות.

והב"י מבאר דבמקום שאין רגילין להסב אלו שהסיבו בטלה דעתן. ולכאורה גם זה ידחה הטור מה עניינו ל"דעת" בני אדם, ולתלות ברוב ומיעוט, הא בפועל קבעו והסבו ואיך נאמר שאין כאן "קביעות" ו"הסבה".

ואולי באמת הוא רק מחשש שלא יקבעו כנכון, וכדכתב המשנ"ב בטעם שאין להוציא היום בברכת הנהנין בתוך הסעודה, אף שמפסידים בזה מעלת "ברוב עם", שאין יודעים לכווין כדבעי, וכ"כ לגבי ברכת הזימון עד סוף ברכת הזון, וא"כ ה"ה ה"מנהג" שלא לקבוע הוא מחשש זה שאינם יודעים לכוין לצאת. וא"כ לאו היינו שה"רגילות" עוקרת כח הקביעות מעיקרה, אלא רק אוסרת להשתמש בה מחשש איסור.

אך עוד אפשר לומר בכל זה דשלוש פרטים מרכיבים סעודה, האוכל [=האדם] והמאכל וצורת הסעודה, וכל כת ראשונים (שבהערה 6) סוברת אחד מהם לעיקר, דהרמב"ם

^{ס"ה} באמת נמצא בהלכה זו ג' שיטות: רק פת ויין צריכים הסיבה וכל השאר יוצאים בלא זה: רמב"ם (ברכות פ"א הי"ב) והביאווה נמי כלבו (סי' כד) ואורחות חיים (ברכות טז), וכך נפסק בשו"ע ר"ס ריג. הסבה מועילה לכל המאכלים: טור (קעד, ריג) רא"ה וריטב"א (ברכות לט. מג. ר"ה כט.) כלבו ואורחות חיים (שם). מועילה רק לפת: תוס' ותוס' רא"ש ותוס' ר"י שירליאון ורבנו פרץ (ברכות לט.) והרשב"א שם (ד"ה נתן) ומרדכי (סי' קמה) וסמ"ג (עשה כז) וסמ"ק (ריש סימן קנא). ויל"ע בדעת הרשב"א (שם) שדייק מהגמ' דאפילו פירות שאין מזמנין עליהן בסופן מ"מ אחד מברך לכולם בתחילה, וכתב "ואף על פי שאין אנו נוהגין כן בפירות אלא כל אחד מברך לעצמו, שמא הם היו רגילין לקבוע מקום לאכול פירות ולשתות יין ומתוך כך היה אחד מברך לכולן", וצ"ע אם בכ"ז התכוונו האידינא לקבוע מהני או לא. וכן צ"ע בדעת הסמ"ק ורבינו פרץ שם שכתבו בסתמא דאין אנו רגילים לקבוע מלבד פת, ולא כתבו איך הדין אם בכ"ז קבעו. ומסתבר דלא מהני והם ככל הראשונים שלא מהני כוונה לקביעות ולא בזה תליא מילתא.

וסיעתו ס"ל שרק בלחם ויין צריך קביעות לרוב חשיבותם, הרי שהם הולכים בתר המאכל והוא הקובע אם צריך בו קביעות או לא.¹⁰ והטור והרא"ה וסיעתם הסוברים שבהכל מועילה קביעות אם מתכוונים לכך, אזלו בתר האדם ולכך תלוי הדבר בדעתו אם הוא מתכוון לקביעות או לא.

והתוס' וסיעתם שה"רגילות" גורמת הקביעות אזלו בתר צורת הסעודה, שהיא הגורמת וקובעת לקביעות סעודה,¹¹ דס"ל שהקובע והמגדיר לכל דבר הוא הדבר בעצמו, וממילא אין לך יותר מהמציאות של סעודה שתקבע ותגדיר מה נחשב סעודה קבועה ומה נחשב עראי. ולכך אפילו איתרמי שהתיישבו כאחד לאכילת פירות או משקין לא חל ביניהם שום צירוף והתחברות ואין אחד יכול להוציא כולם, דהמהות והחפצא דסעודה כזו אינו קבועה, לכך לא מהני אף שמצד החיצוניות יש כאן קביעות סעודה, ואף גם כוונה לכך. ואמנם גם "דרך" ו"רגילות" נקבעת עפ"י בני אדם, אבל לא בפעם אחת שעושים, ואחרי שנוצרת הרגילות כבר "בטלה דעת" האדם לשנות הרגילות שהוא עצמו קבע, וא"ש נמי ביאור הב"י.

ובדרכי משה (ריג סק"א) כתב, דלענין פירות נוהגין שכל אחד מברך, אבל לענין יין נוהגים כהטור שאחד מברך לכולם, וביאר דנהגו כן משום דסבירא להו כלישנא דאיתא בגמרא דבשאר דברים חוץ מפת ויין לא מהניא בהו הסיבה, וכן הוא דעת הראב"ד (ומציין לדברי עצמו בסימן קעד בדר"מ הארוך סק"ד ד"ה ושאר). ולא ביאר דהוא משום שמסכימין עם הטור שדבר כזה אינו תלוי במנהג, דהא גבי פירות אין נוהגים להוציא, ואם ליכא מנהג מאי שנא פירות מיין, אלא ע"כ הוא מטעם אחר].

¹⁰ ואף הראב"ד שמשיג על הרמב"ם שם, אינו משיג אלא על כך שבשאר דברים "לא מהני" הסבה, אבל עצם החילוק בין פת ויין לשאר דברים נראה שמסכים, הרי שגם הוא מכת הסוברים דהגורם לקביעות סעודה הוא המאכל.
¹¹ ולהני ראשונים מתיישבת קושיית הרשב"א (ברכות מב: ד"ה ולענין שמעתין) למה לא סגי בדין שומע כעונה, והוצרכו חז"ל לתקן גם דין קביעות סעודה בשביל להוציא אחרים בברכה. דלהנ"ל דהמציאות היא המגדירה את עצמה, א"כ כיון שהמציאות של סעודת פת היא בדרך כלל באופן של קבע, אזי בלא זה ליכא צירוף ושייכות בין האוכלים, ופשוט שא"א להוציא עד שיש צירוף ביניהם שהוא רק ע"י דין קביעות סעודה. אלא שישב זה א"ש רק לסוברים שבסעודת עראי מהני שומע כעונה בלא קביעות, דא"ש שאי"צ לקביעות, אבל רוב הני ראשונים סוברים שלא מועיל שומע כעונה גם בסעודת עראי שאין צורך בקביעות מצד מציאותה, והדרא קושיית הרשב"א.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות

המועדים וחדשי השנה

דיני בחירת הסנדק

וַיִּמַל אֲבֹרְהָם אֶת יֶצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים פֶּאֶשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹקִים (כא, ד).

איזה סנדק יבחר

א. יש שכתבו שלתחילה ראוי שאבי הבן בעצמו יהיה סנדקו, ויש בזה תיקון לפגם הברית², וסגולה לעשירות³, אך יש אומרים⁴ שעדיף לכבד תלמיד חכם או מישהו אחר

¹ כ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' עד), ובשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' לה), ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' פו) לפי שהסנדק מסייע למוהל למול ומסייע יש בו ממש, והרי"ז כאילו האב מל בעצמו, וכ"כ בפלא יועץ (ערך מילה) לפי שהסנדק הוא כמזבח וכשהוא סנדק לבנו הוא כמזבח להקריב עליו בנו לקרבן, וכ"מ בלקט יושר (עמ' 52) דלכתחילה אין לאב ליתן הסנדקאות לאחר, אלא אם רוצה לכבד אחרים משום הבאת שלום או כבוד הבריות, עיי"ש, וכ"כ בס' תורת הברית (פ"ו הע' יט) בשם המקובל הג"ר מרדכי שרעבי זצ"ל שראוי שאבי הבן בעצמו ישמש סנדק, ולא יכבד אף לא לאדם גדול בתורה.

² כ"כ בחכמת אדם (כלל קמט סכ"ב), ובקיצוש"ע (סי' קנא ס"ז), ובברית אבות (סי' ה סק"ה), וכ"כ בדרך פיקודין (מצות מילה) שאדם המשמש כסנדק, הרי הוא מבושר שנתכפרו לו כל חטאי הברית שחטא מעודו ועד היום הזה, וכ"כ החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' רסה סקי"ז) ובעבודת הקודש (ציפורן שמיר סי' ו' אות ק') שיש המחזירין להיות סנדק בימי השובבי"ם, כיון שהוא מכלל תיקוני הברית, וכ"כ הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' ז) בשם היסוד יוסף (תיקוני החטא אות א).

³ כמש"כ הדרכ"י משה (יו"ד סי' רסה אות יא) בשם רבינו פרץ שאין רגילים ליתן לב' ילדים לבעל ברית אחד דכל פעם ופעם צריך לברור לבעל ברית אחר, משום דאמרי' בפ"ב דיומא (כו.) כל כהן שהקטיר פעם אחת לא היה מקטיר פעם שנית מפני שהקטורת מעשרת דכתיב (דברים לג, י) "ישומו קטורה באפק" וכתוב בתריה "ברך ה' חילו" א"כ כל פעם היה מעשרין בה אחר שלא הקטיר, ה"צ ברית שהיא דומה לקטורת, עיי"ש, וכן פסק ברמ"א (סי' רסה סי"א), ומה שתמה ע"ז בביאור הגר"א (יו"ד סי' רסה סקמ"ו) שמעולם לא ראינו סנדק שמתעשר, עי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנח) שתירץ, שאע"פ שראינו אנשים שזכו במצוות סנדקאות ולא התעשרו, שמא החטא גרם, והביא ראייה מהמדרש (מדרש רבה פ' וירא פמ"ח פס' ד, ה) שמצוה זו מעשרת, וז"ל המדרש: "ר' יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי, אר"י מה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה, רבי לוי פתח ושור ואליל לשלמים לזבוח לפני ה', אמר מה אם זה שהקריב שור ואליל לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה", וע"ז כתב החת"ס ונראה פשוט דאותו ק"ו בעצמו יאמר אקרא ישומו קטורה באפק וכליל על מזבחך ברך ה' חילו, ומה זה שלא הקטיר אלא קטורת לשמי יברך ה' חילו, זה שנימול לשמי על אחת כמה וכמה, וע"ע שם בסי' קנט, שכתב שכל העוסק במצות מילה בשעת המילה בחינם מתעשר. ובפתח עינים להחיד"א (יומא כו) כתב דלפי חיבת עשיית המצוה כן הוא העושר. ובמקור חסד על צוואת ר' יהודה החסיד תירץ, ע"פ מש"כ המאור עינים בפ' ראה על מאמר חז"ל "עשר בשביל שתתעשר" (תענית ט.), דרואים כמה אנשים שמעשרים ואינם מתעשרים, אלא שזוכים למידת ההסתפקות, ואז נקראים עשירים, דאיזהו עשיר השמח בחלקו, וכן י"ל בעשירות הסנדק, והגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה במילואים לפ"ד אות ב ד"ה ברכת עשירות) כתב ש"ל דהעשירות דהסנדק אינו דוקא עשירות בממון, אלא גם עשירות בדעת, באריכות ימים, וילדים טובים, וכד', דעשירות רוחנית נמי עשירות היא, וכ"כ בקונטרס פתח אליהו (להגרא"ז מרגליות בתחילתו) בשם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שכוונת הרמ"א אינה לעשירות בממון דוקא, אלא לעשירות בדעת, באריכות ימים, בנים טובים וכו', וכן הובא בשם הסטייפלר (דרך שיחה עמ' סב) שאמר על עצמו כששימש כסנדק, שאף עשירות רוחנית עשירות היא, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ה סי' רצב) שמרגליה בפי הסטייפלר שתולה שמה שהצליח בספריו הוא העשירות שזכה ע"י הסנדקאות, והגר"ר יעקב קמינצקי (אמת ליעקב יו"ד סי' רסה בהגהה) כתב שמעלת הסנדק היא דוקא כשמשלם את הסעודה, ולכן אין הסנדק מתעשר היום כיון שעכשיו פסקו ליתן את הוצאות הסעודה ואין כאן צדק בגילה ולכן אין ברכת עשירות, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ד סי' כד) ש"א שהסנדק סגולתו הוא כשמשלם עבור הוצאות כל הסעודה בבשר ויין ושמח בו, ולכן נקרא בעל ברית, והדבר מוכח מנוסח הרחמן

שיהיה סנדק, וכתב הרמ"א (יו"ד סי' רסה סי"א) ש"יש לאדם לחזור אחר בעל ברית [סנדק] היותר טוב וצדיק"⁴, כדי שיבא אליהו וישב על הקטידרא אצלו בשעת המילה⁵, וכדי שיכוין במילה כוונה מובחרת ומעולה ויגרום שגם הולד יהיה כמותו⁶, ולכן צריך ליזהר מאד שלא יקח סנדק רק מחמת שאוהבו או מסיבה אחרת אם אינו ראוי לכך⁷, אלא יבחר לו סנדק איש טוב, כי כל זה מועיל לנפש הילד להמשיך עליו קדושה ולב טהור ורוח נכון⁸, ולענין אם יש להעדיף סנדק שהוא כהן עי' הערה⁹, ויש לוודא שהסנדק יכול למלא תפקידו והיינו שידינו אינם רוטטות, והוא מסוגל לראות דם¹⁰, ומכל מקום בראשונה יש לכבד בסנדקאות את אביו או חמיו או זקנו [וכסדר הקדימה המבואר בסעיף ב'], גם אם ביכולתו לכבד צדיק ותלמיד חכם יותר מהם¹¹, וידוע הנהגת מרנן הסטייפלר

שאומרים בברהמ"ז, הרחמן הוא יברך בעל ברית המילה אשר שש לעשות צדק בגילה, דהכוונה הוא לסנדק שנקרא בעל ברית המילה, והיינו שהוא משלם הכל, עי"ש. ובס' ברית אברהם הכהן (הו"ד בס' למען בריתו עמ' סט בליקוטי ברית ד"ה חדשים) הובא בשם הגר"ח קרייזוויט זצ"ל (גאב"ד אנטווערפן) שדוקא באופן המבואר בהג' רעק"א (יו"ד סי' רסה ס"א ד"ה המברך) בשם התורת חיים (סנהדרין פט): שהסנדק המחזיק הילד על ברכיו בשעת המילה הוא יחזיקנו ג"כ בשעת הברכה וישתה מהכוס יין, ודלא כאותן שנוטלין את הילד מהסנדק לאחר שנימול ונותנין אותו לאדם אחר להחזיקו בשעת הברכה והוא כוס של ברכה, דאיהו לאו מזבח יחשב ומה לו לשתות כוס של ברכה זו, וטען הגר"ח קרייזוויט שזהו עיקר מצות סנדקאות, ודוקא באופן זה הוי כמקטיר קטורת ומעשרת, וסיפר הרב ז"ל, ששמע מרב אחד מתימן, שהמנהג בתימן הוא שלא לחלק הכיבודים, והכל נעשה ע"י הסנדק, הוא מביא את התינוק והא אוחזו על ברכיו בשעת הברית וגם אוחזו בשעת הברכה, וגם מחזיר התינוק לאחר הברית, וסיפר שכשכבדוהו אחרי כן בסנדקאות קיבל רק בתנאי שיתנו לו כל הכיבודים עם הסנדקאות, וכך היה שהיה קוואטער וסנדק וגם נתכבד בעמידה לברכות, ובתוך ימים ספורים קיבל הודעה מעורך דין שיהודי שנפטר שם הניח לו בצוואתו סכום חשוב מנכסיו, עי"ש, ובס' הבט לברית (עמ' תיז) כתב שאכן כך רצונו של הגר"ש אלישיב כשהוא סנדק, ובס' מילה שלמה (פי"ד הע' 199) כתב שגם הגר"ח פ' שיינברג מהדר לנהוג כן.

⁴ כ"כ הגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' יא) בשם שו"ת תירוש ויצהר (סי' קלד), כיון שהסנדק מיושב וברכת האב צריכה להיות מעומד ולכן אין לאב להיות סנדק, והביא גם משו"ת דברי יוסף (סי' כו) שכתב דהא דאמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו הוא כשאין עדיפות בשלוחו יותר מבו, אבל בשליח ת"ח להיות סנדק עדיף טפי שתעשה המצוה ע"י שליח, ושכ"כ בתבואת שור (סי' כח סקי"ד) שאם ע"י השליח מתקיימת המצוה ביותר הידור, לא אמרי' מצוה בו יותר מבשלוחו, והסכים עמו החיד"א בברכ"י (סי' רסד סק"א).

⁴ ובזוכר הברית (סי' ט אות ז), ובשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (ח"א יו"ד סי' רלא) פירשו כוונת הרמ"א שכתב "היותר טוב וצדיק", והיינו, "טוב", בדברים שביין אדם לחבירו, "וצדיק", בדברים שביין אדם למקום.

⁵ כ"כ באור זרוע (הל' מילה סי' קז אות ב) שהוא מקור דברי הרמ"א.

⁶ כן ביאר הלבוש (יו"ד סי' רסד ס"א שם) דברי האור זרוע שכתב לחזר אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק שהוא מהטעם הנ"ל.

⁷ כ"כ היעב"ץ (מגדל עז נחל ט אות ראש א' יאור ד' ס"ב) וז"ל "ולא יקח אדם סנדק ומוהל בשביל תועלת או בשביל אהבתו, אם אינם ראויים", וכ"כ במהרי"ל (מנהגי מהרי"ל הל' מילה ס"ה), ובס' חסידים (סי' תתקעג).

⁸ כ"כ הפלא יועץ (ערך מילה). ועי' בס' בית ישראל (ח"ח עמ' רמו) שכתב בשם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שזקינו הישמח משה זי"ע היה אומר שבמקום שהוא משמש כסנדק ניכר הדבר בילד אח"כ.

⁹ הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד סי"ז) כתב שאין צריך להעדיף סנדק שהוא כהן, ותלוי רק לפי החשיבות, דאף דמבואר במדרש פליאה (אות מה) שיש לכבד מוהל וסנדק כהנים, מ"מ ע"פ מה שהביא במילואים לפ"ג שם (אות ה) בשם השרביט הזהב והחכמת שלמה שס"ל שאין לכהן דין קדימה לענין מילה, א"כ ה"ה לגבי סנדק, והבאנו דבריהם לעיל בפ"ג הע' 16, אך עי"ש בהע' 13 שכתבנו בשם היעב"ץ והמהרש"ם שס"ל שכן יש לכהן דין קדימה, ולפי דבריהם לכאור' ה"ה גבי סנדק כהן שיש להקדימו.

¹⁰ כ"כ בס' מילה שלמה (פי"ד הע' 74 עמ' תקצד) למוהל המפורסם רבי שלמה שוחט שליט"א, וכתב שבדידי הוי עובדא שהסנדק קיבל התקפת לב ר"ל תוך כדי הברית ושמט את התינוק מידי.

¹¹ כ"כ בשו"ת חכם צבי (סי' ע) שיש להעדיף לכבד בסנדקאות את אביו או חמיו או אחד מקרוביו מאשר לכבד ת"ח, ע"פ מה שפסק הרמב"ם (פ"ז מה' מתנו"ע הי"ד) גבי צדקה שעני שהוא קרובו קודם לכל אדם ואפי' לת"ח, וכ"כ הזכר דוד (מאמר ראשון פמ"ד), וכ"כ בשו"ת מבשרת ציון (יו"ד סי' יא) בשם הגר"ב אבא שאול, וכן הובא בשם הגר"ח קנייבסקי (דרך שיחה עמ' רפו) שאם אביו מבקש סנדקאות מבנו והבן חפץ לכבד בה אדם גדול, שאם האב שומר תורה ומצוות, כיבוד אב קודם, ועוד מובא בשמו (ברית יצחק הלכות עמ' קיב) שראוי לתת לסבא גם

והגרא"מ שך זי"ע¹² שכשכיבדום בסנדקאות שאלו אם ההורים כבר קיבלו, וכן ידוע על מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל¹³ שלא רצה לקבל סנדקאות כאשר הסבים של התינוק עדיין לא נתכבדו בה.

סדר הקדימה בבחירת הסנדק (אביו חמיו זקנו ואחיו הגדול)

ב. זכות כיבוד הסנדק שייך לאב¹⁴, ויש לו להקדים לכבוד אחד משבעת הקרובים שהם קודמים לאחרים¹⁵, [אך רבו המובהק שלימדו בחינם קודם לקרוביו, ורק לרבו שלימדו בשכר הקרובים קודמים¹⁶], ומנהג הספרדים ליתן לאבי האב להיות סנדק בבן הראשון ולאבי האם להיות סנדק בבן השני¹⁷, וגם מנהג האשכנזים אם כי יש מי שכתב¹⁸ שמנהג

כשאפשר לכבד אחד מגדולי הדור כי יש בזה 'הכרת הטוב' וזכות פעולה זו משרישה מידות טובות בנפש הנימול וא"כ יצא הנימול נשכר, וכן הובא בס' הזכרון משכיל ליהודה (עמ' רב) בשם הג"ר יואל קלופט, וגם הג"ר בנימין זילבר כתב (בהערות על ברית דוד סוס"י רסד) וז"ל: "כאן מקום אתי להזהיר על מצות כיבוד אב וחתנו שהם קודמים לכולם ואפי' הם לא ת"ח, ועמך ישראל כולם צדיקים, ואם תובעים בפה אפשר ליכשל גם ב'ארור מקלה' וגם אם מוחלים צריך לבדוק היטב אם זה בלב שלם, מלבד הפגם בהכרת הטוב דכמה לילות הדירו שינה מעיניהם עד שזכו הבנים להכניס לברית מילה", עכ"ל, וכ"כ הגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' יט) כתב בשם השולחן גבוה (סי' רסד סק"ב), דאף שהדין עם האו"ז והרמ"א שיש להקפיד בסנדקאות על סנדק טוב וצדיק, במקום כיבוד אב באביו וחמיו לא נהגו לדקדק בזה, דאי' במדרש (הובא בבני יששכר תשרי מאמר ד') שהקב"ה מכפר כל עוונות הנמצאים בברית, וגם דאם יצטערו שאינו מכבדם עובר על כיבוד אב, דנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמ ס"כ), שאסור לצער אבא אפי' כשהוא רשע, גם כיון שהוא רצון התורה בכל דוכתא שאביו או חמיו קודמים לא יגרע בזה לתינוק כלל, וגם כח ההשפעה שיש לנימול על ידי סנדק טוב וצדיק לא יגרע בנתינת סנדקאות לאביו או לחמיו, ובקיום הכרת הטוב לאביו או לחמיו יושרש עי"ז מידות טובות בנימול, עכ"ד, ועי' גם בס' תורת הברית (פ"ז הע' יד) שכתב שבימנו שפשט המנהג לכבד את ההורים בסנדקאות בב' הבנים הראשונים, הרי שאם לא יכבד את הוריו, יש בכך גם קצת זלזול בכבודם.

¹² כ"כ הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' כב).

¹³ כמו שהביאו בס' מילה שלמה (עמ' תקצד הע' 72) ובס' פסקים ותשובות (סי' רסד הע' 31) מס' הליכות שלמה על מילה כת"י בשם הגרש"ז א.

¹⁴ פשוט, וכן הביא הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' טו) מס' מכשירי מילה (פ"ד אות ל) בשם שולחן גבוה, ומשום דהוא מצות האב על בנו, ולא שייכא האשה במילה.

¹⁵ כמש"כ בשו"ת חכם צבי (סי' ע) דהקרוב קרוב קודם בכיבוד סנדקאות כמו בעניני צדקה כמובא ברמב"ם (פ"ז ממתנו"ע הי"ד), וכ"כ בזכר דוד (מאמר ראשון פמ"ד).

¹⁶ כ"כ הגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד סי"ג), וכמבואר לעיל בפ"ד הע' 28 בשם הברית אבות (סי' א אות ט) שנסתפק לענין אם אבי האב ורבו שוים באומנות למי דין הקדימה, והעלה שם דיש להקדים את הרב, כדין אבידת אביו ואבדת רבו קודמת כמב' בשו"ע (יו"ד סי' רמב), וכן הביא שם הגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ג הע' טז) בשם שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שי), ועוד הביא הגרמ"ג את דברי המנחת יצחק (ח"י סי' פז אות ה) שדימה הקדמת הסנדקאות לדין אבידת אביו ואבידת רבו, וגם בלא ששילם אביו שכר לימודו אין להקדים רבו לאביו רק ברבו מובהק, וכן כתבנו לעיל בפ"ד הע' 28 מהרי"ד ויסברג שהביא בריש ספרו אוצר הברית (עמ' י) את הסכמתו של המנחת יצחק שכתב לו בהערותיו לספרו (שם בהע' 6) שהרמ"א (יו"ד סי' רמב סל"ד) הביא י"א שטוברים דהא דרבו קודם לאביו היינו שלומד עמו בחינם, אבל אם אביו שוכר לו רבי ומלמדו, אביו קודם לכל דבר, וכתב שכן נראה לו עיקר, ובש"ך שם (ס"ק טו) כתב דאם הרב לא היה רוצה ללמד אלא בשכירות ויהודי או יהודית נותנים לו השכירות ללמדו, אז אבידת הנותן קודמת, והעתיקו להלכה ג"כ הש"ך (חו"מ סי' רסד סק"א) עי"ש, וכ"כ הגר"מ גרוס שם.

¹⁷ כ"כ הגר"ח פלאגי בשו"ת חיים ביד (סי' עה) שמנהגם ליתן לאבי האב להיות סנדק בבן הראשון, וכ"כ בספרו משא חיים (מערכת סנדק סי' קנו) ממנהג "אזמיר", והו"ד בברית אבות (סי' ה אות יד), וכ"כ בזכר דוד (מאמר ראשון פמ"ד) ובשו"ת מבשרת ציון (ח"א יו"ד סי' יא), ובס' אוצר הברית (ח"א פ"ג סי' יד הע' י) כתב שכן הוא גם מנהג תימן.

¹⁸ כ"כ הגר"ח פלאגי בשו"ת חיים ביד (סי' עה) שכן מנהג האשכנזים, וכ"כ בס' ויקרא אברהם (דף קכה ע"ב אות י) שכן מנהג "לוב", וכ"כ בלקט יושר (עמ' נב) גבי קוואטר, שבבן הראשון זכות הכיבוד שייך לאם, וכתב הגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' טו) שהלקט יושר כתב כן גבי קוואטר שהוא למנהג שהסנדק היה גם קוואטר, ולפי"ז דברי הלקט יושר אמורים גם גבי סנדק, וכ"כ בס' אוצר הברית (ח"א פ"ג סי' יד הע' יב). אמנם דבר

האשכנזים ליתן לאבי האם להיות סנדק בבן הראשון, מכל מקום הכרעת הפוסקים¹⁹ שבבן הראשון יש לכבד בסנדקאות לאביו משום כיבוד אב, ובבן השני יכבד לחמיו, אלא אם כן יש סיבה לשנות, [ואם יש חילוקי דעות בין ההורים גבי בחירת סנדק עי' סעיף ג'], ויש שכתבו²⁰ שאם בבן הראשון לא היה לו אפשרות לתת לאביו וכיבוד לאחר, איבד אבי הבן זכותו בבן השני והיא שייכת לאם. וכל זה רק אם אין הורים לאביו או חמיו, אבל אם יש לאביו הורים, אזי אם כי כיבוד אביו קודם לכיבוד אבי אביו²¹, ובפרט שיש שסוברים²² שאין חיוב לכבד את אבי אביו, מכל מקום המנהג ליתן קודם לאבי אביו [סבא של אבי הבן מצד האבא], משום שהעולם אומר שמי שהוא בעל ברית לבן נכדו אינו רואה פני גיהנם²³, אבל אם אביו רוצה יש לו זכות קדימה לאבי אביו²⁴, וכמו כן פשוט שמצד הדין אביו קודם לאבי אמו [סבא של אבי הבן מצד האמא], ובפרט שיש פוסקים²⁵ שסוברים שאין אדם חייב בכבוד אבי אמו, אלא שגם בזה המנהג ליתן לאבי אמו לפני אביו מהטעם הנ"ל²⁶, ורק אם אביו רוצה לקבל סנדקאות לפני חמיו- [שהוא אבי אמו של אבי הבן] צריך ליתן לאביו וכמבואר בהע' 24, ולענין חמיו, מעיקר הדין אבי הבן חייב בכבוד אבי אמו לפני חמיו²⁷, ולכן יש לאבי הבן לכבד את הסבים שלו לפני חמיו, ואם יש גם

זה תמוה מאד, דבשלמא הגר"ח פלאגי וס' ויקרא אברהם כתבו רק שזה המנהג, אבל בלקט יושר משמע שכן צריך להיות שבבן הראשון זכות הכיבוד שייך לאם, וזה תמוה מאד שהרי איזה זכות יש לאם במילת בנה, ואין הזכות אלא לאב כמבואר לעיל בהע' 13, וכבר כתב ברמ"א (סי' רסד ס"א) גבי מוהל שאשה אינה יכולה ליתן לאחר למול דהרי אינה שייכה במצות למול את בנה, ופירש הערוה"ש (יו"ד סי' רסב סי"ג) שכוונת הרמ"א, אם האב כיבד לאחר, והאם כיבדה לאחר, אין כיבודה כלום, שהרי על האב החיוב למול את בנו ולא על האם, ודברי הלקט יושר צע"ג. וע"ע מש"כ בזה לעיל בפ"ד הע' 32, 33.

¹⁹ כ"פ הגר"מ גרוס בספרו בדמיק חיי (פ"ב ס"ג) ובכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה (פ"ד ס"ט), וכן הוא לפי המבואר לעיל בהע' 13 בשם השולחן גבוה שזכות הכיבוד שייך להאב שלא שייכא האשה במילה, וכן הוא לדעת הפוסקים המובאים בהע' 15.

²⁰ כ"כ הגר"ח פלאגי (כמובא לעיל בהע' 17). וגם זה צע"ג דאיזה זכות יש לאם במילת בנה, ואולי הכל זה רק מצד המנהגים שכן נהגו.

²¹ כמפורש במדרש רבה (פצ"ד פ"ה), וכמו שפסקו השבו"י, והיעב"ץ, והחת"ס, והנחלת צבי, ועוד, כמו שהבאנו בבירור הלכה סי' ג' אות ד.

²² כ"פ המהרי"ק המובא ברמ"א, וכ"פ היעב"ץ, והב"ש, והאליהו זוטא, והזרע אמת, ועוד, כמו שהבאנו כל זה בבירור הלכה סי' ג' אות ב.

²³ כ"כ בלקט יושר (ח"ב עמ' 52) בשם התרה"ד, וז"ל: "מי שיש לו בן למול ואינו רוצה להיות סנדק בעצמו ורוצה לכבד אחרים וכו', חייב ליתן לאביו והוא קודם לזקנו, אבל אם הוא ברצון אביו יכול ליתן לזקנו, והמנהג ליתן לזקנו משום שהעולם אומרים שמי שהוא בעל ברית לבן נינו (-כוונתו לבן נכדו) אינו רואה פני גיהנם" עכ"ל. וכ"כ הגר"מ מנשה קליין בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רנז) שנהגו לכבד את אבי סב התינוק, משום שהעולם אומרים שמי שהוא בעל ברית לנינו אינו רואה פני גיהנם, וכ"כ בשו"ת מבשרת ציון (יו"ד סי' יא) בשם הגר"צ אבא שאול, ובס' דרך שיחה (עמ' רפו ושיב) בשם הגר"ח קנייבסקי, וכ"כ הגר"מ גרוס (כתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד סי"א) שיקדים גם את סבו וגם את סבא של אשתו-היולדת לפני אביו וחמיו.

²⁴ כמש"כ התרה"ד "שחייב ליתן לאביו והוא קודם לזקנו", אלא שהמנהג ליתן לזקנו כמש"כ שם, אבל זה פשוט שאם אביו מתעקש שהוא רוצה הוא קודם.

²⁵ כן דעת הגר"א (יו"ד סי' רמ סקל"ד), וכמו שהבאנו בבירור הלכה סי' ג' אות ז, ועיי"ש באות ח שהבאנו שהרבה אחרונים חולקים על הגר"א וסוברים שחייב גם בכבוד אבי אמו כמש"פ בשו"ת הרמ"א, ובשו"י, ובחת"ס, ובערוה"ש, ומשמעות הרעק"א.

²⁶ כ"כ הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד סי"א) שיש להקדים לכבד כל הסבים לפני אביו וחמיו.

²⁷ כ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' לג) גבי הל' כיבוד, שאביו ואמו וזקניו ואחיו הגדול קודמים לכבוד חמיו, וכן מסתבר שהרי לדעת הרבה מגדולי האחרונים חייב אדם גם בכבוד אבי אמו וכמבואר בהע' הקודמת, משא"כ כבוד חמיו דעת רוב האחרונים שאינו חייב לכבדו אלא רק כמו שאר זקנים חשובים כמש"פ הב"ח (יו"ד סי' רמ סכ"ד), והביאו הש"ך (שם סקכ"ב), וכ"פ הברכ"י (שם), והפתחי תשובה (שם סקכ"ב), והחיי"א (כלל סז סכ"ד), והחקרי לב

סבים לאשתו היולדת אזי אם כי שמעיקר הדין יש לכבד את חמיו לפני אבי חמיו [נ-סבא של היולדת מצד האבא]²⁸, אלא שגם בזה המנהג ליתן לאבי חמיו לפני חמיו²⁹, אלא אם כן חמיו רוצה לקבל לפני אביו שאז הוא קודם, וכמו שכתבנו לענין אביו בהע' 24, וכמו כן מצד הדין חמיו קודם לאבי חמותו [נ-סבא של היולדת מצד האמא], אך כאמור גם בזה המנהג ליתן לכל הסבים לפני אביו וחמיו כמבו' בהע' 29, ואבי חמיו לכאורה קודם לאבי חמותו³⁰, אלא שגם בזה כיון שאינו חייב בכבוד מדינא יש לעשות הכל כפי המנהג, ואם המנהג הוא לתת לדורות הקודמים יותר יש לעשות כן ולא ישנה מן המנהג מפני המחלוקת³¹, וכמו כן יש לאדם לכבד את אחיו הגדול בסנדקאות³², [ואם זה דוקא אחיו הגדול שהוא הבכור או כל אחיו הגדולים עי' הערה³³], וכן ראוי לכבד בסנדקאות את אחי אביו ואחי אמו [-דודו] שלדעת רבינו יונה³⁴ חייב אדם גם בכבודם, (ולא דודו שהוא בעל אחות אביו או אמו). ולסיכום סדר העדיפות לאבי הבן בכיבוד סנדקאות לפי המנהג הוא כך: א. אבי אביו (כמבו' בהע' 23), ב. אבי אמו³⁵, ג. אבי חמיו (כמבו' בהע' 29), ד. אבי חמותו (הע' 29 שם), ה. אביו (כמבו' בהע' 19), ו. חמיו (בהע' 19 שם), ז. אחיו

(י"ד ח"ג סי' צח), וכ"פ בשו"ת בנין עולם (י"ד סי' מז) ובשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' טט וח"ב סי' צ) ועוד, ומה גם שלענין צדקה אבי אמו קודם לחמיו כמבואר בשערי צדק (פ"ז סק"כ) וכן שמעתי מהגר"מ גרוס שליפי מה דקיי"ל כדעת השבו"י שחייב אדם גם בכבוד אבי אמו א"כ לענין צדקה אבי אמו קודם לחמיו, וא"כ לפי מה שמבואר בשו"ת חכם צבי (סי' ע) שסדר הקדימה בקרובים בבחירת סנדק ומוהל הוא כפי סדר הקדימה בקרובים בהל' צדקה, א"כ יש לו לכבד בסנדקאות את אבי אמו לפני חמיו, אמנם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז סי' לח) נקט כדבר פשוט שחייב כיבוד חמיו קודם אפי' לכיבוד אבי אביו, ולדבריו כ"ש שקודם לאבי אמו, וצ"ע.

²⁸ שהרי בכבוד חמיו הוא חייב, גם אם הוא חייב כמו שאר זקנים כמש"כ בהע' הקודמת, משא"כ בכבוד אבי חמיו אינו חייב כלל, וגם אשתו היולדת חייבת בכבוד אביה יותר מכבוד אבי אביה.

²⁹ כמו שכתב הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד סי"א) שיש להקדים לכבד כל הסבים לפני אביו וחמיו.

³⁰ שהרי מצד אשתו היולדת חייבת היא בכבוד אבי אביה יותר מכבוד אבי אמה, שהרי לדעת הרמ"א וגדולי הפוסקים יש חיוב גם בכבוד אבי האבא, משא"כ אבי האמא לדעת הגר"א אין חיוב לכבד וכמש"כ בזה בבירור הלכה סי' ג' אות א' ואת ז-ח.

³¹ כ"כ בס' שובע שמחות (ח"ב פ"ט ס"ד).

³² שהרי חייב אדם בכבוד אחיו הגדול כמבואר בשו"ע (י"ד סי' רמ סכ"ב), ולדעת הרמב"ם (פ"ו מהל' ממרים הט"ו) חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו ממש, אך עי' בס' פסקים ותשובות (סי' רמ הע' 487) שהביא הרבה אחרונים שמבארים את דברי הרמב"ם שאין כוונתו להשוותם לגמרי, אלא כוונתו שהוא מצות עשה כמו באביו, וגדר הכבוד הוא בדרגה פחותה מאביו ואמו.

³³ בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' קכג) ובשו"ת שבו"י (ח"א סי' עו) כתבו שהחיוב לכבד את אחיו הגדול היינו אחיו הבכור, ומאידך, דעת רוב הפוסקים שחייב אדם בכבוד כל אחיו הגדולים כמו שכתבו בס' חסידים (סי' שמה), ובמנורת המאור (ח"ד עמ' כד), ובחקרי לב (י"ד ח"ב בשו"ת או"ח סי' ז) ובברכ"י (י"ד סי' רמ אות יז), ובדרך פיקודין (מצוה לג חלק המחשבה אות י), ובשו"ת בנימין זאב (סי' רנג), ובשו"ת תשובה מאהבה (סוס"י שע), ובשו"ת חת"ס (ח"ו סי' כט), ובבן איש חי (שנה ב' פ' שופטים אות כח), וכ"פ הגר"ש וואזנר (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' קיא אות טז), וע"ע מה שהביא בזה בס' פסקים ותשובות (סי' רמ אות נז).

³⁴ בס' היראה לרבינו יונה (אות רג), והובא דבריו בשו"ת הרשב"ש (סי' שיא), ובחרדים (מ"ע מה"ת פ"ד אות ז), ובברכ"י (י"ד סי' רמ סקי"ח), וביוסף אומץ (עמ' 347), וע"ע בזה בס' אשרי האיש (י"ד פ"מ סי"ד) בשם הגר"ש אלישיב.

³⁵ מה שכתבתי שאבי אמו קודם לאבי חמיו ואבי חמותו, מכיון שהגר"מ גרוס לא כתב מה המנהג בזה וגם לא ידוע המנהג בזה מי קודם, ולכן יש ללכת אחר הקדימה בהלכה, וכיון שזכות כיבוד הסנדקאות שייך לאב ולא לאם שהרי אין האם שייכת במילה בנה וכמש"כ לעיל בהע' 18, א"כ אבי הבן חייב בכבוד אבי אמו ואינו חייב כלל בכבוד אבי חמיו ואבי חמותו, אך זה פשוט שאם המנהג ליתן בבן הראשון לאבי אביו, ובבן השני לאבי חמיו אז יש לעשות הכל כפי המנהג.

הגדול³⁶ (כמבו' בהע' 32), ח. אחי אביו ואחי אמו-דודו (כמבו' בהע' 34). אך כאמור אם יש מנהג שונה יש לעשות הכל כפי המנהג, ולא ישנה מן המנהג מפני המחלוקת. ועיין עוד בסעיף הבא.

אבי הבן רוצה סנדק מסוים ואם הבן (-אשתו) רוצה סנדק אחר

ג. כאמור לעיל בסעיף ב' שזכות כיבוד הסנדק שייך לאב, אמנם אם האמא מבקשת שיכבדו בסנדקאות לקרוב שלה הגדול בתורה ומעשים טובים יותר ממי שהאב רוצה לכבדו, יש שכתבו³⁷ שבכהאי גוונא יש לקיים בקשתה, ורק כשהקרוב שלה שוה בתורה ומעשים טובים לקרוב שלו קרוב האם קודם, אך יש אומרים³⁸ שבכהאי גוונא שהאב רוצה לקחת סנדק תלמיד חכם מובהק להיות סנדק לבנו ואשתו רוצה שדוקא אביה יהיה הסנדק, והשיב שיש כאן דעה נוספת, שצריך לחשוב מה הילד עצמו היה רוצה, ובודאי היה רוצה שהרב יהיה הסנדק.

אב אבי הבן רוצה סנדק מסוים ואבי הבן רוצה סנדק אחר

ד. אב אבי הבן המבקש לבנו שיכבד בסנדקאות למי שיש לו נחת רוח בכך, כגון שמבקש שיכבד לאביו או לרבו, צריך לקיים בקשתו, וכשיש סיבה שלא לקיים בקשתו רשאי, ואם יהיה לאב אבי הבן עגמת נפש או בזיון באם לא יקיים בנו בקשתו אין להימנע מלכבדו³⁹.

³⁶ והטעם שחמיו וזקנו קודמים לאחיו הגדול למרות שאדם חייב בכבוד אחיו הגדול יותר מחמיו וזקנו כמש"כ בשו"ת **מנחת אלעזר** (ח"ג סי' לג), אינו אלא מפני המנהג, וכיון שנהגו ליתן לזקנו ולחמיו קודם אזי אם יתן לאחיו הגדול לפנייהם יש בזה זלזול בכבודם ואין לשנות מהמנהג.

³⁷ כ"כ הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד הע' הע' כו) בשם הברית אבות (סי' ה אות כג). ודבריו צע"ג, דאיזה זכות יש לאם במילת בנה הרי היא לא שייכת כלל במילת בנה, וכבר הבאתי (לעיל בהע' 18) מה שכתב הרמ"א (סי' רסד ס"א) שאשה אינה יכולה ליתן לאחר למול דהרי אינה שייכה במצות למול את בנה, ופירש הערוה"ש (יו"ד סי' רסב סי"ג) שכוונת הרמ"א, אם האב כיבד לאחד, והאם כיבדה לאחר, אין כיבודה כלום, שהרי על האב החיוב למול את בנו ולא על האם, וגם אם היה לה זכות במילת בנה כבר אי' בתנא דבי אליהו (רבא פ"ט) "אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה", והו"ד בהג' מיימונית (פי"ד מאישות אות ס), ועי' גם ברמב"ם (פי"ד מאישות ה"כ) שכתב: "וכן צו חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי ויהיה לו עליה מורא ותעשה כל מעשיה על פיו ויהיה בעיניה כמו שר או מלך מהלכת בתאות לבו ומרחקת כל מה שישנא" וכו', עי"ש.

³⁸ כ"כ הגר"מ שטרנבוך (תשוה"נ ח"ד סי' רכד וח"ה סי' רצב) בשם החזו"א שכן נשאל החזו"א, והשיב שיש כאן דעה נוספת, שצריך לחשוב מה הילד עצמו היה רוצה, ובודאי היה רוצה שהרב יהיה הסנדק, וכ"ה בשמו בארחות רבנו (ח"ג ענין המילה אות כז), וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (ח"ה סי' רצב שם) שמיהו נראה שלענין סנדקאות, כיון שהדבר נוגע לטובת הילד, א"כ יש להתחשב שטובת הילד שהת"ח יהיה הסנדק וכמש"כ בשם רבינו החזו"א.

³⁹ כ"כ הגר"מ גרוס (בכתבי הגר"מ גרוס על הל' מילה פ"ד סט"ז), ומקור דבריו כבר כתבנו לעיל בפ"ד הע' 31, ואין לכפול הדברים.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

האם חז"ל התירו את כל ה"שבותין" במקדש, בבין השמשות, שבות דשבות (אמירה לעכו"ם) במקום מצוה או צורך?

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

האם חז"ל התירו את כל ה"שבותין" במקדש, בבין השמשות, שבות דשבות (אמירה לעכו"ם) במקום מצוה או צורך?

שאלה: הנה מצינו בכמה מקומות שחז"ל הקילו בשבותים (איסורי דרבנן), כגון ב'בית המקדש' וב'בין השמשות' שלא אסרו שם שבותים, וכן מתיר השו"ע (שז, ה) לומר לגוי לעלות לאילן לצורך גדול או מצוה וזה הקרוי "שבות דשבות במקום מצוה".

האם זהו כלל גמור שכל שבות דשבות הותר במקום צורך, ונוכל להורות מכח זה במקום צורך או מצוה לומר לגוי לעשות מלאכות בעבורי (כגון ע"י שינוי וכדומה)?

תשובה: הנה גם במקדש ובבין השמשות כותבים הפוסקים שלא הותרו כל השבותים, וכפי שביארנו ב'הרחב דבר' שחז"ל שקלו דבריהם היטב, ומחד גיסא אמרו שכל דבר שיכול לגרום זלזול בשמירת השבת העמידו דבריהם אף במקום כרת, ומאידך גיסא דבר שהתירו מתקבל יותר לבני אדם הקילו בו. אבל אנחנו אין לנו בקיאים במשקל המצות, ולכן כותבים הפוסקים שאין לנו לדמות מילתא למילתא, ואין לנו יכולים להתיר רק מה שמפורש להדיא.

*

ה ר ח ב - ד ב ר :

היתר שבותים

א] הנה מצינו בכמה מקומות שהתירו "שבותים" כגון: במקדש (עי' עירובין קב:-קג.), בבין השמשות (עי' עירובין לב.), לצורך מצוה (עי' שו"ע שמב, א), שבות דשבות לצורך (עי' שו"ע שז, ה).

וגדר "שבות" הוא כל דבר שהוא איסור דרבנן, כולל דברים שהם גזירה לאיסור דאורייתא (כמבואר ברש"י בעירובין קב, ב ד"ה שמא), וכולל גם מלאכות הנעשות בשינוי וכן מלאכה שא"צ לגופה שאסורים רק מדרבנן.

וכותב המשנ"ב (שז, כא) בשם המג"א: "ודע שאין מדמין דבר לדבר בענין השבותין, ואין לך בם להתיר אלא מה שאמרו חכמים, דלגבי מילה לא התירו שבות דאמירה לא"י

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ בירושלים עיה"ק

האם חז"ל התירו את כל ה"שבותין" במקדש, בבין השמשות, שבות דשבות (אמירה לעכו"ם) במקום מצוה או צורך?

במקום מלאכה דאורייתא כמ"ש סימן של"א ס"ו, וגבי לוקח בית בא"י מותר כמ"ש סימן ש"ו סי"א.^{סח}

וע"ע במשנ"ב (שמב, א) שכותב על דברי השו"ע שם לענין בין השמשות: "כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות" – לישנא ד"כל" לאו דוקא, די שדברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהן ביה"ש אף לצורך מצוה כו' ע"ש.

והדבר נפתח כבר בגדולים, וכפי שמצינו למשל בדברי התוס' בעירובין (קב, ב ד"ה והעליון) כותבים: "ונראה לר"י דאפילו ציר העליון הוא דרבנן, דשבות גדולה כזה לא התירו במקדש, וטובא אשכחן דלא התירו במקדש כגון סידור הקנים ונטילתן דאינו דוחה את השבת".

וננסה קצת לתת איזה גדר היכן התירו והיכן לא.

היכן החמירו טפי

ב[התוס' בעירובין (לג, א סוד"ה והאי) כותבים: "ונראה לי דבכל הנהו כיון דבקל יבא לידי איסור דאורייתא אפילו רבי מודה דגזרו עליו בין השמשות כדאמרינן לקמן (דף לד:): גבי קנה דרכיך דגזר שמא יקטום". וכע"ז בריטב"א (שם לב, ב סוד"ה והא): "וטעמא דמילתא, דכל שבות שהוא קרוב לטעות ולעשות איסור דאורייתא אוסר רבי אפילו בין השמשות כי היכי דלא נשרי באיסורא דאורייתא וכן פירשו בתוספות".

וברש"י (שם קג, ב ד"ה אי אמרת) מצינו שכותב שגם לפי שיטתיה דר' אליעזר הסובר שמכשירי מצוה דוחין את השבת, עכ"ז כמה דאפשר לשנויי משנינן גם משבות חמורה לשבות קלה כדי לצמצמו מחומרתו.

הרי מבואר שגם במקום שיש שבותים לא התירו וכדברי המג"א הנ"ל.

וכותב החזו"א (נו, ד): "בהא דאין מדמין שבותין, מצאנו אותו כו' דאע"ג דהתירו אמירה לנכרי בקונה בית בא"י לא התירו במלה, וכונתם דחז"ל שקלו דבר שיוכל לגרום זלזול בשמירת שבת והעמידו דבריהם אף במקום כרת ודבר שהיתרו יותר מתקבל לבני אדם הקילו ואנן לא בקיאינן בדבר א"נ שהתירו שבות משום קיום המצוה, ואנן לא בקיאינן במשקל המצוות כו' ומפני שאין אנו בקיאים בטעמם ובמדתם אי אפשר לנו לדמות זה לזה".

אמירה לעכו"ם בשבות דשבות

^{סח} ויל"ע בדברי הט"ז (שיג, י; הובא במשנ"ב שם ס"ק נו): "נראה דע"י עכו"ם מותר כיון דגם בישראל אין בו איסור רק משום עובדא דחול והיינו שיש בו צורך הרבה כדלעיל סימן ש"ז ס"ח בכל מידי שהוא שבות דשבות". ואולי הכונה רק לעובדא דחול. ע"י בביה"ל (שלג, א ד"ה וכל) בשם הפמ"ג שכותב: "הוי יודע דלא כל שבות התירו לצורך מצוה דהא שבות דשבות דוקא י"א התירו למצוה הא שבות לחוד ודאי לא אלא דוקא כי האי גוונא עובדין דחול וכדומה ועמ"א ש"ז אות ז".

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ
בירושלים עיה"ק

האם חז"ל התירו את כל ה"שבותין" במקדש, בבין השמשות, שבות דשבות (אמירה
לעכו"ם) במקום מצוה או צורך?

ג] ואודות ההיתר של אמירה לעכו"ם לצורך, יעוי' בפמ"ג (א"א שז, ז) שכותב שמה
שמצינו שהתירו שבות בדרבנן במקום מצוה יש לומר שזה רק ע"י עכו"ם, אבל ישראל
שבות דשבות היכא דגזרו יש לומר דאסור אפילו במקום מצוה. [וראה במשנ"ב (שם, כד)
אודות לומר לגוי שיאמר לגוי אחר].

וממוצא דברינו אנו למדים – שהדין המובא בשו"ע סי' שז ה"ה המתיר אמירה לעכו"ם
בעת הצורך, מוגבל מאוד בתנאים מסויימים, והלכה זו מנוצלת שלא כדין שלא כפי
ההלכה.

וגדר "שבות" הוא כל דבר שהוא איסור דרבנן, כולל דברים שהם גזירה לאיסור
דאורייתא (כמבואר ברש"י בעירובין קב, ב ד"ה שמא), וכולל גם מלאכות הנעשות בשינוי
וכן מלאכה שא"צ לגופה שאסורים רק מדרבנן.

מלאכה הנעשית בצורה שאסורה רק מדרבנן

ד] ולכן כתבנו בעבר (גליון 88) שלא נוכל ללמוד מדברי השו"ע (שז, ה) שהתיר אמירה
לעכו"ם כשיש צורך גדול או לצורך מצוה, שיהיה מותר במקום צורך גדול או לצורך
מצוה לומר לגוי לעשות מלאכות שאסורות רק מדרבנן, כגון בשינוי או מלאכה שאין
צריכה לגופה (להדליק את האור במרפק או הוצאת זבל לרשות הרבים). ויעו"ש מש"כ
שלא מצינו בדברי השו"ע היתר רק כשזה דבר שבעצם "אינו מלאכה" או כשיש שינוי
בתוצאת המלאכה, אבל כשיש שינוי רק בפעולה ולא בתוצאה, אי"ז בכלל ההיתר הנ"ל
יעו"ש.

וכן שמעתי ממרן הגריש"א זצ"ל שאין להתיר כל שבות ע"י גוי.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

יח, א: והוא יֵשֵׁב פתח האוהל כחם היום.

פרש"י יֵשֵׁב כתיב [חסר], ביקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתייצב בעדת דיינין והן יושבין שנאמר אלקים ניצב בעדת קל.

ביריעות שלמה כתב יש מקשין למה נרמז הסימן דוקא עכשיו כאן שאמר לו הקב"ה שהוא סימן שיהיו בניך יושבין בעדת הדיינין. ונראה לי מדכתיב ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ולא לפני הגויים אפילו הם דנין כדייני ישראל, א"כ שמע מיניה שהדין תלוי בישראל שהוא נימול, ומבניו של אברהם שקיבל עליו את הברית ועל כל זרעו, על כן הראה לו סימן בדיינים. וכע"ז כתב בנחלת יעקב לפי שבזכות המילה זכו לדיינין כדאמרינן לפניהם ולא לפני גויים, ועיין עוד בגור אריה.

אמנם בלבוש האורה כתב באופן נוסף וז"ל ואם תאמר מאי שנא שנרמז עכשיו יותר מבפעם אחרת, יש לומר מפני שהגילוי הזה היה גם כן בשביל דיבור זעקת סדום ועמורה כמו שאמרתי למעלה [וגם בשביל לבקר החולה עיין שם דתרוייהו איתנהו ביה], והיה זה הענין דומה כמו דיינות שנמלך ה' יתברך עם אברהם באיזה אופן ידון את סדום על רשעתם לכך היה זה הסימן לבניו ג"כ כשישבו בדין שה' יתברך יעמוד והם ישבו. ואין להקשות א"כ מנליה דמשום סימן הוא, שמא משום שמידתו כך הוא ככל ישיבת הדיינים, שא"כ בעת שהיה העיקר המשא והמתן בדינם, דהיינו בעת שהתפלל אברהם אולי ימצאון שם חמישים צדיקים וגו' למה עמד אברהם כדכתיב קודם אותה תפילה "ואברהם עודנו עומד לפני ה'" דמשמע לפי פשוטו שהיה אברהם עומד בשעת המשא ומתן ואח"כ התחיל להתפלל, אלא על כרחך צריך לומר שלא היה זה דין גמור אלא משא ומתן לפיכך היה עומד, ולא אמר לו עכשיו שישב אלא משום שיהא סימן לבניו בעת שישבו לדין שהוא דומה לזה הענין המאורע עכ"ל. וכן כתב בכלי יקר [ד"ה והוא יושב] כי בישיבה זו הושיב הקב"ה בדין את אברהם על אנשי סדום, ועל כן אמר לו הקב"ה שב ואתה סימן לבניך וכו'.

*

יח, ב: והנה שלושה אנשים ניצבים עליו.

עיין רש"י אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות.

בתוספות השלם [להלן יט, ב] כתב ואם תאמר מה טעם, וי"ל לפי שאין עניות במקום עשירות.

וכתב בספר ללמוד וללמד [שטרנבוך] שאפשר להבין דרך משל, אומרים שמלכת בריטניה אינה מופיע פעמיים עם אותו מלבוש, והטעם שכל אחד יידע שלא חסר לה כלום אין עניות במקום עשירות, ולפיכך היא לא זקוקה להשתמש פעמיים באותו ביגוד. כמו כן ועל אחת כמה הרי אין סוף ליכולתו יתברך ולפיכך אינו משתמש פעמיים באותו מלאך, ואדרבה בזה השי"ת מראה לנו יכולתו האין סופית.

ויש להבין זה גם באופן אחר והוא שמלאך פירושו שליח, ואין מלאך אחד עושה שתי שליחויות מפני ששליחותו זוהי מציאותו כי באמת הכל הוא מאתו יתברך וכל ענין מלאך הוא רק להסתיר מעשיו ית' שיהיה נראה כאלו נעשית על ידי שליח, ואם מלאך נשלח לשלוש שליחויות הרי יש כאן שלוש פעמים הסתר עצמותו ית', אם כן ממילא יש שלושה מלאכים. ואם מלאך אחד עושה שתי שליחויות אינו מלאך אחד אלא שני מלאכים, ולפיכך שמות המלאכים הוא לפי השליחות שאליו נשתלחו כי אין להם שום מציאות חוץ מזה שהם מסתירים מעשיו ית'.

*

יח, ח: והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו.

בב"מ פו, ב תנא דבי רבי ישמעאל דבשכר שלושה זכו לשלושה. בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים.

והנה בפשוטו הוא פסוק מפורש בתהילים [קה, לט-מב] פָּרַשׁ עֲנָן לְמִסְךְ וַיֵּשׁ לְהָאִיר לַיְלָה: שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלָחֵם שְׁמִים יִשְׁבִּיעֵם: פָּתַח צוּר וַיִּזְוּבוּ מֵיִם הִלְכוּ בְּצִיּוֹת נְהָר: פִּי זָכַר אֶת דְּבַר קִדְשׁוֹ אֶת אֲבִרְהֵם עֲבָדוֹ: הרי דג' דברים הנ"ל שעשה הקב"ה לישראל במדבר הוא בגלל שזכר את אברהם עבדו, והיינו שעשה כן למלאכים ושילם לו הקב"ה ג"כ מידה כנגד מידה, וכ"כ המלבי"ם.

*

יט, ד: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית וגו'.

לבאר למה רצה הפסוק לאשמועיןן שאסיפת אנשי סדום על הבית היתה 'טרם ישכבו'. נראה לומר שביאת המלאכים לסדום היה מענין המשפט והמו"מ בדינם, וז"ש דבעוד שהיו מדיינים עם לוט על מעשיהם של אנשי העיר, ועדיין לא נכתב ונחתם גזר דינם אז באו אנשי סדום לעשות כנבלה הזאת, וע"ז אמרו המלאכים ללוט "עוד מי לך פה" וכדפירש"י "מאחר שעושין נבלה כזאת, מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם", אבל אם היו המלאכים גומרין לדבר על אנשי סדום ואח"כ הם היו באין וחוטאים, אפשר דכיון שנגמר הדין לזכות לא מהדרינן ליה.

ונמחיש זאת במשל: לאחד שתפשו אותו בגניבה, והעמידוהו למשפט, והביא לו סניגור שימליץ עליו לטוב באלף ואחד תירוצים שונים, והנה לפתע תוך כדי המשפט שלף הגנב

את ידו לעיני כולם לגנוב מתוך כיסו של חבירו שנמצא לידו, ברגע זה הוכח שהוא עומד בגניבותיו, ונסתלק כל הסנגוריא והתרוצים שעליו, הסניגור הולך לו והדין נחרץ עליו.

*

יט, יא: ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים מקטן ועד גדול וילאו למצא הפתח. פירש"י בסנוורים, מכת עיוורון. וברש"י מלכים ב' [ו, יח] פירש סנוורים, חולי של שממון רואה ואינו יודע מה הוא רואה.

בפרדס שמאי [גראס] כתב דעל פי זה מובן דהא דרש"י פירש אשר פתח הבית "בחלל הפתח" א"כ צ"ע אותן שעמדו אצל הדלת ממש היו יכולין לשבור הדלת דהא גם סומא יש לו חוש המישוש, אולם לפירש"י במלכים דהוא חולי של שממון רואה ואינו יודע מהו רואה א"כ ניחא דאפילו אחז הדלת מ"מ אינו יודע מה אחז, ויתכן דהיה שני דברים יחד מכת עיוורון וגם חולי של שממון וכ"כ הרשב"ם כאן שהיו שניהם יחד.

*

יט, יב: עוד מי לך פה חתן ובנותיך.

באילת השחר עה"ת העיר למה הקדימו את החתן הרי אדם חפץ יותר בהצללת בניו ובנותיו, ואולי הקדימו את החידוש שאפילו חתניו ינצלו, ועוד צריך ביאור דמאחר שהיה לו ב' חתנים למה כתוב חתן בלשון יחיד.

והנה בתוספות השלם כתב למה אמר חתן קודם בניו ובנותיו, אלא רמז לו שיזכה שיתחתנו עמו שמואבית ועמונית מותרת זהו "הנמצאות" ומצאתי דוד עבדי בב"ר עכ"ל.

ולפי"ז מיושבות ב' הקושיות כיון דדרך הכתוב להזכיר החשוב תחילה ורמז זה שיזכו שיתחתנו עמו ויהא לו חיבור עם כלל ישראל האומה הנבחרת זה חשוב יותר מן בניו ובנותיו, ולפיכך הזכירו תחילה, ואחר שזה כולל חתונה של אומה באופן כללי דרך הכתוב לקרות כולן בלשון יחיד כמו ישראל עם נושע בה' וכן ויהי לי שור וחמור דקורין כל מין שוורים וגמלים בלשון יחיד.

*

יט, כא: ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הופכי את העיר אשר דיברת. הטעם שהועיל לוט בתפילתו להציל את צוער מה שלא הועיל אברהם בתפילתו להציל את סדום, כתב האברבנאל דבאמת בסדום לא היו עשרה צדיקים, אבל לוט עם בנותיו השלימו למנין עשרה צדיקים בצוער.

ובשם משמואל כתב שהצלת צוער היתה הצלה זמנית לצורך הצלת לוט ומשפחתו, אבל לאחר שעזבו את צוער נחרבה העיר או לאחר שמלאה סאתה, שהרי שוב לא היה לוט מצטרף עמהם ומעשיהם לבד היו רוב עבירות, וכן הוא בב"ר [מב, ה] ומלך בלע היא צוער שנתבלעו דיוריה, ופירש בשכל טוב דאכן כך ארע לצוער שנבלעו דיוריה לאחר שעלה לוט משם וישב בהר.

אולם במדרש אגדה פירש את דברי חז"ל שהיתה ראויה שתבלע דיוריה אלא היא צוער
שלבסוף ניצלה.

*

יט, כג: השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה.

אמרינן בברכות [כו, ב] תפילות אבות תיקנום, וכתב האבודרהם בשם הדרשנים **שבאות**
השנייה של שמות האבות מרומזת גם התפילה שהתקינו, כי האות השניה משמו של
אברהם היא ב' לרמוז על תפילת **בוקר** שהתקין, וביצחק האות השניה היא צ' לרמוז על
התפילה שהתקין תפילת **צהרים** והיא מנחה, וביעקב האות השניה משמו היא ע' לרמוז
על תפילת **ערבית**.

[והנה כתיב לקמן [לז, כו] ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכיסינו את
דמו. ומובא בשם הגר"א **שאותיות בצע הם האות השניה בכל אחד משמות האבות**, ב'
אברהם, צ' יצחק, ע' יעקב, וג' תפילות שאנו מתפללים ערב ובקר וצהרים כנגד האבות,
וזה מה שיהודה אמר "מה בצע", מה יהיה עם תפילותינו אם נהרוג את אחינו כיון
שיעכב החטא את קבלתם].

ובשם חידושי הרי"ם מובא **שבשעה שהתפלל לוט להינצל מהפיכת סדום** [ראה תרגום
יהונתן (פסוק יח) ויאמר לוט אליו אנא ממך המתן לי שעה קלה עד שנבקש רחמים מלפני
ה'] **תיקן תפילת וותיקין**, וגם זה מרומז באות השנייה שבשמו וי"ו ותיקין.

*

יט, כז: וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'.

הנה חז"ל אמרו בברכות [ו, ב] **כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו**, ואאע"ה
מנלן דקבע מקום לתפילתו דכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם ואין
עמידה אלא תפילה. וכתב בספר חוקת היום [יומא דף כח, א בתוד"ה אמר בסה"ד] **דיש**
לפרש "דאלוקי אברהם בעזרו" הוא בענין התפילה גופא שהשי"ת עוזר לו שתהא תפילתו
שגורה בפיו וממילא תתקבלנה תפילתו. ולזה השכים אברהם בבוקר והלך להתפלל אל
המקום אשר עמד שם, ובזה יהא קובע מקום לתפילתו ואז יהא אלוקיו בעזרו להסכים
לתפילתו ותהא תפילתו שגורה בפיו ותתקבל תפילתו, אמנם כבר איחר את המועד כי
ראה שכבר עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן וגו'.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

מעניני הכנסת אורחים

אמר הרה"ק רבי פנחס מקוריץ זצ"ל כי אורח מביא רפואה, ולאות אמת אשר אותיות אורח הוא אור - ח, מחמת שנותן אור לברכה ח' שבשמונה עשרה, וברכה השמינית משמונה עשרה היא ברכת רפאינו. כמו כן השבח ח' מן לאל ברוך נעימות - הוא בורא רפואות. לכן כאשר יש לאדם חס ושלום חולה בתוך ביתו והשי"ת מזכה אותו עם אורח, יהי' לבו בטוח שיהי' רפואה לחולה.

כאשר נאמרו הדברים הללו לפני הרב הקדוש ר' שמואל מקמינקא זצ"ל, אמר שדבר זה מרומז בתורה הקדושה, נאמר בפ' משפטים (שמות כג, כה) 'ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך', והנה הכתוב מתחיל בלשון נוכח, אולם אלו התיבות 'וברך את לחמך' לא נכתבו בלשון נוכח, רק בלשון נסתר, מי הוא המברך. אלא נודע מאמרם ז"ל (ברכות מו, א) בעה"ב בוצע ואורח מברך. וזהו וברך את לחמך - היינו כשיהיה מי שיברך את לחמך - זהו האורח, אז והסירותי מחלה מקרבך. השי"ת ישלח רפואה לכל חולי ישראל ונזכה לילך באור החיים. (צרור החיים).

איתא בשם הרה"ק המפורסם מוה"ר פנחס זצ"ל מקאריץ דהאורחים מביאים רפואה לבעל הבית, והרה"ק מוה"ר שמואל זצ"ל מקאמינקא ממדינת רוסיא אמר על זה שיש לדברים הללו סמך מתוה"ק, שכן כתוב 'וירא אליו ד' והוא יושב', ולא היה יכול לרוץ, ואח"כ רץ לאורחים, שמע מינה דאורחים מביאים רפואה. (שם משמעון מהגה"צ אלטר אליקים שרגא שפירא זצ"ל נכד הרה"ק מקוריץ פרשת וירא).

יש שהביאו מקרא מפורש לזה (ישעיה נח, ז ח) הָלוֹא פָּרַס לְרַעֲב לְחֶמֶךָ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בֵּית וְגו', אֲזוּ יִבְקַע כְּשַׁחַר אֹרֶךְ וְאַרְכָּתְךָ מִהֲרָה תִצְמַח.

שגור בפי העולם 'א אורח בריינגט א רפואה'. אמר הרב הישיש ר' נחמן צבי רויזן ע"ה שמקור הדבר שאותיות אורח הוא כאותיות רופא, וההבדל רק בין פ' לח', מנין חסד, (כשינכו ח' מפ' ישאר ע"ב). וכשיבוא אורח והבעל הבית יעשה עמו חסד, יצורף מספר חסד הוא ע"ב למלת אורח, ויצא בגימטריא רופא. (אמרי צדיקים לקוטי אמרים סי' ג' ט' ע"ב).

אחד מחסידי הרה"ק ר' פנחס מקוריץ היה רגיל לנסוע דרך אחת העיירות ולהתארח בבית מוכסן אחד, אותו מוכסן היה רגיל להכין לכבודו סעודה, כי היה חסיד מפורסם. פעם אחת נסע החסיד סמוך לאותו הכפר, אבל גמר בדעתו לוותר על הביקור אצל המוכסן. אולם פתאום הרגש חולשה גדולה בלבו, על כן לבעל העגלה שיסע לאותו הכפר. בבואו מצא את המוכסן במצוקה, בתו מקשה לילד והיא נמצאת במצב קשה

ומסוכן. היות ואותו חסיד היה רעב מאד ביקש לתת לו דבר מה להחיות את נפשו, נתן לו המוכסן מעט יי"ש. אמר לו החסיד אתה מקיים כעת מצות הכנסת אורחים, ומצוה זו מתקיימת על ידי, והיות ועצם המצוה עולה לנחת לפניו יתברך, נמצא שאנכי עומד כעת לפניו יתברך שמו. לכן אנכי מבקש מהשי"ת שישלח לבתך ישועה במהרה. תיכף ומיד הגיעה הבשורה שבת המוכסן ילדה למזל טוב. כאשר הגיע החסיד לפני רבו רבי פנחס, אמר לו הרבי, אני רואה שהייתה על ירך תחיית המתים. סיפר לו החסיד את אשר אירע. נענה רבי פנחס ואמר: עדיין לא עלתה על דעתו של שום צדיק רעיון נפלא זה. (שפתי קודש עמ' מג).

סיפור נפלא המשכת רפואה על ידי שהתקיים עמו הכנסת אורחים

בספר אמונת משה להרה"ק רי"מ מאלכסנדר זצ"ל (אות י"ז) מובא, ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעבורו כי על כן עברתם על עבדכם אמרו כן תעשה כאשר דברת. על סוף הכתוב כי על כן עברתם על עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת, איתא בת"י בגין כדין באישון שירותא אודמנות ועברתון על עבדכון בדיל למסעוד, ואמרו יאות מלילתא עביד כפתגמך עכ"ל. נראה מדבריו שאע"ה הסביר להם דוזה השגחה פרטית מהשי"ת שיאכלו אצלו, שהרי עברו בזמן סעודה. ונראה עוד דבוזה נצחם ולא סרבו עוד, ומפרש הת"י "כי על כן עברתם על עבדכם", דוזה סבה מהמסבב ית"ש דתעברו כאן, כדי שתאכלו אצלי. והודו לו, ואמרו לי שהאמת אתו. והדבר צריך ביאור דמפני מה היתה סיבה מהשי"ת שדוקא יאכלו אצלו.

ונראה לי לבאר עפ"י מעשה שהי' אצל כ"ק מרן אדמו"ר הרבי הזקן זי"ע [הרה"ק ר' יחיאל מאלכסנדר זצ"ל], בימי ילדותו כאשר נעשה רב בעיר טארצין, ומקודם כאשר הי' גר בעיר פרשיסכא אצל חותנו, הי' שם איש אחד שהי' דבוק בו מאד, וגם לרבות בנו של אותו איש, ומעת לעת היו נוסעים אליו לטארצין על שבת קודש. הגם כי הרבי הזקן עוד לא נהג אז באדמורו"ת, כי הוא בעצמו הי' נוסע למרן הרבי מווארקי זי"ע.

אירע פעם אחת שבנו של אותו היהודי הי' בשבת קודש אצל הרבי הזקן בטארצין, ואחר כך נחלה מאד, והמחלה גברה מיום ליום ר"ל. אמו נסעה לטראצין לרבי, וצעקה מרה כי בנה נחלה אצל הרבי, ולכן לא תזוו מכאן עד שבנה יתרפא. הרבי לא השיב לה מאומה, פתאום אמר להמשרת שישכור בעל עגלה שיסע עמו למקום אחד, רחוק מהעיר טארצין. האשה אם החולה - בשמעה זאת, חשבה בדעתה כי הרב רוצה להתפטר ממנה, לכן הוא בורח מן העיר. לכן הגדילה צעקותיה שתמנע את הרב מן הנסיעה עד שבנה יתרפא.

הרב לא השגיח על דבריה, ובע"כ נסע מן העיר. ויהי בנסעו לא רחוק מהעיר באו לכפר אחד, הבעל עגלה עמד לפוש וליתן מספוא לסוס. בתוך כך ראהו כפרי אחד וכאשר הכיר בו שהוא רב בקשוהו שיבוא לביתו וישתה אצלו כוס תה, הרב הסכים לבקשתו והלך עמו לביתו ושתה כוס תה. לאחר מכן אמר הרבי לבעל עגלה אין צורך לנסוע עוד הלואה, נשוב חזרה הביתה, ומאז נעשה החולה הנ"ל בריא כאחד האדם.

אביו של החולה, מחמת שהיה מקורב לרבי הרהיב עוז בנפשו לשאול, ילמדנו רבינו, לשם מה נסע מן העיר? ולא עוד אלא שבתחילה חשב לנסוע מרחק רב, ואח"כ חזר בו ושב תיכף חזרה?

השיב לו הרבי, דע, בראותי את מחלת בנך באופן כל כך רציני ר"ל, לא מצאתי בשבילו שום עצה, אלא שאהיה נעשה חפץ של מצוה, דהיינו באם יקיים בי איש אחד הכנסת אורחים אזי אהיה אני חפץ של מצוה, ועי"ז אוכל לעשות טובה שבנך יתרפא. וכאשר ידעתי שבמקום זה אשר רחוק מעירי, יש לי שם אוהב וידיד, ובודאי יכניס אותי לביתו, ויקיים בי הכנסת אורחים, ממילא אהיה חפץ של מצוה ואז אי"ה רפואה קרובה לבוא. אבל כשבאתי אל הכפר, והכפרי הזה הזמין אותי לביתו וקיים בי הכנסת אורחים, השגתי מה שרציתי, ונסעתי חזרה לביתי.

וזה הענין שאמר אאע"ה למלאכים, דעו לכם כי אני היום חולה כמו שפי' רש"י ז"ל וירא אליו לבקר את החולה, והקב"ה הזמין אתכם לביתי כדי שאני אקיים בכם מצות הכנסת אורחים, ואתם תהיו חפצי מצוה, ובוה תעשו לי טובה שארפא מחולי. וזה שאמר "כי על כן עברתם על עבדכם", דזאת היתה הסבה שתעברו לפני ולאכול אצלי כמ"ש הת"י הנ"ל, כדי שארפא מחולי כנ"ל, והודו לו דיפה אמר כמ"ש הת"י ולא סרבו עוד. (עיי"ש עוד).

המשכת רפואה על ידי הכנסת אורחים

בתו של האדמו"ר ר' אהרן השני מקרלין בעל "בית אהרן" חלתה פעם במחלה קשה והרופאים כמעט התייאשו מחייה.

והנה נזדמן לביתו של הרבי מקרלין הרה"ק רבי משה מקוברין, הזמינו רבי אהרן כדרכו בקודש לסעוד על שולחנו. בתוך הסעודה הזכיר לפני הצדיק האורח את בתו החולה הזקוקה לרחמי שמים. השיב רבי משה למארחו, שנינו במסכת בבא בתרא רבי שמעון בן יוחי אומר אבן טובה הייתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא. נשאלת השאלה מה טיבה של אבן טובה זו, שבזכותה ריפא אברהם אבינו כל החולים שבעולם? לדידי אין הכוונה כאן ל"אבן טובה" גשמית שאפשר למששה בידיים, אלא ל"אבן טובה" רוחנית, למידה הטובה המיוחדת שניחן בה אברהם, והלא היא מצות הכנסת אורחים, והיא היא הסגולה הבדוקה לרפא כל חולי וכל מדווה.

המשיך הצדיק מקוברין ואמר בשעה זו מארח אותנו רבי אהרן אבי הבת החולנית, והאבן הטובה היא מידת הכנסת אורחים תלויה עתה בצווארו, תסתכל איפוא הנערה החולה אל אביה ובעזרת ה' תתרפא.

רבי אהרן עשה כמצוות אורחו הדגול, ובאורח פלא חל באותו יום שינון לטובה במצבה של הבת, ולא עברו ימים מרובים עד שנרפאה כליל ממחלתה.

כאשר הגאון רבי חיים מבריסק היה עדיין ילד, פעם חלה מאד, וכל הרופאים אמרו נואש לחייו. באותם הימים היה הרה"צ ר' משה מקוברין בעיר והתאכסן אצל אביו של ר' חיים ר' יאשע בער, נכנס אליו ר' יאשע בער ומירר בבכי רב ובתחנונים לרפואת הילד.

אמר רבי משה 'והוא עומד עליהם' אמרו רז"ל שבזכות הכנסת אורחים של אברהם אבינו היתה אבן טובה תלויה בצוארו וכל המביט בה היה מתרפא, וכיון שכתוב "עומד" לשון הוה, הרי הענין הוא גם עתה, בזכות הכנסת אורחים של בעל הבית יתרפא הילד.

פעם בא לפני הרה"ק ר"נ מלכוביץ זצ"ל חולה מסוכן, והזמינו הוא זצ"ל לסעודתו, ובתוך הסעודה אמר מחז"ל (ב"ב ט"ו) אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא, ובשעה שנפטר אאע"ה תלאה הקב"ה בגלגל חמה. אבן טובה זו שהיתה תלויה בצוארו של אאע"ה - מדת הכנסת אורחים היא, וזוהי סגולת המצוה שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא ומכיון שאנו עוסקים עתה במצוה זו יסתכל נא החולה עלינו ויתרפא, וכן היה. (תורת אבות עמוד רנ"ג).

הכנסת אורחים סגולה לילדים

אמרו חז"ל (תנחומא כי תצא אות ב')...ויש מצוה שמתן שכרה בנים כמו שרה שאירחה את האורחים ושונמית על שקבלה את אלישע.

כאשר בעל התניא הזכיר לפני רבו המגיד ממזריטש שעדיין לא זכה לבן זכר (אחר י"ד שנה מנישואיו), אמר לו המגיד: כתוב "במה יזכה נער את ארחו", כיצד זוכים לנער, את ארחו, ע"י מצוות הכנסת אורחים. (וסיפר לו שאבי הבעש"ט נושע ג"כ ע"י מצוה זו).

יש שהביאו רמז בפסוק "הא לכם זרע" (להלן מז, כג) ה"א ר"ת הכנסת אורחים, עי"ז זוכים לזרע.

מעשה ביהודי שנטל על עצמו לדאוג למלווי החולים המאושפזים בבית חולים בעירו בשבתות, והיה מארחם ונותן להם די מחסורם. עלה בדעתו להכין מעון דירות לאירוח, והתייעץ עם מרן הפני מנחם זצ"ל שעודדו, ואף הרים את התרומה הראשונה לכך, באמרו, אני רוצה שיהיה לי חלק במצוה חשובה זו. כשהביע לפניו דאגה כיצד יוכל למצוא מתנדבים לאירוח מידי שבת, אמר אל לך לדאוג, לא תהיה לך כל בעיה בזה.

המקום הלך והתפתח, והיה קורא למשפחות שיבואו לשבתות כדי לארח את האורחים. במשך הזמן הגיעו למקום משפחות שהיו זקוקות להיוושע בילדים, וב"ה עד היום הזה נושעו עשרות משפחות, אף במקרים קשים ביותר. הן על ידי שעסקו באירוח בעצמם והן שתמכו בסיוע כספי, מובן מאליו שלא נשארה לו בעיה לאייש את המקום.

הכנסת אורחים של אברהם אבינו והכנסת אורחים של לוט

לוט אמר למלאכים 'הנה נא אדני סורו נא אל בית עבדכם' (יט, ב), ואילו אצל אברהם לא מצינו שאמר שיכנסו הביתה, אמר הבית ישראל זצ"ל בשם חסידים, כאשר הגיע אורח לאברהם אבינו, לא היה אברהם בעה"ב, אלא העמיד את כל הבית לרשות האורח, כמו שכתוב "והוא יושב פתח האהל". אבל לוט היה בעה"ב, לכן אמר 'סורו נא אל בית עבדכם'.

אחד מנכדי הגר"ח הלוי סולובייצ'יק אמר, אצל הסבא רבי חיים לא היה שום דבר בגדר 'לכם', מלבד הארבעה מינים ביום טוב ראשון של סוכות. כמו שכתוב על יואב שביתו

מופקר לכל כמדבר (סנהדרין מט.), כך ביתו של רבי חיים היה הפקר. תמיד היו שם עניים ואביונים שבורים ורצוצים, היה עני שמוחזק על המיטה הזאת ועני שמוחזק על המיטה אחרת, וועלועלה, בנו של רבי חיים בבחרותו לא ישן על מיטה, כיון שהמיטות בבית היו תפוסות על ידי העניים. פעם אחת ברוב עייפותו נשכב על מיטה, הגיע העני שהיה מוחזק על המיטה הזו, העיר אותו, ואמר, איזו חוצפה, גזילה...! רבי וועלועלה קפץ מיד מן המיטה.

כעין זה מובא על הגר"ח ק שליט"א בספר בית אמי, שפעם נשאל ר"ח על קן שנמצא בביתו, האם אפשר להפקיר את המקום כדי לקיים מצות 'שילוח הקן', והשיב: **פה, א"צ להפקיר, הרי הכל הפקר!**

היו כל מיני מאכלים שהביאו הבנות לאמא שלהם הרבנית קנייבסקי, מאכלים שהיו חשובים לבריאותה, והניחו אותם במקרה, פעמים רבות נעלמו על ידי כל האורחים המסתובבים שם.

אירע פעם שב' אנשים רצו לדבר דבר סתר, בקשו מהרבנית שתואיל לצאת מהחדר, כי יש להם דבר חשוב לדבר ביניהם!

הרה"ח ר' ברוך מרדכי טשארני מורשה, מחסידי סלונים, היה מופלג במצות הכנסת אורחים, ביתו פתוח לכל, וכל נצרך הרגיש שם כבביתו, אוכל ממה שיש בבית, ישן שם, ונוהג כרצונו. פעם הגיע עני, אכל וישן שם במשך כמה שבועות. בעה"ב התנהג עמו כשוה בין שוים, עד שהעני היה סבור שגם הוא אחד העניים המתארחים. יום אחד שאלו העני, אתה נמצא פה כבר זמן רב, ומסתמא מכיר בהלכות הבית, האם בעה"ב לא יכעס שאני מתארח בביתו זמן כה רב, השיב ר' ברוך מרדכי בפשטות: **גם אני איני יודע, אני נמצא פה זמן רב, אוכל וישן על חשבון בעל הבית, ובינתיים אף אחד לא העיר לי מאומה, חושבני שלא יכעס גם עליך.** (שמעתי מנכדו הרה"ח ר' שלמה קופלוביץ).

אירע פעם שאשתו של אותו חסיד חלתה, באותו זמן התארח בביתם הרה"צ ר' אברהם וינברג זצ"ל (הברכת אברהם), כאשר היה בדרכו לנסוע אל הרבי מסלונים (הדברי שמואל). בקשה ממנו בעלת הבית שיזכיר אותה לפני הרבי לרפואה. כאשר הדברי שמואל נכנס לשולחן בליל ש"ק הזכיר את שמה לרפואה שלימה, ואמר: המשנה באבות אומרת 'ויהיו עניים בני ביתך', על אשה זו אפשר לומר שאין העניים בני ביתה, אלא היא גרה אצל העניים, (שהרי ביתם מופקר לכל). אפשר להמשיך את דברי המשנה 'אל תרבה שיחה עם האשה', על אשה כזו אין צורך להאריך בתפילה, היא תהיה בריאה, וכך הוי.

הכנסת אורחים של הרה"ק ר' שלומ'קה מזוועהיל

דלת ללא מנעול

הבית בו התגורר, הקיים עד עצם היום הזה בשכונת 'בית ישראל', מעולם לא היו נועלים את הדלת הראשית של הבית, ולו מהסיבה הפשוטה שלא הותקן בה כלל מנעול.

הרבי זי"ע מעולם לא הרגיש שהוא 'בעל הבית', בכלל לא הכיר שיש משהו בעולם הזה ששייך לו, כל מי שחפץ היה בכך יכול היה להיכנס לביתו, לשבת ולאכול כאוות נפשו מתוך מה שהיה שם. גם נשים באו. כל מי שרצתה, יכולה הייתה לבוא ולשבת בבית. אפילו אישה שזרקו אותה מביתה באה עם צרורותיה ועם ילדיה והתגוררה שם. סועדים רבים הסבו לשולחנו, סיפר נכדו הרה"ח ר' שמואל מרדכי מינץ ז"ל: אני זוכר את הרבנית שואלת בערב שבת בשנינות עדינה: "א פערטל אויף אכט, אדער א פערטל אויף צעהן?" כשהכוונה לכמה צריכים לחלק את רבע העוף, האם רבע יספק לשמונה סועדים או לעשרה.

עוד סיפר רבי שמואל מרדכי, בימי ילדותי התלוויתי פעמים רבות בשבת בבוקר לאבי [הרה"ח ר' מתתיהו ז"ל] כשהיה הולך לסבא הרבי מזוועהיל לומר לו גוט שבת. הסבא ישב בשולחן והסבתא גיטל אמרה לרבי: האנשים שיושבים כאן אצלך בשולחן ואוכלים, יש להם יותר כסף ממך. במו אזני שמעתי שהוא התכופף ולחש על אזני אבי: "הכנסת אורחים איננה קשורה לעניים דווקא. היא נוהגת בעשירים כמו בעניים".

בחכמה פותח שערים - דלתי לאורח אפתח

בחורים שלמדו בישיבות בירושלים היו אוכלים רשמית על שולחנו. סיפר הרה"ח ר' אברהם רוזנווסר ז"ל, אני הייתי ישן ומתארח אצל הרה"ק ר' שלומיקה, פעם תחב לידי מטבע שאקנה חבילת סוכר ואביא במתנה לרבנית. כאשר הבאתי לה את 'התשורה', שמחה ואמרה: כולם אוכלים ונהנים פה, ואף אחד לא חושב שזמן הראוי להביא משהו, מלבד בחור בר דעת זה!

סיפר הרה"ח ר' משה לודמיר שליט"א, בדידי הוי עובדא, בשנת תשי"ז שהה הרבי הבית **ישראל זצ"ל** בצפת, נסעתי לשם, ולא מצאתי לעצמי אכסניא. הייתי רעב מטורח הדרך, המשב"ק ראי"ר הביא לי מבית הרבי סעודה שלמה, חלה דגים וכ"ט. לא רציתי לקבל, ואמרתי לו, לא תגנוב נאמר גם בבית הרבי, מי נתן לך רשות לתת?

אמר לי, אם כן אני חייב לגלות לך, הרבי אמר לי פעם: דע, שענין הכנסת אורחים אינו פשוט כל כך. אין זה מן הדברים הקלים לקחת ארוחה שלמה שהוכנה בעבורך ובעבור בני הבית, ולהגיש הכל לאורח זר שבאקראי לגמרי בא בצל קורתך...

העצה לכך, וכן אצלי בבית, אני מפקיר הכל בעבור האורחים, כל יהודי שיבוא רשאי לקחת מן המטבח אוכל ומשקה שימצא, ולתת לכל מי שירצה... הכל למען העניים והאורחים, מופקר כביתו של יואב בן צרויה. (ראה סנהדרין מט, א "מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל"). אני מפקיר, והנך יכול לחלק הכל לאורחים. והוסיף: אם תתרגל בביתי להכניס אורחים, תוכל אח"כ גם בביתך להכניס אורחים כראוי. (מובא ביגדיל תורה וירא).

לאכול עם האורח שירגיש נעים יותר

כתב הרמב"ן (יח, ו) ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלשה אנשים, או שסעדו גדולי ביתו עמהם לכבודם. מכאן נלמד שחלק ממצות הכנסת אורחים לאכול בצוותא עם האורח, שירגיש נעים יותר.

וכן פירש הרה"ק רבי ברוך ממז'יבוז' את הכתוב "צדיק אוכל לשובע נפשו, ובטן רשעים תחסר". הצדיק אוכל אף כשהוא שבע, כדי שהאורח יאכל בנוח. ובטן רשעים תחסר, הרשע אף כשהוא רעב ימנע מלאכול כדי שהאורח לא יאכל.

במדרש תנחומא ישנה דעה ששחט ד' פרים, להכין ד' לשונות לאורחים.

אמר הגה"ח ר' גד'ל אייזנר בשם מרן האמרי אמת למי הכין את הפר הרביעי, הרי היו רק ג' אורחים, ואמר שהרביעי היה בעבור אברהם אבינו בעצמו, שכאשר בעה"ב אוכל עם האורחים, הם חשים יותר בנח.

ר' גד'ל הוסיף שיש לזה רמז בגמ' (פסחים סב, א) הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה, השתא נמי חזי ליה". לכאורה היו צריכים לומר "חזי להו". אלא כאשר נותן בעה"ב לאורחים לאכול, יאכל אף הוא עמהם, וחזי ליה. (מסילות גד עמ' קיח).

סיפר ר' יוסף בנדה ז"ל, הייתי קרוב משפחה של זוגתו השניה של הרה"ח ר' שלמה'לי אלטר זצ"ל (אחיו של השפת אמת), פעם הגעתי לבקרו בביתו בוארשה, זוג' שהתה באותו עת בחנות. קם רבי שלמה'לי בעצמו וכיבדו בארוחת צהרים, וסעד עמו. כשסיפר זאת לזוג' של רבי שלמה'לי, אמרה לו: דע לך, שהוא כבר סעד קודם את ארוחתו, ואכל שוב לכבודך. (שיח הפרשה).

מצוה שבגופו

בימות החורף בליל קר וגשום, הגיעו לקוזמיר שני אנשים רעבים ויגיעים מטורח הדרך, השעה היתה מאוחרת וכל בני העיר נמו את שנתם. פתאום ראו אור בוקע מאחד הבתים, היה זה ביתו של רבינו הקדוש רבי יחזקאל מקוזמיר זצ"ל. הם לא ידעו כי זה ביתו של הרבי, ודפקו בדלת. הרבי הכניסם לחדרו, מיהר למטבח הגיש לפניהם חמין, והאכילם בכל טוב, לאחר מכן הציע לפניהם כרים וכסתות לשינה.

המשמש שישן בחדר החיצון התעורר לקול ההמולה, וכאשר שמע את המתרחש, בטוח היה שאלו נשמות שבאו לתיקון, ולא העז לזוז ממשכבו מרוב פחד וחרדה.

כאור הבוקר הלכו האורחים לדרכם. כאשר הגיעו החסידים לתפילת שחרית, סיפר להם המשמש מה שאירע בלילה: כמעט כל הלילה לא עצמתי עין, הגיעו נשמות לרבי ועסק עמן שעות רבות.

הרבי שמע בחדרו את המשמש מספר בהתלהבות, יצא מחדרו ואמר: "דע, נשמות הבאות לעולם לתיקון עצמן הן באות, ואלו הנשמות שבאו אלי לתקן אותי באו, כדי שאקיים בהן מצות הכנסת אורחים". (תורת יחזקאל עמ' קעא).

מִרְן הַבַּיִת יִשְׂרָאֵל סִיפֵר שֶׁשָׁמַע מִחֲסִיד יִשִׁישׁ, כִּי בִהְיוֹת הָאֲבִנֵי נֹזֵר רַב בְּקִרְוֵי שְׁנֵי בֵּיקֵר אֲצִלוּ הָרֵב מְלִיטְמוֹרֶסֶק, וְהָאֲבִנֵי נֹזֵר טָרַח עֲבוּרוֹ כְּדֵי לְשַׁרְתּוֹ בְּכָל צִרְכּוֹ. הֲלֵה טַעַן פַּעַם וּפַעֲמִיִּים שְׂאִינוֹ רְאוּי לְטָרַחָה הַזֹּאת. הָאֲבִנֵי נֹזֵר נִיגַשׁ עִמּוֹ לְחִלּוֹן, מִבְּעַד לְחִלּוֹן נִרְאָה סַנְדֵּלָר וְסָבִיבוֹ חֲתִיכוֹת עוֹר קֶטְנוֹת, שֶׁנִּחְתְּכוּ בְּשַׁעַת עֲבוּדָתוֹ. אָמַר לוֹ הָאֲבִנֵי נֹזֵר: פִּיסוֹת עוֹר אֵלּוֹ אֵינֶן שׁוֹת מְאוּמָה, אֲבָל אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה מֵהֶן רְצוּעוֹת לְתַפִּילִין חֵלָה עֲלֵיהֶן קְדוּשָׁה וְהֵן מִקְבְּלוֹת חֲשִׁיבוֹת.

סִיִּים הָאֲבִנֵי נֹזֵר: גַּם אַתָּה, הֵנָּךְ טוֹעֵן שְׂאִינֶךָ חָשׁוּב כְּלוּם, נִכּוֹן הַדָּבָר, אַתָּה נִשְׂאֵרְתָּ כְּמוֹ שְׂהִיִּית, אֹלָם אַחַר שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה עַל מִצְוֹת הַכְּנֶסֶת אֹרְחִים, אֵנִי טוֹרַח כָּל כֶּךָ בַּעֲבוּרְךָ. הוֹסִיף הַבַּיִת יִשְׂרָאֵל: הָאֲמָרִי אִמַּת הִיָּה אֹמֵר בְּשֵׁם הַשֵּׁפ"א, שְׂאוּרַח הוּא חֲפֵץ שֶׁל מִצְוָה, וְחֵלָה עֲלָיו קְדוּשָׁה.

סִיפֵר הָרֵב אֲפָרִים סוֹקוֹלוּבֵר ז"ל. שֶׁמַּעֲתִי מֵאֲדָם זָקֵן וְנִכְבָּד מֵרַעֲנָנָה. לִפְנֵי כְּשָׁלְשִׁים שָׁנָה עָבַר דֶּרֶךְ רֵאדִין, וְנִכְנַס לְמִרְן הַחֲפֵץ חַיִּים ז"ל. הוּא קָבֵלוֹ בְּסִבְר פְּנִים יְפוֹת וְקִיִּים בּוֹ מִצְוֹת הַכְּנֶסֶת אֹרְחִים בְּכָל פְּרֻטִיָּה וְדִקְדוּקִיָּה, לֹא נָח עַד שֶׁהַפְּצִיר בּוֹ שִׁישָׁן אֲצִלוֹ, וְהֵלָה הַסְּכִים.

בְּלִילָה רֵאָה כִּי צַד מִרְן הַחֲפֵץ חַיִּים עֲצָמוֹ טוֹרַח לְסַדֵּר בַּעֲבוּרוֹ אֶת הַמַּטָּה, נִרְעַשׁ וְנִבּוֹךְ פָּנָה לַח"ח וּמַחָה בַּעֲדוֹ, רַבִּי! אֵל יִטְרִיחַ בְּשִׁבְלִי, אֵנִי בַּעֲצָמִי אֲסַדֵּר אֶת מַטְתִּי.

אָמַר לוֹ הַחֲפֵץ חַיִּים: מַחַר בְּבוֹקֵר אֲנִיחַ תַּפִּילִין, וְכִי גַם אִזּוֹ יִגִּיד לִי כְּבוֹדוֹ שֶׁלֹּא אֲטְרִיחַ עֲצָמִי לְהַנִּיחַ תַּפִּילִין? הֲלֹא גְדוּלָה מִצְוֹת הַכְּנֶסֶת אֹרְחִים שֶׁהִיא בּוֹדָאֵי מִצְוָה שְׁבִגּוּפוֹ!
(מֵאִיר עֵינֵי יִשְׂרָאֵל ח"ג עמ' 658).

אַחַר פְּטִירַת אֲבִיו בַּחַג הַשְּׁבוּעוֹת תִּשְׁ"ח, בְּתוֹךְ הַשְּׁלוּשִׁים, הִזְמִין מִרְן הַבַּיִת יִשְׂרָאֵל זצ"ל, אֶת הַחֲסִיד ר' אֲבֵרָהָם רוֹסֵט ז"ל וְהִגִּישׁ לִפְנָיו כּוֹס תֵּה, סִירַב ר' אֲבֵרָהָם לְקַבֵּל, בְּטַעֲנָה כְּבֵר קִיבַלְתִּי מֵרוֹת כ"ת, וְאֵינִי מוֹכֵן שִׁישְׁרַתְנִי.

נִעֲנָה כ"ק הַב"י זצ"ל וְאָמַר בְּקִפִּידָה, אֶת הַכָּל לְקַחְו מִמֶּנִּי, אֶת מִשְׁפַּחְתִּי, וְכַעַת לְקַחְו מִמֶּנִּי גַם אֶת עֲטַרְתִּי רֵאשִׁי כ"ק א"א זצ"ל, נִשְׂאָרָה לִי מִצְוָה חֲבִיבָה אַחַת דִּהְיִינוּ, "הַכְּנֶסֶת אֹרְחִים" וּבְשׁוּם אֹפֶן לֹא אֶתֵּן שִׁיקַחְו גַּם אֹתָהּ מִמֶּנִּי...

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

רוח אפינו | הישיבה בעידן קורונה

אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים, יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה שנאמר ויהי כי זקן יצחק, יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ועיני ישראל כבדו מזקן. אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו (יומא כח, ב)

בשבוע שעבר יצאתי, לראשונה מאז ראש חודש אלול, מחוץ לעיר מגורי, להשתתף בחתונה מועטת משתתפים, כמנהג ימים טרופים אלה, בשכונת בית וגן הירושלמית. כששיתי הביתה אמרה לי עזרתי: "אתה קורן מאושר. מה קרה?" "הלכתי לבקר בישיבה"... ענית. "אהה, הכל ברור"...

לפני למעלה מעשרים שנה עזבתי את 'קול תורה', הישיבה הגדולה בה למדתי, ועדיין, כשאני שב לישיבה וחוזר ממנה הביתה, אינני מסוגל להסתיר את האושר, הכמיהה, הגעגוע והאהבה האין סופית לישיבה.

חוץ מחלק מצוות הישיבה ששהה ב'סדר שלישי', הרי לא הכרתי שם אף בחור. ובכל זאת, האוויר, האווירה, היכל הישיבה, חדרי השיעורים, המסדרונות ואפילו חדר הפנימיה בו שהיתי כמה שנים ונותר כפי שהיה. "כאן ישבת בתפילות ובסדר מוסר", אמר לי הגר"א שטראוס שליט"א, משגיח בישיבה, שישב ולמד באותו הספסל כשהגעתי כעת לישיבה, "וכאן, ממש ליד מקום מושבך, ישב ר' גדליה"...

"נו, איך אפשר לשכוח?", אני עונה, מתיישב על אותו המקום ומביט בערגה לעבר הטור הימני, ספסל שלישי, שם ישבתי כמה שנים ב'סדר עיון'. על אדן החלון עדיין ניצב לו הש"ס- פנינים, שליוו את 'סדרי העיון' שלי באותם ימי זוהר מענגים.

זר לא יבין זאת. זאת ההגדרה המדוייקת. זאת התחושה של כל בוגרי הישיבות לדורותיהם, שעזבו את הישיבה לפני שלושים, ארבעים, חמישים או שישים שנה, ועדיין חיים ונושמים את הישיבה.

כל בוגר יחידה בצבא, בוגר אוניברסיטה, 'מדרשיה' או מוסד לימודים, בפרט עם חיי פנימייה מלאים, לא שוכח לרגע את חבריו של אותם הימים, את החוויות, התחושות, הסיפורים והתקריות הנעימות והלא- נעימות.

אבל בוגרי הישיבה חווים את השנים בהם הם עיצבו את עצמם, למדו בהתמדה, עמלו בריתחא דאורייתא ובדיבוק חברים ושתו בצמא את דברי תורתם ולקחי מוסרם של

מרכיבי התורה, ראשי הישיבה, הרמ"ם והמשגיחים. לא מדובר רק בתחושות נוסטלגיה האופפות כל בוגר מוסד, בו חווה כמה שנים יפות בימים בהם היה צעיר ונמרץ, ללא עול משפחה ופרנסה. מדובר בתחושות השייכות רק לבני הישיבה, שמרגישים שעם כל המטען הלימודי והרוחני שאספו ואגרו במשך השנים, הרי שבעצם הכל נזרע והושרש שם, בישיבה הקטנה ובישיבה הגדולה. זהו מקור חיותם.

איך אפשר להסביר זאת לעם שבשדות, לאחינו התועים, לכלי התקשורת המשסים בנו? אי אפשר. "אילו ידעתיו- הייתי", כותב הרמב"ם. אם יש לך את התחושות והרגשות, יש לך אותם. אם אין לך- לא נוכל להסביר לך. כשם שאי אפשר להסביר לעיוור צבעים מהו צבע, כפי שלא ניתן להסביר מהו כאב ראש לאדם שמעולם לא כאב לו הראש. כך לא ניתן להבהיר באמת לאלו שלא זכו, מהי ישיבה בשבילנו.
"זר לא יבין זאת".

*

בביקורי בישיבת 'קול תורה', העניק לי הגאון רבי אפרים שטראוס שליט"א, משגיח בישיבה ומחבר ספרי 'נאות אפרים' על הרמב"ם, את ספרו 'נאות אפרים' - פניני הדרכה. הספר כולל פרקי הדרכה מדברים ששמע המחבר שליט"א מרבותיו- רבותינו, מרנן בעל האבי עזרי, האיילת השחר, הגרש"ז אויערבאך והגר"ג איזמן, זכר צדיקים לברכה, ולהבחל"ח מרנן בעל הדרך אמונה שליט"א ועוד.

והנה קטע נפלא מהספר ממו"ר המשגיח הגה"צ רבי גדליה זצוק"ל, דברים שלענ"ד מאד אפינו את משנתו. הדברים עוסקים בבחור שנפל לשפלות הדעת בגלל מעשים לא טובים שעשה. רבי גדליה איזמן זצ"ל אמר לומר לו את הדברים הבאים: "אדם שנכשל בחטא, אף שהדבר חמור, אבל אין צריך להישבר מזה, כיון שכאשר יגדל יעשה תשובה ויתכפר לו. אבל בן ישיבה צעיר שאינו מתעלה, הרי מאבד בזה את כל מדריגת הנצח שלו, כי יכול היה להתעלות בשנים הטובות ביותר בחייו ולא התעלה, ואם כן, במה יתכפר לו?! הרי לא התעלה כפי מה שהיה יכול להתעלות".

כשכל העולם שמבחוץ עוסק בחסרון הכואב ב'על המחיייה ועל הכלכלה' ושאלת ה'כסף מנלן' שהביאו הסגרים וההגבלות של צווי הממשלה ומומחי הרפואה, אנחנו עוסקים בשאלה הקיומית והגורלית לנו, קיום הישיבות.

בוודאי שהנושא הוא קיום העולם בכח התורה הקדושה, בכך ש"אם לא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שְׁמַיִם וְאֶרֶץ לֹא שִׁמְתִּי", בידיעה ש"ותלמוד תורה כנגד כולם", שהתורה הקדושה מגנא ומצלא ושכל מילה של תורה היא מעל הכל ושעון ביטול תורה חמור מכל, עד שאמרו חז"ל שויתר הקב"ה על עוון ג' העבירות החמורות ולא ויתר על ביטול תורה.

אך ללמוד הרי אפשר גם בבית. אלפים ורבבות הרי למדו תורה גם בבתיים, במרפסות ובחצרות, עמלו ויגעו, דרך הטלפון ועם דפי 'מראי מקומות', שיעורים מוקלטים ועוד

אמצעים נפלאים. אך הלימוד בהיכלי הישיבות אינם רק קיום מצוות עשה של תלמוד תורה, אלא גם בית היוצר וכור ההיתוך לכל יהודי. זה המקום, כפי שאמר רבי גדליה זצוק"ל, בו "יכול היה להתעלות בשנים הטובות ביותר בחייו". לא מדובר רק בשיעור, תפילה, חברות או סטנדר. מדובר באוירה קבועה, 24/7, של "בית היין". המקום המיוחד בו צעיר מגדל ומרומם את עצמו, על ידי כל מה שהישיבה מספקת לו, כולל ההיכל, האווירה, הריתחא דאורייתא, השיעורים, השיחות, התפילה- בישיבה, סדרי המוסר וה'מעריב' שלאחריו, וכן, גם התחרות הבונה, ה'קנאת סופרים', הלחץ הלימודי המרומם, הרצון להידמות לבחורים המצויינים והלמדנים, החבורעס', הקשר עם צוות רבני הישיבה, ה'ליל שישי' והשישי- שבת, ואפילו החדר וחברי החדר, הארוחות המתובלות בדברי תורה ובשיחת חולין של בני ישיבות, הסעודות וזמירות השבת, ועוד מרקם של תחושות ומעשים.

לא מדובר רק בשעות לימוד, תפילה ומוסר. מדובר במכלול שלם שהישיבה מספקת. מבחינתנו, אלו שנים שלא יחזרו. למרות כל המאמצים והרצון הטוב, אי אפשר להשיב לבן ישיבה 'זמן חורף' אבוד.

"עיקר החיזוק הוא להיות מונח בתורה" (מרן רבינו בעל אבי עזרי זיע"א, נאות אפרים- פנינים, עמוד קסב).

כולנו צריכים להיות מונחים יותר ויותר בלימוד. בכל זמן ומצב, בכל גיל, עיסוק וחבלי טרדין. אך ברור כשמש שהזמן האידיאלי ביותר להיות בו מונחים בלימוד, הוא תקופת הישיבה, בה הבחור נמצא כל היום, ברציפות ארוכה, בד' אמות של תורה, ללא דאגות משפחה ועול הפרנסה. ערכן של שנים מאושרות אלה, לא יסולאו בפז!

*

לא מדובר רק על ישיבות גדולות. גם בני הישיבות הקטנות הם דור העתיד שלנו. 3 שנות הישיבה הקטנה חרוטים בלבבו של כל בן תורה לנצח, על כל המטען הלימודי והרוחני האדיר שבו. אלו שנות הזריעה והנטיעה, הגדילה הראשונית. כאן בונים את היסודות, את עומק הפשט, את היסודות הלמדניים ללימוד התורה של כל החיים. השיעורים והסדרים, פנים אל פנים, הם נשמת אפה של הישיבה לצעירים, אף הרבה יותר מהשיעורים והסדרים של בחורים מבוגרים יותר, המסוגלים יותר לשחות לבדם בים התלמוד. ועוד לא דיברנו על שנת שיעור ג', השנה המכריעה ביותר של בן הישיבה הקטנה, בה הוא מכשיר את עצמו לישיבה הגדולה ואמור לעמוד בפני כור המבחן. וכן, "זר לא יבין זאת"....

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס

'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

שלש ברכות ראשונות של התפילה - כנגד ג' האבות

וַיִּשָּׁפֵם אֲבִרְהֵם בְּבִקְרֵ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה' (יט, כז)

אמרינן בברכות כ"ו ע"ב: "איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום וכו' תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמד פינחס ויפלל" וכו'. ונראה שכיון ששלשת האבות תקנו את התפילה, לכן גם אנשי כנסת הגדולה יסדו את התפילה כנגד ג' האבות, וכמו שיבואר בס"ד:

ידוע ששלשת הברכות הראשונות נתקנו כנגד שלשת האבות, כמ"ש האבודרהם בברכת אתה קדוש: "שחתימות שלש ברכות ראשונות אלו רומזות לאבות כי חתימת ברכה ראשונה היא מגן אברהם וחתימת ברכה שנייה מחיה מתים כנגד יצחק, על שם שלקח אביו בידו הסכין לשוחטו במצות הבורא והי' חשוב כמת ואח"כ לא הניחו הבורא לשוחטו והרי כאלו החיה אותו. וחתימת ברכה שלישית האל הקדוש כנגד יעקב ע"ש שהיתה מטתו שלימה וקדושה שלא יצא ממנו זרע פסול". וכ"כ בדרשות ר"י בן שועיב פרשת ואתחנן: "ובלבד באלו השלשה ברכות הראשונים שהם עיקר התפילה והם כנגד האבות, האחת שכולה חסד כנגד אברהם ולכן אנו חותמין מגן אברהם, והשניה כנגד יצחק כולה גבורה, ולכן מתחיל אתה גבור וחותרים מחיה המתים שיש בה רמז לעקידה. השלישית כנגד יעקב ולכן חותמין בה האל הקדוש, דכתיב ויקרא לו אל אלקי ישראל". וכ"כ במחזור האיטלקי קדמון "סדר חיבור ברכות": "מגן אברהם ראש לכל התפילה דכתיב אנכי מגן לך וכתוב והיה ברכה בך יברכו תחילה, מחיה המתים כנגד יצחק שכשהגיע לשחיטה פרחו נשמתו והחייהו הקב"ה דכתיב אל תשלח ירך אל הנער, הק-ל הקדוש כנגד קדושת של יעקב דכתיב והקדישו את קדוש יעקב".

וכן מוכח מפיוטי הקליר לחזרת הש"ץ של כל התפילות של יום הכיפורים, שאת הפיוט בברכה ראשונה יסד כנגד אברהם, ובברכה השניה כנגד יצחק, ובשלישית כנגד יעקב, כמבואר למעיין שם, (וצ"ע למה דוקא בפיוטים ליום כיפור עשה כן).

ובדרך השם לרמח"ל ח"ד פ"ו כתב: "והנה צריך שתדע שסוגי ההשפעה העליונה שתחתיה נכללים כל מיני ההשפעות ופרטיהן הן שלשה, והם הנרמזים בשלש אותיות השם ב"ה... וכנגדם שלשה הכנויים הגדול הגבור והנורא, והממשיכה אותם כראוי היא זכותם של אברהם יצחק ויעקב... והנה כנגד שלשת הסוגים האלה נתקנו שלש ברכות ראשונות של התפילה, ובהן נמשך השפע העליון בכלל, ואחר כך באמצעות נמשך לפרטים כפי הצורך, ובשלש אחרונות מתחזק ומתיישב במקבלים על ידי ההודאה שנותנים עליו, וזה כלל תקון התפילה כולה".

ועתה נבוא לבאר היטב איך ג' הברכות הראשונות מכוונות כמין חומר כנגד בחינות ג'
האבות:

תחילת התפילה - פתיחה לג' הברכות הראשונות

תחילת הברכה הראשונה: בא"י או"א אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב. היא פתיחה לג' הברכות הראשונות שהם כנגד אברהם יצחק ויעקב. הק-ל הגדול כנגד מידת חסד לאברהם, וכמ"ש רש"י ר"פ ואתחנן "את גדלך זו מידת טובך". הגבור כנגד מידת פחד יצחק. והנורא כנגד מידת אמת ליעקב, ואמרינן בע"ז ד' ע"ב: "תורה דכתיב בה אמת... אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין", ולכן נקראת "נורא" שיראים ממנה, (תרגום נורא "דחילו" ועי' יומא ס"ט ע"ב), ומצאנו מידה זו ביעקב אבינו, כמ"ש "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה" (והוא כמ"ש "נורא אלקים ממקדשך"), וכן "ויירא יעקב מאד ויצר לו".

עיקר הברכה הראשונה - חסד לאברהם

אל עליון. על שם מה שאמר מלכי צדק לאברהם: "ברוך ק-ל עליון אשר מגן צרך בידיך", וכן אברהם עצמו אמר: "הרימותי ידי אל ה' ק-ל עליון". גומל חסדים טובים. על שם מידת חסד לאברהם. וקונה הכל. ע"ש המטבע שאמר אברהם "קונה שמים וארץ", [ונוסח א"י הקדום כאן הוא: "ק-ל עליון קונה שמים וארץ"]. וזוכר חסדי אבות. מידת החסד של אברהם. ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה. הגאולה העתידה תהיה במדת החסד הזאת לא לפי הזכויות רק מאהבה למען שמו שנקרא עלינו בזכות אבותינו, (ואף דיש מ"ד דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, מ"מ כאשר כבר תבא הגאולה לא תהיה רק כפי הזכויות אלא בשפע רב ובלי גבול).

עוזר ומושיע ומגן - כנגד אברהם יצחק ויעקב

ועתה שוב אנו מזכירים מענין ג' האבות כדי לסיים מעין הפתיחה: מלך עוזר. כנגד יעקב אבינו, שבכמה מקומות מצינו אצלו לשון עזרה: בישעיה מ"א: "אל תראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך נאום ה'...", ושם מ"ד: "ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו כה אמר ה' עשך ויצרך מבטן יעזרך אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו", ובתהילים כ': "ישגבך שם אלקי יעקב ישלח עזרך מקדש", ושם קמ"ו, "אשרי שאל יעקב בעזרו". וענין העזר הוא, שהקב"ה לא מושיע אותו לגמרי מן הצרה, אלא רק עוזר לו להקל ולהמתיק את הגזירה בשיעור מסויים, והיא מידת יעקב שהוצרך לברוח מפני עשו והיה בגלות אצל לבן, וזה היה השורש לגלויות של זרעו אחריו.

ומושיע. כנגד יצחק אבינו שמידתו יראה ופחד, ומצאנו כמה פעמים לשון "ישועה" אצל "יראיו", בתהילים ל"ג: "אין המלך נושע ברב חיל... שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט, הנה עין ה' אל יראיו... להציל ממות נפשם", ושם ל"ד: "ומכל צרותיו הושיעו חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם", ושם ס': "נתתה ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני", ושם פ"ה: "אך קרוב ליראיו ישעו", ושם קמ"ה:

"רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם", ולכן בברכה השניה שהיא כנגד יצחק אמרינן "רב להושיע" "ומצמיח ישועה", כיון שהישועה במידת יצחק^ט.

ומגן. כנגד זכות אברהם שאמר לו מלכי צדק "אשר מגן צרך בידך", וכן אמר לו אח"כ הקב"ה "אנכי מגן לך". וענין ההגנה הוא ששומר הקב"ה שלא תגיע אליו כל צרה כלל, ובמידה זו נוהג הקב"ה עם העובדים אותו מאהבה כאברהם, וזהו שכתוב: "שומר ה' את כל אוהביו", דהיינו ששומר עליהם שלא יכנסו לצרה כלל, וזה הוא החסד הגמור שלא יהיה בפחד ומורא כלל.

וכאן נזכרו מדותיהן של האבות בסדר הפוך, כדי לסמוך את "מגן" לחתימת הברכה שהיא **מגן אברהם**.

ברכה שניה - תחית המתים בזכות יצחק

ברכה שניה אתה גבור לעולם ה'. כנגד מידת הגבורה, **מחיה מתים אתה**. זכירת תחית המתים בברכה זו היא על פי מה שאמרו בפדר"א פל"א: "כיון שהגיע החרב על צוארו פרח ויצאה נשמתו של יצחק, כיון שהשמיע קולו מבין שני הכרובים ואמר אל תשלח ידך אל הנער חזרה הנפש לגופו והתירו ועמד על רגליו, וראה יצחק תחית המתים שכל המתים עתידין להחיות, באותה שעה פתח ואמר ברוך אתה ה' מחיה המתים", וע"ש בפ"י הרד"ל ובהוספות הרד"ל שם. ובברייתא דעל הסדר (הובאה בשבלי הלקט ועוד) אמרו: "כשנעקד יצחק ע"ג המזבח... מיד הביא הקב"ה עליו טל וחיה... מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' מחיה המתים". **רב להושיע**. כמו שנתבאר לעיל שהישועה שייכת למידתו של יצחק.

מוריד הטל. הטל שייך לענין תחית המתים שתהיה ע"י טל, וכן יצחק אבינו קם לתחיה ע"י טל כמ"ש בברייתא דעל הסדר הנ"ל, ועוד שייכות יש לטל עם יצחק אבינו, שכן בירך את יעקב "ויתן לך האלקים מטל השמים".

ובחורף אומרים: **מוריד הגשם**. הגשם שייך למדת גבורה כמ"ש במשנה בריש תענית "גבורות גשמים", והם באים ע"י רוח צפונית, כדכתיב (משלי כה, כג) "רוח צפון תחולל גשם", וצפון הוא שמאל שהוא מידת יצחק. וכן הגשם שקול כתחית המתים כדאמרינן בברכות ל"ג ע"א: "מתוך ששקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים".

מכלכל חיים בחסד. הפרנסה והעושר שייכים למידת יצחק כמ"ש בב"ב כ"ה ע"ב: "הרוצה שיעשיר יצפין וסימנך שלחן בצפון", וכן כתיב "מצפון זהב יאתה". וכן ביצחק עצמו נאמר "ויזרע יצחק...וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'", וכן בירך יצחק את יעקב "ויתן לך האלקים... ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש". **מחיה מתים ברחמים רבים**. גם זה כנגד תחית המתים של יצחק כנ"ל (וצ"ע למה נזכרה שוב). **סומך נופלים**. גם זה היה ביצחק אחר העקידה כמ"ש בפדר"א הנ"ל "ועמד על רגליו". **ורופא חולים**. גם זה

^ט ובזוהר וירא קי"ט ע"ב: "צוה ישועות יעקב דא יצחק דכיון דאשתויב יצחק, ישועות יעקב הוו", ובשושן סודות אות ר"פ כתב: "ולישועה במדת יצחק".

היה ביצחק אחר העקידה, כדאיתא במדרש (הובא בפירוש ריב"א עה"ת ובבעה"ט)
"שנטמן יצחק בגן עדן שתי שנים כדי להתרפאות מהחתוך שהתחיל אביו". והרפואה ג"כ
שייכת למידתו של יצחק כידוע שרוח צפונית מרפאת, וצפון הוא שמאל שהוא מידת
יצחק. **ומתיר אסורים**. גם זה היה ביצחק אחר העקידה, כמ"ש בפדר"א הנ"ל "והתירו".

ואח"כ מסיימין מעיין הפתיחה: **מי כמוך בעל גבורות**. כנגד אתה גבור. **ומי דומה לך מלך**
ממית ומחיה. כנגד מחיה מתים. **ומצמיח ישועה**. כנגד רב להושיע. ואח"כ מעיין החתימה:
ונאמן אתה להחיות מתים.

ברכה שלישית - כנגד יעקב אבינו

ברכה זו היא כנגד יעקב אבינו כמו שכתוב "והקדישו את קדוש יעקב", ומיוסד על מה
שאמרו בברייתא דעל הסדר "כשבא יעקב אבינו ופגע בשער השמים והקדיש שמו של
הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' הקדוש", (ועיין פדר"א ספל"ה), וכן
יעקב עצמו נקרא "קודש" כמ"ש בפסיקתא פיסקא ל"ט: "אבל יעקב כולו קודש". וברכה זו
היא כנגד מידת נורא, כיון שמידת "קדושה" היא מידת הדין, כמ"ש "בקרובי אקדש",
ונוסח ארץ ישראל בברכה זו היה "קדוש אתה ונורא שמך" וכן הנוסח שלנו בר"ה ויו"כ.

[ועדיין נשאר לבאר איך י"ג הברכות האמצעיות הם ג"כ כנגד ג' האבות, ובע"ה עוד חזון
למועד]

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

מדוע הגיע המלאך האחראי על הפיכת סדום לאברהם?

וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו (יח, ב) וברש"י: אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם

יש להקשות, מדוע בא המלאך שתפקידו להפוך את סדום לביתו של אברהם. דבשלמא ב' המלאכים האחרים, באו לבצע את תפקידם כראוי, האחד לבשר את שרה על הולדת בנה והשני בכדי לרפאות את אברהם, אך המלאך השלשי מה ענינו לבית אברהם ואיזה תפקיד ביצע בבואו. (ואין לומר שבא כדי להודיע לאברהם שהקב"ה הופך את סדום, שהרי משמעות קרא קמן שהקב"ה בעצמו אמר זאת לאברהם, ולא המלאך).

ועוד יש להקשות על הפסוק בהמשך הפרשה, שנאמר: "וישקיפו המלאכים" (יח, טז). ומלשון "וישקיפו" משמע שכל המלאכים השקיפו.

וצ"ע, מה הצורך שכל המלאכים ישקיפו על סדום, הא רק מלאך אחד בא להפוך את סדום (וכידוע דאין מלאך אחד עושה ב' שליחויות), ואמאי השקיפו שאר המלאכים על סדום.

ואין לומר דמלאך אחד השקיף בשביל להפוך את סדום ומלאך אחר השקיף כדי להציל את לוט, גם זה צ"ב, דהרי רש"י פירש ד"כל השקפה היא לרעה", ואילו אותו שהשקיף להציל את לוט, אין השקפתו השקפה לרעה. וגם מה נעשה עם המלאך הנותר.

ולכן נראה לבאר, כי באמת אע"פ שמלאך אחד נצטווה על עצם ההפיכה, מ"מ היה צריך לעורר את מידת הדין על סדום, טרם יבואו הם על עונשם, וזהו ענין ה"וישקיפו", ופירשו בו, שכל השקפה לרעה היא, שבהשקפתם וראייתם עוררו את מידת הדין על סדום, שתהא ראויה לעונשה ההולך ובא עליה.

והטעם שאת פעולת ההשקפה לרעה עשו שלשת המלאכים יחד, יש לבאר עפ"י דברי הספורנו בפרשתנו, ואלו דבריו: "ויקמו משם האנשים. פנו מבית החסד. וישקיפו. השקפה לרעה. על פני סדום. שהיה הפך ביתו של אברהם, כמו שהעיד הנביא באמרו "הנה זה היה עון סדום אחותך, גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה" (יחזקאל טז, מט) "עכ"ל.

וכדבריו פירש גם המלבי"ם, וזה לשונו: "ויקמו משם האנשים וישקיפו על פני סדום. ר"ל שכאשר ראו גודל מדת הגמלת חסד הנעשה בבית אברהם כן גדל לפי ערך זה עון סדום שנהגו בו בהפך, וז"ש שמשם השקיפו השקפה לרעה על פני סדום" עכ"ל. מבואר, כי סמיכות ענין אירוח אברהם להשקפת המלאכים, חידד את הקוטביות שבין שניהם, בין אברהם איש החסד, לסדום עיר החטאים ומניעת החסד.

והשתא י"ל, שלפיכך נצרכו בענין ההשקפה שלושת המלאכים יחד, לפי ששלתם כעת נהנו ממידת החסד של אברהם אבינו במידה משופעת, לפיכך, כאשר הם פנו ללכת להעניש את סדום, יכלו הם בקלות לעורר עליה את מידת הדין מצד מניעת החסד, כיון שרק כעת חוו שלשתם כיצד נעשית מידת החסד בצורה הראויה, ומכאן יש למדוד עד כמה חמורים מעשיהם של אנשי סדום מונעי החסד ועושי הרוע, ולפיכך, בענין זה של ההשקפה לרעה והתעוררות מידת הדין על סדום, היו שוים בזה של שלושת המלאכים, שירדו לעזה וקיבלו הטבה וחסד בהולכם בדרך, וידעו כמה חמורה מניעת החסד בעולם הזה.

והשתא דאתינן להכי, תתורץ ממילא הקושיא הראשונה בה פתחנו, מדוע הגיעו כל שלשה מלאכים לאברהם אבינו ע"ה. בשלמא המלאך שבא לרפאו והמלאך שבא לבשר את שרה היו נצרכים באוהלו, אבל המלאך שבה להפוך את סדום, מה נצרך הוא לבוא לביתו של אברהם אבינו. ואי נימא כדי להודיעו על הפיכת סדום, הלא הקב"ה בעצמו העיד שהוא בעצמו מודיע לאברהם אבינו על הפיכת סדום, כמו שנאמר: "המכסה אני מאברהם אשר אני עושה", ומה צורך לשלוח לו מלאך על כך.

אמנם יש להעיר, כי מדברי הרשב"ם מבואר דפשיטיה דקרא ד"המכסה אני מאברהם", מבאר כי באמת רצון הקב"ה להודיע לאברהם על הפיכת סדום, היה באמצעות המלאך ששלח לו על כך, שכן זה לשון הרשב"ם בפס' ט"ז: "ויקמו משם האנשים - שנים מהם הלכו לסדום כדכת' ויבאו שני המלאכים סדומה, וגדול שבהם היה מדבר עם אברהם. וזהו שכתוב בו וה' אמר המכסה אני וגו', וכן, "ואברהם עודנו עומד לפני ה'", שני פסוקים אלו מדברים בשלישי". ובפס' כ' הוסיף לפרש על דרך זו, וז"ל: "ויאמר ה' - המלאך לאברהם, שלוחים הללו אני שולח בשביל זעקת סדום" עכ"ל. הרי שלפירושו זאת היתה שליחות המלאך, להודיע לאברהם על הפיכת סדום. אך יש לציין כי מדברי המדרשים ורוב המפרשים עולה שלא כדברי הרשב"ם, ולשון ה' שנאמר בפסוקים אלה, אכן מוסבת על הקב"ה בעצמו.

ולפי מה שכתבנו לבאר, הדברים מיושבים, שכיון שכדי להפוך את סדום, היה צריך לעורר את מידת הדין שבשמים, א"כ לשם כך פעלו המלאכים את פעולת ה"השקפה" לרעה, שעוררה על סדום את מידת הדין. וצורת התעוררות הדין על סדום, היתה באופן זה שנהנו המלאכים מסעודתו של אברהם אבינו שהיתה בשפע רב, ומתוך כך יכלו לעמוד על הקיטוב הגדול בינו ובין מידת קמצנותם ואכזריותם של אנשי סדום לאורחיהם, ואז התעוררה עליהם מידת הדין להענישם. ולפיכך, אף המלאך שנשלח להפוך את סדום, היה צריך לבוא לאוהל אברהם, ליהנות מסעודתו, לראות כיצד נראה חסד כראוי בעולם הזה, ואז לדון את סדום על מניעת חסד, ולעורר עליהם את מידת הדין ולהענישם על מעשיהם.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

בענין בשר בחלב – אצל המלאכים

חמאה וחלב ובן הבקר

א] ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וגו' (בראשית יח, ח).

והנה הקשו בשפתי חכמים בשם המנחת יהודה, בזה"ל: "ואם תאמר והיאך נתן להם חמאה וחלב ובן הבקר והא בשר בחלב הוא. יש לומר דמתחילה נתן להם חמאה וחלב ואחר כך נתן להם הבשר. אי נמי דס"ל כהלכות גדולות דבקינוח והדחה מותר", עכ"ל.

והנה שני פרשיות יש כאן, האחד איך המלאכים אכלו בשר בחלב. והשני איך אברהם עצמו עבר באיסור בישול בשר וחלב והכשילם בזה. ובאמת שלגבי המלאכים זה תלוי במדרשים דלהלן – שהקב"ה בא בטענה עליהם שעברו באיסור בשר וחלב, וע"ז סובב הנידון. דהרי א"א לדון איך עברו באיסור דהא אינם מחוייבים כלל במצוות התורה, ורק הנידון בטענה שטען עליהם הקב"ה (כדלהלן בסמוך). ולגבי אאע"ה – הוא הנידון השני, איך עבר באיסור והכשילם.

ובזה נפתח בב' תירוצי השפ"ח, הראשון דבאמת קודם אכלו החמאה והחלב, ורק אחר כך את הבשר, ובוה אין צריך להמתין שש שעות [וראה להלן בסמוך אות ב שכן איתא להדיא בכמה מדרשים]. ותירוץ שני דס"ל כשיטת הבה"ג דאם מקנח ומדיח פיו אחר אכילת הבשר – מותר לאכול חלב אחר כך (הובא ברמ"א יו"ד סי' פט ס"א).

והנה באמת יש לעיין מאי קושיית השפ"ח, הרי אברהם אבינו ראה שהמלאכים ערבים הם – ומותרים לאכול בשר בחלב (דאי"ז מז' מצוות ב"נ), ומאי קושיא איכא.

וכע"ז מבואר באמת בשיטמ"ק בבכורות (ו, ב) שהבאנו דברים המלאים להלן בסמוך, דהקשה על מה שדנה הגמ' מנ"ל דחלב בהמה טהורה מותר באכילה ואין בו משום אבר מן החי, והקשה ע"ז השיטמ"ק מ"ט לא מוכיחים מהא דכתיב בקרא להדיא שאברהם הביא חמאה וחלב, וכתב ע"ז בזה"ל "וא"ת אמאי לא ילפינן מדכתיב גבי אברהם ויקח

^ע הנה בעצם קושיית השיטמ"ק למה לא מוכיחה הגמ' מאאע"ה דחלב בהמה טהורה אין בה משום אבר מן החי, ראיתי בס' דף על הדף שהביא בזה כמה יישובים נפלאים: יישוב ראשון הביא בשם הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל דתירץ דיתכן שאברהם נתן להם חלב שנלקח מן הפרה מיד לאחר שחיתתה, ולא חלב שנלקח מן הפרה בחיותה, ונמצא שחלב זה לא בא מכח אבר מן החי.

ועוד כתב שם לתרץ בשם ידי"נ הגר"ג רבינוביץ שליט"א (בעמח"ס גם אני אודך) דיש לחלק בין אבר מן החי לבשר מן החי, דב"נ לא נצטוו אלא שלא לאכול "אבר מן החי", דאבר הוא רק חתיכת של בשר שיש בה גידין ועצמות, אבל "בשר מן החי" שאין בו גידין ועצמות, לא הוזהרו בני נח שלא לאכול, ומותרים הם לקחת מן החי חתיכת בשר ולאוכלה.

חמאה וחלב, ובודאי לא האכילם איסור, דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה. ואומר ר"י ז"ל דהוה סבור שהם בני נח ולא נצטוו על כן כי אין זה מז' מצות בני נח שקבלו עליהם, עכ"ל (ובהמשך דבריו הביא דברי חז"ל להדיא שבאמת אכלו המלאכים בשר בחלב).

וצ"ל דהשפתי חכמים הבין דאברהם בישל את הבשר והחלב, וממילא מלבד איסור האכילה, יש גם איסור בעצם הבישול של הבשר והחלב יחדיו. אכן זה גם דוחק, דהיכן מצאנו בקרא שהוא בישל את הבשר והחלב יחדיו, הא רק מבואר שהביא בשר וגם הביא חלב וחמאה.

אבל באמת מוכרח מחז"ל דהיה כאן בישול בשר בחלב, מהמדרש שהביא הדעת זקנים לבעה"ת הביא מאמר חז"ל (ומקורו בפסקתא רבתי, פרק כה), והעולה מזה דבאמת המלאכים עברו באיסור בשר בחלב – וע"כ א"כ דהיה בישול דרך דרך בישול אסרה תורה.

וז"ל הדעת זקנים: "ויקח חמאה וחלב וגו'. מלמד שהאכילם בשר וחלב, וכשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים 'תנה הודך על השמים' (תהלים ח, ב), אמר להם כתוב בתורה (שמות כג, יט) 'לא תבשל גדי בחלב אמו' ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר וחלב שנאמר ויקח חמאה וגו'.. מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב (שמות לד, כז) 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וגו'', וכתיב לעיל מיניה (שם כו) 'לא תבשל גדי בחלב אמו', עכ"ל הדעת זקנים ע"א.

וכן הביא השיטה מקובצת בבכורות (ו, ב) בשם הירושלמי, דהנה שם דנה הגמ' מנא לן דחלב היוצא מבהמה טהורה מותר באכילה ומנ"ל דאין בו משום אבר מן החי, וז"ל שם: "חלב בהמה טהורה מנ"ל דשרי. וא"ת אמאי לא ילפינן מדכתיב גבי אברהם ויקח חמאה וחלב, ובודאי לא האכילם איסור, דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה. ואומר ר"י ז"ל דהוה סבור שהם בני נח ולא נצטוו על כן כי אין זה מז' מצות בני נח שקבלו עליהם. ואף

אם כן יש לומר, שחלב אינו נקרא אבר מן החי, כי אם בשר מן החי, שהרי אין בו גידין ועצמות, ומאחר דבן נח לא מצווה על בשר מן החי, שוב החלב, שנתן אברהם היה מותר באכילה, ושוב אין להוכיח מכאן לענין אכילת חלב מן התורה לבני ישראל - שמוזהרים גם שלא לאכול בשר מן החי, ויל"ע בזה.

עוד כתב שם בשם ידידי הנ"ל ליישב, דיתכן והחלב שהגיש אברהם אבינו לאורחיו, היה מיעוט שנתבטל ברוב שאר האוכל שהיה שם. ואם כן, מה שאכלו שם חלב היה מדין ביטול ברוב, ואין להוכיח מזה לענין מי שרוצה לאכול חלב לבד. [אולם זה תלוי במה שדנו האחרונים, אי מהני לגבי גוי ביטול ברוב, או דרק לישראל נאמרה].

^{ע"א} וראיתי למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים זמנים (ח"ד סי' שיט, עמ' קלט) שכתב דמדברי המדרש הנ"ל חזינן טעם הגון למה מדקדקין בחג השבועות לאכול מאכלי חלב ובשר דוקא, דהעיקר שזכינו לקבלת התורה וניצחנו למלאכים שטענו 'תנה הודך על השמים' היה ע"י טענת בשר בחלב, שע"י שהם אכלו בשר בחלב ולא שמרו על דין התורה בזה – הפסידו התורה, וע"כ אנחנו אוכלים גם בחלב וגם בשר, ומרחיקים ומפרישים זה מזה כתקנת חז"ל, ומאשרים בזה ביום קבלת התורה את טענת הקב"ה שהתורה מגיעה לנו.

וסיים שם בזה"ל: 'ומינה שאין להמציא ביום זה קולות באיסור אכילת בשר ואחר כך חלב ולהיפך, רק אולי אדרבה ראוי להחמיר טפי ולדקדק לעשות באופן דכשר לכ"ע דוקא לקיים טענת הבורא ית"ש וזכותינו לקבלת התורה בלי שום פקפק", עכ"ל.

ובס"ד מצאתי אח"כ שכבר קדם לו הבאר היטב (או"ח סי' תצד סק"ח) שכתב ע"ד הרמ"א שם דבחג השבועות נוהגין לאכול מאכלי חלב: 'ושמעתי שאוכלים חלב ואח"כ בשר, דלא כמו שעשו המלאכים אצל אברהם שאכלו בשר בחלב, שבעבור זה ניתנה תורה לישראל', עכ"ל.

בירושלמי משמע שאכלו בשר בחלב דקאמר שאל להם הקב"ה כשבקשו שתנתן להם התורה – אין אתם ראויים לקבלה שמיד שתינוק בא מבית הספר מביאין לו חלב ואוכל, מביאין לו בשר ונוטל ידיו, אבל אתם אכלתם בשר בחלב כדכתיב ויקח חמאה וחלב. תוס' חיצוניות", עכ"ל.

ובהגהות לשיטמ"ק (שע"י הגרי"ד אילן שליט"א, הע' 75) ציין דלפנינו לא נמצא כן בירושלמי, אלא במדרש שוחר טוב (תהלים, ח) ובפסיקתא רבתי הנ"ל.

והנה לכאור' מהיכן למדו חז"ל שהם אכלו הבשר והחלב ביחד, הרי רק כתוב שהוא הביא הכל יחדיו, ומנא לן שאכלו הכל יחדיו. וראיתי להגר"צ פלמן זצ"ל (קובץ 'בנתיבות ההוראה' גליון ב עמ' יד) שביאר בזה קצת יותר – וז"ל: "דהא כל עיקר ראיית הירושלמי דהם אכלוהו כאחת, היא מקרא דכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה וגו', ומפרש – דהוא לקח את הכל יחד בתערובת, והאות וי"ו של 'ובן הבקר' היא וי"ו החיבור, ודלא כדפרש"י שם דקמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמייהו וכו'", עכ"ד (דבריו המלאים הובאו להלן סוף אות ד). אכן עדיין לא מבואר שאכלו יחד הכל רק שהביא להם הכל ביחד, ואולי סברא הוא, דאם הביא הכל ביחד – אכלו הכל ביחד, וצ"ע.

והנה בדעת זקנים הנ"ל, סיים וכתב: "ומדרש זה חולק על מדרש אחר - קיים אברהם אבינו ע"ה אפילו עירובי תבשילין, פירוש 'תבשילין מעורבין' שלא היה אוכל בשר בחלב, גם לא בשר ואח"כ חלב אלא חלב ואח"כ בשר דכתיב ויקח חמאה וחלב והדר בן הבקר אשר עשה, וכן נמי פירש"י קמא קמא דתיקן אמטי ואייתי לקמייהו", עכ"ל.

הרי דס"ל לדעת זקנים דבאמת מדרשים חלוקים אם אברהם עצמו קיים את המצוות או לא. וביאור הדבר, דהרי להמדרש הנ"ל שאברהם האכילם בשר בחלב – א"כ גם הוא עצמו עבר באיסור בכך שבישל הבשר והחלב ביחד, דרק בבישול הוא דקעבר משום איסור תורה. ולזה הוכרח הדע"ז לומר דבאמת הפסיקתא הנ"ל לא ס"ל כהמדרש השני דאברהם קיים כל התורה, אלא באמת לא שמר את התורה. ובעצם הערה זו (דאע"ה עצמו איך בישל) ראה להלן בסמוך.

והנה באמת בדברי השיטמ"ק עצמו א"א לומר כן, דהרי השיטמ"ק עצמו בתחילת דבריו כתב "אמאי לא ילפינן מדכתיב גבי אברהם ויקח חמאה וחלב, ובודאי לא האכילם איסור, דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה", וא"כ ל"ש לומר דלשיטתיה באמת אברהם לא קיים, וכל התירוצים דלהלן – הם בדעתו, דאיך באמת אברהם נתן להם בשר וחלב.

*

אכלו קודם החלב ואח"ז הבשר

ב] והנה באמת בשפתי חכמים שהבאנו לעיל (ריש אות א) כתב שקודם אכלו החלב ואח"ז הבשר, הנה כן מבואר במדרש לקח טוב, וכן העתיק בספר הפרדס לרש"י ז"ל (סי')

²³ וזה ביאור חדש בעירובי תבשילין, דבפשטות הכוונה לתקנת עירוב תבשילין ביו"ט הסמוך לשבת ולא לעירוב בשר בחלב יחד. וכבר העיר כן מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים (ח"ד סי' שיט, עמ' קלח).

קסד) דקודם האכילם חלב ורק אחר כך בשר, כדכתיב ויקח חמאה וחלב – והדר – ובן הבקר.

ולשון המדרש לקח טוב הוא: "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה. מיכן שבתחילה ראוי להביא מיני חלב ואח"כ תבשיל של בשר וכו'". וכ"ה במדרש אגדה (בובר): "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה. הביא חלב תחלה ואכלו, ואחר כך הביא בשר ואכלו, על הסדר של מקרא".

וכן מבואר במדרש שכל טוב: "ויקח חמאה וחלב. אחר כך ובן בקר אשר עשה אותו ישמעאל תבשילין, מכאן שמתחלה ראוי להביא מיני חלב, ואח"כ מיני בשר. סימן לדבר יצירת העובר, שנאמר הלא כחלב תתיכני, ואח"כ עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידין תסוככני", ע"כ.

והנה אוסיף בזה דבר יקר שמצאתי בס' 'חסד לאברהם' (להג"ר אהרן דרייזין שליט"א, פ' וירא – עמ' קה) שהביא שם בשם הגאון רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל שאמר עפ"ז לבאר דברי המדרש פליאה עה"פ (תהלים סח, יט) 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות' – היינו בשכר דם נידה, ע"כ. והדברים סתומים.

ואמר הגר"פ לבאר בזה ע"פ הירו' הנ"ל דהקב"ה אמר למלאכים אתם שאכלתם בשר בחלב אצל אברהם אבינו וכו'. וצ"ע הרי המלאכים אכלו חלב ואח"כ בשר – וזה מותר ע"פ הדין. ועל כרחק צ"ל דטענת הקב"ה הייתה שאכלו בלא קינוח והדחה בין אכילת חלב לבשר. והקינוח הוא שיאכל פת כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' פט ס"ב), וכיון שכן – לא היה למלאכים במה לקנח, דהרי אברהם לא הביא להם לחם – וכמו שכתב רש"י (יח, ח) ויקח חמאה. ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נידה, שחזר לה אורח כנשים אותו היום, ונטמאת העיסה, וכיון שלא היה להם לחם לקנח – הרי שעברו באיסור בשר בחלב, וזהו דברי המדרש פליאה הנ"ל שקיבלנו התורה בשכר דם נידה – דע"י דם הנידה של אברהם – לא היה למלאכים במה לקנח פיהם, ועברו באיסור בשר בחלב, וכנ"ל, ודפח"ח.

[ובאמת לפי"ז צ"ל שדעת המדרש פליאה שטענת הקב"ה לא הייתה דווקא כדברי הפסיקתא רבתי שלא הדיחו ידיהם בין החלב לבשר, אלא שלא קינחו את פיהם, דלא היה להם במה לקנח, ודו"ק].

*

למה עברו המלאכים באיסור בב"ח

ג] והנה עוד יל"ע בדברי המדרש הנ"ל שהביא הדעת זקנים, דאמר להם הקב"ה למלאכים שאכלו בשר בחלב, הרי כתב רש"י (כאן) 'ויאכלו- נראו כמו שאכלו, מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג'. וא"כ מבואר דע"פ האמת לא אכלו, וא"כ מה הטענה.

ומצאתי שנשאל כן מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (חידושי הגר"ח ק עה"ת להגר"י אוהב ציון, פרשת וירא, אות ה), והשיב לו בזה"ל "כיון שנראו כמו שאכלו- עשו איסור".

וזה חידוש גדול דא"נ ויש מצוות 'והייתם נקיים מה' ומישראל' (במדבר לב, כב), אבל כאן הרי היו נראים כערבים^{עב} (כמ"ש רש"י יח, ד) ומה 'איסור עשו'. ואולי כיון שאח"כ התגלה שמלאכים הם, שהרי בישרו לאברהם אבינו על דבר שליחותם, א"כ נתברר למפרע שהיה נראה כמו שאכלו – ולכן עשו איסור, ודו"ק.

ושו"ר בספר 'דף על הדף' (בכורות שם) שהביא כן בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל: "הטענה על המלאכים היתה, לא על שאכלו בשר וחלב, אלא על שהראו עצמם כאילו אוכלים בשר וחלב, שבזה הראו זלזול בתורה שבה נאסרה אכילת בשר וחלב.

"ואף שלטענת המלאכים עשו כך כדי שלא לשנות ממנהג המקום, טענה זו נכונה רק במקום שאין איסור ועבירה במנהג המקום. אבל כשכולם נוהגים דבר איסור, לא היה להם להשתתף עמם ולהראות עצמם כאילו הם אוכלים בשר וחלב, ומכיוון שזילזלו בתורה על כן לא חפץ הקדוש ברוך הוא ליתנה להם", ע"כ.

ובחידושי הגר"ק שם – בהערות 'שיח יצחק' (אות מז) כתב בשם ספר 'יומא דעצרתא' (עמוד ע) ליישב עפ"מ ש"כ התוס' בב"מ (פו, ב ד"ה נראין) דהביאו בשם התנדב"א (ריש פי"ב) דבאמת כן אכלו ושתו מפני כבודו של אברהם וכתבו שם שמדרש זה פליגא אבבלי שם שרק היו נראין כאוכלים, וז"ל התוס' שם: "נראין כאוכלין ושותין. ובסדר אליהו רבה קתני לא כאותו שאומר נראין כאוכלין ושותין אלא אוכלין ושותין ממש מפני כבודו של אברהם, ופליגא אדהכא^{עד}", עכ"ל. וא"כ יש לומר דהמדרש הנ"ל דא"ל הקב"ה למלאכים

^{עב} והנה באמת ראיתי בס' אריה שאג (עמ' י, תשובה כו) ששאל למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דאם הם נדמו לו כערביים, א"כ איך היה מותר לאאע"ה ללוש ולעשות עוגות ולבשל – הרי פסח היה (וכמ"ש רש"י יח, י), וקיי"ל דאסור לבשל לגוי ביו"ט (וכדאיתא בביצה כא, ב דלכם אמר רחמנא ולא לגוי).

והשיב לו מרן הגר"ח שליט"א 'עדיין לא נצטווה'. ובפ"א השיב 'ע"ד לגיירם'. ובאמת שתירוץ קמא הוא חידוש דהרי בחז"ל מבואר שקיים אאע"ה כה"ת וכנ"ל למעלה כמ"פ. וגם תירוץ בתרא צ"ע דאמנם חשב שאולי יתגיירו (כמו כל 'הנפש אשר עשה בחרן' שהוא גיירם, ע"י רש"י יב, ה), אבל כעת סו"ס דינם כגוי לכל דבר. וצ"ע.

וע"ע בס' אריה שאג שם (עמ' שכד, תשובה תקעא) ששאל למרן שליט"א איך אאע"ה הזמין את המלאכים שחשבם לערבים, הרי אין עושין גרף של רעי לכתחילה (השיורי כוסות, כמבואר בביצה שם). והשיבו מרן שליט"א 'הבין שאין אוכלין ממש'. וג"ז צ"ע. ושוב שאלו מצד עצם הבישול ביו"ט דאסור לגוי ואין היתר דאוכל נפש, והשיבו 'העבדים בישלו'.

ושם (הע' 422) הביא עוד יישוב נפלא בעצם הקו' עפ"מ הפוסקים (ע"י כה"ח סי' תקיב סקכ"ב) דיש מתירין להרבות לעכו"ם בתוך קדירתו אם יאכל ממנו בעה"ב ובני הבית ואז יאכיל גם את הגוי, וא"כ י"ל דאאע"ה בישראל צרכו והוסיף להם עוד ולכך שרי. וצ"ע שם שכ"כ מרן שליט"א עצמו בטעמא דקרא, ובזה יישב קו' הרמב"ן עה"פ 'מהרי שלש סאים קמח' דהק' למה הי' צריך כ"כ הרבה פת לג' אנשים, ולזה ביאר דבביצה (יז, א) איתא דממלאה אשה תנור פת בשביל שהשפת נאפה יפה כשהתנור מלא, ולכן הי' צריך הרבה פת שיתמלא התנור ויהא מותר לאפות הכל, ע"ש.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תו"ט) העיר ע"ז: "כ"ז לא יעלה ארוכה, דאכתי אתמדה איך שחט ג' בקר, כדאיתא ב"מ פו ב' אר"י א"ר כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל. ולא שייך בזה כלל לומר ריבוי בשיעורים. דודאי שחיטה אחת סגי לכולם. אלא ששחט רק ע"מ לתת לשון לכאן"א. וכ"ז לו יהיבנא דהכין גם לעצמו, אך לשון חז"ל שם כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת וכו', מורה דכל מה שעשה – עשה למלאכים. וע"ז קיבל כל שכרו ע"ש. וכן הוא לשון הפסוק 'ובן הבקר אשר עשה'. דמשמע דכל עשיית בן הבקר היה עבורם, והביא להם. אלא דיש לתרץ עפ"ד הריב"ש סי' צ"ו, דגם לאחר מתן תורה לא נצטוו על שביתת המועדים עד שהוקם המשכן [וכבר כתבתי לך במקו"א מש"א ע"ז הגרש"א זצ"ל]. וממילא לק"מ, דאע"ג שקיים אאע"ה כה"ת כולה מ"מ גם מצד התורה, שביתת יו"ט אינה לפני הקמת המשכן. ודו"ק, עכ"ל.

^{עד} הנה הראוני בספה"ק 'זרע שמשון' (עמ' קעט במהדור' החדשות) שהקשה מאי קמ"ל התוס' דפליגא אדהכא, הלא פשיטא הוא, ומה הוצרכו לכתוב כן. וביאר באופן נפלא, דנפ"מ להלכה דאל ישנה אדם מן המנהג, וכדאיתא

שעברו באיסור בשר בחלב – אזיל כשיטת התנד"א דבאמת אכלו ממש, ולכן עברו באיסור בב"ח.

והנה זה זמן רב תמהתי בדברי התנא דב"א – שכתבו ד'מפני כבודו של אברהם' אכלו ושתו ממש ולא רק נראין – הרי אברהם אבינו לא ידע כלל שמלאכים נינהו, וכלפיו, מאי שנא כלפי כבודו אם אכלו ממש או נראין כאוכלין, הלא סו"ס מתכבד שאכלו משלו, וכי יש לו הבדל בין נראין כאוכלים לאוכלין ממש, וצע"ג.

ושו"מ בס"ד שכן הקשה התורה תמימה (בראשית יח, הע' כו), וז"ל: "ובמ"ר סיים בזה ראשון ראשון מסתלק, ופשוט כוונת הדברים דקשה לו להמדרש איך שייך נראים כאוכלים ולא אוכלים ממש והלא הי' אברהם מרגיש בזה ובודאי הי' מצטער על זה, והם הלא תכלית בואם אליו הי' שלא יצטער ממניעת קיום מצות הכנסת אורחים כמבואר, לכן פירשו ראשון ראשון מסתלק, כלומר שע"פ נס הי' מסתלק מעט מעט מהשלחן, אם נשרף או שכלה בענין אחר.

"וכתבו התוס' וז"ל, ובסדר אליהו רבא קתני, לא כאותו שאומר נראין כאוכלין ושותין אלא אוכלין ושותין ממש מפני כבודו של אברהם ופליגא אדהכא, עכ"ל, והנה באמת אין הכרח זה מוכרח, לפי מש"כ דאפילו אם נפרש נראים כאוכלים לא הי' אברהם מרגיש, לפי מ"ש במ"ר ראשון ראשון מסתלק, כמבואר לעיל. ויותר מזה ע"כ אין הכרח לומר דמשום כבודו של אברהם היו אוכלין ממש, שהרי כמו כן כתיב במלאכים שבאו אל לוט ומצות אפה ויאכלו, ובודאי לא שייך גם שם לומר מפני כבודו של לוט, וע"כ צריך לפרש שם נראים כאוכלין, וה"נ כן", עכ"ד, ודו"ק^ע].

*

בפסחים בפ' מקום שנהגו, דחייב אדם לנהוג כמנהג המקום. ובוה ילד"ס אם עושה שלא כמנהג המקום בצניעותא, שאין הכל רואין, האם טוב הדבר או לא.

וכתב שם דזה תליא בפלוגתת הבבלי והתד"א, דהאם החובה לנהוג כמנהג המקום הוא גם כשיכול לעשות שייראה כאילו נהג כמנהג המקום אע"פ שבאמת לא נהג כמנהג המקום – כדברי הבבלי, דיצאו יד"ח מנהג המקום בכך שהיו נראין כאוכלין, וא"כ לפי"ז אם עושה בצניעותא – כך שכלפי חוץ נראה שעושה כמנהג המקום (כי אף אחד לא רואהו) – שרי לכתחילה. אבל אם גם כשיכול לעשות שייראה כאילו נהג כמנהג המקום – אפ"ה צריך לעשות ממש כמנהג המקום – כשיטת התד"א שאכלו ממש – א"כ בצניעותא לא יועיל, דחייב לנהוג באמת כמנהג המקום. וזה כוונת התוס' בכך שכתבו דפליגא אדהכא, היינו שיש נפ"מ מזה להלכה למעשה בענין אל ישנה אדם מן המנהג, ועיי"ש עוד בדברי קדשו הנפלאים.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי"ט) העיר ע"ד בזה"ל: "דבריו צ"ע, הלא משנה ערוכה פסחים נ' ב', דכל האיסור לשנות הוא אך ורק מפני המחלוקת, וככל שליכא חשש מחלוקת וכגון בצניעותא, ודאי נהג כמנהג מקומו. וכדקיי"ל כ"ז בסי' תס"ח ס"ד. ולא קס"ד לאף א' להביא מהתוס' ב"מ פו ב', שכאילו פליגי בדבר זה. ובכלל צ"ע דבריו, דהרי אין שום ראייה מהתד"א דפליג על סתם משנה בפסחים שם. דאמנם גמ' דב"מ פו מוכח שלא רצו לשנות, אך כל התד"א לא אתי אלא לחלוק על פירוש המילה ויאכלו, דאין הכוונה 'כאילו', אלא אכלו ממש, ואשר ממילא לא שינו, ותו לא. ומנא לן לאפוש פלוגתא במה שלא מוכח כלל דפליגי. ובודאי כוונת התוס' כפשוטו דפליגי בפירוש ויאכלו", עכ"ד.

^ע ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי"ט) כתב לי בזה"ל: "הנה ברור דאין כוונת תוס' כפום ריהטא, ובודאי כוונתו ע"פ התד"א 'צדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח'. ולזה כינה תוס' 'כבודו' של אברהם, כלומר רצון השי"ת לקיים לו רצונו, נתן לו שכר זה שפתח עבורו פה למלאכים, ודו"ק. ולא שהמלאכים רצו לכבדו, כי זה עשו גם לדעה שנראו כאוכלים", עכ"ל.

למה רק המלאכים עברו באיסור בב"ח ולא אברהם

דן והנה בעצם דברי חז"ל שהביא הדעת זקנים והשיטמ"ק בבכורות, קשה טובא דהרי מדאורייתא אין איסור בשר בחלב **אלא בנתבשלו יחדיו**, וא"כ ממה נפשך אם אברהם הביא להם בשר שנתבשל בחלב – **א"כ נמצא שאברהם עצמו עבר באיסור בו"ח בשעה שבישלם**, דהרי עצם בישול בו"ח הוא דאסור. ואם אברהם לא בישלו – א"כ לא עברו על איסור תורה דאכילת בשר בחלב שהרי לא נתבשל הבשר והחלב ביחד [ובאמת שהדע"ז עצמו כתב שהמדרש הזה פליג על המדרש השני דקיים אאע"ה כה"ת כולה, ועי' בזה להלן בסמוך אות יא].

וכבר עמד בזה מרן הקה"י זצ"ל בספרו 'ברכת פרץ' (עה"ת, כאן) וכתב שם לבאר בזה דכיון ד**המלאכים גופם אש** א"כ תיכף כשהכניסו המאכל אצלם – כבר נתבשל המאכל, ומשום הכי אף שאברהם עצמו לא בישל ולא הביא להם מבושל – מ"מ הם כשאכלו את הבשר עם החלב – אכלו בשר שנתבשל בחלב, כיון דהוא נתבשל תיכף אצלם.

[נוראיתי בס' חידושי הגר"ח קניבסקי עה"ת (פ' וירא, אות ו) שנשאל ע"ז מרן הגר"ח שליט"א דמלשון השיטמ"ק וכן מהמדרש משמע שעיקר התביעה היתה על האכילה, ואילו להקה"י היה צ"ל על הבישול, והשיב בזה"ל 'איסור האכילה הוא דווקא **כשנתבשל**, ודו"ק].

וז"ל מרן הקה"י זצ"ל: "...ולכאו' צ"ע הלא מדאורייתא ליכא איסורא כלל לאכול בשר בחלב כל זמן שלא נתבשלו ביחד דדרך בישול אסרה תורה. וי"ל בזה דהמלאכים גופם אש ובאותו רגע שנוגעים בבשר וחלב בב"א, כבר הו"ל מבושלים בידי המלאכים ואיכא דרך בישול.

"ויותר נראה דגם מצד איסורא דרבנן שלא קיימו המלאכים מה שאסרו חז"ל הוי ג"כ טענה שלא ליתן להם התורה, שכן משמע מלשון המדרש שהביא השיטמ"ק – דאמרי' שא"ל הקב"ה אין אתם ראויים לקבלה שמיד שהתינוק בא מבית הספר מביאין לו חלב ואוכל, מביאין לו בשר ונוטל ידיו אבל אתם אכלתם בב"ח כו', משמע מלשון זה דהקפידא הוא על שלא הי' נטילת ידים בין הבשר לחלב אע"פ שזה אינו אלא מדרבנן", עכ"ל, ודו"ק.

*

איך הביא להם אאע"ה איסורי הנאה

והנה אם נימא כדברי הקה"י, הרי שאברהם אבינו לא עבר שום איסור, דהוא לא בישל הבשר והחלב יחדיו ורק הביא כן למלאכים והם אכלו הכל יחד ועברו באיסור שנתבשל בגופם. אכן ראיתי קושיא חדשה בזה מהגר"ב"צ פלמן זצ"ל (נדפס בקובץ 'בנתיבות ההוראה', גליון ב עמ' יד), דהקשה [הוא הקשה מבלי הבאת דברי הקה"י] – דהרי בשר וחלב המבושלים יחד **הרי שהם אסורים בהנאה**, ומידי דאסור בהנאה – אסור אף ליתן לפני אורחים גויים משום דאף שהם אינם מוזהרים – מ"מ הוא נהנה במה שמאכיל

לאורחיו איסורי הנאה (עי' חולין ק, א תוד"ה שאני, וברא"ש שם סי' לד), וא"כ איך
האכיל אברהם את אורחיו איסורי הנאה.

וכתב שם דאין לומר שהוא נתן לפניהם בשר בלי ראשון וחלב בכלי ראשון והם עירבו
יחד, ונמצא שהוא לא עשה שום איסור. דא"כ תיקשי מנלן כלל דהם עירבו יחד לבשר
וחלב ואכלוהו כאחד, הרי כל עיקר ראיית הירושלמי (שהביא השיטמ"ק) שהם אכלוהו
כאחד היא ממקרא שכתוב 'ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה' – ופירש הירושלמי
שהוא לקח את הכל בתערובת, והאות וא"ו של 'ובן הבקר' היא וא"ו החיבור [ודלא
כפירש"י שם דקמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמיהו]. ואם כן, אם נפרש דוקיח וכו'
דכתיב – היינו שהוא לקח החלב בפני עצמו ואת הבשר בפני עצמו וכך נתן לפניהם, א"כ
מנא לן דהמלאכים עירבו את זה יחד לבשר וחלב, וצ"ע.

וכתב שם בסוף דבריו, דאי נימא דהמלאכים אכלו את הבו"ח באופן שאסור רק מדרבנן,
כגון שהיו יחד בכלי שני וכדו', אתי שפיר, דבו"ח דרבנן אינו אסור בהנאה אלא באכילה
(כמבו' בשו"ע יו"ד סי' פז ס"א), ועל כן לא עבר שום איסור. וכתב שם הגרב"צ דכן מדוייק
מלשון הירושלמי שכתב 'שמיד שתינוק מבא מבית הספר וכו' מביאים לו בשר ונוטל
ידיו' והיינו הרחקה דדברי סופרים, עכתו"ד [שו"ר אריכות גדולה בכל ענין זה של אכילת
המלאכים בשר בחלב - להגר"ב"צ פלמן זצ"ל בגליון 'שלמים מציון', וירא תשע"ז, גליון 94,
ע"ש ות"נ].

*

אם יש איסור בב"ח כשנשרף וכלה

[ה] ומו"ר הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א כתב בקונ' 'ישא מדברותיך' (עה"ת, עמ'
יט) דבאמת בפשוטו באמת לא הייתה אצל המלאכים כלל אכילה אלא רק מה שבא
לפיהם – מיד נשרף וכלה, וא"כ לא הייתה כאן אכילת בשר בחלב. ומה שאמר להם
הקב"ה 'אתם אכלתם בשר בחלב' – צ"ל שבמה שנתתם לפיכם – כבר עברתם באיסור
בו"ח, דכיון שמה שבא לפיהם נשרף – הרי תיכף ומיד עוברין באותו רגע באיסור בישול
בו"ח.

רק שבזה יש לדון טובא אם המבשל בשר בחלב עד שנשרף וכלה, אם עובר באיסור
בישול בשר בחלב או לא. והביא מו"ר הגרי"א שליט"א מש"כ בנשמת אדם (כלל כ סק"ב)
לגבי בישול בשבת, שדן שם בנותן דבר לאש כדי לשורפו – וכתב דחייב משום מבשל על
מה שמתבשל הדבר מתחילה עד שנשרף. והביא שם מה דאיתא בירושלמי בשבת (פ"ב
ה"ה) דזר שמקטיר איברים בשבת חייב משום מבשל, ואמרי' שם מה בישול יש כאן,
ואמרי' דכיון דרוצה בעיכולם כמבשל הוא. והוכיח מזה הנשמ"א דאף שסוף האיברים
לישרף מ"מ יש כאן חיוב דמבשל – כיון דבינתיים עד שנשרפים הם מתבשלים.

אך כתב שם הנשמ"א דהבבלי ודאי פליג ע"ז, דביבמות (לג, ב) איתא דזר שהקטיר
אימורים אינו חייב אלא משום מבעיר בלבד, דמקשי' שם בגמ' דאי בהקטרה הא א"ר
יוסי הבערה ללאו יצאת, ולא משני בגמ' דיש חיוב מבשל, הרי מוכח דאין בהקטרת

אימורים משום מלאכת מבשל, וע"כ דס"ל לבבלי דכיון דשורף את האימורים ומכלה אותם א"כ אינו חייב משום בישול, ודלא כהירושלמי [ובעצם ד' הנשמ"א יעוי' בקה"י בביצה סי' יח ובבאר יצחק או"ח סי' כב].

ודן עפ"י מו"ר הגרי"א שליט"א לגבי איסור בישול בחלב, האם שרי להניח הבשר עם החלב ע"ג האש עד שישרף, דאי נימא דהוי כמו איסור בישול בשבת א"כ לפמ"ש הנשמ"א דדעת הבבלי דכל שמכלה ושורף עד תומו איב"ז משום בישול בשבת – א"כ הכ"נ דאין בזה איסור בשר בחלב. וא"כ לפי"ז הדרא קושיא לדוכתיה למה עברו המלאכים באיסור בו"ח, הרי א"א לומר שעברו על בישול בב"ח בכך שהכניסו לפיהם ונתבשל אז בפיהם - שהרי המלאכים שרפו לגמרי את המאכל וכילוהו, וא"כ לא היה כאן בישול.

ומו"ז הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תוי"ט, ירושלים עיה"ק) העיר ע"ז בזה"ל: "אין הנידונים דומים זל"ז. דמש"כ הנשמ"א הוא בהל' שבת. ובשבת רק על 'מלאכת מחשבת' קפדה תורה. וכיון דצורת 'מחשבת המלאכה' היא שריפה וכילוי אי"כ מלאכת מחשבת דבישול. ודומה למש"כ תוס' שבת עג ב' ד"ה וצריך, דאף לר"י דחייב על מלאכה שאיצל"ג מ"מ זומר חייב רק משום נוטע ולא משום קוצר [זולת אם צריך לעצים], ומשום דהמלאכת מחשבת דפעולתו היא זמירה ולא קוצר. וכן כ"כ המגיד משנה בכמה מקומות. [ועי' פי"ב שבת ה"ב].

"משא"כ בגז"ה"כ דל"ת גדי בחלב אמו, אנן קיי"ל כר"י ב"מ קטו א' דלא דרשינן טעמא דקרא, וכל שיש מציאות דמעשה בישול בתהליך הכילוי, כ"ז נכלל בגז"ה"כ דבב"ח. ועיין חינוך מצוה צב מש"כ בשרשי המצוה, להרחיק מכישוף וע"ז. ומנא לן למעט בישול דרך כילוי.

"ובכלל מה שנקט שהיה תהליך בישול עד שנשרף, מהיכ"ת, ובפשטות אש אוכלה דמלאך היא בב"א ולא איטי בדרך הטבע. ודומה למה שכתבת להלן מהגר"ח"ק, עכ"ד מו"ז שליט"א.

והנה באמת בעצם הנידון אם בבשר בחלב יש איסור כשזה נשרף לגמרי, יש לציין כאן לחידושו של ה'דובב מישורים' (ח"א סי' ל) שחידש עפ"ד הכס"מ (פ"א ממאכ"א ה"ב) דכל איסור בישול בשר וחלב הוא כדי שלא יבואו לאכול את הבשר וחלב יחדיו, וכדמוכח מפסחים דף י"א דבדיקת חמץ היא כדי שלא יבוא לאוכלו, ולכן אין איסור דאורייתא בבישול בשו"ח אם אין כוונה לאכלו.

"ועפ"י אמר מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א במה שנשאל אם יש לחשוש בשריפת חמץ כשזורק מאכל בשר שיש בו גם חמץ, שמא יש בתוך השריפת חמץ גם מאכל חלב ונמצא מבשלם (כגון שניצל בשרי עם עוגת גבינה או פיצה וכיו"ב), ואמר עפ"ד הדו"מ הנ"ל דכיון שמחזור עליו לשורפו ליכא למיחש כלל שיאכלנו. ואמר עוד דבלא"ה אין לחשוש דזה גופא צוותה התורה שצריך לשרוף כל החמץ וא"צ למיחש להא.

ובאמת שיש כמה צדדים להתיר (בגוונא שלא יודע להדיא שיש), דבס' הל' בשר וחלב כ' מהגרמ"ש קליין להתיר לשרוף פחים, דיש מתירין אם הולך לאיבוד (הדו"מ), ועוד די"א שאין בישול אחר בישול לגבי בו"ח כמבו' בסי' פ"ז, וא"כ כשהדבר התבשל בפנ"ע כל אחד, יש צד שאין איסור. ועוד דשריפה לא יותר מצליה, ובצליה י"א שאי"ז דרך

ובאמת שדברי הדו"מ אינם מוסכמים, דבשו"ת הר צבי (יו"ד סי' עט) אוסר גם בשריפה שלא ע"מ לאכול.

והי' מקום להוכיח לזה מדברי הפמ"ג (יו"ד סי' פז סק"ב, וכן באו"ח סי' תרעג אש"א סק"א) שכתב בשם אליהו זוטא שאסור לאדם להדליק נר מנר שעשוי מבשו"ח (שומן בשר וחלב), כיון דעובר באיסור בישול בשו"ח. וכ"כ בחת"ס יו"ד סי' קפב (מובא בפת"ש סי' פז סק"ו, וכן במשנ"ב סי' תרעג ובסי' רסד סקי"ד).

אך מרן הגר"ח שליט"א אמר דמהפרמ"ג אין ראי' דהם דיברו על נר שעשוי מבו"ח ודווקא זה אסור כי זה מבשל את הבו"ח ורק אחרי הבישול זה כלה ע"י שהנר דולק אבל בשריפת כילוי שהדבר נאבד באותו זמן ממש לגמרי בזה יתכן דכו"ע מודו דמותר. וע"ע ב"ישא מדברותיך' מה שדן בדברי החת"ס, ואכמ"ל.

ועכ"פ עמדנו בקושיא על דברי מרן הקה"י זצ"ל שכתב דהמלאכים עברו באיסור בישול בשר בחלב כשהכניסו לפיהם, והרי בפשטות אין איסור בבישול בשר בחלב אם נשרף וכלה (כדברי הנשמ"א גבי שבת, וכדברי הדו"מ הנ"ל), וצע"ג בזה.

*

אם אכלו הכל ביחד או בזה אח"ז

ון והנה באמת בדברי הדעת זקנים הנ"ל דהמלאכים עברו באיסור בשר בחלב, יש לעיין הרי להדיא מבואר בקרא שקודם אכלו החלב ורק אחרי זה הבשר, וכמו שהבאנו לעיל שכן מבואר בכמה מדרשים, וא"כ לא עברו בשום איסור (גם לא בבישול, שהרי לא אכלו יחד ולא בישלו את זה ע"י אכילתם).

ובפשטות י"ל דהדע"ז למד דאין מוקדם ומאוחר בתורה, ואמנם נכתב בזה הסדר, אבל ס"ל למדרש הנ"ל שהם כן אכלו את זה ביחד, ולכן עברו באיסור (כדברי הקה"י שע"י אכילתם – נתבשל ביחד הבשר והחלב).

וראיתי למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בטעמא דקרא (עמ' כד, אות ח) שג"כ העיר כן. וכתב ליישב בזה"ל: "וי"ל ע"פ הגמ' ב"מ פו, ב דפריך אהא דאמר שם ששחט ג' בהמות, והכתיב ובן הבקר אשר עשה דמשמע חד, ומשני דקמא קמא דמטיא אייתי לקמייהו. א"כ מדכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם – מוכח דהביא שלשתן יחד,

בישול, וא"כ כ"ש בשריפה. ועוד דיש כאן ספק אם יש בו"ח או לא, וגם אם יש אולי אינם סמוכים זל"ז והשריפה גדולה ולא חשיב שמתבשלים ביחד, דזה בב' מקומות נפרדין. ועוד דאולי יש ס' כנגד הבו"ח, דזה רק מיעוט הבו"ח ומסתמא יש מיעוט כנגד (ואפי' שאפשר לבדוק ע"י טירחא ואז לא בטיל ברוב, דניכר ע"י בדיקה, אך כאן הוי טירחא גדו' לבדוק באשפה, וכ"מ בט"ז ביו"ד סי' קד סק"א ובערוה"ש סי' ק ס"ז וכ"ד הגריש"א והגרשז"א דבטיל), וא"כ יש כמה צירופים.

עוד בעצם דברי הדו"מ, דן מו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א וכי אמרי' טעמא דקרא, וביאר בשם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל עפ"ד השטמ"ק בב"מ דף צ' דהק' אהא דאיתא שם גבי לא תחסום שור בדישו, דשור המשלשל שמצער האכילה מותר לחוסמו, והק' השמ"ק בשם הרא"ש הא אין דורשין טעמא דקרא, ותי' דרק בטעמא דקרא שצריך את חז"ל לטעם זה בהא לא דרשינן אבל טעם הפשוט מאליו לא מיקרי טעמד"ק, דאי"ז טעם של המצוה וכאילו נכתב במפורש (וכע"ז כתב החזו"א בשביעית סי' ז בשם הרמב"ן).

ואם נימא שלא אכלו יחד רק בתחילה החלב ואח"כ הבשר – א"כ למה מיהר להביא לפניהם הבקר מיד, הרי בלאו הכי לא אכלוהו מיד, וע"כ שאכלוהו יחד", עכ"ל, ודו"ק.

*

חידוש המש"ח דהבשר היה בן פקועה

ז] והנה במשך חכמה כתב לבאר באופן נוסף מאי טעמא לא היה בזה משום איסור בשר בחלב, וז"ל שם: "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה. איתא בפסיקתא רבתי משה חזור להם תשובה וכו' הלא אכלתן בשר וחלב אצל אברהם אבינו וכו'. והענין, דאברהם קיים כל התורה כולה, וכפי הנראה דהבן הבקר היה בן פקועה, ושחיטה התירתו, ואין בה משום בשר וחלב, ולכך על כרחך דיצא מכלל בני נח, דאי דחלב שחוטה מותר, ועיין שער המלך. ולכך על כרחך דיצא מכלל בני נח, דאי לאו הכי, אסור עדיין משום בשר בחלב. ועוד דאין שחיטה מתירתו והוה אבר מן החי. וכיון דכבר נתקדש בקדושת התורה, מדוע תצקו 'מה לילוד אשה בינינו', הלא שלו הוא נוטל, ועוד יש להאריך על פי דברי הט"ז", עכ"ל קדשו.

והנה ביאור דברי המש"ח הם דצ"ב אטו בגלל שהמלאכים אכלו בשר בחלב, לכן צריכים לתת התורה לבנ"י. אלא הביאור הוא, דכיון דמיירי בבשר בן פקועה, וא"כ לולי ששחיטת האם נעשתה ע"י ישראל – היו כאן ב' אסורים, בשר בחלב ואבר מן החי. ומזה שהמלאכים אכלו ולא חששו לאיסורים אלה, הרי זה הודאת בעל דין שאברהם אבינו ישראל הוא ושחיטתו מתרת איסורים אלו, ועל כן בדין יקח משה רבינו את מקחו – את התורה, דאין למלאכים טענה כנגד נתינת וקבלת התורה לבנ"י כי הם בניו דאאע"ה שכבר המלאכים הודו שיש לו קדושת ישראל.

ומה שהוכיח מחלב שחוטה וציין לדברי השעה"מ שמדבר על חלב בן פקועה, כוונתו דמה שונה חלב רגיל מחלב שנמצא בשחוטה, אלא דכל מה שנמצא בתוך הבהמה בזמן השחיטה שאינו עצם הבהמה – הרי אין לו דינים לא של בהמה ולא של חלב, ודיניהם שווים בין אם זה בצורת חלב ובין אם זה בצורת בשר.

הרי מבואר לנו מדבריו, דבן הבקר היה בן פקועה ושחיטתו התירתו ואין בו משום בשר בחלב. אך זה צ"ע דמהיכני תיתי דבשר בן פקועה אין לו שם בשר, והיכן מצאנו כדבר הזה. ובשלמא לגבי חלב היוצא מבן פקועה, מצאנו באחרונים נידון אם דינו כחלב ממש או לא, דהרי מבואר בחולין (קיא, א וכן שם קיג, ב) דחלב בהמה שחוטה אין בו איסור בשר בחלב, דחלב אמו אמר רחמנא – דווקא חלב של בהמה הראויה להיות אם הוא דאסור, אבל בהמה שנשחטה דיותר אינה ראויה להיות אם – אינו נקרא חלב (כ"מ ברש"י בחולין שם, וכן קט, א ד"ה לא) [ורק מדרבנן אסרוהו שמא יבואו לאכול בשר בחלב גמור, ועי' בכ"ז להלכה למעשה בשו"ע יו"ד סי' צ ס"א].

וא"כ בחלב היוצא מבן פקועה – דנו הפוסקים אם דינו כחלב בהמה שחוטה שמה"ת מותר, דהרי הבן פקועה אינו טעון שחיטה והוי כמו שחוט, או דלמא כיון שבפועל לא נשחט – דינו כבהמה רגילה. ועי' ברעק"א (יו"ד סי' פז ס"ו) שנסתפק בזה, ועמד בצ"ע.

ובשער המלך (פ"ג מהל' איסור"מ הי"א) כתב דשרי לבשל בשר עם חלב בן פקועה, וכ"כ המהרי"ט אלגאזי בבכורות (פ"א אות ב, ו) דפשיטא דמה"ת דינו כשחוט לכל דבר ואין בו איסור בשר בחלב. אבל בפתחי תשובה (יו"ד סי' פז סק"ד) כתב בשם הנוב"י (מהדו"ת יו"ד סי' לו) דדוחק לומר דבבן פקועה אין איסור בשר בחלב ולא מצינו כן בא' מן הפוסקים. וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' יד).

ובאמת שבספר דרך המלך על הרמב"ם (פ"ט ממלכים הי"ב) כתב ליישב (קושיית השיטמ"ק דלעיל) למה לא ילפינן דחלב היוצא מבהמה טהורה אין בו משום אבר מן החי, וע"ז תירץ דכיון דהחלב שהביא אברהם היה מחלב בת פקועה – א"כ אין בזה משום אבר מן החי, וגם אין בזה משום בשר בחלב (משום שהחלב אין דינו כחלב).

וכתירוץ זה כתב ג"כ בהגהות 'מצפה איתן' (בכורות שם), דטעמא דלא היה בזה איסור בשר בחלב משום שהחלב היה מחלב בת פקועה שדינו כפרווה. והיינו דהמצפ"א ס"ל שחלב בת פקועה דינו כחלב שחוטה, אבל בנוב"י הנ"ל (שם) – הקשה ע"ז גופא, דא"כ מה מוכיחה הגמ' משאר קראי (מדכתוב ואת עשרת חריצי החלב, ומדכתוב בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב) – הא נימא נמי דמיירי בחלב של בת פקועה, דדינו כפרווה. עי"ש בדבריו דפליג ע"ז באמת. אולם עכ"פ כך תירצו המצפ"א והדרך המלך.

אבל בלשון המשך חכמה א"א לומר כן, שהרי כתב להדיא בתו"ד "וכפי הנראה דהבן הבקר היה בן פקועה, ושחיטה התירתו, ואין בה משום בשר וחלב", הרי שכתב להדיא שהבן הבקר – (הוא הבשר) היה מבן פקועה, וזה דבר פלא ממש (וכן הקשה מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א במועדים וזמנים ח"ד סי' שיט).

ועוד מוכח דכוונת המש"ח על הבשר (שהבשר הי' בן פקועה) ולא על החלב, שהרי כתב שלולי שהשחיטה התירתו היה בו איסור אבמה"ח, והרי בחלב אין איסור אמ"ה ואפי' לפני נח, כמפורש בשיטמ"ק בבכורות שם ובשו"ת עונג יו"ט (סי' ו בהע') ובפלתי (סי' פא סק"ז).

והנה בס' 'אהל יהושע' (משאת המלך, להגרש"מ דיסקין זצ"ל, עמ' לט) כתב ע"ד המש"ח הנ"ל, דהיה נראה לומר דממה נפשך שריא בשר בחלב בן פקועה, דאם דינו כישראל הרי אהני שחיטת אמו לבן פקועה וה"ז חלב שחוטה. ואם אין דינו כישראל, הרי לא אסור בבשר בחלב. אך כתב די"ל לא כן, דאף שדינו כבן נח אבל הרי קיים כל התורה עד שלא ניתנה ולכן כיון שבדין הוא בן נח – א"כ בודאי לא אהני השחיטה לבן פקועה ואיסור בשר בחלב יש כאן, ולכן הרי כלול במה שנהג כל התורה לנהוג איסור עד שלא ניתנה, עכ"ד, ע"ש.

ועכ"פ לפי"ד המש"ח שהי' זה בן פקועה, ראיתי מבארים (גליון עומקא דפרשה, גליון שסב – וישב תשע"ו) דא"ש מה שבן הבקר נעשה ע"י ישמעאל, וכמ"ש רש"י בקרא () 'ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער', וצ"ע איך סמך אברהם על ישמעאל בשחיטתו הרי לא היה ישראל. ולדברי המש"ח אשה"ט, דכיון דהיה בן פקועה א"כ לא היה צריך שחיטה, וגם לא היה בו דין בשר שנתעלם מן העין, ודו"ק.

ובעצם חידוש המש"ח הנ"ל, ראיתי בגליון 'עומקא דפרשה' הנ"ל (במאמר הרב מאיר רבי) שהביא מה שאמר לו מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א דהכי קיימא לן, דבשר בן פקועה הוי פרווה ומותר לבשלו בחלב. וכן הביא שכתב לו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דלבשל בשר בן פקועה עם חלב הוי 'כשר וישר'. והוסיף שם עוד דבפעם הראשונה שאוכלים בשר בן פקועה שמבושל בחלב – שיקח פרי חדש לברך עליו שהחיינו ויכווין גם על אכילה זו (וצ"ע בזה).

ח] והנה ראיתי דברים נפלאים למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו 'מועדים וזמנים' (ח"ד סי' שיט, עמ' קלט) בעצם הקושיא גבי המלאכים שאכלו בשר בחלב, ואביא כאן תירוץ נוסף שכתב מדיליה, וז"ל:

"אמנם בעיקר דברי המדרש דאכלו המלאכים בשר בלב, יש לומר שאין הכוונה שאכלו בשר המבושל בחלב שזה לבד עיקר האסור מה"ת, ולא מבואר שבני ביתו של דאברהם אבינו עברו ובישלו בשר בחלב שיש בזה לאו מה"ת כדי לכבד בכך האורחים, רק מדכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם, משמע שהעמיד שניהם על השלחן לפניהם. והיינו דדימה שהם ערביים וכמבואר במדרש מובא ברש"י ושפיר שרי, אבל המלאכים לא תיקנו רק הניחו לפניהם ואכלו ככה, דבר שגם תינוקות של בית רבן לא היו עושים, וע"כ זה תשובה הקב"ה שראוי לתת תורה לעם ישראל דוקא, שהם יודעים לדקדק ולהדר בשמירת התורה שלא להניח אפילו בשר בחלב יחד מחשש בישול בשר בחלב, דבר שאינו עולה על דעת המלאכים ליזהר בכך, וע"כ נאה ויאה נתינת התורה לעם ישראל דוקא וא"ש בפשיטות".

"ויש לפרש עוד לשון הפסוק דמסיים 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו' דייק שעמד עליהם דוקא, ויש לומר שמצידו נזהר ועמד על גבם לשמירה שלא לערב הבשר בחלב רק שישאר כל אחד לחוד וכה"ג שרי בשולחן אחד, ושפיר נתן לפניהם שניהם, שעמד עליהם תחת העץ ויאכלו וא"ש. אבל שוב מצאתי בגינת ורדים מובא בהגהות רע"א שם (יו"ד פ"ט) דלא מהני בבשר בחלב שיניח אדם לשמור עליו שצריך שמירה תדירית שלא תזוז מחשבתו ועינו בלי הפסק, וזה לא אפשר דודאי תזוז דעתו, ומ"מ לגבי אברהם יש לומר דשאני, ובפרט קודם מתן תורה אין איסור כה"ג, ומדוייק יפה לשון הקרא", עכ"ל הגרמ"ש שליט"א.

והנה ובאמת שהי' מקום לומר דכאן חמיר טפי, דהרי אאע"ה לא עמד עליהם כל הזמן באותו מקום, שהרי הלך והביא להם אוכל וכו', וכדחזינן בב"מ (פו, ב) דילפי' מינה במעשה דר"א ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית משתה בנו של ר"ג והי' ר"ג עומד ומשקה עליהם, וכו', וא"ל מצינו גדול ששימש, אברהם גדול הדור הי' וכתוב ביה והוא עומד עליהם וכו'. וע"כ דה'עומד עליהם' אין הכוונה לעמידה במקום אחד, אלא עומד עליהם 'לשרתם ולשמשם' (וכמו ר"ג שעמד והשקה להם), ובכה"ג אין דעתו מכוונת לשמור כל העת על הבשר והחלב שלא יאכלום יחדיו. ועכ"פ לזה כתב במו"ז שקודם מ"ת קיל טפי וכו', וכנ"ל.

והנה באמת בענין שומר לאכילת בשר וחלב, מצאתי בזה למו"ר מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (זבחים נו, א עמ' תלח) שדן בזה, והביא מס' לב אריה (חולין קד, ב) דס"ל דמהני שומר, והוכיח הלב אריה מאמע"ה גופא – שעמד עליהם בעת האכילה, דמשום שהעלה להם בשר וחלב יחדיו לכן עמד ושמרם שלא יאכלו יחדיו. והוסיף מו"ר מרן הגר"י שליט"א בשם חמיו מרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל (הערות לחולין שם) דס"ל דיש מקום להקל כשיש שומר – להעלות בשר וחלב על שולחן אחד.

והוסיף שם מו"ר מרן הגר"י שליט"א (עמ' תלט, הע' ח) דלכאו' לד' הלב אריה הרי שלא עברו המלאכים באיסור בו"ח ומה טענה טען עליהם הקב"ה (בד' הירושלמי המובאים בשיטמ"ק), וכתב שם: "וי"ל שאכן אברהם אבינו שמר שלא יכשלו באיסור אכילה בשר בחלב יחד, אבל על קינוח והדחה שזה חובת גברא, על זה לא שמר, ועל זה הם עברו, ולכן לא נתנה להם תורה", עכ"ל.

*

חידוש המלבי"ם שהבקר נברא ע"י ספר היצירה

ט] והנה המלבי"ם (התורה והמצוה, יח – ז) כתב ליישב באופן נפלא, וז"ל: "ויש לחז"ל שבן הבקר רץ מלפני אברהם ואברהם ברא אחר ע"י ספר יצירה, שע"ז אמרו וימהר לעשות אותו, שעשה אותו ע"י ספר יצירה. נראה שרצו לתרץ בזה איך האכיל להמלאכים בשר בחלב, ואמרו שהיה בשר שנברא ע"י ספר יצירה שאין לו דין בשר, וזה שכתוב שלקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה, ר"ל יען שעשאו ע"י ספר יצירה היו יכולים לאכלו עם חלב".

נוסיים שם: "אבל בפשוט לא קשה, כי נתן לפניהם תחילה חמאה וחלב ואכלו ואח"כ שעשה בן הבקר נתן לפניהם הבשר", וכדברי השפ"ח לעיל אות א, וכדאיתא להדיא במדרשים – לעיל אות ב].

וכן הביא בס' היקר 'אוצר פלאות התורה' (ח"א, עמוד רנה) בשם הספה"ק 'חסד לאברהם' (עין משפט, נהר נא) דבן הבקר שהאכילם אברהם היה מעשה ניסים שבראו אברהם ע"י ספר היצירה לצורך הסעודה.

וכן הביא מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ד סי' שיט), וז"ל: "ונראה שלדידהו אפשר לפרש שהבשר הוא מבן בקר שעשה בספר יצירה, וכמבואר בסנהדרין סה: דר"ח ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה ע"ש, ואברהם אבינו עשה בן הבקר וכמבואר בקרא, ומדוייק שעשה ממש בספר יצירה (שיסודו מאברהם אבינו!), וכה"ג אינו מוליד ואינו ראוי להיות אם, ולכ"ע אין בחלב איסור בשר בחלב, וכה"ג הוא דהאכיל למלאכים ושרי, ולא חשש למראית עין, שהכל ידעו שביתו של אברהם אבינו בריאה בספר יצירה מצוי היה ואין לחוש מידי", עכ"ל.

*

כו"כ ראיות להנ"ל – אם מעשה ניסים דינו כדבר טבעי

י] והנה באמת מש"כ המלבי"ם **דבשר שנעשה ע"י נס אינו חשיב כבשר**, יש לציין בזה כמה דברים שמצינו בזה, דהנה ראיתי בקונטרס 'כאייל תערוג' (חנוכה, עמ' לב) מדברי מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל, דהנה מפורסמת קושיית הב"י (או"ח סי' תרע) אמאי עושים חנוכה ח' ימים מאחר שביום הא' לא היה נס דהיה להם שמן. וא' מתירוציו הוא, שלאחר שנתנו השמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחילה וניכר הנס אף בלילה הראשון. ומפי השמועה מובא שרבנו הגר"ח הלוי מבריסק זצ"ל הקשה ע"ז, **דשמן נס לא חשיב לשמן ממש של זית ופסול להדלקה**. וביאר הגר"ח זצ"ל דהנס לא נעשה **בריבוי כמות השמן אלא באיכות השמן**, שבכל יום דלק רק שמינית מן השמן והיה בכוחו להחזיק לכל היום, ולכן היה הנס גם ביום הראשון, וזה לא חשיב לשמן נס – דאין כאן 'כמות' חדשה שבאה ע"י הנס, אלא אותו שמן שהיה קיים – נהיה נס שכוחו התחזק והכמות המועטת היה בכוחה להאיר כמו כמות מרובה, ודו"ק ע"י.

הרי דס"ל למרן הגר"ח זצ"ל דשמן נס לא חשיב שמן ממש ופסול להדלקה. וע"ז ציין מרן הגראי"ל זצ"ל (שם) דכבר מצינו בב"מ (מב, א) 'אמר רב יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים כח, ח) 'יצו ה' אתך את הברכה באסמיך'. ופרש"י **'שמתברך ורבה מאליו'**.

ועוד אמרינן שם, דההולך למוד את גורנו מתפלל שיהא ברכה בכרי הזה, ואומר 'יהי רצון מלפניך א' אלקינו **שתשלח ברכה במעשה ידינו**', התחיל למוד, אומר 'ברוך השולח **ברכה בכרי הזה**', ועיי"ש במהרש"א שכתב בשם הרמב"ם **דאיירי בהולך למוד את גורנו כדי לעשרו**.

ולכאו' איך יכול לעשר הא יתכן שמעשר מחיטים שנוצרו ע"י נס לא חייבים במעשר, ומזה מוכח דגם דבר שנתרבה ע"י נס חייב בתרו"מ מן התורה כמו שצמח מהאדמה, עכ"ד מרן הגראי"ל זצ"ל.

אך יש לדחות, דסתמא לא חיישינן לנס, ומה דמתפלל שיהא ברכה אי"ז שבטוח ליבו שיקרה נס, דהא כל מי שעושין לו נס, מנכין לו מזכויותיו, כמאמרם ז"ל בשבת (לב, א), ורק מצד ההשתדלות עושה כן, אבל שפיר יכול לעשר דאין הנס מצוי כ"כ, משא"כ התם שראו להדיא הנס מול עיניהם, יתכן שמעשה ניסים לא חשיב לדבר רגיל ע"י.

וגם יש לדחות כד' הגר"ח זצ"ל עצמו בנס חנוכה, דאולי אין כוונת רש"י דהתבואה מתברכת ורבה – שמתווסף עוד תבואה חדשה, אלא התבואה עצמה נהיית חזקה וטובה

¹⁹ ומו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין שליט"א** העיר ע"ז: "יש לחלק, דמקובל להבין מש"א הגר"ח, דהתורה קפדה על 'שמן זית כתית למאור', והיינו שמן שנכתת ויצא מזית. ואשר לכן, אף אם יוצר שמן נס ממש דומה לשמן זית, מ"מ לא יצא מזית, ופסול להדלקה במקדש. ולפי"ז אין ראיה לנדר". דבב"ח כתיב גדי, וכל שיורד גדי משמים בדרך נס, מ"מ גדי מיקרי ונכלל בלאו דבב"ח [ו] בחלב אמו' לאו דוקא, אלא הכוונה 'חלב פרה']. ודו"ק, עכ"ל.

²⁰ ומו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין שליט"א** העיר ע"ז: "לא מצאנו מנכין לו זכויות, בברכה הבאה בדרך סמוי מן העין. ולא בשידוד מערכת הטבע בגלוי. ובכל אופן, מנא לך כמה זה מצוי או לא, והלא דבר הסמוי הוא כפשוטו, שאינו סופר ולא מודד מקודם וכלשון רש"י תענית ח' ב' 'שאינו יודע הסכום', אז איך תדע כמ"פ מצוי ברכה. ולמה לא נחוש לגבי דאורייתא שמא מפריש מן הפטור על החיוב", עכ"ל.

יותר בעצמותה, והנס הוא ב'איכות' ולא ב'כמות'. ושורר שכן תירץ מרן זצ"ל בעצמו, ראה בסמוך מדברי הגרב"צ פלמן זצ"ל [ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: "לא מובן, הלא לשון רש"י 'ורבה מאיליו', מורה על ריבוי כמות ולא נס באיכות. ואילו היה נוקט לשון 'מתברכת במעיו' זה היה מכוון לאיכות]..

ומו"ז הגררא"י מלין שליט"א כתב לי: "יש לחלק טובא, דבחיטים הנס ע"י יש מיש ובשמן ע"י יש מאין. דבחיטים נתגדל הנפח ע"י נס, ומ"מ היא אותה חיטה, ולא גרע בנתגדל נפחה ע"י לחלוחית מים, דהכל נטפל ונחשב לאותה חיטה, ושפיר יכול לעשרו. משא"כ בשמן, אין טיפה שייך לחברתה וכל שנתרבה שמן הוא ע"י יש מאין, והוא שמן נס לגמרי, ול"ש לשמן שהיה מקודם", עכ"ל.

וראיתי עוד להגרב"צ פלמן זצ"ל בספרו שלמי תודה (חנוכה עמ' יט-כ), שהביא ראיה מהא דכתיב במלכים (ב, ד ז) גבי הנס שעשה אלישע הנביא לאשת עובדיה האלמנה, שע"י מעט השמן שהיה לה באסוך שמן, נתרבה השמן, ונתמלאו כל הכלים הריקים בשמן, וכתיב שם 'לכי מכרי את השמן ושלמי את נשייך ואת ובנייך תחיי בנותר'. וכתב שם הרד"ק בשם התוספתא, דהיא שאלה מאלישע אם צריך לעשר את השמן הבא ע"י נס, ואמר לה שא"צ לעשרו דמן הדין שמן נס הוא ופטור מן ממעשר.

וז"ל הרד"ק שם: "ובתוספתא, וכד איתרחיש לה ההוא ניסא, אמרת ליה לנביא דה', אית עלי עשוא מהאי מישחא או לא, אמר לה בעליך זן נביאיא דה' במלתא דליכא עליה עשורא, ואף את לית על משחך עשור דמן ניסא הוא וכו'", עיי"ש.

והביא שם הגרב"צ זצ"ל שמרן הגראי"ל זצ"ל תירץ מהא דב"מ, דהברכה לא היתה שנתווספו עוד גרעיני חיטה חדשים, אלא שכל חיטה וחיטה היתה גדילה ומתרבה בכמותה, וכל החיטים טפחו, ונמצא שהפרישו לתרו"מ אותו השיעור והכמות כמו שהיו נוטלים קודם הברכה, דאם מתחילה היה מפריש עשרים חיטים גם עכשיו מפריש כן, אלא שאותם עשרים חיטים גדלו בגודלם, ובכל חיטה בין מן המעשר ובין מן החולין היתה אותו שיעור תערובת מן החיוב ומן הפטור, וע"ע שם שהאריך בזה.

והגראי"ל זצ"ל (הו"ד בכאייל תערוג, שם) העיר עוד ממה דאיתא בזבחים (צד, א) דצרעת כיון דמגופיה קא פרחה מחלחלא ליה, ולכאו' לפמ"ש הרמב"ם בסוף הל' נגעים דנגעי בגדים היו נעשים בנס דלא שייך חולי בדומם, ומלשון הגמ' משמע דמגופיה הוא דפרח, תעשה הקלקול בבגד ומחלחלא ליה, וע"כ מוכח דגם מה שנעשה ע"י נס הוי כנעשה מגוף הדבר.

והנה בפרקי דר"א (פרק לה) איתא: "לקח יעקב שתים עשרה אבנים מאבני מזבח שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותו מראשותיו וכו', ונעשו כולם אבן אחת וכו', השכים יעקב בבוקר בפחד גדול, ושב יעקב ללקוט אבנים, ומצא אותן כולן אבן אחת, ושם אותה מצבה בתוך המקום, וירד לו שמן מן השמים ויצוק עלי', שנאמר ויצוק שמן על ראשה'.

והביאו שם ב'כאייל תערוג' דהגראי"ל זצ"ל כתב בגליון הפרד"א בזה"ל: "ומכאן גם יש להעיר על מה שאומרים בשם הגר"ח דשמן שנעשה על ידי נס לא יהא לו דין שמן", עכ"ל. וכוונתו דאיך יצק השמן הרי היה שמן נס.

אך לכאורה יש לדחות שלא היה כאן 'דין ניסוך' שמן ממש, אלא מעצמו רצה יעקב להקריב וליצוק שמן להקב"ה, ומנא לן דיש חובה דווקא בשמן אמיתי, הלא לא נאמרו כאן דינים והלכות, וע"כ יתכן דסגי בשמן נס.

ועוד יש להעיר מהא דכתב בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות לה, כח) דהעננים הביאו את השמן למאור של המשכן מגן עדן, ובפשוטו שמן זה לא היה מעצים הנטועים שם אלא זה היה שמן של נס, וא"כ משמע ג"כ ששמן נס נקרא שמן.

ועוד העיר הגראי"ל זצ"ל באיילת השחר (שמות כה, ו), מהא דאמרו בסנהדרין (נט, ב) גבי בשר היורד מן השמים אם טמא הוא או טהור הוא, ואמרינן דאין דבר טמא יורד מן השמים, ומשמע דאע"פ שירד מן השמים בנס, מ"מ לולי זה היה שייך לומר דכיון שזה נראה כתכונת בשר טמא, הרי זה טמא, ומבואר שיש לזה שם בשר, ונסתפק שם אם היה מותר לאכול בשר זה עם חלב או לא, ומהמלבי"ם הנ"ל מבואר להדיא דשרי.

ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: "צ"ע כ"ז ולא אבין, הלא מתני' ערוכה בכורות ה' ב', 'בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה, וטמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכילה, שהיוצא מן הטמא טמא, והיוצא מן הטהור טהור'. וא"כ דמות בהמה טמאה שיווצר יש מאין ע"י נס, מ"מ הלא אינו יוצא מן הטמא, והאיך תיאסר? משא"כ בנוגע בב"ח, לא קאמר קרא דווקא יוצא מן הטהור, ויתכן דכל דמות גדי שתיווצר יש מאין ע"י נס, בכלל גדי דקרא הוא, וכמש"כ לעיל. ועיין", עכ"ד.

ועוד מצינו בבעל הטורים בבראשית (כו, כב) שכתב בזה"ל: "ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה. ונעשה להם נס ונזדמן להם מקוה לכל אחד ואחד וזהו ופרינו בארץ", עכ"ל.

ובאיילת השחר (עה"ת שם) העיר דמבואר שמים שנתהוו ע"י נס חשיבי מים ואפי' כדי לטבול בהם לטהרה, אך כתב שם דיתכן שהנס היה שעלו מים מהתהום תחת בתיהם, וא"כ עצם המים לא באו ע"י נס, אלא רק עלייתם היתה בדרך נס, וכשראו זה, חפרו בור והיה להם מקוה, וגם בבארה של מרים הגיעו מים דרך נס, אבל עצם המים היו טבעיים ושם מים עליהו.

ומו"ז שליט"א העיר ע"ז: "לענ"ד כמש"כ לעיל, דעל מים לא קפיד קרא באיזה תנאי נוצר, וכל ששם מים עלה, אף אם נוצר בנס ולא היה מששת ימ"ב, מ"מ שם מים עלה, ונכלל בקרא ד'ורחץ במים וטהר'. וכמו שכתבתי לעיל דשם 'גדי' שייך על הנוצר בנס, כך במים. ועיין", עכ"ל.

ואסיים בהערה נוספת מענין זה שראיתי בקובץ 'קול התורה' (תשרי תשפ"א, גליון צב עמ' קיז) שהקשה הג"ר דב אהרן זלזניק שליט"א (מרה"י מאור התלמוד) בהא דכתב

(שמות ל, לב) 'שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם', ופירש"י שם 'מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבוא, זה בגימטריא תריסא לוגין הווי, עכ"ל. והעיר ע"ז, דהרי לקחו מהשמן הזה ומשחו ממנו הכלים והבגדים ואת אהרן ובניו, ובוודאי נחסר, אלא שהיה נס שלא נחסר, ובפשיטות היינו שנתווסף בו ע"י נס מה שנחסר ע"פ הטבע, וצ"ע א"כ דהו"ל שמן נס, עכתו"ד. ויש להאריך עוד בכ"ז, ואכמ"ל.

*

אם האבות שמרו כה"ת או לא

יא] והנה הבאנו דברי הדעת זקנים דהאי מדרש – שהמלאכים אכלו בשר בחלב, פליג על המדרש שקיים אאע"ה כל התורה ואפי' עירובי תבשילין. כך שלפי המדרש הנ"ל אברהם אבינו לא קיים את התורה, ולכן לא עבר איסור בכך שהביא למלאכים בשר בחלב [ולדברי הקה"י אין ראי' כלל דפליג, דבאמת אאע"ה לא בישל הבשר והחלב יחדיו, רק הביא למלאכים והם מכיון שגופם אש – עברו באיסור, וכנ"ל לעיל].

ואציין בענין הזה לחידוש עצום שראיתי בענין הזה, דהנה במנחה של שב"ק אנו מתפללים ואומרים: "אברהם יגל, יצחק ירנן, יעקב ובניו ינוחו בו", ובפירוש ר"י בר יקר (מובא בסידור 'אוצרות התפילה') כתב דבר פלא עד מאוד, וכע"ז ג"כ איתא באבודרהם (ח"א, מנחה של שבת, עמוד קצז, ד"ה דבר אחר), דרק יעקב ובניו שמרו שבת, דרק בו כתוב 'ינוחו בו', ואילו אברהם ויצחק לא שמרו שבת. עכ"ד.

והדברים תמוהים מגמ' דיומא הנ"ל ומשלהי קידושין (פב, א) דמבואר להדיא שקיים אאע"ה כה"ת כולה אפילו עירובי תבשילין (וכ"ה בב"ר צה, ג: תנחומא פרשת ויגש סימן יא: ובפרש' בהר סימן א: ובתנחומא ישן, פרשת ויגש סי' יב: ובמדרש תהלים מזמור א), וכן בתנדב"א (פ"ו, אות יט) איתא להדיא שג"כ יצחק אבינו ע"ה קיים כה"ת כולה, וכן הוא מסברא דאם גבי אברהם מצינו ששמר כל התורה למה שבניו אחריו לא ישמרו כל התורה.

וראיתי שכן הקשה מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל (ראיתי מובא בספר 'הפנקס', יומנו של הגר"י לווינשטיין זצ"ל עם להבלח"ט מרן רה"י זצ"ל, עמוד 23), ושם כתב ש'הכל מחז"ל, אלא שאיננו יודעים לתרץ'.

ושו"ר שעמד בזה ג"כ בספרו 'ימלא פי תהילתך' (חלק 'עיונים בתפילה', עמוד שנד), ושם ר"ל בתחילה עפ"ד הנפה"ח (שער א פכ"א) שהאבות קיימו התורה ע"פ ראות עיניהם והתיקונים שיעשו, וא"כ י"ל דיעקב ראה שע"י שמירת השבת יעשה תיקונים ואילו אברהם ויצחק לא.

ושו"ר שכתב הגראי"ל שליט"א בזה"ל- "ויתכן שאנשי כנה"ג תיקנו רק או"א רצה במנוחתינו וכו', והגאונים הם שתיקנו את הפיוט ד'אתה אחד', והם סברו שאברהם ויצחק לא שמרו שבת, ודלא כהנ"ל (וקצת משמע כפירושם לשון המד"ר, בראשית יא,

זע"ט, ועיין עוד במד"ר בראשית עט, ופ, והנה בילקוט לך לך אות ז' כתוב, אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת, ובהגהות זית רענן [למג"א] כתב, וא"ת והלא קיים כה"ת כולה אפי' עירוב תבשילין, וי"ל שלא תיקן לאחרים תחומין אבל יעקב קבע תחומין) "עכ"ל.

והנה בב"ר (צה, ג) איתא בזה"ל: "ועד עכשיו לא נתנה תורה וכתוב באברהם וישמור משמרת, ומהיכן למד אברהם את התורה, ר"ש אומר נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים והיו נובעות תורה... רבי יונתן שר הבירה אמר, אפילו עירובי תבשילין היה אברהם יודע שנאמר עקב אשר שמע אברהם", ע"כ. ודבר פלא בהיפוך מהנ"ל - ראיתי בשו"ת הרמ"א (סימן י) שרק אאע"ה קיים התורה ולא שאר האבות, וכבר האריכו בספרים בכ"ז, ואכמ"ל (עי' מנחת אשר ח"א סי' מב).

דברי מו"ז שליט"א

יבן והנה לאחר שסיימתי המאמר, זכיתי וקיבלתי ממורי זקני הגאון רבי רפאל איסר יהודה מלין שליט"א (ראש ישיבת 'כנסת יהודה - תוי"ט', ירושלים עיה"ק) מכתב ארוך ונפלא בכל סוגיא זו, ואמרתי להכניסו בסוף מאמרי כדי לזכות את הרבים בדברים הנפלאים:

א'. ידוע שנחלקו חז"ל אם המלאכים אכלו ממש או רק נראו כאוכלים.

סתמא דגמ' ב'מ פ"ו ב' דלא אכלו ורק נראו כאוכלים ע"ש, דל"ש בהם אכילה כלל. וכן דעת רבי יוחנן בשמו"ר מ"ז ה', ורבי יודן בויק"ר לד' ח', ורבי נתן בקה"ר ג' י"ג, ודעה קמייתא בזה"ק. ופשוט דכ"ז היה לכבודו של אאע"ה, וכלשון הזוה"ק "ויאכלו סלקא דעתך וכי מלאכי עלאי אכלי, אלא בגין יקרא דאברהם אתחזי הכי".

מאידך, דעת רבי אלעזר שם בזה"ק דאכלו וז"ל "ודאי בגין דאינון אשא דאכיל אשא ולא אתחזי וכל מה דיהב לון אברהם אכלי". ועו"ש, "וכל ההוא מיכלא לא אשתאר מניה כלום בגיני דאברהם ולמזכי ביה דהא כתיב ויאכלו באשא דלהון אתאכיל". וכן הוא בתדב"א פיי"ב, "כל האומר לא אכלו מלאכי שרת אצל אברהם אבינו לא אמר כלום, אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טורח שטרח פתח להם הקדוש ברוך הוא את פיהם ואכלו שנאמר והוא עומד עליהם ויאכלו". ועו"ש, "למדנו מאברהם שעשה לחם למלאכים ונהנו ממנו".

וכן הוא סתמא דבמ"ר י' ה', "והם לא רצו לבטל ממנו מנהג האכסנים ואכלו עמו". וכן רבי מאיר בשמו"ר מז' ה', "למטה שיש אכילה ושתייה ירדו מלאכי השרת ואכלו ושתו". ובקה"ר ג' יג, "כך גזר הקדוש ברוך הוא על התחתונים שיאכלו וישתו וכו' עמד אברהם ועשה עליונים אוכלים ושותים".

^ט ח"ל המדרש שם: רבי יוחנן בשם רבי יוסי בר חלפתא אמר, אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת, ירש את העולם במדה... אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת, שנאמר (בראשית לג, יח) ויחן את פני העיר, נכנס עם דמדומי חמה, וקבע תחומין מבעוד יום, ירש את העולם שלא במדה וכו'. עכ"ל.

^ב דגם משם מדוייק קצת שרק יעקב שמר את השבת, דו"ל המדרש 'דבר אחר, ויחן את פני העיר, נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום, וקבע תחומין מבעוד יום, הדא אמרת ששמר יעקב את השבת קודם שניתן'.

ב'. והפשוט אצלי, דמה דאיתא בפסיקתא רבתי פכ"ח שאמר הקב"ה למלאכים שאכלתם בב"ח אצל אברהם, ודאי נקטי כהך דעה בזוהר ותדב"א דבאמת אכלו. דאילו לסתמא דב"מ פו' ב' ל"ש לומר כן.

אלא דאכתי יל"ע, דהרי לשון רבי אלעזר בווה"ק דאכילתן היה ע"י אש אוכלה אש. ולכאורה הכוונה, דנשרפה ע"י אש המלאכים, וזהו מש"א שם " וכל ההוא מיכלא לא אשתאר מניה כלום באשא דלהון אתאכיל". ולפי"ז הרי ליכא משום בב"ח. ועכצ"ל ע"ד התדב"א ד'פתח את פיהם ואכלו". וס"ל לפסיקתא דהיה בזה אכילה.

ג'. ואכתי יל"ע, דהנה נחלקו הראשונים בפירושא דגמ' ב"מ פו' ב' "חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם - דקמא קמא דמטיא, אייתי לקמייהו". האם קאי על החמאה וחלב, שקודם הגיש ואכלו ולאח"כ הגיש בן הבקר. או דקאי על ג' בני הבקר שהגיש א' א' ואכלו. דבדע"ז מבעה"ת יח ח' כ' וז"ל "קיים אברהם אבינו ע"ה ... שלא היה אוכל בשר בחלב, גם לא בשר ואח"כ חלב, אלא חלב ואח"כ בשר דכתיב ויקח חמאה וחלב והדר בן הבקר אשר עשה וכן נמי פירש"י קמא קמא דתקין אמטי ואייתי לקמייהו". וכן הוא בחזקוני כעיי"ז, "ואף על פי שאין ראייה לדבר לאכול גבינה קודם בשר ולא בשר קודם גבינה, זכר לדבר ויקח חמאה וחלב והדר ובן הבקר".

מאידך, בהדר זקנים עה"ת כ' התוס', "פ"ה קמא קמא דמטא לידייהו, וצ"ל פי' לפי דאין לומר שהביא חמאה וחלב ואח"כ בן בקר דזיל קרי בי רב הוא, אלא ר"ל הכי שעשה ג' פרים ולא הביא כולן ביחד שלא נצלו ביחד אלא קמא קמא דמטא לידייהו כלומר אותו שנצלה ראשון הביא ואח"כ הביא השני ואח"כ הג'". ולפי"ז יתכן ואכלו יחד הבשר והחלב.

ד'. ועדיין תמהו בזה, הלא אין אסור מה"ת אלא שנתבשלו יחד. ומהיכ"ת שכך היה. וכבר תמה כן רבי העשל מקראקא [רבו של הש"ך ורבים מגדולי אותו דור], וז"ל [חנוכת התורה משפטים] "ולכאורה קשה ממה נפשך באיזה אופן אכלו המלאכים בשר וחלב אצל אברהם אבינו ע"ה אי אכלו שלא כדרך בישולו הלא אין כאן איסור דאורייתא דדרך בישול אסרה תורה. ואי דאכלו דרך בישול אם כן קשה על אברהם אבינו ע"ה שקיים כל התורה כולה היאך בישל בשר וחלב הא בבישול לחוד ג"כ איכא איסור לאו וצ"ע".

והסטיפלר זצ"ל בברכת פרץ תי' דכיון היותם אש ממילא תיכף נתבשל בפיהם והדר אכלו. ע"ש. וצ"ע תירוצו, דממ"נ אם היה בחינת אש אוכלה ע"ד מה דאיתא בזוהר, א"כ נשרף ונאכל לגמרי עיי"ז. ואם ע"ד התדב"א שפתח ה' להם פה, מהיכ"ת לומר דנתבשל תחילה כשיעור מאכב"ד, לפני בליעתן. וצריך לדחוק שאע"ה בישל להם תחילה וכך הגיש, ומניין לן.

והנה אף אם אאע"ה חשבם לערביים, תינח שהגיש להם בב"ח לאכול, אך תימה, הלא איכא ל"ת על הבישול לחוד גם בלי אכילה, ואאע"ה קיים כל התורה כולה. ואיך בישל בב"ח. וצ"ע.

והנה דעת הריקאנטי שידע אאע"ה שהם מלאכים, וז"ל "והכיר בהם כי הם מלאכי עליון, ולכן השתחוה להם ארצה". וכן כ' האוה"ח "כי אברהם להכרתו במשרתי עליון הכיר בהם". וכ"כ בעל מעשי ה' "שאברהם הכיר בהם היותם מלאכי עליון", ותמוה טובא, איך בכלל רצה להאכילם. וכדהק' בריקאנטי שם. והרי כל שנחלקו חז"ל רק אם אכלו או לא, אבל מה ענין אאע"ה לכבדם באכילה.

ו'. וליישב קצת בזה, נראה ע"פ מש"א במקו"א לתרץ תמיה על דברי הח"ח זצ"ל באהב"ח ח"ג פ"ב בהגהה. ולתועלת הדברים נעתיק משם הנוגע לנו, וז"ל "ואגב נבאר מה שאחז"ל [ב"מ פ"ז] כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכים בעצמו עשה הקדוש ברוך הוא לבניו בעצמווכו", ולכאורה קשה וכי בשביל שאמר פ"א יוקח נא מעט מים צריך לתת מים לששים רבוא אנשים משך ארבעים שנה וכן בשביל שנתן חמאה וחלב נצרך לתת לחם ומזון לס' רבוא אנשים משך מ' שנה וכן לשאר הדברים, וע"כ שהוא רק בחסדו של הקדוש ברוך הוא וא"כ למה צריך לתלות בזכות אבינו הזקן.

"אבל באמת ניחא דאברהם אבינו לא פ"א התנהג כך כ"א כל ימי חייו התנהג כך לחזור אחר אורחים ופתח פונדק לכל וכו', אלא דמ"מ היה יכול מדת הדין לטעון שאין לשלם עבור כ"ז שכר טוב, כי אף שהמחשבה שלו טובה למאוד, מ"מ פעולתו איננה פעולה שלמה כי כל סביביו היו אז עובדי גלולים ומה גם מתחלה שהיה דירתו לא רחוק מסדום ועמורה אדמה וצבויים וכל האורחים היו מאותן העיירות נוכמו שפירש"י על הפסוק ויסע משם אברהם ארצה הנגב שהוא משום שראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים ושבים]. ואף דמה היה יכול א"א לעשות כי לא היו עדיין עניים מהוגנים בעולם לגמול עמהם חסד כי עם אשר בחר ד' עדיין לא נבראו, מ"מ עבור מה לשלם שכר טוב ג"כ אין, כי אף שאחר האכילה ברכו לשמים, מ"מ האנשים שנשארו דבוקים לד' כרצון אברהם מועטים היו.

"מה עשה הקדוש ברוך הוא הזמין לו בתוך הכנסת אורחים שלו יקירי כל הנבראים שבעולם והם מלאכים קדושים, ולעיניו נדמו לו כשאר אורחים שהורגל בהם תמיד והוא כערביים, ורץ לפניהם והכין להם מים ומזון וקירב אותם למאוד כדרכו הטוב תמיד, וא"כ בזה יש מחשבה וגם מעשה לטובה, ולנבראים חשובים כאלו חשב הקדוש ברוך הוא כל טרחה וטרחה שלו ושילם עבורם לדורותיו הבאים אחריו" עכ"ל.

ולכאורה עדיין תמוה, איזה 'מעשה לטובה', יש בזה. הלא אליבא דאמת מלאכים היו, ולא היה להם שום צורך כלל וכלל בכל טרחתו והכנ"א שלו, ואיך יכול זה להיתפס כ'מעשה מצוה דהכנ"א וחסד'. ומלה"ד למי שנותן צדקה לא' מתחזי כעני, והוא עשיר גדול, ודאי מחשבה למצוה איכא, אבל מעשה מצוה דצדקה ליתא. וה"ה כאן באאע"ה דהתחזו לעוברי דרך, איכא מחשבה טובה, אך בפועל אי"כ כלל 'מעשה טוב' להצטרף אליו. והדק"ל.

ז'. ואמרתי בזה בס"ד בתרי אופנים, חדא, י"ל היות וקבלו המלאכים שליחות מהקב"ה, להתחזות ולהתארח אצל אאע"ה, הרי מיבעי להו לקיים שליחותם, וא"כ עצם ההכנ"א

שעשה להם, על אף שאי"ל צורך באכילה, מ"מ הועיל להם לקיים שליחותם, וממילא נחשב עי"ז למעשה חסד גדול "ליקירי כל הנבראים שבעולם".

והיותר נראה בזה, לומר ע"פ מה שיסד לן השם משמואל דברים נשגבים (וירא תרע"ח עמ' קפ"ה ד"ה ולפי, ושנת תרע"ט עמ' קצ"ג), דודאי כל מלאך צריך מזון, דאין יציר נברא שאי"צ מזון לקיומו וחיותו. וכשם שהאדם ניזון ממזון גשמי, כך מלאך צריך מזון רוחני לצורך קיומו, והוא מש"א חז"ל על המן, 'לחם אבירים אכל איש' – לחם שמלאכי השרת אוכלים'. וכן נשמת האדם הרוחני מתקיים רק ע"י מזון רוחני, וכידוע מהאריז"ל בהך פסוק כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה, דבכל מזון גשמי יש בה שם הוי"ה הרוחני, והגוף יחיה מחלק הגשמי, והנשמה מחלק הרוחני.

וזהו הביאור בתדב"א 'פתח להם פה ויאכלו', דהיינו למעלתו של אאע"ה, עשה להם הקב"ה אפשרות להיות ניזון ע"י אאע"ה, ונהפך האוכל למדרגת 'לחם אבירים' שלהם. עכת"ד.

ןלפי"ד הנפלאים, א"ש כמין חומר מש"כ הח"ח, דודאי עשה בזה אאע"ה מעשה חסד עצום ליקירי כל הנבראים 'ולנבראים חשובים כאלו חשב הקדוש ברוך הוא כל טרחה וטרחה שלו ושילם עבורם לדורותיו הבאים אחריו'. ודו"ק.

ועד"ז יתכן לתרץ קצת דעת הריקאנטי, מעשי ה', ואוה"ח, שהכיר אאע"ה שהם מלאכים, מ"מ כיון שהגיעו כדרך עוברי דרך, הבין שהקב"ה זימן לו הכנ"א ליקירי כל הנבראים, והאמין שהקב"ה יפתח להם פיהם לקבל חיותם ומזונם הרוחני הנצרך להם, ולזה וירא וירץ לקראתם וגו'. ודו"ק.

ע"כ דבריו הנפלאים של מו"ז שליט"א, ותן לחכם ויחכם עוד בכ"ז.

לתגובות: 3126877@gmail.com

חמדת משה / הרב משה שמואל דיון, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בדעת הטור אם רשאי למול לכתחילה מעלות השחר
[חידושים והערות בטור ב"י וש"ע הלכות מילה סימן רסב]

וַיִּמַל אֲבָרְהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹקִים (כא, ד)

סעיף א

בדעת הטור אם רשאי למול לכתחילה מעלות השחר

כתב הטור וז"ל זמן המילה ביום שמונה ללידתו, וביום ולא בלילה, ומשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה, וכל היום כשר לכך, אלא שזריזין מקדימין למצות מיד בבקר. עכ"ל. וכתב מרן בב"י (ד"ה ומ"ש משעלה וכו'), שיש חסרון בדברי רבינו, שהיה לו לכתוב דהיינו בדיעבד, אבל לכתחילה אין מלין עד שתנץ החמה, דהא מתני' (במגילה דף כ) הכי איתא אין מלין ולא טובלין ולא מזין עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר. ע"כ. וע' בדרישה (סק"א) מה שכתב בשם המהרש"ל (בהגהותיו לטור) לפרש בדעת הטור. ובאמת דוחק לפרש כן בדעת הטור, דמה שהעיר דכיון דאפילו אם מל בלילה כשר בדיעבד, דא"צ לחזור ולהטיף דם ברית, א"כ הו"ל לאשמעינן דאפילו אם מל בלילה כשר בדיעבד, ולא רק משעלה עמוד השחר, אלא ודאי דכשר היינו אפילו לכתחילה וכו'. הנה העיקר חסר מן הספר, דא"כ הו"ל להטור למימר דמשעלה עמוד השחר הוא תחילת זמנה במקום צורך גדול.^{פא} גם מה שכתב הדרישה לפי דברי המהרש"ל, דמ"ש הטור וזריזין מקדימין למצות מיד בבקר, היינו למי שיש לו איזה עסק באותו יום. הנה גם דבר זה לא נזכר כלל בדברי הטור. ושוב ראיתי בערוה"ש (ס"ז) שהביא דברי המהרש"ל הנ"ל, וכתב שמאד תמוה להתיר לכתחילה (במקום צורך גדול) נגד משנה מפורשת, ואין דרך הטור לסתום דבריו כ"כ. ולכן נראה עיקר כדברי רבינו הב"י, שיש חסרון בדברי הטור. ועוד נ"ל שהטור סמך על מה שכתב בהלכות שופר (סי' תקפח), וראיה שגם בהלכות מגילה לא ביאר דבר זה. אלא ודאי שסמך על מה שכתב בפעם הראשונה, וכדרכם של הפוסקים. עכ"ד. גם מה שכתב הפרישה (סק"ב) בישוב דברי הטור. ע"ש. אכתי תקשי אמאי לא הזכיר הטור כלל, דזמנה לכתחילה הוא רק מנץ החמה, ולא קודם לכן. גם הב"ח (ד"ה ומ"ש ומשעלה) נדחק לפרש דברי הטור, דמ"ש זמן

^{פא} ובעיקר קושיית המהרש"ל יש ליישב, דאפילו אי נימא דאם מל בלילה מילתו כשרה בדיעבד, וא"צ להטיף דם ברית, היינו דוקא כשמל בלילה אחר היום השמיני, דאז אמרינן דכיון שכבר הגיע זמן מצותו, בדיעבד מילתו מילה אפילו בלילה. אבל בליל יום השמיני, אף בדיעבד אין מילתו מילה, כיון דאכתי לא הגיע זמן מצותו. וכ"כ סברא זו בתשו' שאגת אריה (סי' נג). ע"ש. וא"כ י"ל דמשו"ה לא קאמר דאפילו אם מל בלילה מילתו כשרה, דהא מיירי במילה בזמנה ביום השמיני, ובלייל שמיני לכ"ע אין מילתו מילה, כיון דאכתי לא הגיע זמן המצוה. אולם מדברי מרן בב"י להלן (ד"ה והיכא) מוכח דאפילו אם נימול בלילה קודם שמונה, מילתו כשרה בדיעבד, וא"צ לעשות הטפת דם ברית. ע"ש. ודו"ק.

המילה ביום שמונה ללידתו, היינו בנץ החמה, דסתם יום אינו אלא משתנץ החמה וכו'. והוא דוחק, דהא משעלה עמוד השחר יממא הוא. ושוב ראיתי בס' אמת ליעקב (הובא בילקוט מפרשים, הוצאת המאור) שהעיר בזה. ע"ש.

יש לפרש בדעת הטור דס"ל דבמילה רשאי אפילו לכתחילה לעשותה מעלות השחר

ולולי דמסתפינא הוה אמינא פירוש חדש בדעת הטור, כי הנה הרא"ש בשבת (פי"ג סי' ה) כתב בשם הר"ש, שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית. ולפי"ז לכאורה גם אם נימול בלילה, א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. וכן מבואר בב"י להלן (ד"ה והיכא). וע' בדרכי משה (סק"א). וכתב הב"י, דלפי"ז צ"ל דמה ששינינו (במגילה שם) וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא אאינך. ומעתה יש לומר, דהטור הוקשה ליה נמי בדעת הרא"ש מדברי המשנה הנ"ל, ולכן פירש כדברי מרן הב"י, דמ"ש וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, לא קאי אמילה אלא אאינך. ולכן הבין הטור, דבאמת מילה זמנה לכתחילה מעלות השחר, ולא רק מהנץ החמה, ולכן סתם דבריו וכתב דמשעלה עמוד השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה. ושמעתי מידי"נ הר"ח פדלון שליט"א, שיש סברא גדולה לומר דמילה שאני לענין זה, כי הנה רש"י במגילה שם (ד"ה וכולן) פירש דהטעם דכולן שעשו משעלה עמוד השחר, היינו משום דמעלות השחר יממא הוא, אבל לפי שאין הכל בקיאיין בו, צריכים להמתין עד נץ החמה. ע"כ. וא"כ י"ל דדוקא דברים שאם עשאה בלילה לא יצא אפילו בדיעבד, בעלות השחר אינם אלא בדיעבד. אבל מצות מילה, שאם עשאה בלילה יצא, וכמש"כ מרן בב"י להלן (ד"ה והיכא) בדעת הרא"ש והרשב"א. ע"ש. א"כ אין לחוש שמא יעשאוהו בלילה, שהרי אף עשאה בלילה יצא י"ח בדיעבד, ולכן אין לגזור שמא יטעו ויעשו בלילה, דהוי כעין גזירה לגזירה דלא גזרינן. ושוב מצא דברי הפמ"ג בס' ראש יוסף במגילה דף כ (ד"ה ואין מליץ) שהעיר לפי דברי רש"י הנ"ל, דא"כ אמאי אינו רשאי לכתחילה למול מעלות השחר. וכתב דמ"מ מבטל מצות עשה למול ביום, ולכן לכתחילה אין למול מעלות השחר. ע"ש. מיהו גם האי מילתא לא נפיק מפלוגתא. ואכמ"ל.

אפשר שהטור היתה לו גירסא אחרת במשנה ממה שנמצא לפנינו

ואל תשיבני מלשון המשנה במגילה הנ"ל, דתנן התם אין קורין את המגילה ולא מליץ ולא טובלין ולא מזיין, וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול, עד שתנץ החמה, וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא. ע"כ. ומשמע דלכתחילה זמן המילה הוא רק מנץ החמה. כי הנה מדברי התו' שם (ד"ה ולא טובלין) נראה שגרסו ולא טובלין ולא מזיין אלא ביום. וכן גרס הרא"ש שם (פ"ב סי' ז) וז"ל אין קורין את המגילה ולא מוהלין ולא טובלין ולא מזיין אלא ביום, וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה וכו'. עכ"ל. הרי שלא נזכר בדבריו כלל דזמן מילה הוא רק מנץ החמה, אלא משמע מדבריו דאף מעלות השחר רשאי למול, דמעלות השחר יממא הוא. וכן יתכן לומר בדעת הרי"ף שם (דף ו ע"ב), לפי דברי הר"ן (שם ד"ה אין). ע"ש. ודו"ק. ומעתה יש לומר, דהטור ס"ל כגירסת אביו הרא"ש הנ"ל, ולכן כתב דמעלות השחר של יום שמונה הוא תחילת זמנה, והיינו משום דבמילה

לא קפדינן לכתחילה לעשותה מהנץ החמה, אלא רשאי לעשותה מעלות השחר, ועכ"פ משהאיר המזרח. וע' בביאור הלכה (ריש סימן פט). [ושוב ראיתי שכן כתב כיוצא בזה בס' אמת ליעקב (הובא בילקוט מפרשים, הוצאת המאור) בדעת הטור. ע"ש]. ומה שמרן הוקשה ליה על דברי הטור, היינו משום שהוא לא גרס כגירסת התו' והרא"ש הנ"ל, אלא כגירסת המשנה שלפנינו, ולפי"ז באמת ליכא למימר כדכתבינן, אבל לגירסת התו' והרא"ש, שפיר איכא למימר הכי. מיהו אכתי יש להעיר, דהא במגילה וטבילה והזאה לא מצינו שבדיעבד יצא אם עשאם בלילה, ובודאי דבאמת לא יצא, ואעפ"כ תנן (לגירסת הרא"ש) דאין עושין אותם אלא ביום. וא"כ שוב אין לדייק מלשון הרא"ש, שאפשר למול לכתחילה מעלות השחר. ושמא י"ל דבאמת הא דאיתא במשנה עד שתנץ החמה, היינו דוקא אשאר מילי, ומשא"כ מילה כשרה אפילו מעלות השחר, וכמש"כ כיוצא בזה מרן הב"י הנ"ל. ולפי"ז יש ליישב דברי הטור אפילו לפי הגירסא שלפנינו. וצ"ע.

בדין תינוק שנימול בלילה או תוך שמונה אם צריך לחזור ולהטיף לו דם ברית

בב"י (ד"ה והיכא) כתב שאם עבר ומל בלילה, משמע מפשטא דמתני' דאינו כשר, ולכן יצטרך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. וכ"כ בהגהות מיימוניות (פ"א ממילה אות ה). וא"כ יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו, ואפשר שהם סוברים שאין צריך להטיף. וכן נראה מדברי הרא"ש בשבת (פי"ט סי' ה) שכתב דקטן שנימול בתוך שמונה, אינו צריך לחזור ולהטיף. וכן נראה מדברי הרשב"א בתשובה שאכתוב להלן (סי' רסד ד"ה כתב הרשב"א). ולפי"ז צ"ל דהא דתנן וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא אשאר מילי. עכ"ד. ^{פב} וכוונתו למה שהביא (שם) דברי הרשב"א בתשובה (החדשות מכת"י סי' קמא) שנשאל בדין קטן שהצריכוהו רופאים בקיאים למולו תוך שמונה ימים מפני הסכנה, ויש שם מוהל ישראל ומוהל גוי, מי ימול אותו, ואם מל אותו גוי מהו מילתו. והשיב דכל מחמת הסכנה מותר, שאין לך דבר העומד מפני פיקוח נפש. מיהו כל שמלו אותו קודם שמונה, אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא, ואין הפרש בזה בין גוי לישראל, ואם לא גמרו את המילה, כגון שנשאר עדיין ציצין המעכבין או שלא פרעו, יחזרו לאחר שנתרפא ויטלו ציצין ויפרעו ע"י מוהל ישראל. ע"כ. ומזה למד מרן הב"י, דקטן שנימול בתוך שמונה, א"צ לחזור ולהטיף, שהרי כתב שאם לא גמרו את המילה וכו', יחזרו ויטלו או יפרעו ע"י ישראל, ומשמע שאם לא נשאר ציצין ועשו פריעה כדין, א"צ לעשות שום דבר ביום השמיני. וא"כ מוכח שגם א"צ להטיף ממנו דם ברית. וכן מבואר מדברי הט"ז (שם סק"ד). ומזה למד מרן גם לדין תינוק

^{פב} והנה מדבריו נראה דס"ל דמילה תוך זמנו גרע ממילה בלילה אחר זמנו, ולכן למד שמילה בלילה כשרה, וא"צ לחזור ולהטיף דם ברית, מדברי הרא"ש והרשב"א דס"ל דאם מל קודם שמונה, צריך להטיף ממנו דם ברית. ולכאורה טעמו דמילה קודם שמונה גרע, משום דאכתי לא מטא זימניה, דמצותו מיום השמיני והלאה, וכיון דסבירא להו דאם מל קודם שמונה א"צ הטפה, כ"ש אם מל בלילה אחר זמנו. ומעתה יש לתמוה, אמאי הוצרך לומר דהא דתנן וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, לא קאי אמילה אלא אינך, הרי לכאורה הו"ל למימר דשאני התם דאיכא תרתי לגריעותא, גם שמל בלילה, וגם תוך שמונה. ומזה נראה דס"ל למרן הב"י, שאפילו אם נימול תוך שמונה בלילה, א"צ הטפת דם ברית. וק"ל.

שנימול בלילה, דמילתו כשרה בדיעבד, וא"צ לעשות לו הטפת דם ברית. ונראה מדברי הדרכי משה (כאן סק"א), שמסכים להוכחת הב"י מדברי הרשב"א, דבנימול תוך שמונה, א"צ להטיף ממנו דם ברית. [וכן פסק בהג"ה כאן]. וכן הבין הש"ך (סק"ב). ע"ש.

ראיה מדברי הרשב"א דבנימול תוך שמונה צריך להטיף דם ברית

אולם לכאורה יש לתמוה על דברי מרן הב"י, כי הנה מדברי הרשב"א (שם) מבואר עוד שאפילו אם נימול ע"י גוי, אין צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. אולם הסמ"ג (עשה כח) כתב שאם גוי מל, צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. וכתב מרן בב"י (שם ד"ה ומ"ש רבינו), דאע"פ שהרמב"ם (פ"ב ממילה ה"א) כתב שאם גוי מל, א"צ לחזור ולמול פעם שניה, ומשמע דס"ל דעכ"פ בעינן הטפת דם ברית. וכן משמע מדברי הטור (שם), דהסמ"ג פליג על הרמב"ם. מ"מ אפשר לפרש דברי הרמב"ם, דמה שכתב א"צ לחזור ולמול שנית, היינו לומר שא"צ לחזור ולחתוך מעט, אבל אה"נ שצריך להטיף ממנו דם ברית, דלא עדיף מקטן שנולד כשהוא מהול. וכ"כ רבינו מנוח (שם) על דברי הרמב"ם, דאפשר לומר שצריך להטיף דם ברית ע"י בן ברית. ע"כ. (וע' בתשו' שאגת אריה סי' נד). וא"כ נמצא דלכ"ע צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, שהרי לא הביא בזה שום חולק. [וכן פסק הרמ"א שם ס"א]. ואע"פ שאח"כ הביא הב"י דברי הרשב"א בתשובה הנ"ל, וא"כ י"ל דכוונתו שמדברי הרשב"א מוכח דלא כהסמ"ג, ולכן אפילו אם נימול תוך שמונה ע"י גוי, א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. [וכן מצאתי להגאון טורי זהב (שם סק"ד) שלמד כן מדברי הרשב"א, ושכן דעת מרן בש"ע (שם) שכתב שאם מל העובד כוכבים לישראל, א"צ לחזור ולמול פעם שנית, והיינו שאפילו להטיף דם ברית אין צריך ע"ש. וכן נראה קצת מדברי הרמ"א (שם), שהבין כן בדעת מרן הש"ע, שאם נימול ע"י גוי, א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. ודו"ק]. מ"מ נראה שאין כוונתו לזה, דא"כ הו"ל למימר אבל בתשובת הרשב"א וכו', או והרשב"א כתב, ולא לכתוב בלשון כתב הרשב"א. ועוד שהרי לא מפורש כן בדברי הרשב"א, אלא מדיוקא איכא למילף, וא"כ היה לו לכתוב אבל מדברי הרשב"א מוכח שאין צריך להטיף דם ברית. וא"כ ע"כ צריך לומר, דמה שהרשב"א לא כתב שאם נימול ע"י גוי, צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, היינו משום דלא נחית להכי, או משום שהדבר פשוט.

הוכחת הש"ך מדברי הרמ"א דבנימול תוך שמונה צריך להטיף דם ברית

ומעתה יש לתמוה על מרן הב"י, דהיאך הוכח יוכיח מדברי הרשב"א, שאם נימול בתוך שמונה, א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, מזה שלא כתב כן וכנ"ל, הרי יש לומר דמה שלא כתב כן, היינו מאותו טעם שלא כתב כן גם לגבי נימול ע"י גוי, דהיינו משום דלא נחית להכי, או משום שהדבר פשוט, כיון שמצות מילה היא ביום השמיני, ולא קיים המצוה, וא"כ אין הכרח מדברי הרשב"א דפליג אהגהות מיימוניות. ושוב מצאתי להגאון שפתי כהן (סי' רסד סק"ו) שכתב כן בדעת הרמ"א (שם), שהעתיק דברי הרשב"א (הנ"ל) להלכה, דע"כ צריך להטיף ממנו דם ברית, דהא מיירי גם בנימול ע"י עובד כוכבים, ובזה גם לדעת הרמ"א צריך להטיף ממנו דם ברית. אלא ודאי דלא אתי למימר דאין צריך

להטיף, ולכן גם בנימול תוך שמונה, צריך להטיף דם ברית. ע"ש. [וקצת יש להעיר עליו, שנראה מדבריו דהכי ס"ל בדעת הרמ"א, ואמאי לא כתב שמדברי הרמ"א לעיל (כאן ס"א) נראה בהדיא שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית. ויותר היה לו להעיר שדברי הרמ"א סתראי נינהו. וע' בשפת אמת כאן. וצ"ע]. ותעלוזנה כליותי שכיוונתי לדעת גדולים. ולפי"ז יש לתמוה גם על דברי הב"י, וכמו שכתבנו.

עוד הוכחה מפשט דברי הרשב"א שצריך להטיף ממנו דם ברית

ועוד יש לתמוה, שהרי הרשב"א כתב בהדיא שאם נימול תוך שמונה, אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא. וא"כ אדרבה נראה מדבריו שלא קיים המצוה כלל, ולכן יצטרך להטיף ממנו דם ברית, והיאך הוכיח מדבריו כל בתר איפכא. וכן הרגיש בזה הט"ז (סוף סק"ב), שמדברי הרשב"א משמע דלא הוי מילה כלל, ולכן צריך להטיף ממנו דם ברית. וכ"כ הש"ך (סי' רסד סק"ו), דאין כוונת הרשב"א לומר שאם לא נשאר ציצין, אין צריך אפילו להטיף, דהא תוך שמונה לא מיקרי מילה. ע"ש. וכן העיר בזה בביאור הגר"א (סי' רסד סק"ו) על דברי הרמ"א (שם) שהעתיק דברי הרשב"א שכתב דאם מלו קודם שמונה וביום יצא. ע"ש. וע"ע בתשו' כנסת יחזקאל (סי' מב) מה שהאריך בזה. וקצת יש להעיר על דברי הש"ך (סק"ב) שכתב שאין ראיה מדברי הרשב"א, שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית. ע"ש. ויותר היה לו לומר, דאדרבה מהתם מוכח איפכא (וכמו שכתב יותר להלן סי' רסד סק"ו) וכמשנ"ת. וביותר יש להעיר על מרן הב"י, שהרי מדבריו נראה שכוונתו להוכיח מדברי הרשב"א, דלא זו בלבד שא"צ הטפת דם ברית, אלא אף מילתו כשרה בדיעבד, ואילו בדברי הרשב"א מפורש להפך. וי"ל.

מדברי הרמב"ם מוכח דאם נימול בלילה אין מילתו כשרה אפילו בדיעבד

ובעיקר דברי הב"י יש לתמוה, דהנה הרמב"ם (פ"א ממילה ה"ח) כתב וז"ל אין מולין לעולם אלא ביום אחר עלות השמש וכו', שנאמר ביום השמיני, ביום ולא בלילה, ואם מל משעלה עמוד השחר כשר וכו'. עכ"ל. ומשמע שאם מל בלילה, אין מילתו כשרה, וא"כ יצטרך להטיף ממנו דם ברית. וכן הוכיח הגאון שאגת אריה (סי' נג ד"ה ונחזור) מדברי הרמב"ם, אלא דס"ל שגם א"צ להטיף ממנו דם ברית, דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ע"ש. וע"ע בס' דברי ירמיהו (שם) ובס' מרכבת המשנה (שם) ובתשו' משכן בצלאל (סי' רל). וא"כ קשה אמאי לא הזכיר שמדברי הרמב"ם מוכח שאם מל בלילה, אין מילתו כשרה, וצריך לחזור ולהטיף דם ברית.

סברת הרמ"א לחלק בין נימול בלילה לנימול תוך שמונה

מיהו אין לתמוה על דברי הרמ"א (כאן ס"א) שכתב שאם עבר ומל בלילה, צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. ומאידך כתב (שם) שאם מלו ביום תוך שמונה יצא. ומשמע שא"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. [וכ"כ הט"ז (סק"ב) והגר"א (סי' רסד סק"י). ע"ש]. וקשה דהא לכאורה אין חילוק בין נימול תוך שמונה ביום לנימול בלילה, וכמבואר מדברי

מרן בב"י הנ"ל. וכן ראיתי להגאון טורי זהב (סק"ב) שהעיר כן על דברי הרמ"א, דהא לא עדיף תוך שמונה מבלילה. ע"ש. אולם באמת הרמ"א עצמו בדרכי משה (סק"א) העיר על דברי מרן הב"י הנ"ל, דאפשר שעדיף תוך שמונה ביום, מאילו נימול בזמנו בלילה. ע"כ. (וכן דעת המהריק"ש בערך לחם, שאם מל בלילה, צריך להטיף ממנו דם ברית, אבל אם מל תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית. ע"ש). ולפי"ז פסק כן בהגהתו, ולא קשיא מידי. [ומסתמא הט"ז לא ראה ספר דרכי משה, ולכן כתב בנוסח זה]. ונראה דהטעם לזה משום דקפדינן אמילה ביום טפי ממילה ביום השמיני, שהרי מילה בלילה אין בה שום צד היתר, ואילו מילה שלא בזמנה כשירה לכתחילה אם לא מל בזמנה. וא"כ י"ל דדוקא מילה תוך שמונה כשירה, דלא קפדינן איום השמיני בדיעבד, אבל מילה בלילה אף בדיעבד לא יצא, כיון דקפדינן אמילה ביום בכל גווני. עכ"פ חזינן דהרמ"א גופיה בחלקות ישית למו, וטעמו ונימוקו כמו שכתבנו. וע' בערוה"ש (שם ס"א). מיהו מסברא מסתברא יותר כהבנת הב"י, דאי נימא דנימול תוך שמונה מילתו מילה, וא"צ הטפת דם ברית, כ"ש אם נימול בזמנו בלילה, שהרי כבר הגיע זמנו. וכן מבואר בערוה"ש (שם). ע"ש.

הערה על דברי הב"י, דכיון דמילה תוך זמנה לא הוי מילה, אמאי הוצרך לומר דכולן משעלה עמוד השחר כשר קאי איניך

ועוד יש מקום בראש לתמוה על דברי מרן הב"י, כי הנה הרשב"א בתשובה (הנ"ל) כתב שאם נימול תוך שמונה, אין זו מילה, אלא חתיכת בשר בעלמא. וא"כ קשה אמאי הוצרך מרן לומר דמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא איניך, הרי לעולם י"ל דקאי גם אמילה, ובאמת אם מל בלילה מילתו פסולה, וכמבואר גם מעצם דברי הרשב"א, דאם מל תוך שמונה, אין מילתו מילה, ואעפ"כ א"צ להטיף ממנו דם ברית, כיון שהמצוה אינה במעשה המילה אלא בתוצאה שיהיה מהול, וכיון דס"ס הוא מהול, א"צ להטיף ממנו דם ברית. אלא שלפי"ז יש לתמוה, אמאי אם נולד מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית, הרי המציאות הוא שהוא מהול. ועוד דאמאי גוי שהיה מהול ונתגייר, צריך להטיף דם ברית, הרי במציאות הוא מהול. וע"כ דבעינן שיהיה מצוה במילתו, דאל"כ בעינן הטפת דם ברית. וא"כ ה"נ כיון שכתב הרשב"א דאין מילתו מילה, אמאי א"צ הטפת דם ברית. ויש ליישב דאע"פ שהמצוה היא שהתינוק יהיה מהול, מ"מ בעינן שיעשה הדבר ע"י מעשה מילה, ולכן קטן שנולד מהול צריך הטפת דם, שהרי לא נעשה בו מעשה מילה, וכן גר שנתגייר, כיון דדמי לקטן שנולד, לא חשיב שנעשה בו מעשה מילה. ומשא"כ נימול תוך שמונה, שנעשה בו מעשה מילה, א"צ הטפת דם ברית. ויש לפלפל בזה. אמנם שמעתי באומרים לי בישוב דברי מרן הב"י הנ"ל, דאפילו אי נימא דאין מילתו מילה, מ"מ אכתי תקשי לישנא דמתני', דהא משמע שאם מל קודם עלות השחר, אין מילתו כשרה, וא"כ צריך לחזור ולמול, וכמו שאר מילי דמצותם ביום ועשאם בלילה, והרי באמת אינו צריך לחזור ולהטיף דם ברית, וכדמוכח מדברי הרשב"א הנ"ל. ולכן כתב הב"י, דלא קאי אמילה אלא איניך. ע"כ. אולם לפע"ד אין בזה כדי שביעה.

נראה מדברי מרן שהבין בדעת הרשב"א דאם נימול בלילה מילתו כשרה בדיעבד

והיה נראה בישוב דברי הב"י, דלעולם אינו מקיים מצות מילה כשמל בלילה או תוך שמונה, אלא דאעפ"כ א"צ להטיף ממנו דם ברית, דהוי מעוות לא יוכל לתקון, וכמש"כ בתשו' שאגת אריה (סי' נב). ע"ש. וכן נראה מדברי המאירי במגילה דף כ שכתב וז"ל וכולן שעשו משעלה עמוד השחר בדיעבד יצאו, אבל קודם לכן אף בדיעבד לא יצאו, אלא שמכל מקום במילה הרי נימול, ויצא מכלל ערל, אלא שלא קיימו המוהלים מצות מילה. ע"כ. ומשמע מדבריו דאע"פ שלא קיים מצות מילה, מ"מ א"צ לחזור ולהטיף דם ברית. וכן מבואר עוד בדבריו בשבת דף קלב. וכ"כ הפמ"ג בס' נופת צופים (פרשת לך לך). ע"ש. ומעתה י"ל דלא תקשי על מרן הב"י מדברי הרשב"א, כי מרן לא אתי להוכיח מדברי הרשב"א (והרא"ש), דמקיים מצות מילה כשמל תוך שמונה, אלא רק שאין צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, ובאמת משמע מדברי הרשב"א דאע"פ שאין מילתו מילה, ואינה אלא כחתיכת בשר, מ"מ א"צ לחזור ולהטיף דם ברית, וא"כ שפיר הוכיח מדברי הרשב"א, שאם נימול תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית, ולא תקשי עליה מידי. ובוה ניחא מה שהערנו על דברי הב"י מדברי הרמב"ם, כי באמת י"ל בדעת הרמב"ם, דאע"פ שאם מל בלילה אין מילתו כשרה, היינו דוקא לענין שלא קיים מצות מילה, אבל מאידך א"צ לחזור ולהטיף דם ברית, וכמש"כ השאג"א הנ"ל. אולם באמת זה אינו, שהרי אחר שמרן כתב להוכיח כן מדברי הרשב"א, כתב דלפי"ז צ"ל דמה ששינוי וכולן שעשה משעלה עמוד השחר כשר, דמשמע שאם עשו בלילה פסול, לא קאי אמילה אלא אינך. והשתא אי נימא דמרן ס"ל כדעת השאגת אריה הנ"ל, שאם נימול תוך זמנו, לא קיים מצות מילה כלל, ואעפ"כ א"צ לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, א"כ מאי קשיא ליה מדברי המשנה אדברי הרשב"א, הרי באמת י"ל שגם הרשב"א ס"ל דאינו מקיים מצות מילה כלל אם נימול בלילה, ואעפ"כ א"צ לחזור ולהטיף דם ברית. אלא ודאי שהבין בדעת הרשב"א, שאם נימול בלילה כשר בדיעבד, ולכן א"צ להטיף ממנו דם ברית, ולא מהטעם שכתב השאגת אריה הנ"ל, והדרא קושיא לדוכתיה. (ועיין לעיל. ודו"ק). וכן יש להוכיח קצת עוד מלשון מרן בב"י (שם), דהא בהא תליא, דאי אמרינן דמל בלילה כשר, א"צ להטיף ממנו דם ברית. ושוב ראיתי שהשאגת אריה עצמו (שם) כתב להוכיח כן מדברי מרן בב"י הנ"ל, דבעינן שתתקיים המצוה כדי שלא יצטרך להטיף ממנו דם ברית. ע"ש.

היכא דקתני פסולה ש"מ שצריך לחזור ולהטיף דם ברית

ואמנם שמעתי מידי"נ רבי יצחק מוצא שליט"א, דלעולם י"ל דמרן ס"ל כדעת השאגת אריה הנ"ל, שלא קיים מצות מילה, ואעפ"כ א"צ לחזור ולהטיף דם ברית, ומה שהוצרך לומר דלא קאי אמילה אלא אינך, היינו משום דכיון שמשמע מלישנא דמתני' שאם נימול בלילה מילתו פסולה, א"כ ע"כ שצריך להטיף ממנו דם ברית, וכמש"כ בביאור הגר"א (סי' רסד סק"ז) בדעת הסמ"ג דס"ל דאם נימול ע"י גוי, צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, שמקורו מהא דאמרינן דגוי שמל מילתו פסולה. ומבואר שהבין דהיכא דקתני פסולה, ש"מ שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית. ולכן הוצרך מרן לומר דהא דתנן וכולן

שעשה משעלה עמוד השחר, לא קאי אמילה אלא איניך. עכת"ד. אולם לפע"ד אכתי לא
איפרק מחולשא, די"ל דהיינו דוקא היכא דקתני בהדיא פסולה, אבל בזה לא אתי אלא
מדיוקא, ומנא לן שגם בזה יש לפרש כוונת המשנה שצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית.
וצ"ע.

לכתחילה גם מילה תוך שמונה יש לעשותה ע"י ישראל

והנה מדברי הרשב"א בתשובה (הנ"ל) נראה, שאם צריך למול תינוק תוך שמונה מחמת
סכנה, אין נפקא מינה אם ימול אותו גוי או ישראל. וכן דעת הרמ"א להלן (סי' רסד ס"א),
וכמש"כ הש"ך (שם סק"ה). ע"ש. אולם לכאורה נראה, דלמעשה עדיף למול ע"י ישראל,
חדא כדי שעכו"ם לא יגע בתינוק, ואע"פ שהרשב"א כתב דהוי כתתיכת בשר בעלמא,
וא"כ לכאורה אינו אלא כניתוח בעלמא, מ"מ לכאורה נראה שגם בזה עדיף לעשות ע"י
ישראל. ובר מין דין נראה, שהרי לדעת הרא"ש בשבת (פי"ט סי' ה) נראה דס"ל דהטעם
שאם נימול תוך שמונה, א"צ לחזור ולהטיף דם ברית, היינו משום שיש בזה קיום מצוה.
עש"ה. ולשיטתו ודאי אין למול ע"י גוי, שהרי לא יקיים המצוה כלל. ולכן נראה שעדיף
למול ע"י ישראל.

בהוכחת הש"ך דנימול תוך שמונה אין מילתו מילה אפילו בדיעבד

הש"ך (סק"ב) הביא ראיה שאם נימול תוך שמונה, אין מילתו מילה, וצריך לחזור ולהטיף
דם ברית, מהא דמילה דוחה שבת, וקשה דאי נימא דאם מל תוך שמונה, בדיעבד מילתו
מילה, ימול בערב שבת, דהא כל מכשירי מצוה שאפשר לעשותם בערב שבת, אינם
דוחים את השבת, וכמו שאמרו כיוצא בזה במנחות דף עב לענין קצירת העומר. עכת"ד.
וכן העיר בס' ראשון לציון (כאן). ואחמה"ר לכאורה יש לחלק, דשאני התם דקצירת
העומר הוי רק הכשר מצוה להקרבת העומר, ודוקא בזה אמרינן דכיון שיכול לעשותו
מע"ש, אינו דוחה את השבת, אבל מילה היא מצוה בעצם, ומנא לן שגם בזה אמרינן
הכי. ובעיקר דברי הש"ך יש להעיר, דאכתי מנא ליה שאם מל תוך זמנו, צריך לחזור
ולהטיף דם ברית, הא איכא למימר דבאמת אין מילתו כשרה, ואעפ"כ א"צ להטיף דם
ברית, משום דהוי בגדר מעוות לא יוכל לתקון, וכמש"כ השאגת אריה (סי' נג) הנ"ל.

ביאור פלוגתת הר"ש והש"ך אם הטפת דם ברית בזמנו דוחה שבת

שם. הביא דברי הרא"ש בשבת (פי"ט סי' ה) שכתב בשם הר"ש, דקטן שנימול בתוך
שמונה, א"צ להטיף ממנו דם ברית, והביא לזה ראיה מהא דאמרינן בשבת דף קלז דהיכא
דקדם ומל של שבת בע"ש, דלא ניתנה שבת להדחות. ומשמע שא"צ להטיף ממנו דם
ברית, כיון שלא ניתנה שבת להדחות. וכתב דאינה ראיה, דאע"פ שלא יצא, מ"מ לא
ניתנה שבת להדחות אלא על מצות מילה ממש, ולא על הטפת דם ברית. עכת"ד. וכ"כ
בביאור הגר"א (להלן סי' רסד סק"י). ע"ש. [וכן הוכיח הגאון רבי חיים בן עטר בס' ראשון
לציון (כאן) מדברי הגמ' בפרק ר"א דמילה, דאפילו במקום שצריך להטיף דם ברית, אינו
דוחה שבת, ודחה הוכחת הר"ש הנ"ל. וכן הוכיח עוד מדברי הגמ' במנחות דף עב, שאם

מל תוך שמונה, צריך הטפת דם ברית (וכמש"כ הש"ך שם). ע"ש]. ויש מקום בראש לומר דיסוד פלוגתייהו תליא ביסוד הטעם דמילה דוחה שבת, אם היינו משום דקיום מצות מילה דוחה שבת, או שהמעשה של מצות מילה דוחה שבת, והיינו מעשה כריתת הערלה. [וכיוצא בזה כתבתי לחקור במק"א בדין עדל"ת, אם קיום המצוה דוחה את הלאו, או שמעשה המצוה דוחה את הלאו. ואכמ"ל]. דהר"ש ס"ל דקיום מצות מילה דוחה שבת, וכיון שמקיים מצות מילה בהטפת דם ברית, א"כ גם בשבת היה צריך להטיף דם ברית, וכיון דחוינן דהטפת דם ברית אינה דוחה שבת, ע"כ דאם נימול תוך שמונה, א"צ להטיף דם ברית. אבל הש"ך ס"ל דאין קיום המצוה דוחה שבת, אלא מעשה כריתת הערלה, דע"ז אמרה תורה דדחי שבת, ולכן לעולם י"ל שאם נימול תוך שמונה, צריך הטפת דם ברית, ומ"מ אינו דוחה שבת, כיון דאע"פ שמקיים בזה מצות מילה, מ"מ אינו עושה מעשה שעליו דיברה תורה שידחה שבת, והיינו מעשה כריתת הערלה.

בדין מילה בבין השמשות כשנתאחרו למול

בפת"ש (סק"ג) הביא דברי השאילת יעב"ץ (ח"א ס"ס לה) שכתב שאם נאנסו או נתעצלו ביום השמיני עד בין השמשות ולא מלו, עדיף למול בין השמשות שהוא ספק שמיני ספק תשיעי, מלמול שלא בזמנו. ע"כ. והנה לדעת הסוברים דאם נימול בלילה לא יצא י"ח, וצריך לעשות הטפת דם ברית, וכמש"כ ההגהות מיימוניות (פ"א ממילה אות ה). וכ"כ הש"ך (סק"ב). וכן מבואר בט"ז (סק"ב). וכ"כ החכמת אדם (כלל קמט ס"ב). וכ"כ הערוה"ש (שם ס"ה), שכן הסכימו לדינא כל גדולי האחרונים, דבין בנימול תוך שמונה, ובין נימול בלילה (אפילו בליל שמיני), אינה מילה, וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית, וכן יש להורות, ואין לשנות. ע"כ. וכ"כ הגאון שאגת אריה (סי' נב), שלא יצא י"ח, ואעפ"כ א"צ לעשות הטפת דם ברית, דכיון שנימול בזמן שאינו ראוי, שוב לא מהני ליה הטפה. ע"ש. וע"ע בערוה"ש (שם). וי"ל ע"ד. א"כ ה"נ הוי ספק אם קיים מצות מילה כלל, וא"כ לכאורה היה ראוי לאחר את מצות המילה, מאשר להיכנס בספק אם יקיים המצוה. ולא מיבעיא לדעת השאגת אריה (שם) דס"ל דאין לו תקנה אם יעשה אח"כ הטפת דם ברית, דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ע"ש. דא"כ ה"נ ודאי יש להעדיף לקיים המצוה ביום התשיעי, מלהכנס בספק אם יקיימנה כלל. אלא אפילו לדעת הסוברים דמהני הטפת דם ברית, וא"כ ה"נ יוכל לעשות אח"כ הטפת דם ברית, מ"מ אין זה מצות מילה כהלכתה. ובפרט שמדברי הגאון יעב"ץ נראה שלא יצטרך לעשות אח"כ הטפת דם ברית, וא"כ לכאורה ודאי יש להעדיף למול ביום התשיעי. וכן מבואר בס' מנחת כהן (מאמר ב פ"א), שאין להקל למול בבין השמשות אליבא דהגאונים. והובא בס' זוכר הברית (סי' ד ס"ז). ושוב ראיתי בתשו' חבצלת השרון (ח"א סי' עח) שהביא דברי השאגת אריה הנ"ל, וכתב דלכן דברי השאילת יעב"ץ אינם ברורים אצלי, ואם היה בא מעשה לידי, הייתי מתיישב הרבה. ע"ש. גם הלום ראיתי בתשו' שבט הלוי (ח"ח סי' ריד אות ב ד"ה ובאמת), שהביא דברי הפת"ש בשם השאילת יעב"ץ הנ"ל, וכתב שהוא פלא בעיניו, אמאי לא העיר דלפמש"כ הוא עצמו (שם סק"ד) בשם השאג"א (הנ"ל), דמילת לילה לא חשיב קיום

מצוה, א"כ פשיטא דמוטב למול ביום תשיעי ביום, דאע"פ שמבטל מצות עשה דיום השמיני (כצ"ל), מ"מ מקיים עצם מצות מילה, ומשא"כ בבין השמשות דיום השמיני, הרי יש ספק אם יקיים מצות מילה כלל. וכתב דאפילו לאלו שנוהגים לגמרי כדעת ר"ת, אין להקל בזה, כיון שרוב העולם קבלו לחשוש לשיטת הגאונים לחומרא. עכת"ד. ע"ש. וע"ע בתשו' ישכיל עבדי (ח"ה או"ח סי' כט) ובתשו' בצל החכמה (ח"ה סי' ב).

אם יש ראייה לנ"ד מדברי הר"ן דס"ל שחייב ליטול לולב בביה"ש מדין סד"א לחומרא

ואין להביא ראייה מדברי הר"ן בסוכה (דף כב ע"ב מדפי הרי"ף) שכתב דהא דלא אמרינן מיגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא, וא"כ יאסר האתרוג גם ביום השמיני, היינו משום דלביה"ש גופיה לא אתקצאי, שהרי ביה"ש לא ראוי למצות אתרוג, ואפילו אם לא נטל כל היום אינו נוטלו בביה"ש, כיון דלולב בזה"ז מדרבנן חוץ מיום ראשון, וביה"ש ספיקא הוא, וספיקא דרבנן לקולא. ע"ש. וכ"כ הריטב"א שם בדף מו ע"ב. ע"ש. ומשמע שדוקא אם לא נטל לולב בשאר הימים, אינו נוטל בבין השמשות, דספק דרבנן לקולא, אבל אם לא נטל לולב ביום הראשון, חייב ליטלו בבין השמשות, דספק דאורייתא לחומרא. וכ"כ המג"א (סי' תרנב סק"א) בדעת הר"ן. ע"ש. וא"כ ה"נ כיון שיש ספק אם עדיין זמן מצות המילה, ספק דאורייתא לחומרא. אולם יש לדחות, דשאני התם שאין שום הפסד אם יטול לולב בלילה, ולכן מחויב ליטול מספק שמא יום הוא. ומשא"כ מילה בבין השמשות, הרי אם ביה"ש הוא לילה, נמצא שהפסיד מצות מילה, למ"ד שאם מל בלילה אפילו בדיעבד אין מילתו כשרה. ואפילו לדעת הסוברים דמצותו כשרה בדיעבד, וא"צ לעשות הטפת דם ברית, מ"מ הרי מפסיד מצות מילה לכתחילה, וא"כ יש לאחרה ליום התשיעי.

למעשה נראה שאין להקל למול בבין השמשות

ואמנם לכאורה יש לומר, שלפי דברי מרן בב"י הנ"ל, שלמד מדברי הרא"ש והרשב"א, שאם נימול בלילה כשר, וא"צ לעשות הטפת דם ברית, א"כ ה"נ יש להקל בזה, שהרי אפילו אם ביה"ש הוא לילה, יצא י"ח בדיעבד, וא"כ נראה שעדיף להיכנס בספק אם יקיים המצוה לכתחילה, מאשר לקיימה בודאי בדיעבד, שהרי לכתחילה צריך למול ביום השמיני. (ולכאורה הכי ס"ל להגאון יעב"ץ הנ"ל. וכ"כ בתשו' שבט הלוי (שם). ע"ש). אולם נראה, דכיון שלדעת ההגהות מיימוניות (פ"א ממילה אות ה), אם מל בלילה לא יצא, וצריך לחזור ולעשות הטפת דם ברית. וכן הסכימו האחרונים הנ"ל (ולדעת השאג"א לא מהני הטפה). א"כ נראה שעדיף להמתין ליום התשיעי, ולקיים מצות מילה אליבא דכולי עלמא. [ובפרט שגם מרן השמיט דין זה בש"ע, ושמה חזר בו. וי"ל]. מיהו לכאורה יש להתיר למול בבין השמשות מטעם ספק ספיקא, שמא ביה"ש יום הוא, ושמה כדעת רבינו תם ודעימיה. וע' בתשו' יביע אומר (ח"ב או"ח סי' כא). ושמה כדעת רבי יוסי דביה"ש כהרף עין, שהרי המשנ"ב בביאור הלכה (ס"ס תטו) כתב שמעיקר הדין הלכה כרבי יוסי. [וכ"כ כיוצא בזה מרן רבנו הגדול זיע"א בס' טהרת הבית (ח"ב עמוד רסה ואילך), ובעוד דוכתי טובא. ע"ש]. ובפרט לדעת הפוסקים דס"ל דמהני מילה בדיעבד

בלילה. ולפי"ז יש להתיר למול אפילו בברכה, וכמש"כ כיוצא בזה בתשו' יחווה דעת (ח"ו ס"ס מ), ובעוד מקומות. ע"ש. ושם כיון שאפשר בנקל להמתין ליום התשיעי (רק שמבטל מצות יום השמיני), אין לסמוך על הספיקות הנ"ל. ואכתי צ"ע. והיעב"א. שוב מצאתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כג) שנשאל בנ"ד, והאריך בזה כדרכו בקדש, וסוף דבר העלה שימולו אותו בבין השמשות (של הגאונים) בברכה, ע"פ הספיקות הנ"ל, אבל אם עבר בין השמשות, ימולו אותו ביום התשיעי. ע"ש.

סעיף ב

בבדק הבית (סד"ה כתב מהרי"ק) הביא דברי הרשב"ץ (כצ"ל, שיו"ר כנה"ג בהגב"י סק"ד, ברכ"י סק"ב) בתשובה (ח"א סי' כא) שכתב דתינוק שחלה ונתרפא בחמישי בשבת, ממתנין לו עד למחר, וכתבתי טעמו בסימן רסח (בדק הבית ד"ה והרשב"א). ושם מבואר דהטעם הוא כדי שלא יבא יום שלישי למילה בשבת, ויצטרכו לחלל עליו את השבת. והנה הט"ז (סק"ג) הביא דברי מרן בבדק הבית בשם הרשב"ץ הנ"ל, וכתב דהטעם משום שביום השלישי יש צער לתינוק, ואין לגרום צער ביום השבת. ולפי"ז נראה דכ"ש שאין למולו ביום שישי, דאיכא צער טפי כמו שכתוב בסי' רסו בשם הרשב"א והרמב"ן. עכ"ד. ולכאורה יש להעיר, דבפשטות משמע דכל הקפידא היא למול ביום חמישי ולא ביום שישי, וכמ"ש ביום השלישי בהיותם כואבים. וכן מפורש בדברי הבדק הבית (כאן ולהלן בסי' רסח) בשם הרשב"ץ, דתינוק שחלה ונתרפא ביום חמישי בשבת, ממתנין לו עד למחר. ומפורש שמותר למולו ביום שישי. וכן הבין בפשיטות הש"ך (סי' רסו ס"ק יח). ע"ש. וכן העיר מרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' רמח) על דברי הט"ז. והובא בחידושי הגרעק"א (כאן). ועוד תמה הברכ"י (שם) על דברי הט"ז, דהטעם שכתב שאין מלין ביום חמישי, משום שביום השלישי יש צער לנימול, ואין לגרום צער ביום בשבת. הנה בדברי הרשב"ץ מבואר שאין זה הטעם, אלא היינו משום דביום השלישי יש סכנה לתינוק, ויצטרכו לחלל עליו את השבת. ע"ש. ומה שהעיר הט"ז מדברי הרמב"ן והרשב"א. הנה לכאורה י"ל דבאמת האי מילתא תליא בפלוגתא דרבוותא, שלדעת הרי"ף בשבת דף קלד ע"ב (דף נג מדפי הרי"ף) והרמב"ם (פ"ב ממילה הי"ד) והטור (סי' רסו), יש לומר שיש צער גדול יותר ביום השלישי. ע"ש. וא"כ דוקא ביום חמישי אין לעשות מילה שלא בזמנה, דיש לחוש שיצטרכו לחלל עליו את השבת, אבל ביום שישי מותר. אבל לדעת הרמב"ן והרשב"א (שהובאו במגיד משנה שם), ה"נ גם ביום שישי אסור למולו, דביום השני איכא צער טפי. ושוב ראיתי דברי הש"ך (סי' רסו ס"ק יח). ע"ש. וצ"ע.

ובעיקר דברי הט"ז יש להעיר, דהא חזינן דמילה בזמנה דוחה שבת, אע"פ שיש צער לתינוק, וא"כ ה"נ כיון דכל שעתא הוא ערל, א"כ מחויב למולו באותה שעה, ואע"פ שמילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת, מ"מ אין לנו לחוש משום צער התינוק, כיון שבכל יום הוא ערל ומחויב למולו. ולכאורה נראה דס"ל דאין איסור לדחות מילה שלא בזמנה, אלא איכא רק משום זריזין מקדימין, או משום חשש שהתינוק ימות קודם שימולו אותו, וכמש"כ בתשו' נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' קסו). ע"ש. וע"ע מה שכתבנו בזה

לעיל (סי' רס). ולכן יש לדחות את המילה משום צערא דינוקא. ומזה יש להשיב על דברי הש"ך (סי' רסו ס"ק יח) שהביא דברי הרשב"ץ הנ"ל, ותמה עליו מהא דאיתא בשבת דף יט, אהא דאין מפליגין בספינה שלשה ימים קודם השבת, דהיינו דוקא לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. וה"נ אין לך מצוה גדולה מזו. ע"כ. ולפי האמור י"ל דהרשב"ץ ס"ל דאין איסור להיות ערל בכל רגע, ואין חיוב להקדים מילה שלא בזמנה אלא משום זריזין מקדימין, וא"כ הא לא דמי להפלגה בספינה, די"ל דהתם מיירי שאם לא יפליג קודם השבת, תתבטל המצוה, ולכן התירו לו להכנס לחשש שיצטרך לחלל את השבת. ומשא"כ מילה שלא בזמנה, שאין שום איסור להשהותה, לא התירו לו להכנס למצב שיצטרך לחלל שבת. וכן ראיתי למרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' רמח). ע"ש. מיהו י"ל דאפילו אי נימא שיש איסור בדבר, מ"מ כיון שמההה המילה כדי שלא להכנס בחשש חילול שבת, אינו עובר איסור, וכמש"כ כיוצא בזה התו' בשבת דף ד (ד"ה קודם). ע"ש. [ובמק"א כתבתי קצת בזה]. ויש לפלפל בזה.

סעיף ג

בדין אנדרוגינוס אם אפשר לחייבו למול ביום השמיני מדין סד"א לחומרא

בב"י (ד"ה ודין אנדרוגינוס) כתב דכיון דגבי יוצא דופן מספקא לן אי מילה בשמונה תלויה בחילול שבת (שאם אסור לחלל עליו שבת, אין חיוב למולו בשמונה) או לא, ממילא מספקא לן הכי נמי באנדרוגינוס, ולכן מטילין אותו לחומרא, ונימול לשמונה, ואין מחללין עליו את השבת. וכ"כ הרמב"ם (פ"א ממילה ה"ז). ע"כ. וכתב בביאור הגר"א (סק"ז), שדבריו תמוהים, דהא אנדרוגינוס לכ"ע נימול בשמונה, דהא ליכא למימר הא בהא תליא (מילה בשמונה בחילול שבת), דמה שאין מחללים את השבת היינו מטעם ספיקא, אבל לשמונה ודאי חייב למול, דשמא זכר הוא וכו'. עכת"ד. ולכאורה כוונתו דחייבים למול אנדרוגינוס ביום השמיני, מטעם סד"א לחומרא. אמנם י"ל דבאמת אין חיוב למול אנדרוגינוס ביום השמיני, ול"ש בזה דין סד"א לחומרא, כיון שגם את ימולו אותו, אין הדבר ברור שמקיימים מצוה בזה, שהרי לצד שנחשב אשה, ליכא מצוה במילתו, ובכה"ג לא אמרינן סד"א לחומרא, וכמבואר בפמ"ג (סי' קצד בא"א סק"ג) בדעת המג"א (שם), דהא דסד"א לחומרא היינו דוקא באופן שאם יחזור ויעשה את המצוה, ודאי יצא י"ח. ע"ש. ובתשובה הארכתי בזה. [ובזה ניחא דברי מרן הב"י הנ"ל]. מיהו י"ל דשאני התם דמאידך גיסא איכא לאו דלא תשא (ואפילו אם הוא מדרבנן), ולכן לא אמרינן סד"א לחומרא. ומשא"כ בנ"ד, דליכא שום הפסד אם ימולו אותו בשמיני. ובר מן דין יש לומר, דהנה בעיקר הסברא הנ"ל, יש לבאר לפי דברי החוות דעת (סי' קי) שכתב שגם לדעת הרמב"ם דסד"א לחומרא מדרבנן, היינו דוקא בלאוין, אבל במצות אזלינן לחומרא מדאורייתא, דכיון שהתורה ציוותה להניח תפילין וכיוצא בזה, הרי שהתורה רצתה שודאי יקיים את המצוה, ולא שישאר בספק. ע"ש. וכן כתבו עוד אחרונים. ואכמ"ל. וא"כ כיון שגם אם יחזור ויקיים את המצוה, ישאר בספק אם יצא י"ח, לא אמרינן סד"א לחומרא. ומעתה יש לומר, דהיינו דוקא אם יכול לעשות את המצוה באופן

שודאי יצא י"ח, דבזה מוטל עליו לצאת ידי החיוב, אבל אנדרוגינוס שאינו יכול להתחייב
בודאי, שפיר י"ל דחייב למול מדין סד"א לחומרא. ויש לדחות. ויש עוד לפלפל בזה.
ואכמ"ל.

סעיף ד

כתב הטור שאם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מבעוד יום או ששמעו אותו בוכה, אפילו
לא נולד עד אחר שתחשך, מונין לו שמונה ימים מיום שיצא ראשו או ששמעו אותו
בוכה. וכתב הרמ"א בדרכי משה (סק"ג) בשם רבינו ירוחם (נ"א ח"ב, דף יד ע"ב), דה"ה
אם עשה שום מעשה בפיו, דלעולם כשהוא במעי אמו פיו סתום. ע"כ. ולכאורה צ"ב,
שאם יכל לראות את המעשה שעשה בפיו, א"כ ודאי ראה שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור.
ואמר ידי"נ הר"ח פדלון שליט"א, די"ל דמיירי שהמיילדת הכניסה ידה כדי להוציא
התינוק, והרגישה בפיו שהוא פתוח. ודפח"ח.

בפת"ש (סק"ז) למד מדברי הנודע ביהודה בתשובה, שאם היתה ישנה ושמעו קול הולד
בוכה, לא אמרינן דחשיב כנולד לקולא, ולכן אם אירע יום השמיני בשבת, אין מוהללין
אותו, דאמרינן דאם היה מוציא ראשו, היתה מתעוררת מהצער, ומסתמא לא הוציא
ראשו, ואע"פ שרוב ולדות אינם בוכים קודם הוצאת הראש, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא,
ולכן אף בחול יש לומר שאין למולו עד היום השמיני. עכ"ד. ויש לעיין מה הדין כששמעו
תינוק בוכה בע"ש, ואמו היתה ישנה, ואח"כ נולד בשבת, אם מלין אותו בשבת, שהרי
מבואר בפת"ש הנ"ל, שהדבר לא יצא מידי ספק, וא"כ לכאורה אין לחלל עליו את
השבת. וצ"ע.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

מדוע נסיון "העקידה", הוא דווקא של אברהם אבינו ולא של יצחק

בפרשתינו מסופר סיפור עקידת יצחק על ידי אברהם אבינו. בידוע הוא גודל המעלה של עקידת יצחק לדורות. בזכות זו של אברהם אנו משתמשים מידי שנה בשנה לזכות בימים נוראים בדין, ומשום כך אנו אומרים בתפילת ראש השנה "כשם שכבש אברהם אבינו את רחמיו כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו".

אמנם בכל סוגיה זו של העקידה יש לשאול קושיה גדולה, שאכן נסיון גדול היה לו לאברהם אבינו, אמנם הרי יצחק אבינו הקריב את נפשו לבורא עולם והסכים להיות הקרבן, ומעתה יקשה שלא מצינו שום שבח יקר וגדולה למעשהו של יצחק ורק אברהם הוא וזכותו עומדים בעקידה זו.

בשאלה זו נדרש האבן עזרא בפרשתינו וכתב וז"ל: ורז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומדרך סברא אין זה נכון, שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה, ואין בכתוב מאומה על יצחק.

ושם כתב וז"ל: והקרוב אל הדעת שהיה קרוב לי"ג שנים, והכריחו אביו ועקרו שלא ברצונו. וכתב עוד והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו. ולדבריו עולה שהואיל והיה יצחק צעיר ונעקד בעל כורחו ולא היה זה נסיון גדול בעבורו.

ומה שכתב שיש אומרים שיצחק היה בן שלשים ושבע היא שיטת רש"י להלן כה כ. וברש"י כתב על הליכתם של אברהם ויצחק על מקום העקידה (כב ז): וילכו שניהם יחדיו - אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר:

וכונת רש"י שהואיל ונאמר "יחדיו", אם כן היו ברצון שוה. ועל זה ביאר רש"י שהיה רצונם שוה. לפי שיצחק לא ידע כלל שהולך להשחט. ומעתה לשיטת רש"י שוב יקשה מדוע לא אמר אברהם ליצחק דבר זה.

ואמנם ראה ברש"י אחר כן שכתב (פסוק ח) נאמר יראה לו השה - כלומר יראה ויבחר לו השה, ואם אין שה, לעולה בני. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, וילכו שניהם יחדיו בלב שוה:

ומבואר שאף אחר כן לא אמר אברהם ליצחק שהוא הולך להשחט אלא הבין יצחק את הדבר מתוך דברי אברהם אבינו.

ובתרגום יונתן כתב ותרגום דבריו בפירוש כתר יונתן: **ויושיט אברהם את ידו ויקח את הסכין לשחוט את בנו, ענה ויאמר יצחק לאביו כפות אותי יפה שלא אפרכס מן הצער של נפשי, ונידחה לבור של שחת.**

ומדבריו עולה שהטבע הבסיסי של יצחק היה שלא למות ומשום כן בקש שיקשר יפה כדי שלא יפרקס.

ונמצא שיצחק ידע היטב שהולך הוא להשחט ומ"מ לא מוזכר הדבר כנסיון של יצחק ושוב יקשה, מדוע לא מוזכר הדבר כמעלה נסיונו של יצחק אבינו וביותר צריך ביאור מדוע אברהם לא סיפר ואמר ליצחק שהוא יהיה קרבן אלא רק יצחק "הבין" מתוך דבריו שכך יהיה.

ובביאור הענין מצינו ביאור אחד בכמה מפרשים ונתנבאו בסגנון אחד ולפי זה יבוארו הדברים.

כתב השפת אמת (וירא תרמ"ג) ושורש הדברים נמצא בזוהר, שהנה מדתו של אברהם היתה מידת האהבה. והביא השפת אמת את הפסוק (בראשית יח יז): המכסה אני מאברהם וראה שכתב שם רש"י: אשר אני עושה - בסדום, לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, ושם עוד ברש"י: קראתי אותו אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי.

ובנביא מוכתר אברהם (ישעיה מא ח) "אברהם אוהבי". ובזהר נאמר מאי טעמא אוהבי בגין רחימותא דקוב"ה דרחים ליה אברהם מכל בני דריה וע"ע שם בזוהר פה א מן יומא דהוה אברהם בעלמא דאיהו חמיד ורחים ליה לקוב"ה באהבה כמה דאת.

וראה כעין זה באלשיך בפרשתינו וכתב שאברהם היה מדת ה"חסד" מאידך יצחק היה מדת הדין ועל כן לא חמל על עוברי מצוות התורה, והוכיח כן שעל הפסוק על חרבך תחיה, ובמדרש (בראשית רבה פרשה סז סימן ז): נאמר שציוה יצחק אבינו את עשו: אם ראית אחיך פורק עולה של תורה מעליו גזור עליו שמדים.

וביאר, שהואיל ומדתו של יצחק היתה דין כל שעוברים ישראל על רצונו של מקום הם צריכים להענש על כך.

מכח היותו של אברהם היתה מידת החסד, אהבה וקרבות שהיתה בו באברהם אבינו משום כן מחמת בקש רחמים על אנשי סדום שלא ימותו:

וכתב האלשיך, שלפי שהיה יצחק ממדת הדין, היה לפי טבעו מוכן למות על קיום מאמרו ה' יתברך, "כי יקוב הדין את ההר", וכתב כי לא יהרהר יצחק משום כך,

²³ ונראה עוד רמב"ן בראשית פרק יח פסוק יח ו"ל: הנה הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום, ויהיה זכרו בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה, לכן לא אכסה ממנו, כי יאמרו הדורות הבאים, איך כיסה ממנו, או איך נתאכזר הצדיק על שכניו החונים עליו ולא ריחם ולא התפלל עליהם כלל. ונראה, שהטענה "איך נתאכזר" הצדיק על שכניו היה טענה דווקא על אברהם אבינו שהוא מדת האהבה, אכן יצחק באופן זה לא היה הקב"ה פונה אליו ודוקא לאברהם היה שייך שיהיה טענה.

אך אברהם הואיל ובא ממדת החסד. מעתה שנאמר לו לאברהם על ידי ה' שיהפך למידת הדין בידו ויקח את המאכלת וישחוט את בנו, זה נחשב לנסיון גדול שמהפך טבעו ומדתו על בנו יחידו.

ובזה ביאר בשפת אמת את לשון הכתוב "עתה ידעתי כי ירא אלוקים עתה, כי על ידי העקידה נתבררה מידת היראה של אברהם. וזה נרמז בכתוב בשעת העקידה נאמר "וירא את המקום מרחוק", כלומר שעבודתו של אברהם היתה בריחוק ולא בקרבה.

ונראה עוד להוסיף על דבריהם, שלא רק שנתנסה אברהם במדת הדין שהוא עומד בה, אלא הואיל ואברהם היה מדתו חסד ואהבה, א"כ לא רק שנתנסה בדין, אלא היה לו לילך נגד אופיו של רחמים ואהבה ולהתנהג הפך כוחו, והוא נסיון הרבה יותר גדול.

ובזה יוארו ביותר דברי המדרש (בראשית רבה וירא פרשה נו): **וישלח אברהם את ידו, הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואעפ"כ הלב שמח לעשות רצון יוצרו.**

וכונת דברי המדרש "רחמנותו של אבא" ועיניו מורידות דמעות", והכונה בזה שהואיל ומדתו של אברהם היא רחמים א"כ רחמיו היו כה גדולים, ומעתה שהיה צריך לעשות מעשה במידת "הדין" היה גודל נסיונו לעין ערוך.

ומעתה אחר יסוד זה שמדת אברהם היא אהבה וקרבה ויצחק היה מידת הדין יבוארו דברי רש"י מדוע כלל לא אמר אברהם ליצחק שהוא הולך להשחט, שהואיל וידע אברהם שמדת יצחק היא דין, א"כ היה פשוט לו שיסכים יצחק להעקד על גבי מזבח. וגם אחר כן הבין יצחק את הדברים מתוך דברי אברהם ואל אמר לו בפירוש, והוא כמו שיבארנו שלא היה בכך נסיון גדול ליצחק ומשום כן לא אמר לו אלא הבין את הדברים מתוך דברי אברהם.

אמנם צריך להוסיף בזה, שמדברי המדרש לעיל שאמר יצחק לאביו **כפות אותי יפה שלא אפרכס מן הצער של נפשי**, שאף שיצחק היה "דין", הטבע האנושי הוא רוצה בחיים, ומשום כך בקש יצחק מאברהם שיכפות אותו יפה.

ומשום כן נראה שלא אמר אברהם ליצחק עד שהגיעו למקום העקידה שהוא זה הנעקד, לפי שרצה למנוע ממנו כל צער עד שעת העקידה.

והנה אחר המתבאר שהיה אברהם מתנסה במידת הדין יבואר עוד דבר, שהנה במדרש תנחומא בפרשתינו נאמר שאמר אברהם להקב"ה וז"ל: **א"ל אברהם והרי נשבעת ואף אני נשבעתי שאיני יורד מן המזבח הזה עד שאומר כל מה שאני צריך, א"ל אמור כל מה שאתה צריך, א"ל אברהם לא אמרת לי שאתה מעמיד ממני מלא כל העולם כולו, שנאמר וספור הכוכבים וגו' כה יהיה זרעך (בראשית טו ה), א"ל הקדוש ברוך הוא הן, א"ל ממני, א"ל מיצחק, א"ל והלא אמרת לי שאתה מרבה בני כעפר, שנאמר והיה זרעך כעפר הארץ. א"ל הקדוש ברוך הוא הן, א"ל ממני, א"ל מיצחק, א"ל כשם שהיה לי להשיבך ולא אמרתי לך כלום רבוננו של עולם אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו אתה אומר והעלהו שם לעולה, וכבשתי יצרי ולא השבתיך.**

ונראה עומק הדבר, שמחד מצינו, שבסדום אברהם אבינו "מתוכח" עם ה', אולי יש כך וכך צדיקים, וכאמור לעיל נבע הדבר מאהבה ורחמים לשכניו אף שהיו רשעים. אמנם כאן לא רק שאין שואל אלא כובש את עצמו ולא משיב כלל, וכאמור בדברי המדרש "וכבשתי את יצרי ולא השביתך", וכמתבאר היה זה כחלק מן עמידת אברהם במידת הדין בשעת העקידה, שעשה רצונו יתברך ללא כחל ושרק אף שבמעשה העקידה היה ערעור על כל דברי הקב"ה שביצחק יקרא לך זרע.

והעולה מזה שמשום כך היה נסיון העקידה הגדול שמכולם, שכאמור שלא רק נתנסה אברהם במידת הדין, אלא היה צריך לילך כנגד אופיו ומדותיו, ומשום כן, נסיון העקידה הוא דווקא על שמו שלא אברהם אבינו ולא גם על שם יצחק.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

חטאתה של סדום - גויים ובני נח במצות צדקה

הנביא יחזקאל (טז, מט) מוכיח את ירושלים ואומר לה: 'הֲנִיָּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחֹתֶיךָ גֵּאוֹן שְׁבַעַת לֶחֶם וְשִׁלּוֹת הַשֶּׁקֶט הָיָה לָהּ וּלְבִנוֹתֶיהָ וַיֵּד עֲנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הָחִזִיקָה'. מדבריו למדנו כי מה שאמר הכתוב בפרשתנו (יח, ח) 'זַעֲקֵת סְדֹם וְעַמָּרָה פִּי רָבָה וְחִטָּאתָם פִּי כְּבֹדָה מְאֹד', מתייחס אל יחסם של אנשי סדום אל מצות הצדקה לעניים. נבוא לדון בשורות אלו, האם מקיים הגוי מצות צדקה בממונו והאם אומות העולם מחויבים במצוה זו.

ובבואינו להוכיח ממקורות חז"ל והכתובים האם נצטוו גויי הארצות במצות צדקה יש ראיות לכאן ולכאן, וכן בדברי הראשונים והאחרונים. ונפתח בדברי המחייבים מצות צדקה בבני נח וראיותיהם, ואחר כך בדברי השוללים ראיותיהם ודחיית ראיות המחייבים כדרכה של תורה.

א. שאל רבינו ניסים גאון בהקדמתו לש"ס, הנה יבואו אומות העולם ויטענו לעתיד לבוא מה שייך לענשם על מה שעשו כאשר הם לא קיבלו תורה ולא נצטוו כלל על המצוות. כותב ר"נ גאון: "כי כל המצוות התלויות בסברא ובאובנתא דליבא כבר היו מתחייבים בהם מן היום אשר ברא אלוקים אדם על הארץ, ונתחייב בהם אדם הראשון הוא ובניו וזרעו לדור דורים". הרי שיטתו של ר"נ גאון כי כל המצוות שיש בהם סברא והם מובנים לכל המין האנושי כבסיס לחברה מתוקנת מחויבים בהם בני נח אף שלא נזכרו במפורש כשבע מצוות בני נח.

על פי זה כותב הנצי"ב בהסכמתו לספר "אהבת חסד" לח"ח דהואיל וגמילות חסד היא יסוד האדם וצורתו כמו שנאמר "עולם חסד יבנה", על כן כל המין האנושי מחויב לגמול חסד איש עם רעהו אף בלי ציווי מיוחד על כך. והוא מביא כראיה את יסוד העולם על חלוקה בין קין להבל, כאשר היה נצרך הבל לקין למזונו, וקין להבל ללבושו. וההבדל לדעתו בין ישראל לאומות העולם בכך הוא בזה שלישראל הפך דבר זה לעצם טבעם, כמו שאמרו חז"ל (יבמות עט, א) "ישראל רחמנים ביישנים וגומלי חסדים". אך מצד עצם החיוב אין בזה הבדל בין ישראל לאומות העולם.

ב. הר"ן בחידושיו לסנהדרין (נ"ו, ב) על דברי הגמרא המונה את שבע מצוות בני נח כותב: "הכי נמי הוה ליה למיחשב צדקה, דהא כתיב לעשות צדקה ומשפט, אלא משום דצדקה לא חשיב משום דקום עשה לא קחשיב כדאיתא לקמן. ואין לומר דבצדקה לא מחייבי, דהא תיקשי לקמן ואשה לא מיפקדא והא כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו', ואמרינן בניו לדין ביתו לצדקה, אלמא דבצדקה נמי מחייבי, ואשכחן דמיענש עלה, דכתיב ויד עני ואביון לא החזיקו". הרי הר"ן סובר גם הוא כי אומות העולם חייבים בצדקה, אלא שלהבדיל מדעת ר"נ גאון שחזקונו על פי דברי הנצי"ב שבני נח חייבים בצדקה למין יום בריאת האדם בארץ כחובת המין האנושי, סובר הר"ן כי נתחייבו בזה

האומות מכח הירושה שהוריש להם אברהם אבינו בציווי (בראשית יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו'". אכן לפי דברי הר"ן תהיה חובה זו רק באומות העולם שהם מבניו של אברהם ולא בשאר אומות העולם. או נאמר כי דעת הר"ן כי בהנהגה זו של אברהם אבינו כלפי כל בניו למדנו דעתו שכל האומות חייבים במצות הצדקה ולכן טרח אברהם ללמד את שהם מחויבים בו.

אך גם בפסוק זה אין הכרח כלל, כמו שנראה בדברי המפרשים. א'. הריקנטי בפירושו לתורה שם כותב "אמרו רז"ל (ויקרא רבה לו, ד) אין צדקה ומשפט אלא ביעקב, שנאמר (תהלים צט, ד) משפט וצדקה ביעקב אתה עשית". הרי שהריקנטי בהסתמכו על המדרש סובר כי פסוק זה לא נאמר על כל בניו של אברהם, ובאמת ציוה אברהם רק את יצחק ויעקב ובניו אחריו לעשות צדקה ומשפט, ולאומות העולם אין לכך כל שייכות. ולדעתו יש גם סייעתא מהגמ' ביבמות הנ"ל המוכיחה את שלשת הסימנים המיוחדים את עם ישראל רחמנים בישינים וגומלי חסדים, מן הפסוק כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', הרי שפסוק זה נאמר ביחוד לישראל ולא לאומות העולם.

ב'. אף אם נאמר שציוה אברהם את כל בניו לעשות צדקה כלשון הפסוק, לא מתברר מה פירושה של המילה "צדקה" בלשון המקרא. המהרש"א (סנהדרין שם) כותב על דברי רש"י "צדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה", דמדברי רש"י משמע דצדקה בלשון הכתוב אינה צדקה אלא פשרה, והוא מחייב את הפירוש הזה באמרו דאם לא כן הדבר הרי היתה מצות צדקה משבע מצוות בני נח מה שאינו נראה, וכן אינו מופיע כנספר עם מצוות בני נח בגמרא ובפוסקים. אלא מסיים המהרש"א דלפי המסקנא דלא קחשיב רק קום עשה ניחא. ואף לפי סיום דבריו של המהרש"א בישוב ההוכחה מכך שלא נמנית מצות הצדקה בז' מצוות ב"נ כי איננה בקום ועשה, עם זאת בדברי רש"י נראה כי מן הפסוק הנאמר באברהם אין ראיה לצדקה כמתת לעניים אלא לפשרה בדיני ממונות. ועי' בספר משך חכמה (שם) שביאר על פי זה החילוק בין דיני אומות העולם שאצלם קודם הצדקה למשפט, היינו הפשרה לדין גמור, ככתוב בלשון הפסוק לעשות צדקה ומשפט, לבין ישראל שבהם יש לעשות משפט כלומר דין התורה, ורק היכן שאין דרך אחרת לעשות צדקה שהיא הפשרה ככתוב "משפט וצדקה ביעקב" (תהילים צט, ד), והוכיח זאת ממקראות רבים^{פד} בנ"ך.

ג. בספר "יד אליהו" לר"א מלובלין (סי' ל"ח) כתב דאין ללמוד מפסוק זה שמעיד הבורא על אברהם אבינו שנוהגת מצות צדקה בבני נח, כיון שלא כתוב כאן שכן ראוי לעשות כל אחד מבני נח, אלא זו היא מידת חסידותו של אברהם שבה זכה יותר מכל בני דורו שחינך את בניו אף לדבר שאינם מחויבים בו. אך דבריו דחוקים כי בודאי לא היה משבח הקב"ה את אברהם אבינו בדבר שאין ראוי לעשותו, וביחוד לפי מה שמתבאר בגמ' (ב"ב ד, א) שיתכן ויש בחינוך זה מכשלה לבניו עם ישראל, משום "ביבוש קצירה תשברנה"

^{פד} ראה: שמואל ב' (ח, טו), מלכים א' (י, ט), ישעיהו (כח, יז, לב, טז, לג, ה, נט, יד). ועוד.

ישיעה כו, יא). גם צ"ל דאין הלימוד ממעשיו של אברהם אבינו, אלא מלשון הפסוק "אשר יצוה" שציווי משמעו מצוה ולא מידת חסידות או הנהגה בלבד.

ד. מקרא שהביאו רבים מן הראשונים להוכיח כי בני נח נצטוו על הצדקה, הם דברי הנביא ביחזקאל (ט"ז, מז) "הלא זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם והשקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה". הרי שהיתה על אנשי סדום תביעה מדוע לא החזיקו ביד העני והאביון, על כרחך שמחויבים היו בדבר. אכן הרמב"ן (בראשית יט, ה) מבאר כי לא רק בשל עוון זה נענשו סדום, וז"ל "שהיו מכעיסים ומורדים בשלותם ובענוי האביונים, ועל דעת רבותינו היו בהם כל מדות רעות, אבל נגמר דינם על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון, כי היו תדירים באותו עון יותר מכולם, וגם כי כל העמים עושים צדקות עם ריעיהם ועם ענייהם, לא היה בכל הגוים כסדום לאכזריות". היינו שהתביעה על אנשי סדום היתה בהפיכת האכזריות והרוע לשיטה וחוק, ולא רק בשל אי החזקת יד העני. ואדרבה מלשון הרמב"ן שכל העמים עושים צדקות עם ריעיהם ועם ענייהם משמע שאין זה בתורת חיוב, אלא בתורת סדר אנושי, ועל כן מי שאינו עושה כן הרי הוא אכזר, ולא עובר עבירה או מבטל מצוה גרידא.

ניתן להסביר זאת על פי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"א ה"ז) שם משבח הרמב"ם את ההליכה בדרך הבינונית בכל דבר, והוא כותב המקור לדבר "הם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה, נקראת דרך זו דרך ה', והיא שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו". הרי שהרמב"ם למד את החיוב לכל בני אברהם אבינו ללכת בדרך הבינונית, הוי אומר שזה לדעתו מהדברים שמחויבים בהם בני נח, לא ללכת אל דרך קיצונית כאכזריות גם אם אין לחייבם מפסוק זה במצות צדקה, כמו שנראה דעתו בזה להלן מהלכות מלכים (פ"י ה"י). וכן כתב פסוק זה להדיא על עם ישראל בהלכות מתנות עניים (פ"י ה"א) "חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לצדיק זרע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה, ואין כסא ישראל מתכוונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני", הרי שבענין ההליכה בדרך האמצעית למד כן הרמב"ם מפסוק זה לכל זרעו של אברהם אבינו, אבל לגבי צדקה כמצוה כתב כן הרמב"ם שזוהי הדרך "לצדיק" מתוך זרעו של אברהם אבינו, היינו לישראל כמו שביאר בהמשך.

ה. אכן הרבינו בחיי (שם יח, כ) מצטט את חצי לשון הרמב"ן, אך מוסיף על דבריו "ואע"פ שלא נתנה תורה עדיין, הנה הצדקה מן המצות המושכלות, ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו, על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת, ועל כן איבדן הש"י לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים". ומדבריו נראה שהואיל והדבר כה פשוט מבחינה אנושית הרי הוא מצוה עליהם, וזה כדברי הר"נ גאון והנצי"ב שהבאנו לעיל, שכל דבר הפשוט מן השכל האנושי הופך לחיוב גמור ומצוה על בני נח. וכן נראה במדרש זוטא (שה"ש א, טו) "אילו היו בני דור המבול ואנשי סדום עושים צדקה

לא היו אבודים, וכן מפורש על סדום, אע"פ שהיו בידם כל העברות לא נחתם גזר דינם אלא על שלא רצו לתן צדקה, מה סדום יד עני ואביון לא החזיקה, אף אנשי דור המבול כן, לא הכירו מי שבראם ולא רצו לעשות צדקה, לפיכך אבדו מן העולם". היינו שהיתה בידם "עבירה" של אי קיום "מצות" צדקה כהבנת הרבינו בחיי, והמדרש מרחיב עוון זה אף על אנשי דור המבול.

ו. כמה מן האחרונים הביאו הוכחות ממעשים שונים המובאים בתנ"ך או בדברי רבותינו להכיח ענין זה. בספר קובץ שיעורים (ב"ב אות כ"ד) וכן בספר תשובה מיראה על הרמב"ם (הל' מלכים שם) הביאו דברי הכתוב בדניאל (ד, כד) "וחטאך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכה לשלותך". מכאן מוכיחים האחרונים דיש מצות צדקה בב"נ דאם לא היו מצווים בה מדוע היתה תביעה על נבוכדנצר שלא חנן את העניים. ואכן יש שמוכיחים מפסוק זה את ההיפך, שלולי היה חייב נבוכדנצר מן הדין בזה לא היתה כאן כל עצה של דניאל אלא ציווי התורה, אלא דניאל יעץ לנבוכדנצר לעשות דבר שאינו מחויב בו כדי להסיר מעליו את הגזירה הקשה. וכן נראה בגמ' (ב"ב ד, א) מפני מה נענש דניאל וכו' מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר, ואם היה מחויב בדבר אין כל חטא לדניאל בזה כיון שדניאל דרש מנבוכדנצר לעשות את מה שמצווה בו מן התורה. אך ראיתי בספר אורח משפט (ח"מ סי' א') שכתב דנראה שבוה נחלקו ב' תירוצי הגמ' התם על השאלה היאך השיא בבא בן בוטא עצה להורדוס לבנות את ביהמ"ק, דז"ל הגמ': "איבעית אימא שאני עבדא דאיחייב במצות, ואיבעית אימא שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני". היינו לפי התירוץ הראשון אלולי היה הורדוס גוי גמור ולא עבד לא היה חייב במצות צדקה, ורק משום שהיה עבד היה חייב במצוות, משא"כ אצל דניאל שהיה נבוכדנצר גוי גמור ולא היה מחויב במצות צדקה. ולתירוץ השני אכן היה חייב הורדוס בצדקה אף מצד ב"נ שבו גם אם לא היה היה עבד, ולכן לא היה לבבא בן בוטא להשיאו עצה זו לולי היה את השיקול של בנין בית המקדש שבלי הסכמת המלכות לא היה נבנה.

ז. עוד הוכחות הלכתיות נסיבתיות מצאנו בדברי האחרונים לכאן ולכאן. בספר כלי חמדה (פרשת וירא) בשם מאמר העיתים לרמ"ע מפאנו, וכן בגליוני הש"ס (סנהדרין נו, א) הביאו ראיה מכך שכתבו הראשונים (ראה אבודרהם ושו"ת הרשב"א סי' י"ח) טעמים שונים שאין מברכין על מצות צדקה, ולא כתבו שאין מברכים עליה כי אין מברכים על מצוות שבני נח מצווים בהם, כמו שכתבו התוס' במנחות (מב, א) דכל מצוה שקיימת בעכו"ם אין בה ברכה. ע"ש. אך כבר דחו ראיה זו שהרבה ראשונים נחלקו על עצם היסוד שאין מברכין על מצוה שחייבין בה בני נח, וחלקם כתבו להדיא שמברכין עליהם כמו הרוקח (סי' שס"ו) שמנה צדקה בתוכם וכן רבים, ועל כן ניחא להו לתרץ תירוץ שמתיישב אליבא דכו"ע.

ח. ראיה נוספת הביא הכלי חמדה שם, דהרי למדנו בכמה מקומות בש"ס דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועל כן פטור מליתן פרוטה לעני לדברי ר' יוסף. ואם היא מצוה שחייבים בה בני נח לא היה נפטר ממנה כשעוסק במצוה, שהרי כל הלימוד לפטרו כשעוסק

במצוה ממצוה אחרת נלמד מפטור בק"ש ומולכתך בדרך (ראה סוכה כה, א) והוא דין בישראל ולא בבני נח. בספר שו"ת בן פורת לר"י ענגיל (סי' ג') הסכים גם הוא לראיה זו, אלא שכתב לחלק בין צדקה לגמילות חסד, דהא דפרוטה דר"י בעוסק במצוה הוא אף בהלוואה או השאלת חפץ הנכלל במצות גמילות חסדים המיוחדת לישראל בדוקא, ורק צדקה לעני למזון נחשבת צדקה שאפשר לחייבה בב"נ וממנה באמת יפטר לדעה זו.

ט. הערה נוספת מעיר הראי"ק בשו"ת "דעת כהן" (השמטות ליו"ד סי' רל"ב) דאם אכן איכא מצות צדקה בבן נח מדוע אין כופין אותם לקיימה עכ"פ לענייהם הם, כמו שכתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ח ה"י) שנצטווה משה מפי הגבורה שנכוף כל העמים לקיים מצוות בני נח. ואפשר לומר דאה"נ כל מצות הכפיה של בני נח על מצוותיהם היא שלא לעבור על מה שהוזהרו עליו, אבל אין חיוב לכופם לקיים את העשיין שנצטוו לעשותם, ואף מה שנצטוו על הדינין אינו אלא כדי שלא יבואו לגזל ועושק אך אינו מצוה חיובית כשלעצמה, אבל באמת היכן שיגיעו העמים להשחתה כסדום ובנותיה במידות אכזריות יהיו ישראל כשתהיה ידם תקיפה מחויבים לכופם לימנע מזה.

י. ולענין הלכה בזה דייקו רבים את דברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"י ה"י) "בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו, ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא ניזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו, אבל העכו"ם שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם". ומשמע מדבריו שרק אם נתן מקבלין ממנו אבל אינו מחויב בה. אכן ברוקח (סי' שס"ו) מנה הצדקה בין המצוות שחייבים בהם האומות. ויש שכתבו שהדבר שנוי במחלוקת בחז"ל, דבשה"ש רבה (פ"ה) איתא "במרה שמשם נצטוו ונצטיינו בכל המצות וצדקות ומעשים טובים", ומשמע שבהיותינו בני נח לא היינו חייבים במצוה זו, מצד שני בבלי ב"ב הנ"ל נראה בכל אופן לתירוץ שני של הגמ' דהיה חובה לנבוכדנצר ליתן צדקה או להורדוס לולי היה עבד החייב ממילא במצוות כאשה.

יא. והנה בגמרא בבא בתרא (שם) איתא דאין מקבלין צדקה מעובדי כוכבים לעניי ישראל בשאין חשש של שלום מלכות, משום הכתוב "ביבוש קצירה תשברנה", וביארו המפרשים שכשתכלה לחלוחית של מצוה מן הגויים יכלה כוחם וזכויותיהם ולא יוכלו להתנכל לישראל. והנה הט"ז (יו"ד רנ"ד סק"ב) הביא דעת הדרישה דליחיד מותר ליקח מהם כיון שהוא נהנה מהם, אך לגבאי צדקה שאין לו הנאה אלא לאחרים אסור לקחת צדקה מן הגויים. והקשה הט"ז: "והוא תמוה דהיאך נתיר לו ליחיד להאריך הגלות בשביל הנאתו". ומיישב הט"ז: "ונראה לי שאין שייך ביבוש קצירה אלא כשהעובד כוכבים מכוין דוקא לעניי ישראל, ובזה מייקר שם ישראל, בזה יש זכות גדול משא"כ ברישא שהעובד כוכבים אין כוונתו דוקא על ישראל אלא הוא מצד טבעו רחמן על כל הפושט יד, אין זה זכות גדול ולית ביה משום ביבוש קצירה, כן נ"ל עיקר".

ומדברי הט"ז נוכל ללמוד חילוק בדיני צדקה, דאפשר דכו"ע מודו דיש מצות צדקה על הגויים להושיע את האומללים מכח הרחמנות שבליבם, וכמו שכתבו ר"נ הרבינו בחיי והנצי"ב, אי נתינת צדקה במצב זה תחשב לגוי לעבירה שיענש עליה. אך מצות צדקה

הראויה לשכר כשכר מצוה אין לו במקרה זה, אלא כשיתן צדקה כי ציוה הבורא לתיתה, וצדקה זו לא ציוה הבורא רק מצד הנותן אלא גם מצד המקבל שיהיה עני הגון, וזה אינו אלא בעניי ישראל. ועל כן כשנותן הגוי צדקה לעניי ישראל הוא נותנה כדי לזכות במצות צדקה שיש בה שכר ולא רק מניעת עונש, ועל זה נאמר ביבוש קצירה תישברנה כי בזה לכו"ע אינו מחויב ואם יעשה מצוה זו יזכה בה כמידת חסידות.

ולפי"ז יובן מדוע כתב הרמב"ם שמקבלין מבן נח את הצדקה שלו כדי שלא יחשב עובר עבירה על טבעו האנושי הרחמן שבזה הוא מחויב כמצוות בני נח, אך בעובד עבודה זרה לא ניתן אותה לעניי ישראל כדי לא לזכותו במצות צדקה אלא רק להצילו מן העונש שלא יהיה עובר עבירה שבזה הוא מחויב ואף אנו מצווין לכפותו על זה ובודאי שאין לנו רשות למנעו מזה כנ"ל.

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

עירוב תבשילין של אברהם אבינו

וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֵי מִמְרָא וְהוּא יוֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל בַּיּוֹם הַיּוֹם (יח, א)

ידוע ומפורסם מאמרם של רבותינו זכרונם לברכה בגמרא (יומא כח:): "אמר רבא ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר 'תורותי', אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה". קולמוסים רבים נשתברו לבאר את עומק דברי חז"ל שהדגישו מצוה־דרבנן זו משאר מצוות, וביאורים רבים נאמרו על כך בנגלה ובנסתר.

מעניין להביא כאן את דברי השל"ה הקדוש במסכת סוכה הכותב על מצוה זו – "עירוב תבשילין ראיתי הרבה המונים לוקחין פת, ולוקחין בשר עצם אחד שפל ומשופל. בודאי לענין דינא יוצאים, אבל חביבה מצוה בשעתה. ואל תהי מצוה זו קלה בעיניך, ולא לחנם אמרו רבותינו ז"ל שקיים אברהם מצות עירוב תבשילין. ובספר יוחסין כתוב סוד בדבר זה".

נבוא לבאר באופן מחודש את דברי הגמרא הנזכרים. לשם כך נדון בדברי הגמרא במסכת פסחים (מו:): בנוגע לעירוב תבשילין. בגמרא שם מובאים שתי שיטות בענין העירוב איך ולמה הוא מועיל, לדעה אחת צרכי שבת נעשין ביום טוב מן התורה, ואין שום מניעה מלבשל ביום טוב לצורך שבת גם אם אין בכך צורך יום טוב. לפי דעה זו למרות שהיה מותר לבשל, אסרוהו חכמים כדי שלא ישכח לתקן מנה לשבת ולא התירו את הבישול ביום טוב אלא על ידי עירוב תבשילין.

ברם לדעה אחרת בגמרא שם, אסור מן התורה לבשל ביום טוב לצורך שבת, כי לא הותר אוכל נפש אלא לצורך יום טוב. איך מותר לפי דעה זו לסמוך על העירוב שאינו אלא תקנת חכמים? בגמרא שם מבואר כי לדעה זו ישנה סברא מיוחדת והיא 'הואיל ואי מיקלעי אורחים', וכלומר שככל שיש שהות ביום טוב להאכיל מן המאכלים המתבשלים לאורחים, אין לאסור את הבישול ביום טוב לצורך שבת מכיון שהוא יכול לשמש גם לצורך יום טוב (ברם לדעה האחרת כל שסיים אדם את סעודתו ואינו רוצה לאכול עוד, ולא הזמין אורחים בפירוש לבא אליו, אין שום היתר לבשל על סמך סברא זו).

בפוסקים דנו בשאלות שונות לאור דברי גמרא אלו. כגון למשל כאשר מבשל אדם סמוך מאד לשבת כאשר אין שהות להאכיל לאורחים בו ביום, שלכאורה לפי הדעה שההיתר מתבסס על 'הואיל' אין כאן את ההיתר. ואכן כתבו הפוסקים כי יש להזהר לבשל את המאכלים זמן מה לפני בוא השבת שיהיו המאכלים ראויים להאכל מבעוד יום (כמו כן דנו בפוסקים לגבי אדם הנמצא במקום שאין שום אפשרות שיבואו שם אורחים, אם מותר לו לסמוך על עירובי תבשילין).

בעצם היום הזה - יום רביעי

עתה נשוב לדברי פרשתנו. בתחילת הפרשה מוזכר המעשה עם אברהם אבינו עם שלשת המלאכים. מתי אירע מעשה זה? ישנן כמה שיטות במדרשי חז"ל, אך השיטה הרווחת היא כי היה זה בחג הפסח, כאשר לכן הכין אברהם אבינו למלאכים 'עוגות' הם מצות.

עוד מבואר בחז"ל (והדברים מובאים ברש"י על אתר) כי מעשה זה היה ביום השלישי למילתו של אברהם אבינו. שכן מילתו של אברהם היתה ב"ג בניסן, כך שבט"ו ניסן בחג הפסח היה זה שלישי למילתו.

דבר מעניין מובא בספר צרור המור (לרבי אברהם סבע, מגדולי המקובלים), כי בכל מקום בו מוזכר בתורה הביטוי "בעצם היום הזה", הכוונה ליום רביעי בשבת. שכן 'יום' משמעותו גם 'שמש', כמו שדרשו חז"ל על הפסוק 'שנים ליום עולה תמיד' כי יש לשחוט את התמיד מול קרני החמה במזרח או במערב. 'בעצם היום הזה' היינו ביום בו השמש מאירה במלוא העוצמה, הוא יום רביעי בשבת שנתלו בו המאורות ולפיכך החמה מתעצמת בו תמיד להאיר ולחמם יותר משאר ימים.

כך הם דבריו הברורים על הפסוק (בראשית ז יג) 'בעצם היום הזה בא נח' – "ואמר בעצם היום הזה בא נח, ולא אמר ביום הזה כמו שאמר למעלה, להורות לנו יום הכניסה שהיה ביום רביעי. ומכאן נראה שהוציאו דין התלמוד באומרם (שבת יט.) אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים לפני השבת, ולכן אמר בכאן בעצם היום הזה, שפירושו בעיצומו של יום, ואיזהו יום שהשמש הוא יותר חזק משאר הימים הוא יום רביעי שבו נתלו המאורות ואז החמה בחזקתה, לפי שאז הוא כחתן יוצא מחופתו אחר שבו ביום האיר וזרח. ולכן נח נכנס ביום רביעי בענין שיהיה שלשה ימים לפני השבת וביום השביעי שבת וינפש, לפי שכשאדם נכנס בספינה כל שלשה ימים הראשונים דעתו מטורפת ומשובשת עליו. ולכן אמר בכאן בעצם היום הזה, שפירושו בעיצומו של יום רביעי".

לפי דבריו הברורים של בעל הצרור המור נמצינו למדים כי היום בו נימול אברהם, שנאמר בו 'בעצם היום הזה נימול אברהם' היה זה ביום רביעי בשבת.

לפי מה שהתבאר למעלה היה חג הפסח שלישי למילתו של אברהם אבינו. אם היה יום המילה ביום רביעי, הרי שחל להיות חג הפסח ביום ששי בשבת (קביעות אשר לא תיתכן לפי הלוח שלנו, לפי הכלל כי לא בד"ו פסח, אך בימים הקדמונים יכלו לחול גם קביעות כאלו מכיון שלא היה אז קבוע הלוח שלנו אלא קידשו על פי הראיה).

אם חל חג הפסח בערב שבת, הרי יש להניח עירוב תבשילין בערב פסח. אברהם אבינו כפי מה שנאמר בגמרא הניח עירוב תבשילין, וכמובן שגם בערב יום טוב זה לא נמנע ממצוה גדולה זו.

אך דא עקא; מכיון שכל ההיתר של עירוב תבשילין מתבסס על הסברא של 'הואיל' הנזכרת למעלה (אשר אנו חוששים להלכה לשיטה זו וכאמור), הרי שעתה נעקר הכל מעיקרו. ביום כזה אשר הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה אין מי שילך בדרכים, ורחוק

מהסברא שיבואו אורחים. לא ניתן לסמוך אפוא על כך שיבואו אורחים כדי לבשל בשבת, ונמצא שהמצוה היקרה של עירוב תבשילין נעקרה ממקומה אחר שלא ניתן לבשל על ידיה.

מעתה מובנת כמיהתו הגדולה של אברהם אבינו לאורח ביום זה הוא השלישי למילה. לא רק מצוות הכנסת אורחים יש כאן, אלא גם מצוות עירוב תבשילין! שכן בלא האורחים יתבטל כל ההיתר של עירוב תבשילין וכאמור. משכך ישב אברהם אבינו על הפתח כחום היום, למרות שהיה זה שלישי למילה בו מתגבר החולי, הכל כדי למצוא אורח כדי שיוכל כעת לבשל לכבוד שבת על סמך עירובו.

אכן לא לחינם הדגישו חכמים מצוה גדולה זו, כי אכן כאן רואים אנו את טרחתו הגדולה של אברהם אבינו על מצות עירוב תבשילין!

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

עקדת יצחק - לך לך מארצך

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹקִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:
וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּזְרֵיחַ וְהַעֲלֵהוּ
שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הֶהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ (כב, א-ב)

במדרש (רבה לט, מ) אמר רבי לוי ב' פעמים אמר הקב"ה לאברהם 'לך לך'. בפרשתנו כתוב "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המזרח והעלהו שם לעולה". ובפרשה הקודמת כתוב "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך". ואין אנו יודעים איזה מהם חביבה אם השניה אם הראשונה. וממה שכתוב "אל ארץ המזרח". מוכח שהשניה חביבה מן הראשונה. כיוון שההליכה השניה הייתה לארץ המזרח שהיא המקום המקודש ביותר לעם ישראל. (ויש שפירשו שבפעם הראשונה הקב"ה לא אמר לו להיכן ללכת, ובשניה פירש לו).

ודברי המדרש צריכים ביאור שלכאורה מה יש להסתפק איזה ניסיון יותר חביב לפני הקב"ה, שהרי איך יתכן להשוות את הקושי שהיה לאברהם אבינו לעקוד את בנו יחידו, לעומת הקושי שהיה לו לעזוב את בית אביו.

וביאר בספר 'נתיבות שלום' שבחיי האדם יש ב' סוגי ניסיונות, יש את המלחמה התמידית להתגבר על טבעי האדם כמידת העצלות ותאוות האכילה וכו' שזה מלווה את האדם בכל יום ובכל שעה. ויש ניסיונות שהם גדולים וקשים שהם מעל לטבע האדם, אבל אינם באים בתדירות גבוהה, וגם הם לזמנים קצרים יותר. ולפי"ז יש לבאר דברי המדרש שבאמת הקושי שהיה בעקדה הוא עצום ובלתי ניתן להשוואה לניסיונות אחרים, אבל מאידך היה זה ניסיון חד פעמי ולזמן קצר. אבל הקושי לעזוב את 'בית אבא'. הוא ניסיון לאורך זמן, ומשליך על הרבה תחומים. ולזה הסתפק המדרש מה היה חביב יותר לפני הקב"ה, כיון שניסיון חד פעמי גדול ככול שיהיה, הרבה אנשים מסוגלים לעמוד, אבל בניסיונות 'הקטנים' והיום יומיים נכשלים הם. וכדברי הגמ' (כתובות לג:): שאם היו מצערים בייסורים את חנניה משאל ועזריה יתכן והיו עובדים לצלם. כי לפעמים יותר קל למסור נפש מאשר להתמודד עם ניסיונות של ייסורים.

ומסיק המדרש שהניסיון של העקדה חביב יותר, ואף שניסיונות 'קטנים' לאורך זמן יתכן שיש בהם קושי יותר גדול. משום שבניסיון העקדה מונח השורש לעמוד גם בניסיונות 'קטנים'. וכמו שכתב בספר חסידים (קע"ג) שבכל ניסיון שבא לאדם יחשוב לעצמו שאם היו גוזרים עליו שמד היה מוכן להיהרג על קידוש השם ולוותר על כל הנאות החיים לגמרי, כל שכן שיהא מוכן לוותר על הנאה של רגע.

ואכן מיד אחרי העקדה כתוב: "וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדו אל באר שבע, וישב אברהם בבאר שבע". ואמרו חז"ל ויצחק להיכן הלך? אברהם שלחו ללמוד תורה אצל שם ועבר. וביאור הענין בדרך הטבע אחרי ניסיון קשה יש 'נפילת מתח' ואדם רוצה לנוח ממה שעבר עליו, והיצר נותן הרגשה לאדם שמותר לו לוותר לעצמו, [או לחילופין הוא מתמלא בגאווה ומחשיב את עצמו ומאבד את דעתו מחמת זה]. ואילו אברהם אבינו ממשיך בדרכו כימים ימימה, ולא נח לרגע. ובפרט שמיד אחרי העקדה שרה אימנו נפטרה, והיה זה ניסיון בתוך ניסיון, שאברהם לא יתחרט על מה שעקד את יצחק, וממילא היה זה ניסיון מתמשך לחיי היום יום, ולא רק ניסיון ריגעי.

ובדרך נוספת יש לבאר: שבוודאי שכלפי 'מעשה העקדה' של יצחק על גבי המזבח, היה זה הניסיון גדול וחיביב יותר. וכל הספק של המדרש מה היה יותר חיביב לפני הקב"ה זה רק כלפי 'ההליכה'. כיון שעצם ההליכה להר המוריה לצורך עקידה לא היה הניסיון בעצמו אלא רק 'מכשיר מצווה'. ואילו ההליכה מארץ אבותיו הייתה המצווה בעצמה.

ומסקנת המדרש שמכל מקום גם כלפי 'ההליכה' ניסיון העקידה עדיף, היות שבהליכה מארץ אבותיו הקב"ה הבטיח לאברהם שיהיה זה לטובתו ולהנאתו, [ואף שאברהם כיון לשם שמים, מכל מקום לא היה לו קושי בהליכה עצמה, אלא רק בתוצאה שיבוא על ידי זה שיתנתק מבית אביו]. אבל בהליכה לצורך העקדה בכל פסיעה היה לאברהם צורך לכבוש את רחמיו לכבוד רצון ה', ולכך אע"פ שהיה זה רק 'מכשיר מצווה'. מכל מקום בגלל שהיה זה הפך רצונו והנהגתו של אאע"ה היה זה חיביב יותר לפני הקב"ה.

ומה תאמו בזה דברי רבינו הגר"א זיע"א, דהנה אמר חז"ל "ויקח בידו את האש ואת המאכלת" שנקראת 'מאכלת' על שם שישראל אוכלים מתן שכרה. וקשה הלא אמרו חז"ל שכר מצוות בהאי עלמא ליכא (קידושין מ:). וביאר הגר"א שבאמת על המצווה עצמה אי אפשר לשלם בעולם הזה, אבל על הזריזות והכנות למצווה יש שכר בעולם הזה. ולכך התורה מספרת על כל ההכנות והזריזות שעשה אאע"ה לקיים מצות העקידה. השכים בבוקר, חבש בעצמו את חמורו, ובקע עצי עולה וכו' להודיענו כי מכל זאת אנחנו אוכלים בעולם הזה. אבל עיקר המצווה שעשה אברהם אבינו ע"ה ביום השלישי נשאר לנו לעתיד לבוא. ובוזר ביאר את הפסוק "יחינו מימים, ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו". (הושע ו, ב). כלומר שכל מה שאנחנו אוכלים בעולם הזה הוא בשכר שני ימים הראשונים שהלך אברהם לצורך העקדה. אבל מה שעשה ביום השלישי דהוא עיקר מצות העקידה על ידי זה יקימנו לעתיד לבא ונחיה לפניו.

❖ בספר נתיבי ישורון כתב לבאר כוונת המדרש: שהספק הוא לגבי אברהם איזה הליכה הייתה חיביבה בשבילו, האם מה שהקב"ה הבטיחו שמה שיצא מארץ אביו לטובתו ולהנאתו או ההליכה לעקוד את בנו, ומסקנת המדרש שההליכה לעקדה הייתה חיביבה לפניו יותר.

שהנה איתא בגמ' במות (סד). איתא שיצחק היה עקר. ובאחרונים ביארו גמ' זו עפ"י מש"כ בזוה"ק שעד העקידה הייתה ליצחק נשמה משורש נקבה, ולאחר שפרחה נשמתו

בעקידה קיבל נשמה חדשה משורש זכר. ולפיכך עד העקידה יצחק היה עקר ורק אחרי העקידה יכל ללדת. ולכך הניסיון של העקידה חביב לפני אברהם יותר ממה שהקב"ה הטיב לו בהליכתו מארץ אבותיו.

ובזה ביאר החיד"א (חומת אנך דברי הימים א, א) לשון הפסוק: "למה זה צחקה שרה וכו' למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן". שהקב"ה אומר לאברהם שבגלל שצחקה שרה באה ליצחק נשמה מסטרא דנוקבא. אבל שוב אשוב אליך למועד הינו העקדה אשוב אליך שיהיה נשמה מסטרא דידך דדכורא אך כעת חיה ולשרה בן מסטרא דנוקבא.

ובפני דוד (וירא) הוסיף החיד"א שבעת העקידה פרחו נשמתו של יצחק ונכנסה באיל ואברהם הקריבו ולפי"ז נמצא שבאמת יצחק עצמו הוקרב כיון שנשמתו הייתה בתוך דהאיל שנשחט ונקרב.

ובשם משמואל (חיי שרה) ביאר בזה לשונות הפסוקים שמצד אחד הקב"ה אומר לאברהם "נתתי ממנה לך בן" ומאידך המלאך אמר לאברהם "והנה בן לשרה אשתך". כי באמת ב' הנבואות יתקיימו כי עד העקידה היה בסטרא דנוקבא, ואח"כ פרחו נשמתו ובאה לו מסטרא דדכורא

ועפי"ז ביאר המהר"ל צינץ (מלא העומר) מש"כ בעל הטורים עה"פ "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה.. לו לאשה". (כה, כ). וז"ל: בקחתו. ב' במסורה. בקחתו את רבקה. ואידך גבי ירמיה "בקחתו אתו והוא אסור באזיקים". (ירמיה מ א). מה קחתו דהתם אסור, אף הכא אסור. ללמד שאף יצחק עקור היה (יבמות סד.). ולכאורה מה הקשר בין שני הפסוקים. ולפי דברי הזוהר שע"י העקדה זכה יצחק להביא ילדים, מבואר שבזכות בקחתו אותו והוא אסור באזיקים בשעת העקידה זכה לבקחתו את רבקה].

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

איך הצליח אבי הבן, שהגרי"ז סגל זצוק"ל יבטיח לו עוד בן זכר?

וַיָּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלֶינִי מִמְּרָא וְגו' (יח, א) וברש"י: באלוני ממרא - הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו.

כולנו נהנים מביאור מחודש. נבוא ונשמע שתי ביאורים מחודשים בדברי רש"י הנ"ל, כי הרי הרבה קולמוסים נשברו והרבה דיו נשפך לבאר למה הוצרך אברהם אבינו ליקח עצה מממרא? וכבר הקשו הראשונים (ע' דעת זקנים בעלי התוס' ועוד) כי הרי נצטווה היה אברהם אבינו מפי הבורא כל עולמים בנבואה למול עצמו, ולא יזה צורך היה לו להתיעץ עם ממרא?!

ביאור מחודש מהקדושת יו"ט

דברים נפלאים מצינו במנחת יצחק (במהדורא ישנה בשו"ת אחרי ח"ג וח"ד, ובמנחת יצחק עה"ת פ' וירא) שמביא מספר קדושת יו"ט עפ"י דרוש עפי"מ דאיתא ברא"ש (פ"ק דפסחים) בשם הריב"א, דמה שחלקו במטבע הברכות יש מהם שתקנו בעל, ויש מהם שתקנו בלמ"ד, דמצוה שהוא עצמו צריך לעשותה, צריך לברך בלמ"ד, ומצוה שאפשר לעשות ע"י שליח, מברך בעל, ע"כ מברכים על המילה ולא למול, דלמול משמע דלא סגי דלאו איהו מהיל עיי"ש. וידוע חקירת הפרשת דרכים, אם אברהם אבינו יצא מכלל בן נח אפילו להקל, ואם נאמר דלא יצא להקל, לא היה יכול לעשות שליח למול, דאין שליחות לבן נח כמבואר בקידושין (דף מ"א), ואף בן נח לא יכול לעשות שליח לשיטת הירושלמי שהביאו המל"מ (פ"ב מהלכ' שלוחין) והמג"א (סי' תמ"ה) ודלא כתשובת משאת בנימין (סי' צ"ז), ואם כן היה צריך לברך "למול" בלמ"ד ולא "על המילה", וזה היה ספיקותו של אברהם אבינו, מחמת שהקטין עצמו מאד כאומרו "אנכי עפר ואפר", לא היה מחזיק טיבותא לנפשיה לומר דיש לו דין ישראל לגמרי, אבל ממרא שידע גודל מעלת אברהם, פשט לו דיש לו דין ישראל לגמרי. וזה שפי' רש"י שנתן לו עצה "על המילה" היינו לברך "על המילה" ולא "למול" בלמ"ד עכת"ד ודפח"ח.

תוספת המנחת יצחק בנוסח הברכה

ומוסיף שם המנחת יצחק, עוד טעם לברך "על המילה" ולא "למול" עפמש"כ האור החיים הק' (פ' תזריע) בשם ספר התיקונים כי שלשה מדריגות יש בבחינת מצוה זו של מילה, ומדריגה המעולה שבכולן היא מילת בניהם של צדיקים בני א-ל-חי, אשר במילה זו יש להם גילוי שמו יתברך בבשר קודש, ע"ש. ומביא מפרקי דר"א (פרק יט) בשמו ית' וכו' עכ"ד והנה בפרקי דר"א פרק י"ט איתא עדות ברית מילה בעשרה, ובהגהות שם כתב די"ל ענין עדות במילה לפמ"ש בליקוטי תורה (מהאריז"ל) כוונת המילה לגילוי שם י"ק

עיי"ש, ושם זה עדות כמ"ש שבטי י"ק עדות לישראל, סהדותא דא"א עכ"ל. וי"ל דזה מרומזו בתיבת "מילה", "מל י-ה", דהוא מגלה בזה שם י"ק, ואם היו מברכים "למול", לא היה מרומז בזה כנ"ל. ובזה י"ל הכוונה וירא אליו ד' באלני ממרא, דממרא נתן לו עצה לברך "על המילה" שנרמז בזה גילוי שמו ית', שוה וירא אליו ד' וק"ל. עכ"ד דברי הרב, מכאן ואילך דברי התלמיד.. דאולי יש להוסיף כי מכיון שהיה לו לאברהם אבינו דין ישראל זכה לגילוי כזה "כחום היום", כפי מש"כ רש"י פ' בלק (כ"ב, ח') שרודה"ק שורה על אומות העולם דייקא בלילה, והיינו המשך הפסוק, "וירא אליו ה' באלני ממרא.. פחם היום" שזכה אברהם אבינו להתגלות כזה, לאחר שממרא נתן לו ההוראה שיש לו דין ישראל לגמרי, "כחום היום" דייקא ביום ולא בלילה.

עוד ביאור מחודש בדברי רש"י

ולחיבת הקודש – נעתיק עוד ביאור בדברי רש"י – ממשנתו של החזקוני בקיצור, וביתר אריכות בספר ברית אברהם (מהמגיד מזאלאזיץ זי"ע, תלמיד מובהק מהמגיד מזלאטשוב זי"ע). והוא, "שנתן לו עצה" היינו מין עצה במסכת שבת (דף ע"ו. עצה כמלא פי גמל), והוא נתן לו שיעשה ממנו איזו רפואה, ויתן על המילה, כדי שיתרפא מהר!"

מי יתכבד בסנדקאות?

בהאי שעתא, הזמן גרמא לספר עובדא נפלא ונורא שאירע בעת כיבוד סנדקאות שהיה עם המנחת יצחק – סיפור שהנני מכיר באופן אישי, ואף הראיתי שורות אלו לבעל המעשה, ועבר עליהם ואישרם, באופן שהפרטים מדויקים מאד, וקוראים הסיפור בבחינת "כלי ראשון". בעל המעשה הוא מישוהו שהיה מהמקורבים אצל הגרייז סגל זצוק"ל המכונה בשם ה"מאנשעסטער ראש ישיבה" שרבבי אלפי ישראל נהנים מדי יום ביומו מהלוח שיסד ללמוד שתי הלכות בכל יום מספר חפץ חיים. ויהי היום ונולד בן זכר, וביקש מרבו, הראש ישיבה, להתכבד בסנדקאות, וקיבל. אולם לפני היום השמיני, הפוסק הדור המנחת יצחק הרה"ג ר' יצחק יעקב ווייס זצוק"ל, חזר למאנשעסטער לביקור, ורצונו של הראש ישיבה היתה לכבד המנחת יצחק בסנדקאות. מגודל הקירוב, ורצונו העז שדייקא רבו הראש ישיבה יהיה הסנדק, ביקש עוד פעם ממנו שאולי בכל זאת יסכים לקבל סנדקאות.. וענה לו הגרייז "ניין ניין.. לכבד המנחת יצחק!". וסיפר בעל המעשה שליט"א שהשי"ת חנן לו דעת לענות – כאמור, מגודל הקירוב.. – שאמנם עתה יכבד המנחת יצחק בסנדקאות "בתנאי" שיבטיח לו הראש ישיבה שיקח ממנו עוד סנדקאות... (כאומר לו, שיהיה לו עוד בן זכר..). הראש ישיבה השתומם כשעה חדא מתוך מחשבה, ושוב פתח וענה, "בסדר, הוא ברכה עבורך, והוא ברכה עבורי!" ושוב הוסיף מעצמו "אבל אל תצטרכו לחכות כל כך כמו בפעם אחרונה..". (היה הפסק של כארבע וחצי שנים מאז שנולד לו בן). כמובן, צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ונולד בן זכר לאחר כשנתיים ימים, והתכבד הראש ישיבה עם סנדקאות!

המעשה כאמור הוא "נורא ונפלא", כי הראש ישיבה היה נוהר מאד על כל דיבור ודיבור, וברם זכור אותו איש לטוב על שזכה לזכות את ישראל בלימוד הספר חפץ חיים, וכל מה

שנמשך מזהירות הדיבור, וכידוע לכל אלו שזכו להכירו באופן אישי, עד כמה היתה נאה דורש ונאה מקיים למהדרין מן המהדרין. לא דיבר מאומה במשך כל שבת קודש (חוץ מתורה ותפלה ואמירת "גוט שבת" כמובן), וכמו כן מראש חודש אלול עד יום הקודש, ועד בכלל, היה מתענה בתענית דיבור – וידע היטיב אשר בעל המעשה שליט"א סומך על הבטחתו ליקח סנדק אחר, ובכל זאת היה ברור כשמש אצלו שיש בכוחו להבטיח ילד, שיהיה בן זכר, ושיהיה בחיים ושיהיה בבריות גופא להיות הסנדק. ממש נורא להמתבונן עד כמה ידע גודל מדרגתו וכוחו בבירור!

גודל כח הסנדק

ומענין לענין, יש לציין לזה שמצינו בספה"ק אודות גודל מעלת הסנדק, דברים מפורשים בלבוש (הלכ' מילה רס"ד, א') וז"ל "ויש לאדם להדר ולחזור אחר מוהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק, שיכוונו במילתו כוונה מובחרת ומעולה, ויגרום שגם הולד יהיה כמותם". וע"ע בפלא יועץ (ערך מילה) "יבחר לו לסנדק איש טוב, כי זה מועיל לנפש הילד להמשיך עליו קדושה ולב טהור ורוח נכון", (וע"ש בהמשך שמוסיף שיש מעלה מיוחדת אם אבי הבן יוכל להיות הסנדק שהוא כמזבח להקריב בנו לקרבן ונרצה לו לכפר עליו). כמובן, מנהג ישראל תורה שאבי הבן מכבד אביו וחמיו, ויש מצדיקי הדור שנמנעים מלהתכבד בסנדקאות לפני שהזקנים משני הצדדים כבר זכו בה, ויש לציין לזה דברי המדרש (פ' ראה) "אמר הקב"ה אין אדם שומע לי ומפסיד!" וכאשר עושים רצונו יתברך לכבד אלו שמחוייבים לכבד, אי אפשר להפסיד מזה..

גודל אחריות הסנדק

ויש לצרף לזה תוספת דברים בגודל אחריות וכח הסנדק שמצינו בכמה ספרים, ואעתיקם דייקא מספר "עושין בשמחה" ח"א (עמודים שנ"ח-שנ"ט) מגודל הכרתי הטוב עד כמה שנהנתי מספריו המיוחדים בהכנה לפני שזכיתי בס"ד להכניס בני בבריתו של אברהם אבינו. ואלו דבריו "ושמעתי כמה פעמים מפ"ק כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן מטאלנא זי"ע, שהיה מספר על זקנו הקדוש חכימאי דיהודאי הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע, אשר היה מדבר בלישנא דחכמתא והיה ממטין בדבריו ענינים גבוהים ונשגבים. פעם בא לפניו יהודי אחד, ואמר לו, שהרבי היה הסנדק שלו בעת שנכנס לברית. הנביא הרה"ק רבי דוד"ל טאלנער זי"ע את עיניו, ואמר בפליאה, "איני יודע כיצד היה בכחי להחזיק אותך בעת הברית? אלא שמובא בגמרא (יומא דף כ"ב ב') "כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרא סייעיה", ופירש"י "כמה סמוך ומובטח, ואין צריך לחלות ולדאוג מכל רעה, מי שהקדוש ברוך הוא בעזרו". כי האדם לפעמים בשעת מעשה אינו יודע עד כמה הקב"ה עוזרו במעשה שהוא עושה, ורק לאחר מכן יכול הוא לראות את יד ה' שסייע לו באותו זמן. וכן כאן, רק עתה אני רואה כמה סייעתא דשמיא היה לי באותה שעה שהתכבדתי בסנדקאות שלך". וחשבו השומעים שאמר זאת באופן של מילתא דבדיחותא, כאילו התינוק היה אדם גדול כל כך בעת הברית (-ולכן היה מתמה איך הצליח להחזיקו..)

אבל ידוע שהרה"ק רבי דור מטאלנא זי"ע, העיד על עצמו שמעולם לא אמר "מילתא דבדיחותא" [א ווערטיל], ובכל דיבור שלו היו נסתרים וטמונים לימודים עמוקים. והיה רגיל נכדו כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן מטאלנא זי"ע לבאר, על פי מאמר צדיקים זי"ע, שהסנדק מחזיק את הילד על ידיו במשך כל ימי חייו, והיינו שמוטל על הסנדק לפעול עבורו טובות ברוחניות ובגשמיות כל ימיו, ועל זה כיון הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע באומרו שהיה נצרך לסייעתא דשמיא להחזיקו בעת הסנדקאות, כי בזה מונח ונכלל אחריות גדולה לישא את הילד על כתפיו, ולפעול עבורו כל ימי חייו להצליח בכל דרכיו.

וממשיך שם - ומעשה היה בבחור אחד ממקורבי כ"ק מרן אדמו"ר מטאלנא זי"ע, שהיה לו קשיים בלימוד התורה"ק ועבודת השי"ת, ונסע כ"ק מרן אדמו"ר מטאלנא זי"ע אל ש"ב כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן מראחמסטרילבא זי"ע, אשר היה הסנדק שלו, וסיפר לו את העובדא הנ"ל מזקנו הרה"ק רבי דוד"ל מטאלנער זי"ע, כמבקש ואומר שיסייע להנער בעבודת ה'. ונענה כ"ק מרן אדמו"ר מראחמסטרילבא זי"ע "איך טראג איהם נאך אלץ", (עדיין אני נושא אותו). ומיד נחה דעתו של כ"ק מרן אדמו"ר מטאלנא זי"ע, באומרו שאם כך הוא, בודאי יפעל עבורו לחזקו ולסייעו בעבודת השי"ת. ואכן פעלו תפלותיו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן מראחמסטרילבא עבור הבחור הנ"ל. עכ"ד.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

מה השיכות בין מה שאברהם יהיה לגוי גדול להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה

וְהָ אָמַר הַמֶּכְסֶה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה. וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִי לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרָכוּ
בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (יח, יז-יח)

כתב הרב שמשון פינקוס זצ"ל בספרו תפארת שמשון (עמ' ריב) המגיד מדובנא עמד על השאלה מה הקשר בין שני הפסוקים. מדוע העובדה ש"אברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום" מהווה טעם לכך שאין לכסות מאברהם את אשר ה' עושה בסדום? מה הקשר בין שני הדברים?

את התשובה ביאר המגיד כדרכו באמצעות משל, וכך הוא אמר:

משל לשני בני אדם, זקן וצעיר, אשר נכנסו יחדיו אל חנותו של חייט וביקשו לרכוש חליפה מן המוכן. הזקן נטל חליפה אחת, נעמד מול המראה ובמשך שעה ארוכה בחן בעין ביקורתית את התאמתה של החליפה למידותיו. הצעיר לעומתו שלף מספר חליפות מן המדף, וניגש מיד אל החייט בכדי לשלם את תמורתן.

"הכיצד יכול אתה להחליט על בחירת החליפות כה בקלות?" - פנה הזקן אל הצעיר בתמיהה, והצעיר ענה: "פשוט מאוד. כאשר אתה רוכש חליפה, הנך מתכוון להשתמש בה מיד, כעת, שכן אם לא תתאים החליפה למידותיך כעת - אימתי תבוא היא לידי שימוש" ...?

"אני לעומת זאת, רוכש חליפה תוך ידיעה כי אפשר שתתאים לי עכשיו, ואם לא היום - בעוד שנה או אפילו בעוד עשר שנים, וגם אם לי עצמי היא לא תתאים - הרי יוולדו לי ילדים, ובשלב כלשהו בחייהם תתאים למידותיהם! לפיכך, אינני משקיע מאמץ בכדי לבדוק את התאמתה של החליפה למידותי".

עד כאן המשל. והנמשל: הקב"ה החליט שאין להסתיר מאברהם את התוכנית להפוך את סדום ועמורה. אמנם, גלוי וידוע היה לפניו יתברך, שכאשר ישמע אברהם אבינו על העונש הנורא הצפוי לאנשי סדום ועמורה, הוא ימהר לעמוד ולהעתיר בתפילה עבורם. וגם ידע הקב"ה כי תפילתו של אברהם לא תוכל להעביר את רוע הגזירה וסדום ועמורה ייהפכו, שכן לא תימצא בהן כמות הצדיקים הנדרשת לשם הצלתן.

מתעוררת, אפוא, השאלה, מה יהיה עם כל אותן תפילות שיתפלל אברהם, האם באמת יאבדו ולא תהיה בהן שום תועלת?

על כך אמר הקב"ה: "ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גויי הארץ" - הלא אברהם אבינו עתיד להעמיד את כלל ישראל, הוא עתיד להקים את העם הנבחר, גוי גדול ועצום, ואם כן, כל אותן תפילות אשר לא יועילו עבור סדום - יבואו לידי שימוש בעתיד, אם לא אצל אברהם עצמו, הרי שלפחות אצל זרעו - עם ישראל.

אפילו תפילה אחת מכל אותן תפילות אשר ישפוך לפניו אברהם לא תאבד! כל תפילה כזו, תישמר בבית גנזיו של הקב"ה, וסופה לשאת פירות ופירי פירות ביום מן הימים! אין ערוך לכמות השפע, הסייעתא דשמיא, השמירה וההצלה - אשר יזכו להן בניו של אברהם, בזכות תפילותיו אשר העתיר עבור אנשי סדום.

לפיכך, גילה הקב"ה לאברהם את דבר הגזירה שנגזרה על אנשי סדום, הוא הביא אותו לידי תפילה מעומק הלב במסירות נפש, כאשר את האוצר הזה, את התפילות הנפלאות והיקרות הללו - הוא אוצר בבית גנזיו עד אשר יבואו לידי שימוש ביום מן הימים!

אלו דבריו הנפלאים של המגיד, ומהם נלמד גם אנו כי כל תפילה שלנו, כל תחינה וכל בקשה - נאגרת בבית גנזיו של הקב"ה, וסופה לשאת פרי הילולים ביום מן הימים. ה' יתברך, אבינו האוהב אותנו עד אין סוף, ישתמש בודאי בתפילות הללו בכדי להשפיע עלינו שפע של ברכה והצלחה בזמן בו נהיה זקוקים להם!

עלינו רק לסמוך עליו, להפקיד את תפילותינו בבית גנזיו, ולהאמין באמונה שלימה כי הוא ישתמש בזכותן בזמן המתאים והראוי ביותר.

גם כאשר מתפללים על חולה ורח"ל החולה נפטר, בל נחשוב שהתפילות לא התקבלו, שהתפילות נאמרו לבטלה, תפילות שלא עזרו לחולה זה יעזרו לחולה אחר, יעזרו למתפלל עצמו בעיתות צרה אחרות, אולי אותן תפילות יעזרו לאותו נפטר שצריך זכויות בבית דין של מעלה. שום דבר אינו חוזר ריקם.

כח תפילת הרבים לא נאבד

בענין זה, אמרתי דברים נפלאים אחר פטירתה של חמותי, הרבנית מן ע"ה.

היה זה כאשר חלתה ונזקקה לניתוח מסובך בראש. לאחר הניתוח היא לא התעוררה מתרדמתה, איבדה את הכרתה למשך שבוע ימים, ולאחריו עלתה נשמתה אל גנזי מרומים.

לאחר זמן נודע לי כי במשך אותם ימים הרי גורל, בהם היתה תלויה בין חיים למוות, כל עולם הישיבות סער בתפילה עבור החלמתה. בכל הישיבות בהן אחזו בניה וחתניה בתפקיד כלשהו - הרבו להעתיר לרפואתה, פרקי תהלים נאמרו לאחר התפילות, צדיקי הדור עמדו בתפילה והתפללו לרפואתה השלימה. כמה תפילות, זעקות, שוועות ותחינות בקעו מלבבות טהורים להחלמתה, והנה עינינו הרואות כי לא היה בכל אותן תפילות כדי להצילה ממוות לחיים, והיא נפטרה לבסוף לבית עולמה.

וכאן, יכולים אנו לטעות ולסבור כי כל אותן התפילות שבו ריקם. עלולים אנו להעלות בדעתנו כי בכל הזעקות והתחינות לא היתה כל תועלת, והן נדחו מפני כסא הכבוד ולא נתקבלו לפני מלך שומע תפילה.

אולם האמת היא כי מכל אותן תפילות לא אבדה אפילו אחת! מכל אותן תחינות - לא שבה אפילו אחת ריקם! כל אותן זעקות התקבלו באהבה לפני כסא הכבוד, אפילו מילה אחת קטנה לא אבדה!

אפשר שהתפילות אשר התפללו עמך בית ישראל, ובהם בני התורה, לרפואתה של חמותי - הועילו לבניה ולנכדיה אשר הותירה אחריה. אפשר שהן נרשמו בספר הזכרונות והן מגינות על עם ישראל כולו מצרות צרורות, ואפשר אף שהן מסייעות לחמותי במקום בו היא נמצאת בעולם האמת, ומליצות עליה יושר בפני כסא הכבוד ובית דין של מעלה! אולם דבר אחד ברור: אף תפילה לא שבה ריקם, אף שוועה לא אבדה ואף תחינה לא יצאה לבטלה!

לדעת עד כמה תפילותינו נשמרות

עלינו לדעת, כי תפילותינו מופקדות בתוך אוצר בטוח ונשגב, והדברים יובנו יותר בדרך משל ממצייאות החיים.

ידוע שבזמן הקציר קוצרים כמויות גדולות של תבואה. ולכאורה מדוע צריך כל כך הרבה תבואה, הרי לעת עתה יספיקו לנו כמה קילוגרמים בודדים?

התשובה היא, לפנינו חורף ארוך ואחריו כמה חודשי אביב ותחילת הקיץ. עד שנקצור שוב תעבור שנה שלימה. עלינו לאגור תבואה שתספיק לכל התקופה הארוכה הזו.

אמנם, כל המאמץ הגדול הזה שווה רק אם יש לנו מקום טוב בו נוכל לאחסן את כל התבואה, כי אז אף שבשעת הקציר והאחסון נזיע, לאחר מכן בימי החורף ותחילת הקיץ נשב רגועים כשמזוננו נמצא לפנינו. אך אם המחסן יהיה גרוע, אם יהיו בו עכברים והתבואה תתעפש במחסן זה - הרי שכל המאמץ שעשינו בשעת הקציר אינו שווה מאומה, הכל ירד לטמיון. במקרה כזה, עדיף לקצור רק כמה קילוגרמים הנצרכים להיום ולא להזיע לריק.

כאשר יודעים שהכל מאוחסן על הצד הטוב ביותר, כאשר יודעים שהתפילות נשמרות אצל בורא עולם והוא לא נותן לאף תפילה ללכת לאבדון, אלא שומר את התפילות ליום שאפשר יהיה להשתמש בהן, מתוך ידיעה זו יתחזק בנו הרצון להשקיע יותר, להתפלל עוד תפילה ועוד תפילה, כי גם אם לא תועיל היום - ודאי תועיל לעתיד לבוא. עכ"ד הרב שמשון פינקוס זצ"ל.

ויש להוסיף מש"כ עוד הרב שלום שבדרון זצ"ל בספר להגיד (עמ' 142) "ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר לברך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את ה' והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגידי לי מה יש לך בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן"

”ואשה אחת צעקה!

”ואשה אחת מבני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת”. רש"י וכל המפרשים מביאים שזו הייתה אשת עובדיה היא האשה שצעקה אל אלישע.

ועל עובדיה כתוב (במלכים א' יח) "ועובדיהו היה ירא את ה' מאד, ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמישים איש במערה וכלכלס לחם ומים".

אתם שומעים?.

עובדי' הנביא היה ממונה על החצר של אחאב ואיזבל המרשעת בסערת התקופה באותם ימים שאחאב הרג את הנביאים במטרה להכרית את כולם! והוא, מתוך החצר - החביא מאה נביאים. סיכון. יראת שמים מאין כמוה עם עוז הבטחון בה'.

גם את הכסף לפעולה זו - נטל עובדיה מבית אחאב. היה לו צורך בכסף רב - שלא היה בכיסו, כי בעצמו היה עני, לכן לווה כסף, ממי? מיהורם בן אחאב. ההלואה הייתה בריבית, כי יהורם הלווה רק בריבית.

עובדיהו נפטר. ויהורם בא לבקש את החוב, ואין. עובדיה הסתלק לבית עולמו ולא השאיר פרוטות שחוקות.

ועתה אשתו קוראת לאלישע ממעמקי הכאב.

בחדרו של אלישע הנביא

”עבדיך אישי מת - והנושה בא לקחת את שני ילדיו לעבדים” אהה אלוקים!. - צרה גדולה בגשמיות וברוחניות. מי יכול לתאר צערה של האלמנה, לפני שנוטלים ממנה את שני בניה. וכתוב בילקוט דבר נורא - שבזכותה של אשת עובדיה ניצלו עם ישראל: "א"ר מנא אילולי זכות אשתו של עובדיה כבר היו ישראל אבודים חס ושלום באותה שעה".

מתחשק להבין איזו זכות גדולה של אשה התגלתה שם - בחדרו של אלישע נביא השם?. עוד צריך לתמוה, למה בתחילה, השיב לה אלישע "מה אעשה לך" - "ויאמר לה אלישע מה אעשה לך" אין לי מה לעזור לך. ואח"כ, לפתע השיב "הגידי לי מה יש לך בבית וכו'" - לכי והביאי כלים ריקים ליצוק בהם שמן וכו' והוא חולל את נס השמן, מה היה בתחילה ומה השתנה בסוף?

דמעות של התעוררות

הרד"ק כאן מצטט תוספתא, נורא ואיום ממש. עד שאם תעינו בדבריו יהיו כמה מהקוראים שיוזילו דמעות, נו, והם, לא יזיקו, כי דמעות מסוג זה הם טובות. - דמע של התעוררות יכול לפעול ישועות ממש, כמובא בספרים. דמעות אלו אינן דמעות של עצבות חלילה.

העולם אומר, בשם הרבי מקרלין, שיש דבר שאינו מצווה אך ביכולתו להביא לכל המצוות, וזה מקווה, כי טהרה היא יסוד להתעלות והתרוממות בכל ענין. ומאידך, יש

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישורים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד
מה השיכות בין מה שאברהם יהיה לגוי גדול להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה

דבר שאינו עבירה, אבל בכוחו להביא את כל העבירות, - והיא העצבות, שאינה עבירה,
אך יכולה לגרור בעקבותיה את העברות הגדולות ביותר. לכן, אינני מדבר על דמעות
גרועות של עצבות, אלא מעט דמעות של התעוררות, גיוואלדיג.

מה מביא הרד"ק?

מורי ורבותי, "ואשה אחת צעקה", למה נאמר דווקא "צעקה?". "צעקה, כמנין צעק"ה".
כלומר, מאתים שישים וחמש צעקות צעק"ה אשת עובדיה בחדרו של אלישע הנביא:
"מאתן ושתין וחמשא זמנין צווחת אתת (אשת) עובדיה כהאי גוונא" והוא לא פנה לסייע
לה "ולא הוי משגח". פלא, כל כך הרבה קולות של אלמנה, ומי זאת הצועקת, אלמנת
עובדיה!, ואלישע הרי ידע מי היה עובדיה כמו שנאמר "ואתה ידעת כי עבדן היה ירא
את ה'", ועם כל זאת הוא הגיב - אין לי מה לסייע לך.

ממשיכה התוספתא "ולא ידעה מה למעבד" היא באמת לא ידעה מה לעשות, אלישע
לא נטה לסייע לה, גם לאחר מאתיים שישים וחמש קריאות של תחנונים. קמה על
רגליה, ויצאה, להיכן? "עד דאזלא לבי קיבריה" היא הלכה לבית העלמין הגדול...
לבעלה.

אך לצערה, היא לא ידעה היכן טמון בעלה הגדול. מה עשתה?

"וצווחא, דחלא דה! דחלא דה!" עמדה אלמנה עטופת היסורין, שם בפתח בית העלמין,
לאחר שכבר ביקשה מאות פעמים בבית הנביא אלישע, וצווחה: "ירא ה! ירא ה!"
כלומר, היא קראה, כביכול, לבעלה: "ירא האלוקים - היכן אתה? היכן קברך?". "דחלא
דה! דחלא דה!"

נשמעה בת קול מבין המתים, והקול הלך וגבר עד שהגיע אליה, ושאל "איזה ירא ה' את
מחפשת?, כי יש אצלינו ארבעה שהכינוי שלהם כאן 'יראי ה' - אברהם, יוסף, איוב
ועובדיה - "ואשתמשע קלא מביני מיתאי מאן הדין דחלא דה' דקא בעית, ארבעה איקרו
דחלא דה' אברהם ויוסף ואיוב ועובדיה".

געתה האשה בבכיה ואמרה אינני מבקשת אלא את אותו שכתוב עליו ירא ה' מאד!
"אמרה לא בעינא אלא האי דכתיב ביה דחלא דהשם לחדא", באברהם נאמר "עתה
ידעתי כי ירא אלוקים אתה" ביוסף כתוב "את האלוקים אני ירא" באיוב נאמר "והיה
האיש ההוא תם וישר ירא אלוקים וסר מרע" ובעובדיה "ועובדיה היה ירא את ה' מאד".
ונאמר במסכת סנהדרין (דף ל"ט) "אמר רבי אבא: גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה
שנאמר באברהם, דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיהו כתיב מאד".

הראו לה את הקבר. ואז..

נפלה והשתטחה על קבר בעלה הנביא, שהותיר אותה לבדה, "הוה קא מתפלשת
בקנריה וקא צוותא ואמרה מרי! מרי!" בכתה ובכתה, אמרה ושאלה - בעלי הגדול מורי
ורבי, היכן הבטחתך, שהבטחתני לפני שהסתלקת מהעולם?, כי כאשר שכבת במיטת
פטירתך, שאלתי אותך, 'למי ועם מי אתה מותיר אותי, ושני ילדינו הקטנים? והשבת לי

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישורים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד
מה השיכות בין מה שאברהם יהיה לגוי גדול להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה

בהבטחה - שה' יגן עלי ועל אלמנותי, ואמרת לי - כי אני יכולה להשען בבטחון על הקב"ה, ועתה אוי, אין לי הצלה. עובדיה! אני בצרה גדולה עד מאד, ואלישע הנביא לא רוצה לענות לי, והיתומים בוכים ואומרים אבא! אבא! - "צוחא ואמרה מרי מרי, היכא רוחצניך לי, בשעתא די דמכתא ודמותא כד אמרת לך למאן את שביק לי וית תרין בני, ואתיבתני, דרבון דעלמא רחצן לי, ואמרת לי שבוק יתמך ואנא אקיימינון וארמלתך עלי תתרחץ, וכדו לא נשכח משזיב, זיתמי נמי צווחי ואמרי קבלן אבא קבלן אבא".

תשובי לאלישע עם זכות מסירות נפש

אמר לה עובדיה, לכי לאלישע הנביא "זילי לגבי אלישע", לכי עם מעט השמן שנותר בסוף הכד והוא יברך אותך על ידי זה, מה הוא אותו שמן מיוחד?

"דאנא כי אטמרתינהו למאה נביאיא ונתיהו במערתא בלחמא ובמיא לא איטיפיין בוצינא דמשחא מיניהו לא ביממא ולא בלילה" - כשהחבאתי את מאה הנביאים במערה וכלכלתי אותם בלחם ומים לא חסכתי, לא קימצתי, מלתת להם שמן למאור ביום ובלילה, - תאמרי לנביא אלישע שיזכיר לפני הקב"ה מעשים אלו, והוא ישלם לך מה שאת חייבת, שכן אמר הכתוב מי שמלווה לעניים ולמצטערים (מרחם עליהם כאילו שהלווה להקב"ה ("חונן ה' מלוה דל"). - דברי עובדיה.

כששמעה כן, התנערה מעפרה והלכה לאלישע הנביא, ואז, "ויאמר לכי שאלי לך כלים מן החוץ מאת כל שכניך כלים רבים אל תמעטי וכו' ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיכי ואת בניכי תחיי בנותר" ("תחיי בנותר" כתב רש"י - עד שיחיו המתים, ואמרו רבותינו - ש"הברכה האחרונה גדולה מן הראשונה" כי הברכה "שתחיי בנותר" הייתה לא רק לה לאותה שעה אלא גם לדורותיה אחריה).

ועתה אפשר להבין, את אשר התרחש שם. אלישע הנביא לא סייע לה בהתחלה עם כל הבכי ותחנונים מדוע? כי הנביא מביט ומחפש (בשמים). זו דרכו היחידה. שהרי נביא, יהיה מי שיהיה, אינו בעל הבית לעצמו לתת ישועות, הכל רק משמים. וכיון שלא מצא דרך מהשמים - מה כבר יכול לעשות להושיעה - "אינני רואה לך ישועה" - "מה אעשה לך?" אמר לה.

ורק לאחר שהלכה לעובדיהו והוא אמר לה שתספר לאלישע את הזכות זכות מסירות נפש!, ותבקש שאת זכויות אלו יזכיר לפני הקב"ה, כן באה הישועה... כי נמצא המפתח לסיוע.

אין תוכניות הצלה

ועדיין אנו צריכים להבין, מה ולמה זכותה כל כך גדולה, שהצילה בה את כלל ישראל? נתאר לעצמנו.

אשה שבעלה הסתלק ונשארה עם שני ילדים, ונפלה עליה צרה גדולה כל כך, והיא אשה צדקנית, אשת צדיק גדול "ירא את ה' מאד" ועתה הולכים לקחת את הילדים לבית עבודה הזרה של אחאב ("קנטוניסטים"), מה עליה לעשות, מלבד להתעלף?, לצעוק

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישורים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד
מה השיכות בין מה שאברהם יהיה לגוי גדול להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה

ברחובות גיוואלדו!, לחפש עורכי דינים, להשיג שתדלנים ואנשי חסד לערוך מחשבות ולטכס עצות וכו', לא.

היא הלכה לנביא, ושם צעקה - "הצילו!".

אבל מה התרחש?, הנביא לא נסה לעזור "מה אני יכול כבר לעשות" אמר. הרעיון ללכת לנביא לא הניב פירות, והאסון רק הלך וקרב.

היא לא התיאשה מעצם הרעיון והמשיכה - צעקה שוב. גם כעת אלישע לא ראה דרך לסייע לה. היא צעקה בשלישית, ביקשה שוב, ולא הרפתה.

מה קרה לה? שתסתובב תצא לרחוב ותחפש עצות אחרות, הרי המצב שלה רק החמיר והלך - הנביא לא ענה ואין תקווה לישועה, שתתחיל לחשוב על עוד כיוונים. לא?.

היא ביקשה עוד ועוד. - עוד עשרים פעם. עשרים ואחת. שלושים. ארבעים. אלישע לא ענה...

אתם חושבים לעצמכם מה התחולל שם? הרעבצין האלמנה, ידעה כי צריכים לדבר לפני הקב"ה, זו התקווה היחידה. והנביא, הוא שיכול לפעול בעצה זו. אין דרכים אחרות.

היא כאילו נעצה רגליה בקרקע אמונתה והמשיכה. עוד תחנונים, מאה! מאה ועשר! מאה ושלושים - עוד ועוד. עד מאתיים שישים וחמש - כמנין צעקה. מי יכול לתאר, מי מאיתנו מסוגל בכלל להבין פשיטות כזו של בטחון. - שרק הקב"ה עוזר!.

וכשאחרי מאתיים שישים וחמש לא עזר, עדיין לא ידעה שום דון, מלבד לשאול את בעלה הנביא, שהיה ירא את ה' מאד - הרי הבטחת לי שה' יעזור לי וכו'.

ברגעים הקשים ביותר - אין שום תוכניות הצלה אחרות, מלבד העזרה משמים.

אמונה טהורה זו כוחה רב לעמוד - לדור כולו. בזכותה ניצלו עם ישראל: "אילולי זכות אשתו של עובדיה כבר היו ישראל אבודים חס ושלום באותה שעה", סיים ר' שלום ודמעות עמדו על שערות זקנו.

וכאשר ר' שעפס'ל יודלביץ זצ"ל היה מסיים פרק זה, היו השומעים נותרים על מקומותיהם, ותוקים. ממאנים להפרד מהכלים - המתמלאים שמן של מסירות נפש! שמן זית זך של אמונה, מסירות נפש של בעל, ואמונה של אשה. מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם. ע"כ מהספר להגיד.

ויש להוסיף עוד שעל אשת עובדיה אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, מלכים רמז רכ"ח): "אילולי זכות אשתו של עובדיה, כבר היו ישראל אבודין חייו באותה שעה"...

והכוונה שבלי התפילות והאמונה שלה היו ישראל אבודים באותו הדור.

תפילותיה ודמעותיה של האמא!

ויש להוסיף עוד מש"כ בשם החזון איש (הו"ד בספר מעשה איש ח"ז עמ' כז) הוה עובדא ואחד ממנהיגי אלו שאינם שומרי תומ"צ, נכדו חזר בתשובה באופן מופלא ומופלג עד

שהיה לבן תורה ידוע, ושאלו אז למרן החזו"א כיצד יתכן הדבר ואיזו זכות עמדה לו להנ"ל, וענה, שזהו מבכיותיה ודמעותיה של זקינתו מכמה דורות מלפנים, ששפכה לבה כמים בהדלקת נרות שבת שתזכה לדורות ישרים. אף תפילה אחת ואף דמעה טהורה, אינה חוזרת ריקם, ועתה עמדה לה זכותה, לאחר כמה דורות, והשפיעה על נכדה.

מי שענה לאברהם אבינו -

ויש להוסיף מש"כ הרב מקדש הלוי (עמ' עה) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני (כ"ב, י"ב)

הנה, בסליחות אנו מבקשים: "מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו". ולכאורה תמוה מאד, לאיזו בקשה שביקש אברהם אבינו בהר המוריה - נענה הקב"ה? הלא אם נתבונן באירועים שאירעו על הר המוריה - נמצא כי ההיפך הוא הנכון... את כל מה שביקש אברהם אבינו - הוא לא קיבל, והרי שלכאורה הוא לא נענה כלל!

שהרי אברהם אבינו הגיע עם יצחק בנו אל הר המוריה - במגמה להעלותו שם לעולה. גם לאחר שהורה לו הקב"ה שלא לשחוט את יצחק - הוא עדיין ביקש להוציא ממנו טיפת דם, כמבואר בחז"ל (בראשית רבה נ"ו, ז'), אולם גם לכך הקב"ה לא נענה, אלא הורה לו: 'אל תעש לו מאומה!'

הרי לנו, כי בשונה משאר הדוגמאות אשר אנו מביאים באותו פזמון של 'מי שענה', וכגון יוסף מבית האסורים, או יונה ממעי הדגה, או מרדכי ואסתר בשושן הבירה - אשר ביקשו רחמים מאת הקב"ה ונענו - הרי שבאשר לאברהם אבינו אין אנו מוצאים כל בקשת-הצלה, אלא אדרבה, בקשה להקרבת קרבן כלשהו, וגם בקשה זו - לא נענתה!

מעתה יפלא, כאמור, מה פשר בקשתנו: מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו? האם אנו מבקשים שתיעננה בקשותינו כשם שבקשותיו של אברהם בהר המוריה לא נענו? או שמא ישנה בקשה אחרת בלתי נודעת אשר נענתה?

אתמהה!

ונראה לומר, שטעות בידינו כאשר אנו סוברים שאם תפילתנו נענית' - הרי שצריכה היא להתקבל... לאמיתו של דבר - לא כך הם פני הדברים! לפעמים - עונה הקב"ה לתפילתנו בחיוב, ולפעמים הוא עונה בשלילה, אולם זו וגם זו 'עניה' היא!

כאשר עמד אברהם אבינו בהר המוריה, וביקש להעלות את בנו לעולה - הוא היה משוכנע שזהו הדבר הטוב ביותר לעשותו, ולפיכך הוא ביקש עליו. אולם הקב"ה שידע את תכליתו של יצחק בהקמת כלל ישראל, ידע את הנסתר מעיני בשר ודם - שהקרבתו של יצחק אינה טובה! לפיכך, למרות בקשותיו של אברהם - ענה לו הקב"ה בשלילה, והורה לו בשום אופן לא להקריב את בנו, ואפילו לא לעשות בו חבורה, כי דווקא זה הוא הטוב האמיתי!

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד
מה השיכות בין מה שאברהם יהיה לגוי גדול להמכסה אני מאברהם כוחה של תפילה

וכן לגבינו. ישנם אנשים רבים, המבקשים על עושר, על בית גדול ומרווח, על מכונית
תדשה, וכל כיוצא בזה... כאשר הקב"ה אינו מעניק להם את מבוקשם - הם מסיקים
בטעות כי תפילתם נדחתה ולא נשמעה...

אולם לאמיתו של דבר, במקרים רבים תפילתם נשמעת - ונדחית... נענית - אך בשלילה!
לפעמים הקב"ה, שהוא יודע כל הנסתרות - יודע שאם תתמלא הבקשה לא יהיה זה
לטובת המבקש, ולפיכך, הוא נענה לתפילתו בשלילה - לטובתו!!

על כן, כאשר אנו מתחננים בסליחות לפני הקב"ה כי יעניק לנו כל טוב, אנו מבקשים
שיעננו כשם שענה לאברהם אבינו בהר המוריה! אין אנו מבקשים שתתקבלנה התפילות,
אלא שתיעננה! אנו מבקשים שהקב"ה ישמע את תפילתנו, יתייחס אליה, ויעשה
בעקבותיה את הטוב ביותר בעבורנו - בדיוק כשם ששמע את בקשתו של אברהם אבינו,
אולם עשה לבסוף את מה שהיה הכי טוב בעבורו! עכ"ד הרב מקדש הלוי זצ"ל.

המוהל שתפילתו החזירה בתשובה

ויש להוסיף כאן סיפור שהובא בסיפור לשבת (ח"ד עמ' 236) הטלפון צילצל בביתו של
המוהל החזן הרב רפאל אבוהב בבני ברק.

קול הססני שאל "האם אתה הוא המוהל אבוהב?"

הרב אבוהב השיב "נכון".

הדובר נשמע כמי שרגיל תמיד לדבר בהחלטיות ועכשיו הוא מתחבט בבחירת המילים
שיאמר.

"רצינו להזמין אותך לברית, זאת אומרת, לעשות ברית לבן שלנו, אתה מוכן לעשות
ברית בחולון?"

הרב אבוהב התפלא על הסגנון המוזר אך כבש את פליאתו. "בשמחה, מה הבעיה עם
חולון?"

"אין שום בעיה" נחפו האיש לענות, כחושש שמא יבקש המוהל לנתק את השיחה
בעודה באיבה. "תוכל לבוא מחר לערוך את הברית בשעה 7 וחצי בבוקר?"

הרב אבוהב ענה בקולו הצלול, "בודאי".

האיש הכתיב לו את השם "משפחת גולן", וכתובת מסוימת ברחוב כלשהו בחולון, הוא
ביקש ממנו לבוא בדיוק בזמן.

עד כאן התנהל הכל למישרין, למרות אי אלו חריגות קלות בנוסח ההזמנה. עוד ברית
קודש, עוד מצוה, חשב המוהל. הוא לא תיאר לעצמו לקראת מה הוא צועד...

למחרת השכים הרב אבוהב וקם כדרכו להתפלל עם הנץ החמה. את תפילת הותיקין
התפלל בבית כנסת קרוב לביתו ובלבד שיוכל לעמוד בלוח הזמנים שקבע לעצמו.

בשעה 7 וחצי ירד מהמונית והביט סביבו. רחוב חולוני ממוצע. בתים מטופחים, גינות נוי
שופעות צמחים וצבעים. שלוות בוקר של איזור מגורים רגיל. ליד המרכול השכונתי

עמדה משאית ופועלים שקדניים פרקו ממנה ארגזי לחם טרי בתנועות שגורות של אתמול ושלשום ומחר.

ערך כמה טיולים לכאן ולשם, להפתעתו הרבה לא ראה שום בית כנסת באיזור, הביט שוב בפתק שרשם אתמול. אין טעות. הוא נמצא בדיוק במקום הנכון. למה איפוא איננו רואה כל תכונה של ברית. לא אולם שמחות קטן, לא מוסד כלשהו. מה מתרחש כאן ?

אחר תהיות וחיפושים שלא הועילו כלום, החליט המוהל לנסות את הכתובת הרשומה בפתק. למרות שהבנין נראה כבית מגורים רגיל ולא דמה כלל למבנה ציבורי. סביב הבניין לא היו שום סימנים המעידים על ברית מתקרבת, אך אולי אמורה הברית להערך בבית פרטי, שמע כבר על דברים כאלו.

התקרב אל הבית. אכן, אם להאמין למלים הכתובות, כאן הוא המקום. על השלט חרוט "משפחת גולן", וזו דירה פרטית בהחלט. צילצל בפעמון.

הדלת נפתחה. בפתח עמד אדם מגודל, רחב, רעמת שיער מתולתלת על ראשו. לרגע חשב הרב שטענה בכתובת ונסוג לאחוריו, אבל עיני הגבר אורו כאשר ראה אותו. "אתה המוהל ?

בחיוך קל הצביע לעבר התיק השחור שבידו, "כן".

יופי, אני מאד שמח שבאת, בוא תכנס, תעשה את הברית מהר".
"איפה הברית" שאל בנימוס.

מבטו של הגבר המתולתל היה עמום, "מה זאת אומרת? הילד נמצא בבית".

"אני מבין שאתה רוצה למול אותו כאן בבית?" המלים הביעו שאלה, אבל מאחוריהן הסתתרה אי הבנה עמוקה. מה מתרחש כאן. איזו מין ברית מילה עומדת להערך. הוא לא ראה איש בבית, והכל היה נראה משונה ותמוה.

"נו, תיכנס כבר. תעשה את זה מהר וגמרנו. אין לי זמן, אני צריך להגיע לעבודה".

"רגע אחד" מחה הרב אבוהב, "מה זאת אומרת תעשה מהר וגמרנו?"

צריך מנין, איפה עשרה אנשים ?

"שום מנין התנגד האב, "אני מאד ממהר".

אבל הרב אבוהב לא ויתר בקלות. הוא ירד לרחוב וניסה לגייס שמונה אנשים שיסכימו להשתתף בברית, אלא שלצערו לא רק שלא הצליח לאסוף אפילו אדם אחד, אלא אפילו אביו של הרך הנימול נטש בינתיים את הבית והלך לעבודה!

הרב אבוהב היה במבוכה. אמו של התינוק הבחינה בכך. "אני חייבת לך הסבר קצר. למען האמת לא חשבנו לעשות ברית מילה ליובל שלנו".

"רגע רגע, כבר קראתם לו שם". "נכון, קראנו לו יובל"...

עיניו של המוהל התעגלו, "אינני מבין, לא חיכיתם לברית?"

"הנה אני מסבירה" אמרה האשה במבוכה קלה, "אנחנו חילונים מאד, אין לנו שום קשר עם דת, אבל ממש, שום כלום. אנחנו לא מכירים שום אדם דתי ולא שומרים מצוות בכלל. חשבנו גם לא לקיים ברית מילה לילד שלנו, אבל הדבר הציק לנו, אני ושגיא עשינו חושבים מחדש על כל..."

"שגיא הוא בעלי", הסבירה האשה, "כאמור, חשבנו שנית על הנושא. אולי בכל זאת לא כדאי להיות שונים מכולם. אולי גם יובל כשיגדל יתביישו להיות שונה, כמו גוי ממש. לכן החלטנו להזמין אותך, אדוני המוהל, שתעשה לו ברית",

הרב אבוהב היה המום, אך ההלם שחש הלך וגבר כשהתבררה לו התמונה כולה. "גם אני יוצאת מיד מהבית" אמרה האמא, "לכן ביקשתי ממך לדייק בזמן. אני יוצאת לקניות. לא קראנו לאיש, כי איננו רוצים לערוך חגיגות. ברית מילה היא רק ניתוח קל לטעמנו, איש אינו חייב להיות נוכח בניתוח מלבדך, והילד, כמובן. עשה מה שדרוש. בעוד חצי שעה תבוא לכאן העוזרת שמתפקדת בבית גם כחצי מטפלת. כשהיא תבוא - תוכל לעזוב".

בעלת הבית הובילה את המוהל הנרעש לעבר חדר הילדים והראתה לו את יובל שהיה שקוע בשינה עמוקה. התיק כבר היה בידה וכעבור רגע אחד נותר המוהל לבדו בבית יחד עם יובל...

הרב אבוהב התאושש מן התדהמה המשתקת, רק לאחר כמה נשימות עמוקות. מאז החל בתפקידו כמוהל לא היתה לו ברית מוזרה כזו.

ברית מילה בבית לבד? מי שמע על דבר כזה, אפילו אם ברית-מילה היא ניתוח גרידא, כדבריה של האמא, גם בחדר ניתוח יש צוות המונה מספר אנשים: רופאים, מרדים, אחיות...

הרב אבוהב לא ביזבו זמן למחשבות. פתח את התיק וסידר את מכשירי המילה על שולחן ההחתלה של יובל. מבטו סקר קצרות את החדר.

זה היה בית של אנשים עשירים, ללא ספק. יובל היה בן יחיד והוריו ביקשו להעניק לו מיטב תפנוקי תבל. אמו לא חששה להפקיד את ביתה בידי של אדם זר. מן הסתם האמינה ובטחה בו כאדם דתי, וגם זה נחשב בעיניו כסימן מעודד. ידיו הזריזות טיפלו בילד ביעילות. העיר אותו בעדינות. הרגיע אותו במספר ליטופים וגרגורים והתל מכין אותו לקראת "הניתוח".

הרב אבוהב הושיב את הילד על ברכיו ופרץ בבכי קורע לב. ליבו נכמר מרחמים על הילד האומלל שכך עלתה בגורלו, וכי לזו ברית יקרא? כשנרגע, שימש ליובל סנדק ומוהל בעת ובעונה אחת. הוא ערך את הברית במהירות ובמיומנות, כדרכו. הרגיע בעמל רב את התינוק הצורח מרות עד ששכך בכיו הנוקב ואחר קם על רגליו, כיבד את עצמו ב'ברכות' ועמידה לברכות' ובירך את הברכות כשהילד על ידיו, כשהגיע למלים "ויקרא

שמו בישראל" קרא לו 'יובל' כפי שקראה לו האם, וכאשר פרץ הפעוט הכואב בבכי מחודש, הרגיעו במאמץ רב תוך שהוא מלחש באוזניו בשפת תינוקים ידועה, ומבטיח לו שלא יעזבנו עד שתבוא העוזרת.

בשעה הבאה הפכה שאלת העוזרת, להיות מרכז עולמו של המוהל הנרגז. הגברת הבטיחה להיות בשמונה בבית, אבל מחוגי השעון כבר הראו על שמונה ושלושים והבית הגדול והמפואר, היה ריק לגמרי חוץ מן הרב אבוהב ויובל הנימול לשמונה. הוא הילך בין החדרים הגדולים והביט בכל רגע בשעון בקוצר רוח הולך ומתגבר, שמונה וארבעים, שמונה וחמישים...

לא היו לו שום פרטים מינימליים. רק את שם המשפחה ידע, ומלבדו מאומה. לחטט בחפצים פרטיים לא יעלה על הדעת, וכך התהלך כארי בסוגר כשאינו יודע את נפשו ממבוכה וחוסר אונים.

בתוך כך ניעור רעבונו של העולל. זמן ההאכלה שלו עבר וקיבתו תבעה את שלה. הוא פתח בסדרה של צרחות חדשות.

הרב אבוהב חיפש את מגש התינוק של יובל. אולם לא מצא שם רמז לסוג האוכל שלו או לאופן האכלתו. הוא החל לאבד עשתונות. התינוק ייבב בקול מעורר רחמים בבכי שמעורבים בו כאב חזק ורעב תינוקי. מים רתוחים פושרים שהוצעו לו בכפית - נדחו על ידיו בשאט נפש. יבבותיו הלכו והתגברו עד שהיו לצרחה חסרת פשר שנקבה בליבו של המוהל כמדקרת חרב.

רחמים גדולים על העולל הציפו אותו שוב. פתאום פרץ המוהל בבכי גדול ובכה יחד עם התינוק.

לא בכה על המצוקה אליה נקלע, כאשר אינו יודע איך להרגיע תינוק רעב, אלא על אומללותו של יהודי קטנטן שהוריו ביקשו למנוע ממנו את קשר הברית עם אלוקיו ועם ישראל, וכאשר הסכימו, באיזה אופן הסכימו... ביקש עליו כי למרות אוירת ה'אנטי' בבית, יגדל הילד בתורה ויראת שמים, שלא ילך בדרכם של הוריו אלא יפרח לתפארת העם היהודי, ימצא את הדרך אל אלוקיו ויעבוד אותו בלב שלם. בכה על אומללותם של ההורים, שתי נפשות מישראל שהתדרדרו עד הדיוטא התחתונה, כשאפילו ברית-מילה כבר אינה דבר מובן מאליו עבורם.

בכה ובכה. כמו תינוק, תרתי משמע.

עודנו עומד ובוכה, כפי שלא בכה מימיו, שמע מפתח נתקע במנעול ומיד נפתחה הדלת. אשה מבוהלת נכנסה פנימה בסערה. "יובלי שלי, מתוק" קראה בבהלה ורצה אל חדר הילדים בנשימה קצרה.

להפתעתה ולמבוכתה של המתפרצת לא היה גבול, כשגילתה את יובל המצווח נתון בזרועותיו של יהודי חרדי מזוקן מתייפח, המנסה ללא הצלחה לטשטש את סימני בכיו,

"אני העוזרת" הסבירה, "אני מאד מתנצלת, נתקעתי בפקקים, והיו לי כמה סידורים דחופים, כך שאיחרתי בשעה וחצי. הוא בודאי מאד רעב. מי אתה?" אוצר החכמה
"אני המוהל".

"אה נכון" נזכרה בפרט השולי, "אמא שלו אמרה לי אתמול שהיום יבוא לכאן מוהל. אני מצטערת שניצלתי אותך מעט כשמרטף".

הרב אבוהב עזב את הבית בהקלה. הוא חשב שהענין כולו יהפוך בתודעתו לאפיזודה חולפת. מקרה מוזר ותו לא. כששב לביתו בערבו של יום סיפר לבני משפחתו על הברית המוזרה שהיתה לו באותו יום והדבר עורר התרגשות רבה ופליאה רבה, אולם לאחר כמה ימים נשכח הדבר כלא היה.

שתים עשרה וחצי שנים חלפו מאז, הרב אבוהב ערך מאז אלפי בריתות, הוא היה מוהל ידוע ומצליח וסדר יומו גדוש בבריתות למכביר. אך לא רק מוהל היה, אלא גם חזן מפורסם, כאמור, ושימש כחזן הראשי של הרבנות בתל-אביב. יום אחד נשמעת דפיקה על דלת משרדו בלשכת הרבנות בתל-אביב. בפתח עמדה אשה ולידה עמד ילד גבוה. "האם אתה הוא החזן והמוהל הרב אבוהב?" שאלה האשה.
"אמנם כן".

"אני היא גברת גולן מחולון, אתה זוכר אותנו?"
ברגע הראשון לא זכר. "תני לי סימן מזהה".

האשה הצטחקה, "לפני שתים עשרה וחצי שנים עשית ברית לילד הזה, הבן שלנו, יובל גולן" היא הצביעה לעבר הנער. "אם תזכור, הוא היה לבד בבית, והעוזרת איחרה להגיע".

שתים עשרה וחצי שנים נמחו כלא היו בהינף זכרון אחד, "אם אני זוכר? ! הצטעק בהתרגשות, "איך אפשר לשכוח ברית כזאת. לא אשכח את הברית של הבן שלך, עד יומי האחרון. נו, אני רואה שהוא גדל והתפתח כהלכה מאז, נכון? מה שלומך, חמוד?" הוא חייך אל הנער בחיוכו המאיר, יובל אכן צמח והיה לעלם חמודות. גבה קומה ויפה תואר, עיניו נצצו בברק מסתורי וכל אישיותו נראתה כמצפינת סוד.

האשה הבליעה אנחה, "בגללו אני כאן". "קרה משהו?" נבהל הרב אבוהב, "יש בעיות?"

"בעיות גדולות" פרצה האשה בבכי, "קרה לו משהו ליובל, כבר שנה הוא לא רוצה ללמוד כלום. שגעון אחד נכנס לו בראש. הוא רוצה רק להכיר את המוהל שעשה לו את הברית. הוא לא מפסיק מלדבר על כך שהוא רוצה לפגוש את המוהל שלו. אנחנו לא מבינים מאיפה באו לו כאלו רעיונות, אבל לא היתה לנו ברירה. יובל הוא בננו היחיד ולמען אושרו אנחנו מוכנים לספק את רצונו".

"ואיך הצלחתם להגיע אלי?" תמה הרב אבוהב.

"זכרתי שקראו לך הרב אבוהב" אמרה האשה, "אני ובעלי חיפשנו את השם הזה עד שנודע לנו שאתה גם חזן ראשי ברבנות ויש לך משרד כאן בתל אביב, אז באנו לכאן".
היא פנתה אל בנה, "יובלי, יופי, ראית את המוהל שלך? עכשיו אתה כבר יכול להרגע, בוא נחזור הביתה".

בתגובה פרץ הנער בבכי מר, "אמא, אני רוצה לדבר עם המוהל ביחידות".
האם פכרה את ידיה. ניכר בה שרוחה סוערת. דקה עמדה והיססה
כשיובל מביט בה בתחינה. לבסוף שמטה את ידיה בחוסר אונים. "טוב אני יוצאת"
אמרה בחוסר אונים.
אך נותרו השניים לבדם בחדר, פרץ יובל בבכי נורא. "אנא המוהל הרב אבוהב, תציל אותי".

"מה זאת אומרת תציל אותי" השתאה הרב אבוהב.

"אני לא רוצה ללכת לבית הספר כי לומדים שם לימודי כפירה. אני רוצה להיות דתי.
אני רוצה שיהיו לי לבר מצוה שלי תפילין, אני רוצה לשמור שבת, ולאכול כשר, ובעיקר,
אני רוצה ללכת לישיבה, ללמוד תורה ולקיים את רצון הקב"ה!"

הרב אבוהב היה המום ונרגש עד עמקי נשמתו. מעודו לא שמע וראה דבר כזה. איך
נשמה יהודית מחפשת ומוצאת את הדרך אל אלוקיה בכוחות עצמה וכנגד כל
המפריעים.

הוא קרא לאמו של יובל אל החדר ואמר לה בפשטות כי בנה מבקש להיות דתי. האשה
לא נראתה מופתעת.

"אני לא יודעת מאיפה צמחו רעיונות כאלו בראש של הבן שלי", אמרה בכאב, "אבל זה
לא חדש לי. כבר לקחנו אותו לפסיכיאטרים, אולי יש לו בעיה, הפרעה נפשית חזקה.
מומחי הנפש שוחחו עם הילד ארוכות ואמרו לנו כך: לילד אין שום בעיה נפשית. הוא
יציב לגמרי. רק דבר אחד מעיב על אושרו, הוא רוצה להיות דתי באמת ובתמים.
הברירה בידכם, או שתלחמו בו ובכך תדרדרו את מצבו עד שיגיע לכדי אשפוז בבית
חולים לחולי-נפש. או שתכנעו ותתנו לו מה שהוא רוצה. אנחנו אוהבים את יובל שלנו,
ואין לנו חשק שילך לבית משוגעים. לכן באנו אליך".

הרב אבוהב חשב בחטף כי המשפחה הזו שהנחילה לו הפתעה אחת בעבר, מצליחה
להפתיע אותו כעת הרבה יותר. הוא נפרד מגברת גולן לשלום, כשיובל מחזיק בידו
בעדינות ומתרפק עליו כאיל על אפיקי מים.

מאותו יום והלאה נטל את יובל תחת חסותו והכין אותו לקראת בר-המצוה שלו.
לתדהמתו הרבה התברר לו כי צמאנו הרוחני של הילד אינו יודע רוויה. הוא לא הסתפק
בלימוד יסודות היהדות והלכות תפילין, אלא רצה לבלוע את כל התורה כולה ביום אחד.
הוא רצה ללכת לישיבה.

הרב אבוהב התייעץ עם בני הזוג גולן. האם ירשו לילדם להרחיק לכת. הללו הבהירו לו כי למען אושרו הנפשי של בנם הם מוכנים לתת לו הכל.

באישור ההורים נכנס יובל גולן לישיבה לצעירים. חיש מהר נתברר כי הילד מחונן בכשרונות עילויים מפליגים. הוא החל מן ההתחלה כמו ילד בכיתה א' אבל לאחר זמן קצר, הקדים את כל חבריו כאשר קלט הכל בעמקות והבנה בהירה. כשרונותיו הנדירים הועמדו בצל צמאונו הבוער לכל דבר שבקדושה. בתוך שנתיים ושלוש היה לבן עליה אמיתי.

הרב אבוהב התהלך חסר מנוחה, שאלה גדולה העיקה עליו וביקש לה מענה.

יום אחד פקד את מעונו של אחד מגדולי המקובלים בדורנו, צדיק נסתר שכל מעשיו לשם שמים וכל מהותו בריחה מן הכבוד והפרסום. הוא סיפר לו את המעשה בילד הפלא ששמו יובל גולן, החל מברית המילה ביחידות, ועד לצמיחתו המהירה בישיבה. אחר שאל שאלה נוקבת:

"כיצד זה יתכן? אנו עמלים ומתיגעים לגדל את בנינו לתורה ויראת שמים, פעמים מצליחים ופעמים לא. וגם כאשר מצליחים - עדיין אין להם עשירית משאיפתו הרוחנית של בחור זה, שנולד במעון רחוק מן הקדושה ת"ק פרסאות, הוריו לא זו בלבד שלא ביקשו שיגדל ברוחניות - אלא רצו את ההיפך הגמור, ודווקא הוא נראה כמי שגמר אומר להפוך לגדול הדור. היתכן?!"

הרב המקובל שאל אותו, "אמור לי, באותו יום כאשר ערכת לו את ברית המילה, מה היה שם?"

"בכיתי" נזכר המוהל, "הוא היה רעב ורצה לאכול ולא ידעתי איך להרגיע אותו, בכיתי יחד איתו".

"ואתה אומר שהיית לבד עם הילד?"

"נכון".

הרב המקובל צעק בהתרגשות, "טעות בידך, לא היית לבד. אליהו הנביא היה איתכם שם בברית המילה, וכאשר שניכם בכיתם, אליהו הנביא בכה יחד איתכם. הבכיה ההיא עשתה רושם גדול בשמים. נשמה גדולה התלבשה אז בילד הזה, ולכן נסללה לו מסילה בטוחה אל היהדות. בכיה שבוכים בשעת הברית, ומבקשים על הילד שיגדל בתורה וביראת שמים, פועלת הרבה. כדאי להתפלל בשעת הברית",

יובל גולן, (השם האמיתי שונה, כמובן) הוא כיום אברך נשוי, גדול בתורה וביראה, שקוע בכל מאודו בלימוד וכל מציאותו תורה וקדושה.

והכל התחיל מאותה בכיה של ברית, בבית לבד...

הלימוד מזה למעשה עד כמה חשובה היא התפילה של כל אחד ואין תפילה שהולכת לריק. לתגובות: P0583271323@gmail.com. כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה

א] וְאִקְחָה פֶת לֶחֶם וְסִעְדוּ לְבָבְכֶם... וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱהֱלָה אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהְרֵי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת לּוֹשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת. וְאֶל הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶךְ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנֶּזֶר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֹלֵב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם" וגו' (יח, ה-ח)

מכאן לומד רבי אלעזר (בבא מציעא פז ע"א) "שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה".

[ועוד שם: "רשעים אומרים הרבה, ואפילו מעט אינם עושים. מנלן? מעפרון. מעיקרא כתיב 'ארץ ארבע מאות שקל כסף', ולבסוף כתיב 'וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר' - דלא שקל מיניה אלא קנטריי" וכו'].

בעצם הנהגה זו של "צדיקים" היא חובת כל אדם, וכפי ההוראה של שמאי במשנה במסכת אבות (פ"א): "עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

וברבינו יונה שם: "אמור מעט ועשה הרבה. כשתבטיח את חבירך לעשות בעבורו שום דבר, אמור לו מעט ועשה לו הרבה, והוא מדרך המוסר והחסידות, ולמדנו מאברהם אבינו ע"ה, דכתיב 'ואקחה פת לחם' ואחר כך 'ויקח חמאה וחלב ובן הבקר' וגו'".

ואחשוב שאפשר לפרש את המשנה הנ"ל באופן שהמציעתא - "אמור מעט ועשה הרבה" הוא גם המשך הרישא וגם הקדמה לסיפא, וכאילו אמר שני דברים:

א] "עשה תורתך קבע - אמור מעט ועשה הרבה".

ב] "אמור מעט ועשה הרבה - והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

והפירוש, שתחלה אמר שמאי: כיצד יעשה אדם את "תורתו קבע"? על ידי "אמור מעט ויעשה הרבה", כלומר שלא יבזבז את זמנו על דיבורי סרק ושיחות בטילות, אלא יעשה מיד את מה שצריך לעשות, וכאימרה המיוחסת לרבי ישראל סלנטר - "לעשות מה שהוחלט לעשות בשקידה ורגש", ומיד יחזור לתלמודו. רק באופן זה יוכל לקבוע את עצמו על תלמודו ולקיים בעצמו "עשה תורתך קבע".

ושוב אמר שמאי: כאשר מקבלים אורחים אינו צריך להרבות בדיבורים [עיי' רע"ב ושאר מפרשי המשנה, דכוונת שמאי היא לבאר כיצד להכניס אורחים]. ומה יועיל לאורח המון הדיבורים? ויש בעלי-בתים [שאולי כוונתם רצויה] שכאשר נכנס אורח עייף ויגע מהדרך לביתם, שואלים ודורשים את האורח בשבע בדיקות וחקירות: "מה תרצה לאכול? ומה תרצה לשתות? וכו' וכו'", ופעמים שהאורח מתבייש להשיב, ועונה - למרות היותו רעב

צמא ועייף: "לא תודה... לא צריך...", [למרות שכוונתו ל"כן תודה... צריך ועוד איך..."].
ובאמת עדיף במקום לדבר ולשאול מה רצונו, להגיש לו מיד כוס שתיה, חמה או קרה,
ולהציע לו מקום לנוח, והכל בסבר פנים יפות, ואין צורך להרבות בדיבור בשביל זה,
והכל כמובן בשום שכל.

שתיקה ששתק לוט לאברהם

ב] וַיְהִי בְשַׁחַת אֱלֹקִים אֶת עָרֵי הַכֶּפֶר וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מֵתוֹךְ
הַהֶפְכָּה בְּהַפֵּךְ אֶת הָעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֶן לוֹט (יט, כט)

להלן מהספר "אור מאיר" בעקבות דברי מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל:

"הנה למרות כל שפלותו [של לוט], כאשר הופך הקב"ה את סדום, שולח הקב"ה מלאך
מיוחד כדי שיסיע ויוציא את לוט, את אשתו, את בנותיו ואת חתניו, מסדום.

לוט ניצל מסדום בזכות מעשה חסד שעשה לאברהם, וכמו שמפרשים חז"ל (בראשית
רבה א, ו): 'ויהי בשחת אלקים את ערי הככר ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט'.
מה זכירה נזכר לו? שתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר אברהם על שרה אשתו אחותי
היא, היה יודע ושותק. וכן מפרש רש"י: 'ויזכור אלקים את אברהם'. מהו זכירתו של
אברהם על לוט? נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם
במצרים על שרה 'אחותי היא', ולא גילה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקב"ה עליו.

הדברים מדהימים ומבהילים!

ללוט לא היה שום מעשה טוב אותו יכל לזקוף לזכותו ביום פקודה. לוט לא פעל שום
דבר חיובי, אלא רק התדרדר וירד מרום המעלה של דביקות באברהם, לשפל המדרגה
של התערות בסדום ובאנשיה.

ואף על פי כן, זוכה לוט לנס הצלה מופלא, בזכות...

אותה שתיקה ששתק!

כשאברהם נאלץ לומר על אשתו שרה שהיא אחותו, ללוט היתה אפשרות לעשות
מעשה - אשר לא יעשה [!], ולגלות למלך מצרים ששרה אינה אחות אברהם. על ידי כך
היה מלך מצרים עלול להרוג את אברהם.

ולוט שמע ושתיק.

ועל השתיקה הזאת, שהיתה אלמנטרית ומתבקשת מאדם אוהב ומבן-אח, מקבל לוט
שכר גדול, רב ועצום, עד שהקב"ה מציל אותו על ידי מלאכים, ואף מציל את צוער
למענו ובזכותו.

ובשתיקתו זוכה לוט להציל לא רק את עצמו ואת צוער, אלא אף את שתי בנותיו,
שמצאצאיהן יצא דוד משיח ה'.

נמצא שבהצלתן, הציל לוט את המשיח ואת עתיד העולם כולו!

וכך אמנם שמאירים לנו חז"ל (בבראשית רבה נ, י): 'וְאֵת שְׁתֵּי בְּנֵיךְ הַנְּמַצָּאת' (יט, טו).
אמר רבי טוביה בר רבי יצחק שתי מציאות, רות המואביה ונעמה העמונית.
אמר רבי יצחק: 'מְצָאתִי דָּוִד עֲבָדִי' (תהלים פט, כא). היכן מצאתי אותו? בסדום.
נמצינו למדים מה רב כוחה של שתיקה!
ואפילו שתיקה שכל הגינות אנושית ומוסר מינימלי מחייבים את ביצועה.
ואם השכר על שתיקה שכזאת הוא רב כל כך, ודאי ששכרו של אדם השותק בשעת
כעס ומריבה הוא גדול ועצום עד מאוד!
וכן איתא בחולין (דף פט ע"א): "אמר רבי אילעא, אין העולם מתקיים אלא בשביל מי
שבולם את עצמו בשעת מריבה, שנאמר 'תולה ארץ על בלימה'".
עד כאן בעקבות מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל.

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', קרית ספר

איך עומדים בנסיון

פ"ה אנחנו בעיצומה של עמידת בנסיונות. אלו שהתחילו עם 'לך לך מארצך' ונשלמו עם 'לך לך אל ארץ המוריה'. וכל אחד ואחד מישראל תמיד נמצא באיזה מקום במסע הזה.פ"ו.

*

סוד הספינה

איתא בגמרא (בבא מציעא ט:): "היה מהלך בספינה וקפצו דגים ונפלו לתוך הספינה הכי נמי דחצר מהלכת היא ולא קני אמר ליה ספינה מינח נייחא ומיא הוא דקא ממטו לה"פ"ו.

'ספינה' זזה על ידי 'נס' וז"ל המשנה (בבא בתרא עג.) "המוכר את הספינה מכר את התורן ואת הנס ואת העוגין ואת כל המנהיגין אותה". ובגמרא (בבא בתרא עג.) "נס אדרא וכן הוא אומר שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס". פי' רשב"ם "אדרא - הוא הוילון שפורסים על התורן להוליך את הספינה ברוח וייל"א בלע"ז".

נמצאנו למדים דבר נפלא. 'ספינה' מצד עצמה 'קביע וקיימי' אלא שה'נס' גורמת ש'מיא הוא דקא ממטו לה'.

נמצא שה'נס' מזיז דבר שבעצמה היא 'קבוע' והוא יסוד גדול עד למאוד. נבארו בס"ד.

*

לך לך

ז"ל התנחומא (לך לך א)פ"ח "ויאמר ה' אל אברם לך לך. ילמדנו רבינו אדם מישראל מהו שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, רב אידי ורב הונא בשם רבי יהודה ורבי יוסי בשם ר' שמואל אמרו אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד במקום אחד ויכוין לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיעה ביחוד השם ויקרא שמע ישראל ה' "

פ"ה ע"ע בספר 'תינוק שנשבר' (שער הנסיונות).

פ"ו ז"ל מאור עינים (פרשת וארא) "צריך כל אחד ואחד לבוא לידי נסיונות אף שמקבל אלקותו במחשבתו כנ"ל מכל מקום מנסין את כל אדם בעשר נסיונות כמו שאמרו באברהם עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם והנסיון הוא שמסלקין ממנו ההתקשרות שהיה קשור בהשם יתברך על ידי הדעת בעת שבא לידי נסיון ונשאר אצלו רק הבחירה כי לולא זה לא היה נקרא נסיון כי בודאי על ידי ההתקשרות יאחו צדיק דרכו ועל ידי זה נתמעט הדעת אצלו לא סילוק הדעת ממש ואם עומד בנסיון על ידי שנקבע בלבו מקודם כשהיה לו דעת רחב".

פ"ז וע' תוס' (ב"מ ט: שבת ה:): ועוד ראשונים ליישב דברי הגמרא (שבת ה:): "שאגוז ע"ג כלי הצף ע"ג מים" שהכלי לא נקרא 'ניחא'.

פ"ח ז"ל גירסת 'בובר' 'ויאמר ה' אל אברם לך לך (בראשית יב א). (שנו רבותינו) [ילמדנו רבינו] מהו לאדם שיקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, רב אידי ורב הונא בשם ר' יוסי בר יהודה בשם ר' שמואל אמרו אסור לאדם לקבל עליו עול מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמוד על רגליו ויקרא קריית שמע, וכשיגיע לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, יתחיל ואהבת מיד קורא מהלך ואינו חושש".

אלקינו ה' אחד (דברים ו) כל אחד ואחד בכוונת הלב ואח"כ בשכמל"ו = ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד, וכשמתחיל ואהבת רצה מהלך רצה עומד רצה יושב שכך כתיב
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך".

ויל"ע מה הקשר בין דברי התנחומא ל'לך לך' ומה המסר שכתוב כאן.

*

נסיונות צריכים 'בטחון'

המושג 'נסיון' הוא שנמנע מהאדם את ההכרה ביציאה ממצבו הנראה נואש, ועליו
להשען ולבטוח בה' בטוב והמטיב, שאין 'יאוש'.

כל שאדם חושב שיכול לעזור לעצמו כך מתמעט בידת בטחונו בהקב"ה.

והוא דברי המשנה (סוטה מט): "ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים". והוא
הנבואה אחרונה [במשניות] קודם לגמר המעבר שבין עוה"ז לימות המשיח.

*

אמונה ובטחון

מה ההבדל בין 'אמונה' ו'בטחון'. אמונה בנוי של ידיעה גמורה של 'מציאת ה' תורה
משמים' ו'שכר ועונש' (ע' רמב"ם פירוש המשניות סנהדרין פ"ו) פט.

אולם 'בטחון' הוא 'מנוחת הנפש' (חו"ב ריש שער הבטחון), ותלוי על ההכרה במידת
'חסדו' יתברך ואהבתו וכמבואר בחו"ה (שער הבטחון פ"ד). גם מי שידוע שהקב"ה 'עשה
ועושה ויעשה לכל המעשים' לא ירגיש 'מנוחה' אם לא יכיר במידת 'חסדו' של הקב"ה.

איתא ברמב"ן (האמונה והבטחון פ"א) ז "האמונה והבטחון הם שני ענינים שהאחד צריך
לחבירו ואין חבירו צריך לו, שהאמונה קודמת לבטחון ומתקיימת בלב המאמין, אף על פי
שאינן הבטחון עמה ואינה צריכה לו בקיומה, ולפיכך אינה מורה עליו. אבל הבטחון הוא
מורה עליה, שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה. ... כל הבוטח מאמין,
לפי שאין אדם בוטח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלאות שאלתו, ואין כל
המאמין בוטח, כי לפעמים ירא שמא יגרום החטא, או שמא קבל כבר על מעשיו הטובים
בנסים שעשה לו הבורא".

^{פט} וע' מש"כ בארוכה בקונטרס 'אני מאמין'.

^ז הנה כל דבריו: "האמונה והבטחון הם שני ענינים שהאחד צריך לחבירו ואין חבירו צריך לו, שהאמונה קודמת
לבטחון ומתקיימת בלב המאמין, אף על פי שאין הבטחון עמה ואינה צריכה לו בקיומה, ולפיכך אינה מורה עליו.
אבל הבטחון הוא מורה עליה, שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה. וכל הבוטח יקרא מאמין, אך
לא כל המאמין יקרא בוטח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל
את הפרי ההוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין
פרי בלא אילן או עשב. וכמו שהחסידות שהיא מורה על החכמה שאי אפשר להיות אלא אם כן היה חכם כמו
שאמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. אבל אין החכמה לאות על החסידות, שאפשר שיהא חכם והוא
רשע. וכן הבטחון והאמונה: כל הבוטח מאמין, לפי שאין אדם בוטח אלא במי שמאמין בו שהיכולת בידו למלאות
שאלתו, ואין כל המאמין בוטח, כי לפעמים ירא שמא יגרום החטא, או שמא קבל כבר על מעשיו הטובים בנסים
שעשה לו הבורא. ומאשר מוצא עצמו חוטא ופושע כנגד חסדי הבורא יתברך אינו נושא נפשו לבטוח בו שיציל
מצרתו, או שיתן לו רצון לבו ותאותו. ועל כן ישתדל בנוהג שבעולם להנצל מצרתו או להשיג שאלתו ובקשתו".

נמצא שקודם כל צריך 'אמונה', והוא ה'קביעות' שלא זזים ממנה. אין דבר קבוע מ'אמונה' שהיא 'למעלה מטעם ודעת' ושום 'חשבון' לא יכול לערער עליה. ורק אחרי שיש לאדם 'אמונה' והוא 'קביע וקיימי' אפשר 'להזיז' ולמרות כל התזוזות הוא לא יזוז כללצא.

נמצא ש'קודם' ל'נסיונות' צריכים 'אמונה' ורק 'אחרי' ה'אמונה' אפשר 'לנסות' את ה'אדם' ואז הוא יפעיל ה'בטחון' כדי 'לעמוד בנסיון'צב.

*

שמע – קבלת עולם מלכות שמים – קביעות

ה'אמונה' הוא ה'שמע ישראל ... ה' אחד. ונקרא במשנה (ברכות יג.) וז"ל "אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך מקבל עליו עול מצות".

וכתב על זה בזה"ק (בהר קח.) "ת"ח עבדין פטורין מעול מלכותא דלעילא ועל דא פטורין מן המצות, מאי עול מלכות שמים, אלא כהאי תורא דיהבין עליה עול בקדמיתא בגין לאפקא מניה טב לעלמא, ואי לא קביל עליה ההוא עול לא עביד מדי, הכי נמי אצטריך ליה לב"נ לקבלא עליה עול בקדמיתא ולבתר דיפלח ביה בכל מה דאצטריך, ואי לא קביל עליה האי בקדמיתא לא ייכול למפלח"צג.

^א וזה עומק דברי המדרש (וירא נה ב) וז"ל "תהלים יא) ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו, א"ר יונתן הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר מפני שהיא פוקעת, וכשפשתנו יפה הוא מקיש עליו ביותר למה שהיא משתבחת והולכת, כך הקדוש ברוך הוא אינו מנסה את הרשעים למה שאין יכולין לעמוד דכתיב (ישעיה נז) והרשעים כים נגרש, ואת מי מנסה את הצדיקים שנא' (תהלים יא) ה' צדיק יבחן (בראשית לט) ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו וגו', ויהי אחר הדברים האלה, אמר רבי יונתן היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק את הכלים המרועעים למה שאינו מספיק להקיש עליו אחת עד הוא שוברו, ומה הוא בודק בקנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש עליו כמה פעמים אינו שוברו, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן, א"ר אלעזר לבעל הבית שהיה לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע על מי הוא נותן את העול לא על אותה שכחה יפה, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה אלא הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן".

כידוע ש'צדיק באמונתו יחיה' רק מי שהוא 'צדיק' פי' שיש לו אמונה, אפשר לנסות אותו, כדי שיפעיל את ה'בטחון'.

וע"ע מש"כ בארוכה בספר 'תינוק שנשבר' בדברי הרמב"ן (שער הגמול) על המדרש.

^ב ז"ל ה'בת עין' (פרשת לך לך) "ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן (בראשית יב ד) ... אך עיקר הבחי' בזה לקיים רצון הבורא ב"ה אפילו בדבר שקשה לו, והוא נמשך מבחינת אמונת ד' ובטחון בו ית', היינו מחמת האמונה והבטחון שהיה לאברהם אבינו ע"ה בבורא כל עולמים ית"ש, שבודאי כל מה דעביד לטב עביד, היה זה הדבר מביאו לקיים רצון הבורא ב"ה אפילו בדבר הקשה כזו: וזהו ואברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, היינו כשיצא מחרן יצא עם בחינת בטחון בה', שבט"חון גימטריא ח"מש ושבעים, וזהו ואברהם בן חמש ושבעים שנה, היינו שהיה אז בבחינת בט"חון, וזה גרם לו שיצא מחרן מבית אביו וממשפחתו וע"ע מש"כ שם בהמשך בענין 'בטחון' ו'אברהם' בגמט' שי"ח וציין לדברי הגמרא (נדרים לב.).

ע' רבי צדוק הכהן (דברי סופרים טז) שג"כ ביאר דברי הגמרא (נדרים שם) ש'שי"ח' היא בגמט' 'יאוש' ואין בן דוד בא אלא מתוך יאוש, פי' יאוש מ'כחי ועוצם ידי'.

והארכתני בכל זה בקונטרס 'תינוק שנשבר' (שער היאוש).

עוד יש לציין לדברי האריז"ל (ספירת העומר) שלהחליף ולהמתיק את ה'דינים' וה'קטנות' היא ע"י שם אכדט"ם שהוא בגמט' 'עד', בטחו בה' עדי 'עד', ואכן משם נמתק כל הדינים ומתגלים כל החסדים.

^ג וע"ע נפה"ח (ד ד) וס"ב (פמ"א).

ומובן שכשאומרים 'שמע ישראל' צריכים להיות 'קבוע' ולא ב'הליכה' וכמו ה'עול'
שמונע מהבהמה לנטות לימין או לשמאל.

*

מ'לך לך' ועד 'לך לך'

רק 'אחרי' 'קבלת עול' שהוא ה'אמונה' אפשר האדם להתחבר ל'ואהבת' והוא ה'בטחון'
ולעמוד בכל הנסיונות כולם.

עוד כתב התנחומא (לך לך ג) "לך לך, ר' לוי בן חמא [אמר] אמר לו הקדוש ברוך הוא
נסיון הראשון ונסיון האחרון איני מנסה אותך אלא בלך לך, לך לך מארצך (בראשית יב
א), ולך לך אל ארץ המוריה (שם / בראשית / כב ב)".

כלל כל הנסיונות הם 'לך לך' והם ה'הליכות' של ה'קביעות' ממקום למקום.

ומובן דברי התנחומא להפליא. קודם נתחזק ב'אמונה' ואז נצליח להתחבר ל'ואהבת'
ולעבור את כל הנסיונות'.

לתגובות: haravyew@gmail.com

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

אשת לוט ונציב המלח

וַתִּבֶּט אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נֹצִיב מֶלֶח (יט, כו)

כש-לוט ומשפחתו ברחו מהעיר סדום, נאמר להם שלא לפנות לאחוריהם ולהביט בהפיכת סדום כמו שנאמר (בראשית יט' יז): 'אל תביט אחריו וגו', אך אשת לוט כן הביטה לאחור ונענשה על כך ונהייתה לנציב מלח (שם כו): 'וַתִּבֶּט אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נֹצִיב מֶלֶח'.

מדוע נענשה כך?

דהנה ידוע שאחד מחוקי סדום היה שאין להכניס אורחים, והמכניס – יענש. ואיתא במדרש בראשית רבה (פרשת וירא פרשה נא') הטעם שנענשה בכך, ר' יצחק אמר שחטאה במלח, באותו הלילה שבאו המלאכים אל לוט מה היא עושה? הולכת אל כל שכנותיה ואומרת להן תנו לי מלח שיש לנו אורחים, והיא מכוונת שיכירו בהן אנשי העיר על כן: ותהי נציב מלח. ובייתר ביאור במדרש אגדה איתא, ותהי נציב מלח. לפי שחטאה במלח, כיצד שבאותה הלילה שבאו המלאכים לביתו של לוט, הלכה היא אצל שכניה בעלילה לשאול מלח, אמרו לה שכניה ולמה את צריכה מלח, וכי אין יודעת שהיית חסרה מלח לילך ליקח מלח מבעוד יום, אמרה להם אין אנו צריכין מלח, אלא שבאו לנו אורחים, ולכך ידעו אנשי סדום במלאכים שבאו בביתו של לוט. ורש"י פי' במלח חטאה ובמלח לקתה. אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו, אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה.

מקום הנציב מלח קיים היום

בילקוט שמעוני כתוב: ועד עכשיו היא עומדת נציב מלח, וכך מבוא' להדיא בגמ' ברכות (נד' ע"א) דאיתא שם: תנו רבנן, הרואה מעברות הים, ומעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט, וחומת יריחו שנבלעה במקומה - על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום. [שואלת הגמ'] בשלמא כולהו [כל המקומות שמוזכרים בברייתא הם] ניסא [ולכן הרואה מקומם נותן הודאה ושבח]. אלא אשתו של לוט, פורענותא הוא [אך מה שקרה עם אשת לוט זהו פורענות ומדוע יברך? מתרצת הגמ' שהכוונה ברייתא היא] דאמר ברוך דיין האמת [שהרואה אשתו של לוט מברך: 'ברוך וכו' דיין האמת', מפני העונש שהיא קיבלה]. והא הודאה ושבח קתני [מקשה הגמ', הרי בברייתא כתוב, שנותן הודאה ושבח ואשתו של לוט בכלל זה גם. וברכת דיין האמת אינו שבח, אלא צידוק הדין] – תני [הוסף על

הברייתא] **על לוט ועל אשתו מברכים שתיים, על** [העונש של] **אשתו אומר: ברוך דיין האמת, ועל** [ההצלה של] **לוט אומר: ברוך זוכר את הצדיקים** [ואע"פ שאינו עתה רואה קברו של לוט אלא את אשתו נציב מלח וא"כ מדוע מברך 'ברוך וכו' זוכר הצדיקים? אלא מתוך שרואה אותה נזכר בנס בעלה. ומה שכתוב 'ועל לוט' הכוונה הוא, בשביל לוט – מ"ב סי' ריח' ס"ק כז', ע"ש בשער הציון אות כג']. **דאמר רבי יוחנן אפילו בשעת כעסו של הקדוש ברוך הוא** [בשעה ששחת את ערי הככר] **זוכר את הצדיקים שנאמר (בראשית יט' כט'): ויהי בשחת אלקים את ערי הככר ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה**

לעיל נתבאר שכל מקום שנעשה בו ניסים לאבותינו הרואה מקומם אומר 'ברוך וכו' שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'. אך שונה היא הברכה שאותה הזכרנו עתה 'ברוך וכו' זוכר הצדיקים' שמברכים על מקום הנציב מלח, מפני שלוט היה רשע ולא היה ראוי לזכות לנס וניצול בזכות אברהם, ואפילו בשעת כעסו של הקב"ה הוא זוכר את הצדיקים ומרחם על הרשעים בעבורם, כך ביאר המהרש"א. (עי' בבית יוסף סי' ריח').

והקשה בשער הציון (שם אות כב'), בשו"ע לקמן (סי' רכה' סע' יט') מבוא' שברכת 'דיין האמת' מברכים דוקא כשמצטער על הענין, ולכך לא מברכים על גוי ברכה זו. והרי אשת לוט לא הייתה ישראלית, א"כ מדוע מברכים עליה 'דיין האמת?' ותי' שאולי אנו מצטערין על שלא הועיל הזכות של אברהם אבינו להצילה, שזה מורה על תוקף הדין.

איתא בגמ' נדה (סט' ע"ב) שאנשי אלכסדנריא שאלו את רבי יהושע בן חנינא שנים עשר דברים ושלשה שאלות מתוכם היו של שטות ואחת מהם היא – אשתו של לוט שנהפכה לנציב מלח האם מטמאה כמת? במהרש"א ביאר ששאלתם הייתה, שהם חשבו שאפי' שהיא הישתנתה ונהייתה נציב מלח, החומר הראשון שהוא בשר עדיין קיים ותטמא. ענה להם רבי יהושע, מת מטמא ואין נציב מלח מטמא. וביאר במהרש"א את תשובת רבי יהושע, שמה שהקב"ה משנה במעשה בראשית בשינוי הטבעיים הוא שינוי גמור כאילו היא בריאה חדשה ואין כאן חומר ראשון שיטמא כלל.

מה היה שמה של אשת לוט?

בפרקי דרבי אליעזר (פרק כה') כתוב ששמה של אשת לוט היה 'עירית'. וכן מבוא' בבעל הטורים בראשית (יט' כו'). אך במדרש תנחומא (וירא ח') כתוב ששמה היה 'עידית'.

*

מעשה נורא

בהקדמה לשו"ת אגרות משה (חלק ח') מובא מעשה נורא אודות חטא הלשון, וכך מסופר שם, בעיר ליובאן היו גדולי תורה רבים, ורבי משה פינשטיין זצ"ל היה מספר את המעשה כדי להראות שהיו מהם שהגיעו למדרגת רוח הקודש כמעט, של גילוי אמיתי בתורה. בתחילת חורף שנת תרפ"ב חלה אחד מבעלי הבתים ונפל למשכב במין חולי מוזר ולשונו התנפחה בפיו. כאשר תקיף ליה עלמא ורבנו (רבי משה) בא לבקרו, ביקש החולה להוציא כל איש מעליו וסיפר לרבנו את סיבת חליו. לדבריו שבוע קודם לכן

בשבת פרשת וירא הקשה כיצד זכו בנות לוט שהמשיח יהיה מצאצאיהן, אף שלא בושו בגילוי עריות שעשו והודיעו שבניהן הם מאביהן, ודיבר עליהן בדרך בזיון. בלילה הופיעו בחלומם שתי נשים זקנות מאוד שראשן ופניהן מכוסים ואמרו שהן בנות לוט. הן הוסיפו ואמרו לו ששמעו את טענתו, ובאו מעולם האמת לענות לו. הן טענו שהיו יכולות לומר שמאחר שהן ממשפחת אברהם וניצלו בדרך נס מסדום, לא היו תולים בהם מעשה זנות, והיו יכולות לייחס לעצמן כל מעשה נס. כך שהיו יכולות לומר שנתעברו מן השכינה כביכול, ולייסד דת חדשה כנצרות. והן קראו לבניהן עמון ומואב להודיע שכאשר אשה מתעברת יש לוולד תמיד אב בשר ודם. בזכות זה זכו ויצא מהן המשיח האמיתי. עוד אמרו שהוא חטא גדול כאשר דיבר עליהן בדרך בזיון. מאחר שהוא דבר עליהן בזלזול, הוא ייענש מידה כנגד מידה כמרגלים (רש"י במדבר יד' לז') ותשתרבב לשונו ותתנפח בחולי משונה וכך ימות. כשסיים האיש לספר את סיפורו, היסב פניו אל הקיר ונפטר לעולמו. רבנו ראה בכך עניין אמיתי, מאחר שההסבר נראה לו הסבר אמיתי.

מנחת נחום / הרב נחום אריה ברנט

דרך ארץ קדמה לתורה

וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנֵה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיִּרְץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה (יח, ב)

בספר עקדת משה, ח"ו (סי' ל') מביא מהג"ר מו"ה יהושע דייטש זצ"ל אב"ד קטמון, בעמח"ס בית הלחמי, שאמר דאיתא במ"ר פ' יתרו (ר"פ כ"ח) כשביקש הקב"ה לתת התורה ע"י משה רבינו ע"ה, באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו, עכ"ל. – והוסיף ע"ז הגר"י דייטש זצ"ל, מכאן שדרך ארץ קדמה לתורה [ויק"ר (ט' ג)], דע"י שהיו למלאכים דרך ארץ זכינו לקבלת התורה, ודפח"ח.

ובדרך זו יש לומר עפ"י דברי תוס' עה"ת בפרשתינו (י"ח, ח'), מלמד שהאכילם בשר וחלב, וכשרצה הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו המלאכים תנה הודך על השמים, אמר להם כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר וחלב שנאמר ויקח חמאה וחלב מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב בפ' כי תשא כי על כי הדברים האלה כרתי וגו', וכתיב לעיל מיניה לא תבשל גדי בחלב אמו.

הרי דמכח אכילתם אצל אברהם אבינו בשר וחלב, נדחה טענת המלאכים. וזה שאכלו אצל אברהם הוא מכח דרך ארץ, כדאיתא ב"מ (פ"ו ע"ב) לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, וכן מכח דרך ארץ דאין מסרבין לגדול כדאיתא שם (פ"ז רע"א). – ומכאן שדרך ארץ קדמה לתורה, דע"י דרך ארץ זכינו לתורה.

ואידי דאיירי, הנה דרך ארץ קדמה לתורה הוא בוודאי הכוונה למידות טובות, ברם י"ל דרך רמז, ובהקדם דברי מו"ר הגה"ק מערלוי זצ"ל בספר אמרי סופר בפרשתין [ע' צ"ו] עה"פ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (י"ח, י"ט), וז"ל, נראה לפרש על דרך שכתב בנועם אלימלך (פ' תצוה) על הפסוק [שמות (כ"ז, כ')] ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, שהתורה הקדושה מלמדת אותנו דרכי מוסר ותוכחה איך יוכיח אדם את חברו, דהנה האדם הרוצה להוכיח בני אדם צריך להיות קדוש וטהור בכל בחינותיו, דהיינו נפש רוח ונשמה, הוא טהור וגופו טהור, ואז הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא [ויקרא (י"ט, י"ז)], דאי לאו הכי שיהיה נבחן עם כל אופניו בקדושה ובטהרה אזי בלתי אפשרי שתוכחתו יעלה כהוגן, וזהו ויקחו אליך, ר"ל שילמדו ממך, אך אם הוא איננו שלם אינו יכול להוכיח, עיי"ש.

ורמזנו הדבר בפסוק ושננתם לבניך ודברת בם [דברים (ו', ז')], ר"ל שרק אם אתה בעצמך ודברת בם, אז תוכל לקיים ושננתם לבניך, כי אם האדם בעצמו אינו עוסק בתורה שוב אינו יכול לחנך בניו לעסק התורה.

וזהו שאמר הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' וגו', אחריו דייקא, שרק על ידי שהוא עצמו היה הולך בדרך ה', לכן היה יכול לצוות את בניו וביתו לשמור דרך ה'. – עכ"ל האמרי סופר.

ועפ"י דבריו יש לפרש, דרך ארץ, היינו שאדם ילך הוא עצמו בדרכי התורה והיראה, קדמה לתורה, היינו לשון הוראה^{צד}, דקודם אדם צריך לילך הוא עצמו בדרכי השם, ורק אח"כ יורה לאחרים.

ועוד י"ל בדרך רמז, דדרך ארץ, היינו הליכות האדם, ותורה הוא מלשון הוראה, ודרך ארץ, היינו שלמדין מדרך התנהגות הצדיק, קדמה לתורה, היינו ממה שמלמד הצדיק הנהגות התורה.

דהנה איתא בבינה לעיתים (דרוש ס"ד) מאמר חז"ל ברכות (ו' ע"ב) כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, דהכוונה דהחכם הבא לומר מוסר צריך להרים קולו ולהשמיע להעם את דברותיו, אך הצדיק שכל מעשיו מכוונים לעשות נחת רוח ליוצרו דבריו נשמעים מעצמם על ידי מעשיו ופעולותיו, וזהו כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים בלי שידבר, היינו דבריו שהיה צריך לדבר ולהוכיח לאחרים, נשמעים מעצמם אף מבלי שידבר הוא על ידי מעשיו ופעולותיו, עכ"ד.

וכן מובא באמרי יהודה פר' חיי שרה ד"ה ואברהם, בשם הרה"ק רבי אשר ישעיה מראפשיץ לפרש את המדרש [תנחומא פ' וילך (א')], וילך משה [דברים (ל"א, א')] אין וילך אלא לשון תוכחה, דהיינו משה רבינו ע"ה בלי אומר ובלי דברים עצם התנהגותו היתה תוכחה ודרך מוסר, כי מי שראה את משה והיה מסתכל בדרכיו היה לוקח מוסר לעצמו האיך לעבוד את ה'.

וראיתי בספר אמרי משה בפרשתין [ע' פ"א] שכתב לפרש בדרך זו את הפסוק [שמות (ל"ג, ח')] והביטו אחר משה, דהיינו שהביטו אחרי משה ללמוד ממנו התנהגותו להיות גם הם עושים כן.

ומפרש נמי באמרי משה לפרש לפי זה הפסוק הנ"ל בפרשה, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, דהיינו דדרכו של אברהם אבינו ע"ה בחינוך בניו, אשר היה מצוה את בניו וביתו, לא בקול ודברים, אלא היה אחריו, היינו באמצעות הביטם אחריו להבין דרכיו, ממנו ראו וכן עשו לשמור דרך ה'.

ועוד יש לפרש דרך רמז, והוא עפ"י מה שיסד לנו החת"ס בכמה מקומות, שגדולה הנהגת אברהם שהיה מעורה בדעתו עם הבריות, וויתר על התעלות עצמו, למען אשר ילמד יראת השם את אנשי דורו.

^{צד} עיין לדוגמא חזקוני פ' תולדות (כ"ו, ה'), וכן כל תורה לשון הוראה.

והיינו דרך ארץ, ללכת ולהתנהג בדרך הארץ, לערב דעתו עם הבריות למען ללמד דרכי השם, קדמה בחשיבותה לתורה, שאדם יתבודד בעצמו להתעלות במעלות התורה.

ואלו דברי החת"ס כפי שנדפסו בהקדמת בנו המכתב סופר לשו"ת יו"ד, הנקרא פתוחי חותם, בד"ה בירור ענין, וז"ל, מי לנו גדול מחנוך אשר מעוצם תשוקתו ודביקתו בה' נתפרדה החבילה חברת ארבע היסודות, חדל מהיות אדם ונתעלה להיות כאחד מצבא מרום במרום העומדים את פני המלך לשרתו [ואיננו כי לקח אותו אלוקים], ולא מצינו באברהם אבינו ע"ה שנזדכך עפרוריתו כל כך, אך לא מצד פחיתות וחסרון נפשו לא הגיע אל המעלה הזו, לא, כי אם אאע"ה היה עושה כאשר עשה חנוך להתבודד עצמו מחברת בני אדם התעלה גם הוא להיות ממלאכי אל, ואשר לא עשה כן, הוא כי התבונן בחכמתו כי לא באלה חפץ ד' שישלים האדם את נפשו לבד, ואת אנשי דורו ישאיר אחריו תרבות אנשים חטאים ומכעיסי ה', כמקרה אשר קרה לדורו של חנוך ודור המבול, הנסיון הזה לימד אותו כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו, למען רבות כבוד ה' למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו ויודעיו, כי מה יתן ומה יוסיף האדם אם יוסיף מלאך אחד על אלפי רבבות מלאכי מעלה, הלא ה' בורא וממציא כהנה וכהנה חדשים לבקרים, ואם כה יעשו יחידי סגולה בכל דור ודור, ימצא אחד מני אלף קודש לה' ורוב העולם מקולקל, הארץ תשם מרעת יושביה וחפץ הבריאה נשארה מעל. – עיי"ש מה שמאריך בזה, ומפרש הפסוק הנ"ל כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'.

ועוד כתב מרן החת"ס בענין זה, מעלת אברהם על חנוך בכמה מקומות, עיין דרשות בדרשה לשבת שובה תקפ"ט [כ"ג ע"ב] ד"ה פ"ק, דרוש לו' אדר תקצ"ה [קס"ט ע"א] ד"ה איש, חת"ס על התורה פ' בראשית [ע' ד'] ד"ה ואת, [ע' י"ח] ד"ה ויתהלך, פ' קדושים [ע' מ"ד] ד"ה קדושים תהיו (השלישי), תורת משה פ' בראשית [ע' ו'] ד"ה את (הראשון), חיי שרה [ע' ע"ח] ד"ה ועתה אבאר, על מגילת אסתר [ע' קע"א] ד"ה והנה, חת"ס מאמרים חדשים פ' וירא [ע' פ"ב] ד"ה כי ידעתיו, עטרות סופרים פ' אחרי. וכן הביא בנו הכת"ס בפ' בראשית עה"פ ויתהלך חנוך בשמו.

וע"ע דבריו בתורת משה פ' תרומה [ע' ק"ל] ד"ה ויקחו לי תרומה (השני), וכ' בתו"ד, כי עיקר כוונת חפצו של הקדוש ברוך הוא שיהיה הצדיק של הדור מעורב דעתו עם בני דורו וידריכם וילמדם דרך ה' ומה שיוכל לתקנם בדרך טוב יתקן. ועיי"ש מה שכתב, ומסיים, וזה החכמה העליונה שנאמרה בעליונות להתנהג עצמו בצרכי אדם ולהתערב עם הבריות ושיהא זוכה למדריגה זו, וזאת צריכה חכמה גדולה וסייעתא מן שמיא, וזה היה חפץ הקדוש ברוך הוא בעשיית המשכן ע"י היריעות העליונות והתחתונות שידבק האדם עוה"ז עם עניני עוה"ב לצירוף אחד להמשיך כל צרכי עוה"ז לצורך עניני עוה"ב, שיהי' כל אכילה ושתיה והליכה מוכנים לצרכי מצוה והכל לשם ית', ועי"ז נתאחד הכל.

וע"ע דברי מרן החת"ס בזה הענין בחת"ס עה"ת פ' בהעלותך [ע' נ"ב] ד"ה ותדבר מרים, ועיין דברי בנו המכתב סופר בשו"ת ח"ב (סי' כ"ח) [ע' פ"ד] ד"ה אחרי, הכת"ס באגרות סופרים, במכתבי הכת"ס (מכתב ו'), והגאון רבי שלמה סופר אב"ד בערגסאז (בן מרן הכת"ס) בהקדמת אהל לאה לכת"ס עה"ת, ד"ה מעת אשר.

מידת ההשתוות של אברהם אבינו

ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדיו (כ"ב, ו'). ופרש"י, וילכו שניהם יחדיו, אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר.

ובהמשך הפרשה, ויאמר אברהם אלוקים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדיו (שם, ח'). ופרש"י, ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט, וילכו שניהם יחדיו בלב שוה.

ישנה מעשיה על רש"י, שכאשר כתב את פירושו על התורה, והסביר את המילים יחדיו הנאמרים בפרשה זו, פרשת העקידה, הראשון למעלת אברהם, והשני למעלת יצחק, שאלו נכדו הרשב"ם, סבא הרי יש עוד יחדיו בפרשה, והיא בפסוק י"ט, וישב אברהם אל נערי ויקמו וילכו יחדיו אל באר שבע. וענה לו רש"י, את הפירוש לזה אני משאיר לך. – אמנם לא מצאנו פי' הרשב"ם על פסוק זה.

והנה הרש"ר הירש מפרש את יחדיו השלישי, וכתב בזה"ל, לעיל כשאברהם המלווה ביצחק נפרד מנעריו לרגלי הר המוריה ויצא לדרכו הנשגבה, נאמר, שבו לכם פה עם החמור (פסוק ה'), שכן רק אנשים כאברהם ויצחק יכולים לעלות לפסגות כאלה, והכתוב חוזר ואומר כמה פעמים שעד לסופו של מסע קשה זה הלכו אברהם ויצחק יחדיו, כאיש אחד בלב אחד.

עתה נאמר לנו מה אירע לאחר שאברהם ויצחק עמדו בנסיון הגדול ביותר, והשלימו את השליחות הנעלה ביותר שביד אדם למלא, כעת הם חזרו אל נעריהם, וכולם ביחד, אברהם ויצחק, והנערים איתם, הלכו יחדיו אל באר שבע.

הנהגה זו ראויה מאד להלך הרוח שתחילתו באברהם ויצחק, לאחר התעלות כזו לקרבת ה', והתרוממות כה רבה מעל לכל העניינים הארציים, הרי שאנשים כאברהם ויצחק בכל אומה אחרת, היו מתמלאים עד כדי כך מחשיבות עצמם ומהענין האלוקי, עד שכבר לא היתה להם כל שייכות לעניינים ארציים ולבני אדם רגילים. בכל חברה אחרת, קירבה אלוקים שכזאת, אפילו אם היא רק מדומה, גורמת בדרך כלל גאווה רבה מאד לאלה שהגיעו אליה, עד שהם מביטים למטה בבוז על כל שאר בני אדם כבני תמותה גרידא, ונמנעים מכל קשר איתם.

לא כן היא הרוח שהונחלה לדורות על ידי הדוגמא שהראו אברהם ויצחק. מיד לאחר השלמת הפעולה הנשגבה ביותר שביד אדם לעשות, חוזרים הם אל הנערים שעזבו לרגלי הר המוריה, והולכים יחדיו, ביחד איתם. אין הם רואים עצמם נעלים על האחרים מכל בחינה. עבור בן אברהם האמיתי, אף אדם אינו טוב מזולתו מצד מעלת משלח ידו, ואין הוא רואה כל הבדל בינו לבין חוטב עצים או עבד עלוב. נמוכי דרגה. ככל שמדרגתו המוסרית והרוחנית גבוהה יותר, כך תמעט האפשרות שירגיש נעלה על אחרים, ותפחת הכרתו בגדלות עצמו.

אברהם ויצחק שבו מפסגת הר המוריה כאילו לא עשו שום דבר היוצא מגדר הרגיל, וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדיו – עכ"ד הרש"ר הירשצ'ה.

ולענ"ד נראה לומר בדרך זו, דהנה איתא בפרקי דר"א (פל"א) נכנס תחרות בין אליעזר ובין ישמעאל, היה אומר ישמעאל לאליעזר, עכשיו אברהם מקריב את יצחק בנו לעולה מוקדה על גבי המזבח, ואני יורש את אברהם, היה משיב אליעזר לישמעאל ואומר לו כבר גרשך כאשה מגורשת מבעלה ושלחה המדברה, אבל אני עבדו משרת ביתו ביום ובלילה ואני הוא היורש לאברהם.

ואמנם בפרקי דר"א מביא זאת עוד בדרך להר המוריה, אם כי לא מבואר בפירוש מתי היה זה, מ"מ במדרש אגדה עה"פ וישב אברהם אל נעריו, מביא שהיו מדינין זה עם זה מי יורשו, וכשראו שאברהם חוזר לבדו חשבו שנשחט יצחק, עיי"ש. – הרי דהויכוח ביניהם היה בשעה שנשארו למרגלות הר המוריה.

והנה אדם שיודע שהיה כאן ויכוח מי יורשו, קשה לו להתייחס אליהם ביחס חם ולבבי, ובפרט שהמחשבה שלהם שנשחט בנו יחידו יצחק, ועם כל זה, אברהם התורה מעידה עליו וילכו יחדיו, שהלכו יחד בלי שיש לו שום תרעומת או ריחוק מהנערים.

^{צ"ה} ע"כ שמעתי מהג"ר מו"ה משה חיים לאו שליט"א.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בדין העברת נחלה

וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאֵמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנֵיהָ פִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאֵמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק (פרק כ"א פסוק י').

גמ' ב"ב קל"ג: שו"ע סימן רפ"ב

משנה: הכותב כל נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי, אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו. רשב"ג אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב.

השו"ע פסק: כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשים, אע"פ שאין היורשים נוהגים בו כשורה, אין רוח חכמים נוחה הימנו, וזכו האחרים בכל מה שנתן להם. ומדת חסידות שלא להעיד בצוואה שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפי' מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה. הגה: מי שצוה לעשות בנכסיו הטוב שאפשר לעשות יתנוהו ליורשיו, כי אין טוב מזה. וכתב הסמ"ע שלא יודעים מי הוא הבן שיצא מהבן. ואפי' שלא נוהג כבוד כראוי במורישו, יחוש על זרעו יוצאי חלציו.

אם דוקא מבן אסור העברת נחלה או מכל יורש: הערוך השולחן מדייק מהטור ומהמשנה דכתבו מי שיש לו "בנים", שדוקא מבנים אסור להפקיע הירושה, וברמב"ם והשו"ע כתבו יורשים, ולמעשה מכריע העה"ש דאם משייר קצת ויש לו יורשים שאינם בנים לית לן בה, אבל אם יש לו בנים אסור אפי' אם משייר קצת, והטעם כתב העה"ש כיון דרצון השי"ת שהנחלה תעבור לבנים, והוא חידוש גדול. ומצינו בזה כמה שיטות: א. דעת הבית דוד (ח"ב קל"ז) המובאת בשדי חמד דלהעביר נחלה מבן הוא איסור, ומבת אינו איסור כלל. ב. דעת החת"ס ועוד פוסקים דאין חילוק בין בן ובת, ואיכא איסור העברת נחלה בכל אופן. ג. דעת העה"ש הנ"ל דכששייר קצת בבן הוא איסור, וכששייר קצת בבת אינו איסור.

האם המקבל עובר איסור: דעת הערך שי: דלא עובר איסור, כיון דמקבל מעות ויש לו מזה רווח, ודלא כעד דאינו מרויח מאומה. דעת החת"ס: מדייק המנחת יצחק (ח"ג סי' קל"ה) דעובר איסור מסייע לידי עוברי עבירה. ויש להסתפק בעו"ד המקבל שכר אי עובר איסור, ויש שרצו לומר דלערך שי אין איסור בעו"ד, אכן לענ"ד נראה לא כן, דעו"ד שאני מהמקבל דהוא ממש עושה את הצואה, וכן משמע מהטור. ויש לזה ראייה משו"ת בעי חיי (ח"ו"מ סוף סי' קפ"ח).

הטעם שחצי זכר שרי ולא הוי העברת נחלה: לכסף הקדשים כיון שעושה זאת בדרך חוב, ויש שמבארים כיון שהוא בתורת נדוניא, ויש לו מזה רווח.

איסור העברת נחלה אם הוא איסור ממש או דאין רוח חכמים נוחה ממנו: דעת האגודת איזוב המובאת בשדי חמד (מערכת ל' כלל ג') אין רוח חכמים נוחה, וכן הוא בשו"ת

מהרנ"ח (ח"א סי' קי"ח) ובמהריב"ל (ח"ג ל"ג), אכן השדי חמד מביא בשם החיד"א, וכן מביא הפת"ש בשם חת"ס, דיש איסור.

כשמשאיר חלק מהנכסים: יש בזה מח' בפתחי תשובה, וע"ש בארוכה, הקצוה"ח מכריע כתשב"ץ דאם משייר חלק מהנכסים (ד' זוזי) די בזה, והחת"ס חלק. החתם סופר כתב שאם מעביר את כל הנכסים יש איסור, ואם מעביר מקצת הנכסים אין רוח חכמים נוחה הימנו, ועוד מחמיר החת"ס שאסור לרב ליעץ להעביר אפי' מקצת מהנכסים. אמנם השבט הלוי (ח"ד סי' רט"ז) מרחיב הרבה בזה, ובראשית דבריו מביא את החת"ס, ומוכיח מכמה ראשונים שגורסים במשנה הכותב "כל" נכסיו לאחרים, והיינו שאינו משאיר כלום לבניו, שדוקא אז אין רוח חכמים נוחה הימנו, ואם משאיר קצת מהנכסים רוח חכמים נוחה הימנו, ואין זה אלא מידת חסידות. וכשנותן לצדקה, או לדבר מצוה כשיש לו אחרים הנוזקים, או שאחרים לומדי תורה יותר מבניו, אין בזה אפי' מידת חסידות, אם משאיר קצת ליורשיו. וכן מכריע למעשה להקל להשאיר חלק מהנכסים, וליעץ ברור שמותר. האגרות משה (ח"ב חו"מ סי' מ"ט) מכריע דאם משאיר ליורשים חומש די בזה, ואפשר לסמוך על התשב"ץ המובא בפת"ש, והשאר שני שליש לקרובים בני תורה ושליש לצדקה. ושם כתב בתשובה קודמת שאם משאיר אלף דולר נחשב דבר חשוב. וכן הגר"י סילמן הכריע בספרו דרכי חושן דיש על מי לסמוך להקל להשאיר מקצת מהנכסים, וכן פוסק הגרמ"מ שפרן. ויש לציין שבשו"ע הרב כתב לשייר ליורשים דבר המספיק להם.

לתת לצדקה ולשייר מקצת מהנכסים: נראה מהפת"ש דיש להקל אף יותר, כיון דהחת"ס עצמו נוטה להקל בזה. ובדרכי חושן הוסיף שכשנותן לצדקה הרי עושה זאת עבור תועלת עצמו, וברור שיש להקל בזה.

בנתינה מחיים: נוטה לומר הפת"ש דשרי, ומפקפק מהגמ'. הלבוש אורה כתב דמותר ליתן, ומוכיח מאברהם שנתן ליצחק, וכ"כ השדי חמד שם בשם הפרי תואר. אם הבן מתרצה שיעבירו ממנו את הנחלה וזה ע"י מתנה וכדו': כתב הכסף הקדשים דאפשר להעביר נחלה.

אופנים דשרי להעביר נחלה: אם עושה האב את ההעברת נחלה לצורך עצמו, וכגון כדי שיהא מי שישמשנו: מותר להעביר נחלה (בית דוד חו"מ סי' קל"ז) ובספר דרכי חושן מביא מהמהרי"ט דמתנה מועטת שרי. והחתם סופר כתב שגם אם רוצה האב ליתן לאחד, כיון שבעבר קיבל ממנו טובה, נחשב הדבר כתשלום חוב, וראוי הדבר להעשות.

העברת נחלה מבן רשע: בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ סימן מ"ג) כתב דאפיקורס או מחל שבת בפרהסיא ל"ע מותר להעביר ממנו נחלה, ועיין בזה בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' צ"ז) ובאגרות משה דמותר להעביר נחלה מבן מוסר או מומר.

*

האם צריכים לשלם לגני ילדים, מטפלות, מעונות, בתקופת הקורונה, ומה הדין אם שילמו מראש?

תשובה: נהוג להורות להתפשר ולשלם חצי.

הרחבת התשובה: הרמ"א בסימן שכ"א סעיף א' כתב "וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית", והיינו שבאופן שהיתה גזירה מהמלכות שלא ילמדו, הבעה"ב חייב לשלם למלמד כל שכרו. ובסמ"ע (שם סק"ו) חולק בהבנת המרדכי, וכתב דהוי דבר שלא שכיח, ומימלא אין חילוק בין מכת מדינה למכה פרטית, והדין דחצי על המלמד וחצי על הבעה"ב מהשכר של החצי שנה שלא למדו. הש"ך חלק על הסמ"ע בהבנת המרדכי, וסבר כרמ"א בביאור שיטת המרדכי דסבר דמשלם בעה"ב למלמד כל שכרו, וכן נראה דעת הט"ז שם. ובנתה"מ (של"ד א') כתב דטעם המרדכי הוא כיון דמלמד מקבל שכר על השימור ולא על הלימוד וגזרו על הלימוד, וע"כ מקבל המלמד שכר כיון דלשמור הוא יכול, וכתב דכשהמלמד חלה למשל אינו מקבל שכר. ובפתחי תשובה מביא שו"ת חת"ס (ח"ו"מ קס"א) דמפריך סברת הנתה"מ, דהא לשימור סגי בנטירא בר זוזא, וע"ש דהפריך מעוד כמה טעמים, וע"כ כתב טעם אחר למרדכי, דהוא משום דבמלמד הוא ממש כשדה דמתחילת השנה הוא לשעבר, וידוע דשכירות מלמד הוא כך וכך לשנה, כי אין שווי השכר והפעולה שוה, כי בתחילתו עבודתו יותר קשה לחנך הנער, ולעומת זה שבח לימודו בסוף יותר טוב. ועיין חכמת שלמה דביאר המרדכי דמיירי דהיה גזירה על הילדים שלא ילמדו תורה ולא על המלמד, וע"כ המלמד מקבל כל שכרו, כיון שמבחינתו יכל ללמד, ורק הילדים אינם יכולים ללמוד. והיינו כעין דברי הנתיבות הנ"ל.

ובארחות המשפטים (כלל ז' סימן י' – הובא בפתח"ח פ"ו הערה כ"ט) הביא מדברי החת"ס בספר הזכרון, במה שאירע אז שהמלמדים והתלמידים נתבטלו מלימודם מחמת המלחמה, וכתב ששילם למלמדים כל שכרם, אכן לגבי הקהל כתב שמכיון שמכת מדינה היא מזל שניהם גרם, אע"פ שמעיקר הדין נראין דברי הפוסקים שכל ההפסד על בעה"ב, קשה להוציא ממון, ע"כ עשה פשרה לשלם חצי מהשכר. וכן נוהג להורות הגר"ש רוזנברג בדברים מעין זה, להתפשר ולשלם מחצה. וכן שמעתי שמורה הגר"י סילמן. והכונה חצי מהפועל בטל, שהרי מנכים לו שליש על מה שנהנה להתבטל, ולאחר שמנכים שליש, משלמים חצי. וזה אף שהסברא הפשוטה ופשטות הדברים לכאן יוצא שלא רק שלא צריך לשלם, אלא אף שמחזירים את הכסף, שהרי בזמנינו לנתיבות והחכמת שלמה ברור שהגזירה היא על הנוכחות של המלמד עם התלמידים ולא דוקא על הלימוד. וכן הכרעת הסמ"ע והגר"א לפטור, אלא שהש"ך והט"ז פסקו לחייב כפשטות הרמ"א. ולכן נהוג להורות כנ"ל.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

אין להדר במצוות על חשבון אחרים

יִקַּח נָא מֵעַט מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ תַּחַת הַעֵץ (יח, ד)

שאלות

א { יש לשאול הרי מבואר במסכת בב"מ דף פו ע"ב אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם בעצמו עשה הקב"ה לישראל בעצמו ומה שעשה ע"י שליח נתן להם ע"י שליח, לכן יוקח נא מעט מים ע"י עבדו, כן בניי זכו למים ע"י משה שהכה על הסלע, לעומת והוא עומד או אל הבקר רץ אברהם שהקב"ה בעצמו נתן שכרם והציב ענני הכבוד והוריד להם את השליו. וקשה מדוע לא המעיטו בשכרו בגלל שנתן מעט מים יקבלו רק מעט מים?

ב { עוד ראיתי בשם נחל אליהו להקשות מדוע נתן רק מעט מים ולא הרבה כמו שצריך?
ג { ובפרט שאנו מוצאים ששחט שלשה בקר בשביל להוציא ג' לשונות כ"כ ביזבז גדול וכבוד גדול בנתינת הבשר ומצד שני במים נתן מעט מים?

רבים טועים

ונקדים לומר שהנה רבים אשר טועים בדרך עבודת השם כאשר חושבים להדר ולדקדק ולהחמיר בקיום במצוות אשר בעיניהם הוא עולה על הכל, אך אינם בודקים ומבררים וחושבים האם הדבר הזה פוגע בסביבתו לאשתו ולאנשי ביתו ולמקורביו ולעובדיו וכדומה בהיות והמטרה הניצבת בפניו נחשבת בעיניו לערך עליון, ולכן פעמים רבות באותה פעולה הוא פוגע או מזיק או מפריע לזולת ולמרות זאת חושב כי גם הזולת משועבד לערך העליון שניצב בפניו כך שאין עליו להתחשב בזולת אלא ההפך הזולת מחוייב להתחשב בו, וזו טעות גדולה בעבודת השם כי אין המטרה מקדשת את האמצעים ואדרבא היא מצוה הבאה בעבירה, וכבר אמרו חז"ל דרך ארץ קדמה לתורה כך שלפני שמקיימים את התורה והמצוות עליו להתבונן בתחילה האם דבר זה אינו על חשבון פגיעה בבין אדם לחברו, ואך ורק זו הדרך של קיום התורה וקיום המצוות שצריכה להיות נקיה מכל רבב של פגיעה בבין אדם לחברו ורק אז שייך קיום התורה והמצוות כי כל שאין האמצעים כשרים ותואמים לרוח ודעת התורה הרי זה מצוה הבאה בעבירה ויצא שכרו בהפסדו.

אין להדר במצוות על חשבון אחרים, ההבדל בין אברהם ללוט

ובזה נבא למה שתירץ על שאלות הנ"ל דאמנם נכון שאברהם מוכן לתת הכל בשפע ובכבוד אך כל זה כאשר הדבר נוגע לעצמו, אבל כשמדובר על שליחות של אדם אחר אינו יכול לתבוע ממנו שיטרח הרבה, ומאחר ובמים שלח שליח אינו יכול להדר על חשבון הטרחת חבירו ורק מה שמוכרח. לעומת זה מצינו ההפך בהנהגת לוט אשר מבואר בפרשתנו (ד) טָרַם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנִשֵּׁי הָעִיר אֲנִשֵּׁי סֶדֶם נָסְבוּ עַל־הַבַּיִת מִנְעֵר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם מִקְּצָה: (ה) וַיִּקְרָאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיזָה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הַזֶּה הֲוָצִיָּאם אֵלֵינוּ וַנִּדְעָה אֹתָם: (ו) וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתַחַה וְהַדְּלַת סֹגֵר אַחֲרָיו: (ז) וַיֹּאמֶר אֶל־נָא אַחֵי תִרְעוּ: (ח) הֲנִהְיָנָא לִי שְׂתֵי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּאֶה־נָּא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דְבַר כִּי־עַל־פֶּן בָּאוּ בְּצֶל קִרְתִּי: מבאר שכאשר נתבע לוט הציע את בנותיו בתמורה לעשות בהן כטוב בעיניהם בשביל לקיים מצוות הכנסת אורחים, וזו טעות כי מי התיר לו למסור את בנותיו לקיים מצוות הכנסת אורחים הרי זה מצווה הבאה בעבירה, וכתב על כך הרמב"ן וז"ל (ח) אוציאה נא אתהן אליכם, מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידיגגנותו, שהיה טורח מאד על אכסניא שלולהציל אותם מפני שבאו בצל קורתו, אבל שיפייס אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב, שלא היה ענין הזמה בנשים מרוחק בעיניו, ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול כפי דעתו: לכך אמרו רבותינו (תנחומא וירא יב) בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן, אמר לו הקדוש ברוך הוא לעצמך אתה משמרן עכ"ל.

כך הם הדברים בבניין הבית היהודי חייבים להתוות דרך שלא יתכן שאחד יהדר ויחמיר או יקבל על עצמו איזה קבלות על חשבון השני, ולזאת התורה נתנה רשות לבעל להפר נדרי אשתו הנוגעים אליו, אלא חייב הדבר להיעשות בהסכמה והבנה והתחשבות הדדית, כמובן אין הכוונה כאשר מדובר בדבר איסור, אבל במהלך החיים ישנם רבים שרוצים לפעול ולעשות דברים שהם על חשבון בני הבית מבלי להתחשב והדבר גורם למחלוקת ולערעור השלום בית, לזאת התורה מנחה ומלמדת אותנו שעל האדם להתחשב בזולת וק"ו באשתו ובני ביתו ולא להתעלם מהם כל שהדבר נוגע להם.

וכך היה מעשה עם הר"י מסלנט

ונספר על כך מעשיות והנהגות עם גדולי ישראל עד כמה הקפידו על בין אדם לחבירו גם כאשר הדבר בא על חשבון ביטול הידור במצוות, וכך עשה הגרי"ס, פעם אחת בימי שבתו בקובנה ראו שרבי ישראל נוטל את ידיו לסעודה בשיעור מועט של מים אף על פי שדלי מלא מים מוכן לפניו, וכשישבו בסעודה שאלו את רבי ישראל מה טעם הוא מסתפק בנטילת ידים בכל כך מעט מים, והרי אמרו חז"ל **במסכת שבת דף סב ע"ב** דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא. ענה רבי ישראל ראיתי כי המשרתת מביאה את המים ממרחק וכמעט שנופלת תחת כובד משאה, ואסור לאדם להיות מהדר במצוות על חשבון כתפם של אחרים, כמבואר בפרשת השבוע מדוע

אברהם אבינו הביא רק מעט מים ובשאר הדברים הביא הרבה? אלא כיון שיוקח נא מעט מים היה על ידי אליעזר ביקש רק את המוכרח ואילו הדברים שעשה בעצמו הביא הרבה.

ויתר על כל המזמורים והדברי תורה בזמן סעודת שבת

פעם היה אחד מתלמידי הגר"י מסלנט ז"ל אשר הפציר ברבו להתארח אצלו בשבת והיה נתקל בתגובה שלילית, ואותו תלמיד מבאר לרבו כיצד הוא נוהג בשולחנו באמירת תפילות שירות ותשבחות וגם דברי תורה והכל בשיא ההידור ומדוע מסרב להתארח אצלו, והנה סו"ס פעם הסכים להתארח אצלו אך עשה עימו תנאי שהוא ינהל את השולחן שבת, כמובן שאותו תלמיד הסכים בשמחה. והנה כאשר חזרו מבית הכנסת הרי"ס ביקש מיד לעשות קידוש ולדלג על כל התפילות המקדימות, תמה תלמידו אך לא יכול לסרב לרבו, עשו נט"י וישבו תיכף לאכול ומיהר הגר"י באכילתו ותיכף ביקש את המנה השניה והקינח ומים אחרונים וברכת המזון, כמובן שתלמידו התפלא האם זה צורה של שולחן שבת בלי תפילות ובלוי שירה ובלוי דברי תורה, אך הגר"י במקום להשיבו ביקש לקרא למשרתת והיא באה, הגר"י ביקש את סליחתה על שהטריחה ומיהר בסעודתו עד שבלי הפסקה היית צריכה להגיש ולפנות, אולם תשובתה היית שהיא מודה לרב על החסד הגדול שעשה עימה השבת והלואי יהיה כך כל שבת, בהיות והיא אלמנה ונצרכת לפרנסה לעבוד אפילו בשבת וכל שבת הסעודה מתארכת מאוד עד קרוב לחצות ורק לאחר שגומרים היא הולכת לביתה לקדש לילדיה וכמובן כיון שבהיות וכבר מאוחר נרדמים הילדים ואין להם חשק לסעודת השבת ופעמים שאוכלת לבד וכל שבת הוא סבל מחדש וכעת ב"ה שגמרנו מוקדם היא תוכל לסעוד עם בניה בשמחה כראוי לסעודת שבת, אמר הגר"י לתלמידו כעת הנך מבין למה מהרתי את הסעודה כיון שזה מצוה הבאה בעבירה להדר ולהאריך בתפילות שירות ותישבחות ודברי תורה על חשבון אחרים אדרבא ההידור האמיתי הוא כאשר אדם מהדר בבין אדם לחבירו ואחר כך יכול להדר גם בתפילות שירה ודברי תורה. ואת זה אנו לומדים ממעשה של אברהם אבינו שלמרות שהכל עשה בשפע במים עשה מועט כיון שזה נעשה ע"י עבדו אינו עושה אלא המוכרח ולא מהדר על חשבון סבל של אחרים. כמה האדם צריך לזוהר שלא להכביד ולהטריח על חבירו, ופעמים רבות שההפך כלפי עצמו מוכן לוותר ודוקא כשמדובר אצל חבירו יש את כל הטענות והדקדוקים וכל הדרישות, אך דרכי התורה אינם כך אלא אדרבא צריך להתחשב בחבירו ולכבדו ואדרבא בכבוד עצמו יכול לזלזל אבל לא בכבוד חבירו.

מעשה שהיה עם הגר"י ס ההידור באפיית מצות

עוד מסופר שדרכו ומנהגו של הגר"י מסלנט שהיית לו חבורה מיוחדת להכנת המצות לפסח שהיו עושים כל ההידורים שאפשר ולכן תמיד היה עומד על המשמר שהכל יעשה בשיא ההידור, והנה פעם חלה ונבצר ממנו להשתתף באו לפניו בני החבורה בכדי לקבל הדרכה במה וכיצד עליהם לבצע את אפיית המצות, והשיב ואמר עיקר העיקרים שיא

ההידורים שיש לתת עליהם את הדעת זה שלא לצער ולהיזהר בכבודה של האשה הלשה את העיסה שלא לגעור בה לא לצערה ולא להכלימה עלובה זו אלמנה היא.

ויתר על קדיש ביום ההזכרה של אביו

עוד מסופר פעם אחת נכנס רבי ישראל לבית מדרש להתפלל ולומר קדיש ביום פטירתו של אביו הרב רבי זאב וולף, והנה היה בין המתפללים אדם אחד שאותו יום היה יום המיתה של בתו ובא גם הוא לומר קדיש, אבל לפי הדין קודמת היתה זכותו של רבי ישראל באמירת קדיש מכיון שזה היה יום הזכרון של נשמת אביו, ראה רבי ישראל שאותו אדם מיצר ודואג שאינו יכול לומר קדיש לעלוי נשמת בתו, ויתר רבי ישראל על זכותו והניח לאותו אדם לומר קדיש במקומו, התחילו המתפללים מתלחשים זה עם זה רבי ישראל מזלזל באמירת קדיש ביום פטירתו של אביו, הגיעו הדברים לאזני רבי ישראל נענה ואמר חס ושלום חשובה עלי אמירת קדיש, אבל זכות זו שנתגלגלה על ידי אבא זכרונו לברכה לגמול חסד עם אדם מישראל ולהפיג את צערו חשובה יותר ממאה קדישים.

היה מנהיג לקרא ק"ש לפני זמנה

עוד מסופר שהוא הנהיג בבית הכנסת שלו להקדים בתפילה בלילי שבת וימים טובים עוד טרם שהגיע זמן קריאת שמע של ערבית, והוא היה מנמק את מנהגו כי המשרתת בבית כמו נשים אחרות פטורה היא מקריאת שמע אבל חייבת היא בקידוש ולא תאכל קודם שיקדשו על היין ומשום זה אין להדר במצות קריאת שמע בזמנה ולגרום בזה צער להמשרתת אשר אחרי יום עבודה ועמל בהכנת צרכי שבת ויום טוב היא מחכה בקוצר רוח לאכול ולסעוד את לבה. וכך היה רבי ישראל רגיל לומר, יש לפעמים שמתוך זריזות יתירה לקיים מצוה שבין אדם למקום נכשלים ועוברים על ידי זה על מצוה חמורה שבין אדם לחברו, כמו למשל בהשכמה של ימי הסליחות אם אחד משכים לקום לאמירת סליחות ומתוך כך הוא גורם צער למשרתת שבביתו אשר על פי רוב היא יתומה עניה המשכירה את עצמה לשרת בבית זרים והיא מוכרחה גם כן להשכים קום כדי להכין לו כוס חמים לשתיה ואז העבירה של ענוי יתום מכריעה את כל המצוה של אמירת הסליחות.

מעשה עם החפץ חיים

סיפר הרה"צ יעקב גלינסקי זצ"ל מסופר על מרן החפץ חיים זי"ע נסע פעם להשתתף בחתונה אצל אחד מתלמידיו שהתקיימה בבית אבי הכלה כנהוג באותם הימים תיכף בהיכנסו לבית פנה החפץ חיים אל המטבח ובירר בחשאי כמה דברים ובצאתו נטל את ידיו לסעודה רק עד לראשי פרקי אצבעותיו התלמידים שהיו בטוחים שהח"ח נכנס אל המטבח כדי לברר על כשרות המאכלים התפלאו מאוד גם על הנהגתו בנטילת ידיים שנטל רק עד מחצית כף ידו ושאלו אותו על כך מה ראה להיכנס אל המטבח לברר על הכשרות בשעה שידוע לכל שהבעה"ב מדקדק בקלה כבחמורה וירא שמים מרבים הוא

וגם הרי אמר רב חסדא שכל המרבה בנטילת ידיים זוכה לעשירות ומה ראה ליטול את ידיו בצמצום ככה השיב להם החפץ חיים יסוד גדול לא נכנסתי למטבח כדי לבדוק אם הבשר כשר או לא כי גם אני יודע שאפשר לסמוך על הבעה"ב שעושה מלאכתו נאמנה רק אני רציתי לברר מי היא המבשלת כאן במטבח וכשנודע לי שהיא אלמנה ויש איתה את בתה הילדה היתומה שמסייעת לה בהכנת הבישולים הבנתי שהן הולכות בכל יום כמה פעמים אל הנהר לשאוב מים לבישולים ואני שואל אתכם וכי אני רוצה להיות עשיר על חשבון כתפיהן של האלמנה והיתומה.

מעשה עם החפץ חיים אמר שלום עליכם בתוך הסעודה

סח ר' ליב חסמן מחניכי בית התלמוד הקלמאי והמשפיעים המוסריים הידועים שסעד פעם בליל שבת על שולחנו של החפץ חיים ברדין, והנה תמה לראות שבבואם מבית הכנסת מהתפילה לא אמר החפץ חיים שלום עליכם כנהוג אלא מיד קידש על היין ואכלו את הדגים, ורק לאחר אכילת הדגים החל לפזם שלום עליכם, ר' ליב לא יכול להתאפק ושאל את החפץ חיים מה ראה לשנות מהמנהג המקובל, השיב לו בחיוך הרי כבודו בודאי היה רעב ורציתי שיסעד קודם לבו, אבל המלאכים אינם רעבים והם יכולים לחכות קצת.

פסק החפץ חיים באכילת כזית בליל סוכות כשיורד גשם

פסק שו"ע בהלכות סוכה סימן תרלט סעיף ה ירדו גשמים, הרי זה נכנס לתוך הבית וכו' הגה: וכו' וכל זה דווקא בשאר ימים או לילות של סוכות, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדין (טור ור"ן והרא"ש). וכתב על כך המשנה ברורה סימן תרלט ס"ק לה עוד כתבו דראוי להמתין עד חצות הלילה פן יעבור הגשם דאם יעבור יכנס לסוכה ויברך ברכת לישב בסוכה ויאכל ויוצא בזה המ"ע לכו"ע, ויש מאחרונים שכתבו דאין כדאי להמתין כל כך דאם ימתין עם אכילת ב"ב הגדולים והקטנים אין לך מניעת שמחת יום טוב יותר מזה [שע"ת]. והוסיף בשער הציון סימן תרלט ס"ק סז ואם מצטער ברעב או בשנה על ידי המתנתו [ובפרט כשהזמין אצלו אורחים עניים ומסתמא לא אכלו כל היום והם תאבים לאכול ומצטערים] אין לו להמתין, דממה נפשך אם מצטער חייב, בודאי יכול לאכול ויוצא בזה המצות עשה, ואם מצטער פטור, גם כן יכול לאכול [בכורי יעקב]. ואפשר עוד דלענין עניים דקיימי אם יעכבם מלאכול איסורא נמי איכא, דהם אינם מחוייבים לצאת כל הדעות ואיכא חשש דבל תאחר, עיין ראש השנה דף ד':

מעשה עם החפץ חיים שקיצר תפילתו שלא יפגע רב המקום

בזמן שהחפץ חיים שהה בתקופה ידועה בעיר מולודיצ'יה והיה מתפלל שם בבית הכנסת הגדול ביחד עם רב המקום למרות שדרכו תמיד להאריך בתפילתו באותו זמן קיצר בתפילתו וכיוון תמיד לגמור את תפילתו לפני הרב כדי שלא יחכו לו כי אם להרב ולמנוע איפוא ממנו חלישות הדעת.

ויתר על הנענועים שלא להחליש דעת אחרים

בעת התגוררו בעיר סנובסק בימי המלחמה העולמית הראשונה לא נמצאו בשנה ידועה אתרוגים ולולבים ובקושי השיגו לולב אחד ואתרוג אחד והביאו לחפץ חיים, אולם החפץ חיים נטל את ארבעת המינים בידיו כדי לצאת ידי חובה, אבל לא הסכים בשום אופן לקחתם בעת קריאות הלל לשם נענועים, כששאלו אותו לטעם הדבר, השיב שבשלמא בנטילה הרי יכול כל הקהל לצאת ידי חובתו באותם ארבעה המינים, אבל לנענועים בקריאות הלל יש אפשרות רק לו בלבד להשתמש ויגרום בזה צער לאחרים, וכדאי לוותר על זה כי הנענועים אינם אלא מנהג אם כי קדום וקדוש תחת אשר בקפידה ובחלישות הדעת יש כמה עשין ולאויין מדאורייתא.

מוסר השכל

הראת לדעת מהיא דרכה של תורה בקיום התורה והמצוות שאין המטרה מקדשת את האמצעים ואדרבא ההפך כל שיש איזו פגיעה בזולת בגלל קיום התורה והמצוות עדיף לוותר כי זו מצוה הבאה בעבירה ויענש על כך במקום לקבל שכר כך שיצא שכרו בהפסדו, ולכן חובה מוטלת על האדם להתבונן לפני עשיית כל מצווה או מעשה או מנהג טוב האם אין הדבר פוגע או מזיק לסביבתו ורק כאשר הביא הכל בחשבון והדבר נקי מחשש פגיעה בין אדם לחברו יכול לקיים התורה והמצוות, וק"ו בינו לבין אשתו ובני ביתו שצריך תמיד לחשוב בטרם עושה האם הדבר פוגע בהם, כגון לקום מוקדם להיות זהיר שלא לגזול שינה מאשתו ובני ביתו, או קובע עתים לתורה ימצא את הזמן המתאים לבית היות ויש זמנים לחוצים עם הילדים לטפל בהם בבוקר או בערב, עזרה בבית כגון לנקות או לעשות כלים כשיש לחץ ולא יחשוב שזה ביטול תורה, כמו שסיפרנו על הגר"י מסלנט שהנהיג לקרא ק"ש לפני זמנה להתחשב בבני הבית, וכן הסטייפלר שעשה כלים או כמו החפץ חיים שבנה סוכה ולא מצא חן בעיני אשתו ואמרה לו לעשות במקום אחר ואכן סתר ובנה מחדש כדברי אשתו אולם אחר כך אמרה שעדיף במקום ראשון ושוב עשה כדבריה ולא חשב על ביטול תורה העיקר לעשות נחת לאשתו, וזו הדרך לבנות את הבית היהודי ותשרה השכינה בביתם תמיד אמן.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין החובה להאמין שהשי"ת הוא 'בעל היכולת' - 'הכל יכול', והמאמין כן בודאי יבטח בהשי"ת וזוכה לניסים

וּתְצַחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתִּי הִיְתָה לִי עֲדָנָה וְאֲדֹנָי זָקֵן וְגו'. הַיְפָלֵא מֶה דְבַר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלַיךְ פְּעַת חַיָּה וּלְשָׂרָה בִּן (יח, יב-יד)

הנה כתב הרמב"ן וז"ל, "ותכחש שרה לאמר - אני תמה בנביאה הצדקת איך תכחש באשר אמר השם לנביא, וגם למה לא האמינה לדברי מלאכי אלקים? והנראה בעיני כי המלאכים האלה, הנראים כאנשים, באו אל אברהם, והוא בחכמתו הכיר בהם, ובשר אותו שוב אשוב אליך ולשרה בן, ושרה שומעת, ולא ידעה כי מלאכי עליון הם, כענין באשת מנוח (שופטים יג, ו). ואולי לא ראתה אותם כלל: ותצחק בקרבה ללעג, כמו יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו (תהלים ב, ד), כי השחוק לשמחה הוא בפה, אז ימלא שחוק פינו (שם קכו, ב), אבל השחוק בלב לא יאמר בשמחה. והקב"ה האשים אותה לאברהם למה היה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין, או שתאמר "אמן כן יעשה ה'", עכ"ל. כלומר, שאף שעל פי דרך הטבע לא היתה ראויה לילד, אעפ"כ עלי' היה להאמין בבטחון גמורה שאין דבר שאין ביכולת של הקב"ה לעשות, ולזה נתבע ממנה קוב"ה.

ועי' במש"כ ר' יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' נ"ט) לבאר הענין, וז"ל: "תבע הקב"ה משרה אמנו ע"ה מדוע לא האמינה לברכת המלאכים שעתידה לילד בן וכאילו חסרון אמונה יש כאן. ולכאורה צריך להבין מה היא התביעה משרה אמנו והרי לא ידעה שמלאכים הם, וסבורה היתה שאורחים בעלמא הם המברכים אותה ברכת הדיוט. והרי חדל להיות לשרה אורח כנשים, וא"כ מצד הטבע אין אפשרות שתלד ומדוע שתאמין לברכותיהם. נצייר נא לעצמנו כאשר יבוא עני לאשה בת תשעים ויבקש ממנה נדבה ובעת שתתן לו יברכנה שתזכה לבנים הלא לחסר דיעה יחשב בעיני כל. ומה היתה טענת ותביעת השי"ת משרה ע"ה. חזינן מהכא גודל התביעה שתובעים מאתנו עד כמה צריכה להיות אמונתנו מגעת, שכיון שהכל נתון בידי הבורא יתברך וביד הקב"ה אין שום מניעה מלעשות כל אשר יחפוץ לכן מחובתנו להאמין בכל דבר שיכול להיות, ומעתה כאשר נאחל לזקן בן מאה שנה ומעתיד לחזור לימי נעורתו חייב להאמין ולומר אכן כך יהיה רצון ה', שהרי לא יפלא מה' דבר, ולכן צריך לומר הלואי ונזכה להיות מאלו שהקב"ה יעשה כן בעבורנו. ובעת שאדם מגחך ומזלזל בזה נמצא כאילו ואומר שאין זאת במציאות שהדבר יכול להתקיים ובזה נמצא כאילו וחסרון אמונה כאן, עכ"ל. ומובאר מדבריו, שחובת האמונה בהשי"ת הוא להאמין דלא שייך שום במניעה מלעשות דבר, שהוא 'הכל יכול', ומי שאינו מאמין כן חסור בעיקרי האמונה.

שום 'דבר' לא יפלא מהשי"ת לעשות

הנה מרנא החפץ חיים (על התורה) כתב וז"ל: "היפלא מה' דבר, "דבר זה" לא נאמר אלא "דבר", וכן הנביא אומר בשם ה' (ירמיהו לב, כז): "הממני פלא כל דבר", ללמדנו בא, ששום דבר לא יפלא ממפליא לעשות, ובאמרו בורא ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית", עכ"ל. ומבואר מדבריו, שחובה על כל אחד להאמין שלא יפלא מה' שום דבר בעולם! אפילו הדברים שנראה שאינם שייכים כלל ועיקר על פי דרכי הטבע, מ"מ הקב"ה לא יפלא ממנו "דבר", שהוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ואין חילוק אצל קוב"ה לעשות דברים בדרכי הטבע, ודברים שהם למעלה מדרך הטבע - ניסים. וזהו החובה על כל אחד מישראל להאמין.

בורא רפואות 'מחדש רפואות חדשות'

וע"ע במש"כ ר' שמשון פינקוס (נפש שמשון - אמונה עמ' מה) וז"ל: "והרי כל יום אומרים אנו בתפילה שהקב"ה הוא "בורא רפואות" ופירש הרמב"ן ש"בריאה" פירושה יש מאין, הקב"ה בורא רפואות יש מאין. אם כן, גם כשהרופא אומר שהכל אבוד - הקב"ה יכול לברוא רפואה חדשה שלא היתה עד היום - יש מאין. עצם ידיעה זו אמורה לנסוך בחולה כוחות חדשים ולגרום לו שלא להתרגש יתר על המידה מדברי הרופאים", עכ"ל.

בריותיך אנחנו

וכתב ר' יחזקאל בהמשיך דבריו וז"ל, "ראה לשון המדרש (בראשית רבה מח, יט) שם עד היכן הדברים מגיעים. ר' יודן בר' סימון אמר: משל לאחד שהיו בידו שתי קפלויות (טבעות) הוליקן אצל נפח אמר לו: יכול אתה לתקנם לי, א"ל: לבראן בתחילה אני יכול לתקן איני יכול? כן הכא לבראתן כבתולה אני יכול להחזירם לימי נערום איני יכול", כן חייבת להיות האמונה בהשי"ת שכשם שהקב"ה בורא נבראים כן יכול לתקן ולהחזיר זקני לימי נערום, ואע"ג שבטבע נראה שאין נעשים זקנים לנערים מ"מ אמונתנו חייבת להיות שאין לטבע שום מקום במציאות כלל ואין חילוק בין לידת נבראים לבין שינוי מצבם", עכ"ל.

הרי, מי שאינו מאמין שהשי"ת יכול לשנות גופו ממצבו, חסור בעיקרי האמונה שהשי"ת ברא אותו. וזהו עיקר תכלית האדם בעולמו להאמין ש'בריותיך אנחנו', כמש"כ הרמב"ן (סוף פר' בא) וז"ל: "וכוונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו", עכ"ל.

אינו חידוש שהשי"ת הוא 'הכל יכול'

ומאחר שמבואר מכל הנ"ל גודל החיוב להאמין שהקב"ה הוא 'בעל היכולת', יש לבאר מדוע לא היה האמינה שרה אמנו כן. וביאר הגרי"ז (על התורה סטנסיל) הענין: "ומבואר דכל התביעה על שרה שלא האמינה שתלד היתה רק היפלא מה' דבר, וצ"ע הרי נאמרה לה נבואה בשם ה' שתלד וחייבת היתה להאמין ולשמוע לדברי הנביא דכתיב אליו תשמעון וא"כ התביעה אליה צריכה היתה להיות מדוע לא האמינה לדבר ה' בפי הנביא, ובאמת איך לא האמינה שרה לדבר ה'. והנראה לומר בזה דודאי האמינה שרה באמונה שלימה לדבר ה', והיה הדבר ברור שתלד כדבר ה', אלא שהיה זה אצלה בגדר פלא ותימא, אף שלמעשה ידעה בודאי שכך יהיה בכ"ז התפלאה והיה זה משונה בעיניה, וכן מבואר בת"י על הפסוק ותצחק שרה בקרבה, ותמהת שרה בלבה, והיינו דהיה זה אצלה בתימא וכדבר שקשה להבינו, אף שהוא קיים במציאות וע"ז נתבעה היפלא מה' דבר דלא היתה צריכה להתפלא על זה כלל, וצריך היה להיות פשוט אצלה שאין כל נפקא מינה אצל הקב"ה בין זקינה ובין צעירה, ומה הפלא בדבר וכדברי ר"ח בן דוסא מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק, דאצל הקדוש ברוך הוא אין כל נ"מ בדבר ולא היה צריך להיות אצל שרה כל פלא בשינוי הטבע ע"י ה'", עכ"ל. ומובאר מדבריו יסוד גדול, דלא רק שאנו מחויבים להאמין שהשי"ת הוא 'בעל היכולת', ולא יפלא מה' דבר, אלא חייב להאמין שאינו פלא ותימא וחידוש כלל, שהשי"ת הוא בעל היכולת.

להאמין שהשי"ת הוא 'בעל היכולת' הוא מעיקרי האמונה

הנה הרמב"ן (סוף פר' בא) כתב וז"ל, "ולכן יאמר הכתוב במופתים "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (לעיל ח, יח), להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט, כט): "למען תדע כי לה' הארץ", להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין ואמר (שם, יד): "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ". להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כלה", עכ"ל. ומבואר מדבריו, שתכלית בכל הנסים שהיו במצרים, היו להורות על עיקר האמונה שהקב"ה הוא בעל היכולת, ואין מעכב בידו.

מי שמאמין שהשי"ת הוא בעל היכולת יבטח בה'

הנה החובת הלבבות כתב (שער הבטחון פ"ב ופ"ג), דאחד מן הסיבות שבהן יתכן לבטוח בהשי"ת, הוא שצריך להאמין שהקב"ה הוא 'בעל היכולת' - 'הכל יכול', ואין שום דבר עומד למונע מלעשות כל דבר שבעולם אפילו שלא כדרך הטבע, דאם לא מאמין באמונה שלימה שהקב"ה הוא בעל היכולת לעולם לא ישלם בטחונו בהשי"ת, שהרי אפשר שאין ביכולתו לעשות מה שבטח עליו. וכן כתב רבינו יונה (משלי ג, ה) וז"ל: "ועוד יחייב ענין הבטחון, שידע עם לבבו, כי הכל בידי שמים, ובידו לשנות הטבעים ולהחליף המזל, ואין לה' מעצור להושיע ברב או במעט", עכ"ל. דאחד מן הסיבות שאדם אינו בוטח בהשי"ת,

הוא משום שאינו מאמין שהוא 'הכל יכול', שאילו היה מאמין כן, שהאפשר שיעזרהו
בודאי יבטח בו שיעזרהו.

המאמין שהקב"ה הוא בעל היכולת לעולם יש תקוה

ומי שמאמין בהקב"ה שהוא הבעל היכולת לעולם לא מייאוש מתוך מצבו, שאפילו אם
המצב נראה שעל פי דרך הטבע אין שום עצה להנצל ממנו, הרי עדיין הוא מאמין
שהקב"ה הוא בעל היכולת, ולעולם יש אפשרות להנצל מאותו מצב בדרך הטבע, ואפילו
בדרך למעלה מדרך הטבע. וכן מפורש בדברי הגמ' (ברכות י, ע"א): "אפילו חרב חדה
מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים". ועי' במש"כ רבינו יונה בפי' משלי
(ג, כו) וז"ל, "עוד יחייב ענין הבטחון, שידע האדם עם לבבו כי הכל בידי שמים, ובידו
לשנות הטבעים ולהחליף המזל, "ואין לשם מעצור להושיע ברב או במעט" (שמואל א'
יד, ו). וגם כי צרה קרובה, ישועתו לבוא קרובה, כי כל יוכל ולא יבצר ממנו מזמה, ונאמר
(ישעיה נא, ו): "שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו
והארץ כבגד תבלה ויושביה כמו כן ימותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת". על
כן יבטח על השם יתברך בכל צרה וחשכה, וידע באמת כי הוא רב להושיע מכל צרה,
וישועתו כהרף עין, ועל כן יקוה לישועתו גם אם החרב מונחת על צואר האדם, כענין
שנאמר (איוב יג, טו): "הן יקטלני לו איחל", והיא תוחלת אצולה מן הבטחון שהזכרנו.
ונאמר (תהלים סב, ט): "בטחו בו בכל עת" - פירוש "בכל עת", גם בעת שהצרה קרובה,
ולא ידע אדם דרך להנצל ממנה", עכ"ל. וכל זה הוא מתוך אמונה בהשי"ת שהוא בעל
היכולת, ולעולם יש תקוה, ואין שום מצב בעולם להתייאש ממנו.

לבטוח על סיבות רחוקות

והנה הגם שאין אנו רואים היום ניסים גלויים, מ"מ הקב"ה יכול לעזור כל אדם במצבו
בדרך הטבע באופן סיבה רחוקה מאוד מאוד. והאריך ר' יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור
יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ז) וז"ל: "כאשר ימצא במצב של חשיכה מוחלטת ואינו רואה
בעיניו כל תקוה שיאיר לו דרכו. ולמרות זאת חייב להיות בטוח כאילו והישועה נמצאת
כבר לפניו. כי מהות הבטחון היא שאינו נשען על פרטים אלא בוטח בהקב"ה הכל יכול,
וא"כ אין מניעת הסיבות הנראות בעין סיבה לאי בטחון, וזה מה שהוסיף שם החוה"ל "כי
הסיבות אינן נבצרות ממנו בכל עת ובכל מקום כאשר ידעת מדבר אליהו עם העורבים
ועם האשה האלמנה ועוגת רצפים וצפחת המים" ... כך הם דרכי הבטחון אשר נתבעים
מאתנו, שחייב לבטוח בהקב"ה שימציא לו פרנסתו אף ע"י עורבים, שזה דבר שנראה
בעיני בשר כלמעלה מדרך הטבע, שכיון שבטוח בקב"ה שהוא כל יכול ואין לפניו חילוק
בין ישוב למדבר ולכן בטחנו חייב להיות מושלם בכל הזמנים ובכל המקומות", עכ"ל.
הרי, שחייב לבטוח בה' שיעזרהו אפילו ע"י סיבות רחוקות מאוד. והגם שעורבים אינו נס
ממש, שאינו שינוי בדרך הטבע, מ"מ הוא סיבה רחוקה מאוד.

מי ראוי לעשות לו ניסים

הנה כתב הבית הלוי (בקו' הבטחון) וז"ל, "וזהו הטעם על מיעוט הנסים שבדורות הללו, ובדורות הקדמונים היו ניסים נגלים דכשנתחד איזה נס אזי בע"כ יודו כולם כי לה' הארץ ומלואה ונתבטלה הבחירה, ורק כפי ערך מעלתם ואמונתם של דורות הראשונים ולפי אותו מדרגה שהשיגו בעבודתם אשר שוב לא יפול להם שום ספק בלבם הראם להם נס כזה יען הנס לא הוסיף שום חיזוק בעבודתם יותר ממה שהיה להם מקודם, וכמו ברחב"ד שאמר מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידליק (תענית כה, ע"א), לא הוסיף לו הנס הלזה שום חיזוק כי כל אשר יתחזק ע"י נס זה כבר השיג בחינה זה בעצמו בעבודתו, אבל בדורינו זה אשר הוא במדריגה קטנה אשר גם נס קטן יחזק בלבו האמונה והבטחון וא"כ אם יראה האדם זה בעיניו הלא הוא נגד הבחירה, וע"כ נתמעטו הניסים הנגלים ואין בעל הנס מכיר בניסו", עכ"ל. [וע"ע במש"כ במשנת ר' אהרן ח"א עמ' יט.] הרי, מי שמאמין דאין חילוק בין נס לטבע, זוכה שהשי"ת יעשה לו ניסים, אבל מי שאינו מאמין כן, אינו זוכה לניסים. והכל תלוי בדרגתו של כל אחד ואחד.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' וש"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

אם מותר לסרב לאכול בסעודת ברית בזמן הקורונה

וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלָיו מִמֶּרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל פָּחַם הַיּוֹם (יח, א) וברש"י: אמר רבי חמא ברבי חנינא, יום שלישי למילתו היה, ובא הקב"ה ושאל בשלומו.

הסתפקתי, אם מותר לסרב להזמנה לסעודת ברית בתקופה זו, מפני שחושש להידבק בנגיף 'קורונה'?

והגאון הנפלא רבי משה שמואל דיין שליט"א, כתב לי באריכות נפלאה, ואלו דבריו היקרים:

אם אינו אוכל בסעודת ברית מילה הרי הוא כמנודה לשמים

א) בפסחים דף קיג ע"ב איתא שבעה מנודין לשמים אלו הן, מי שאין לו אשה וכו', ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה. ופירש רשב"ם (ד"ה בחבורת מצוה) וז"ל כגון משתה של ברית מילה, או בת כהן לכהן. ע"כ. וכ"כ התו' שם בדף קיד (ד"ה ואין מיסב), דהיינו סעודת מילה, דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם, וסעודת נישואין בת"ח, ובת כהן לכהן. ודוקא שיש שם בני אדם מהוגנין וכו'. ע"כ. והובא בדרכי משה (יו"ד סי' רסה ס"ק יב). וכ"כ בהג"ה (שם סי"ב) וז"ל ונהגו לקחת מנין לסעודת מילה, ומקרי סעודת מצוה, וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוי כמנודה לשמים, ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים, אין צריך לאכול שם. ע"כ. ונראה פשוט שהקפידא היא דוקא אם אינו אוכל בסעודה, וכמבואר מדברי הרמ"א הנ"ל, אבל לא לגבי המילה עצמה. וכן מבואר מדברי כל הפוסקים. ובפתחי תשובה (שם ס"ק יח) הביא מה שכתב בתשו' מקום שמואל (סי' פ ד"ה הבט) בשם ספר סוד ה' (שרביט הזהב, קצת דיני מילה ד"ה נוהגים), שטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה, כי אולי לא ילכו מטעמים המתהוים, ויהיו ח"ו בכלל נידוי. ע"כ. וכ"כ הגאון יעב"ץ בס' מגדל עוז (נחל ט יאור יז). ומבואר שכל הקפידא היא דוקא אם קראו לו ולא בא, אבל אם לא הזמינוהו, אין חשש בדבר. וע"כ צריך לומר כן, דאל"כ כל אדם שלא ישתתף בסעודת ברית מילה, יהיה מנודה לשמים, וזה לא יתכן. אלא ודאי דהיינו דוקא מי שקראו לו ולא בא. וכ"כ הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין בספר הזכרונות (עמוד כט), כל מי שאינו הולך לסעודת מילה כשמזמינים אותו, הוי כמנודה לשמים וכו'. ע"כ. ולפי"ז ה"נ אם לא הזמינו אותו לבא לסעודה, אינו חייב לבא, אבל אם הזמינו אותו, לכאורה אסור לו לסרב, דאל"כ יהיה ח"ו בכלל מנודה לשמים, וכמש"כ הרמ"א הנ"ל. והנה זה פשוט, שאם הוא נמצא בקבוצת אנשים בסיכון, כגון שהוא למעלה מגיל שישים

וחמש, שע"פ הרופאים יש לו סיכון גדול לבא לכלל סכנה, או שיש לו מחלות רקע וכיוצא בזה, דבזה ודאי רשאי שלא להגיע, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, ואפילו אם אינו פיקוח נפש ממש, מ"מ הרי הוא כאנוס. אבל אם הוא אדם צעיר, לכאורה אינו רשאי לסרב, שהרי ברוב ככל המקרים אינו יכול לבא לידי סכנה כלל, אע"פ שיכול לבא מעט לידי מיחוסים.

יש כמה לימודי זכות שלא להשתתף בברית מילה

(ב) אולם נראה, דאעפ"כ אם חושש מלבוא, יש לו כמה סברות שיכול לסמוך עליהם, חדא אם לא הזמינו אותו לסעודה, אלא רק הזמינו אותו לברית, שהרי כל הקפידא היא אם הזמינו אותו לסעודה ולא בא, אבל בדרך כלל לא מזמינים לסעודה, אלא באופן כללי, וא"כ י"ל שאינו חייב לבא. [וי"ל]. ועוד יש לומר, שהרי הרמ"א (שם) כתב שאם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים, אין צריך לאכול שם. ומסתמא היום בכל סעודת מילה, לא ימלט שיהיו שם מקצת בני אדם שאינם מהוגנים. וכ"כ הערוה"ש (שם סעיף לז), שעתה אין חשש בזה, כי בעוה"ר ע"פ רוב ימצאו שם גם בני אדם שאינם מהוגנים. ע"ש. וכ"ש בדורינו דור יתום. ועוד י"ל שכל הקפידא היא דוקא אם השתתף בברית מילה, ואח"כ הלך משם ולא אכל בסעודה. וכן מבואר מדברי הרמ"א הנ"ל, שכתב דכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוי כמנודה לשמים. וקשה שהרי ודאי לא מסתבר לומר שכל מי שאינו אוכל בסעודה, הרי הוא מנודה לשמים, דא"כ כל ישראל שלא השתתפו בסעודה, יהיו מנודים לשמים ח"ו. אלא ודאי דדוקא מי שהשתתף בברית ולא אכל בסעודה, הרי הוא מנודה לשמים. וכ"כ הגאון רבי משה מסאטמר (בעל הישמח משה) בהגהותיו לש"ע שם (הובא באוצר מפרשים מהדורת פריעדמאן), שיש לומר כן בדעת הרמ"א. וכתב עוד, שהרמ"א דקדק לכתוב כמנודה לשמים, דרצונו לומר דרק לכתחילה אין לעשות כן, כיון שלדעת רבי נתן הוי מנודה לשמים, ואע"ג דלא קיי"ל הכי, אלא כחכמים (שלא אמרו כן), מ"מ אין נכון לעשות כן, אבל ח"ו שיהיה מנודה לשמים. עכת"ד. [והובא בקצרה בתשו' יביע אומר (ח"ד יו"ד סי' יט, בגליונות ומילואים הערה 1). ע"ש]. וכן צדד בס' כורת הברית (שם ס"ק סז). ע"ש. וע"ע בתשו' דברי יציב (יו"ד סי' קסג) ובתשו' דברי משה (סי' פ). ועוד י"ל שכל הקפידא הוא דוקא כשאין מנין בלעדו, אז אם אינו הולך, הוי כמנודה לשמים, אבל אם יש מנין בלעדו, אין קפידא בדבר. וכ"כ בס' ארחות יושר (פרק כ), והביא קצת ראייה לזה, מהא (שהביא השל"ה ח"ב דט"ו ע"ג) דמהר"ש מלובלין היה סנדק בע"ש, ולא רצה לילך לסעודה (סמוך למנחה בע"ש מפני כבוד השבת), מאחר שהיה שם מנין בלעדו. והובא בס' יפה ללב (ח"ג סי' רסה ס"ק כב), אלא שכתב לדחות ראייתו הנ"ל. וכ"כ עוד (ח"ה שם ס"ק יט) להעיר על דברי הארחות יושר הנ"ל, שמדברי השל"ה שהובאו בבאר היטב (סי' רמט סק"ה) נראה שיש להקפיד אפילו יש שם מנין. אולם בתשו' יביע אומר (שם סוף אות ג) כתב שהמעייין ישר יחזו פנימו, דמהשל"ה אין ראייה להקפיד אפילו אם יש שם מנין. ע"כ. וכ"כ בתשו' מהרש"ג (ח"ב סי' קכה). ע"ש. ועוד כתב בס' ארחות יושר (שם), שראה רבים בזמן הזה שמזמינים

אותם לסעודת ברית מילה ואינם הולכים, אע"פ ששם בני אדם מהוגנים, והיינו טעמא משום דבזה"ז מוכרח בעה"ב להזמין אנשים הרבה משום שורת דרך ארץ, ואינו מקפיד שיבואו, ולפעמים ניח"ל שלא יבואו כולם, שלא זימנם אלא מפני הכבוד. ע"כ. מיהו מטעם זה קשה להקל בנידון דידן, דמסתמא מחמת המצב אין אבי הבן מזמין אלא אנשים שרוצה מאד שיגיעו, והיינו שהם ממשפחתו הקרובה ממש. ומכל מקום אכתי יש להקל בנידון דידן בצירוף כל הטעמים הנ"ל. וכ"כ בתשו' יביע אומר (שם), דבצירוף כל הטענות יחד, שמא ימצאו שם אנשים שאינם מהוגנים, ושמא יש שם מנין בלעדו, ושמא לא הוזמן אלא מפני הכבוד, יוכל למצוא טעם להתחמק מללכת לסעודת מצוה. ע"ש. וע"ע לידידי הרה"ג רבי אהרן כץ שליט"א בס' פסקים ותשובות (שם אות לט) שהביא עוד כמה לימודי זכות בזה. ולכן נראה, דה"נ אם חושש להגיע לסעודת הברית, רשאי להקל בזה. אבל לכתחילה אם הוא אדם צעיר ובריא בגופו, לא ימנע עצמו מללכת לשם, וישמור על עצמו בכל כללי הזהירות הנצרכים, ולא יפסיד מצוה יקרה זו, אא"כ הוא ת"ח השקוד על תלמודו, וגם בזה הכל לפי הענין, שאם הוא רואה שבהליכתו לשם, יוכל לזכותם ע"י אמירת דברי תורה, וגם ע"י נוכחותו ימנעו מהוללות וליצנות, כדאי הדבר לבטל מלימודו, וזכות הרבים תלוי בו, וכמש"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (שם). וע"ש.

ג) **ותצא** דינא שאדם שהוזמן להשתתף בברית מילה, אם הוא אדם מבוגר או עם מחלות רקע, ודאי רשאי שלא להגיע. ואפילו אם הוא אדם צעיר ובריא בגופו, אלא דאעפ"כ חושש להידבק ב'קורונה', רשאי להקל בזה מכמה טעמים. אבל לכתחילה לא ימנע עצמו מללכת לשם, וישמור על כללי הזהירות, אא"כ הוא ת"ח השקוד על תלמודו, וגם בזה הכל לפי הענין, שאם בהליכתו לשם יוכל לזכות את הרבים ע"י אמירת דברי תורה, וגם ימנעו מהוללות וליצנות, כדאי הדבר לבטל מלימודו. (עכ"ל).

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

חלה טמאה ביום טוב

ויקח חמאה וחלב ובן-הבקר אשר עשה ויתן לפניהם (יח, ח)

ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה. (רש"י שם). ומקור דברי רש"י במימרא של אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר במדרש כאן פרשה יד, והדברים כלשונם ביתר באור בגמ', ב"מ, פז, א.

והקשה רבינו בחיי וז"ל, ויש לשאול בזה כי אם היה אברהם אוכל חולין בטהרה לא היה זה חובה על שאר בני אדם. ואולי כוונת החכמים שלא רצה להאכילם ממה שלא הורגל הוא לאכול ממנו, עכ"ל. בהמשך דבריו הסביר מדוע במדרש לא מופיע הטעם שאברהם אוכל חולין בטהרה היה. כנראה שסבר שהטעם אחר.

*

ותירץ מהרי"ל דיסקין, שלא החזיק אותם למלאכים ממש אלא לאנשים חשובים וצדיקים, כוונת אאע"ה לתת להם מתנות כהונהשכן קודם מתן תורה ניתנה תרומה לעובדי ה'. לכן ציווה לאפות לחם כדי שיוכל להפריש חלה ולתת להם. על חולין בטהרה לא הקפיד אבל על אכילת חלה בטהרה ודאי הקפיד, גם שלא להכשיל אחרים. משנטמאה העיסה ונטמאה החלה ולא יכלו לאוכלה לכן לא הביא לחם. ובוה יבואר גם למה ציווה שלש סאין קמח סולת לשלושה אנשים. מי שמע כזאת?! אלא ששיעור חלה של שלושה סאין הוא מזון סעודה לשלושה אנשים. עי' עירובין כט, א. עכ"ד המהריל"ד. (מכתבי תלמידו, ר' אליעזר דן רלבג, דמשק אליעזר עמ' נו). אולי לפי הסברו יובן גם שאלתו בספרו על התורה, כיצד בירכו ברכת המזון, שהרי שיגרו לשרה כוס של ברכה, משמע שהיה להם לחם אחר אז מדוע היה צריך לאפות להם. לפי"ז א"ש שכן הלחם של שרה מטרתו היתה לכבדם באכילת קודשים ולא רק להשביע את רעבונם.

*

באופן אחר, אבל גם הוא במצוות הארץ, מבאר רבי הערץ בומבך, מחשובי תלמידי בעלז ערב השואה. ע"פ הסוגיא בעניין הפרשת חלה בפסח. חז"ל אסרו להפריש חלה בשבת. והתירו ביום טוב, כדאיתא בביצה לו, א, עיסה לאפרושי חלה מפרשינן. האופה ביום טוב מפריש חלה, יכול להשאירה אצלו בצק ונותן לכהן כאשר ימצאנו. אמנם ביום טוב של פסח אם ישהה את הבצק יחמיץ, ואז חייב לאפותה מייד. אלא שאם נטמאה העיסה אי אפשר לאפותה שכן אסורה באכילה ואינה אוכל נפש. וז"ל המשנה בפסחים מו, א, כיצד מפרישים חלה בטומאה ביום טוב רבי אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה רבי יהודה בן בתירא אומר תטיל בצונן. אמר רבי יהושע לא זה הוא חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה ובל ימצא אלא מפרישתה ומניחתה עד הערב. ע"כ.

מיושבת אפוא קושיית רבינו בחיי. אותו היום היה יום טוב ראשון של פסח, כמש"כ תוס' וכמובא להלן על הפסוק מצות אפה ויאכלו. חששה שרה אימנו לספק המשנה ומשנטמאה העיסה לא היתה יכולה להפריש חלה לתקן את העיסה. (שו"ת גבעת הלבונה סי' ז' אות ד').

*

והנה, רש"י בפסחים שם הקשה, יפריש בחג כרגיל ויתן את החלה הטמאה לכלביו של כהן. הראשונים שם יישבו בשלושה אופנים: א. אין מבערים קודשים ביום טוב. (רש"י). ב. ביעור חלה בשריפה דווקא. (תוס'). ג. חלה ותרומה הראויים למאכל אדם אסור להאכיל לבהמה. (הר"ן ע"פ מהרש"א).

מבואר ששרה אימנו לא יכלה להיפטר בכך שתתן לבהמה. וכך פסקו הלכה למעשה חכמי ירושלים בזמן המצור בשנת תש"ח. כהן בעיר היה נוהג להאכיל לתרנגוליו חיטים של תרומה. הורו לו שלא יאכילם בשבת ויום טוב. (כרם ציון פרק לח גאון צבי ס"ק א').

*

האכלת תרומה לבהמת כהן

המנהג כיום לתת תרומת מעשר לבהמת כהן. כמובא להלן. ודין חלה כדין תרומה ותרומת מעשר. וקשה, הרי מבואר כאן שאין לתת חלה טמאה לבהמתו ביום טוב לכל שיטות הראשונים. וצ"ע למעשה.

*

שטר מכירה

הנהלת גן-החיות התנכ"י בירושלים מוכרת, במכירה גמורה ולפי התנאים שיפורשו לקמן, את כל החיות, בין טהורות בין טמאות, את כל הבהמות הטמאות ואת כל הזוחלים והעופות, בין טהורים בין טמאים שבבעלותה בקניין גמור אגב סודר, באופן היותר מועיל על פי דין תורה ותקנת חז"ל, להרב אהרון הכהן עהרנטרייא נ"י.

הרב אהרון עהרנטרייא הנ"ל נתן סך שקל אחד כתחילת פירעון של דמי-המקח, ואת יתרתם ישלם בתוך 24 שעות לאחר שיוציא את בעלי החיים או חלק מהם מתחום גן החיות, לפי מחיר שיקבע ע"י שלושה שמאים שיבחרו ע"י הנהלת גן החיות. השומה תהיה לפי ערך בעלי החיים בזמן תשלום יתרת דמי המקח. כל עוד הרב הנ"ל לא הוציא את בעלי החיים מתחום הגן, לא יהיה באפשרותו למנוע מהנהלת גן החיות התנכ"י בירושלים להציבם לראויה, לאפשר להם כל צורת חיים שתיראה לה או להעבירם ולהשאילם לתצוגה ולימוד מחוץ לגן החיות.

כל זה נעשה בירושלים עיה"ק ביום כ"ו לחודש חשון שנת תש"ן לפ"ק

המוכר: _____

בשם הנהלת גן החיות התנכ"י: _____

הקונה: _____

כל זה נעשה בפנינו החתומים מטה בקנין אגב סודר במנא דכשר למיקניא ביה באופן המועיל ע"פ דין תורה ותקנת חז"ל

נאום: _____ עד.

נאום: _____ עד.

שטר קנין

אשר נחתם בראשון לציון ביום ו' כ"ו לחודש תשרי תשנ"ג

הח"מ, עיריית ראשון לציון, המורשה לרכוש, להשכיר, לתת וכיוצא בזה את בעלי החיים שב"חי כייף" בראשון לציון, מקנה בזאת בקנין גמור אגב סודר ובקנין היותר מועיל לפי דין תורתנו הקדושה ולפי דין המלכות ובקנין אודייתא בחתימתי על שטר קנין זה, את כל החיות, הבהמות, העופות, הדגים וכל בעלי החיים ב"חי כייף" שבראשון לציון, לכבוד הרב נחום הכהן קוק מרמת גן, ומעתה יהיו כל בעלי החיים למיניהם כנ"ל קנין כספו של הרב קוק הנ"ל לכל דבר.

כן משכירה עיריית ראשון לציון את המקום לכב' הרב קוק הנ"ל בכל הקנינים הנ"ל כדי שיקנה ע"י המקום את כל בעלי החיים שיתווספו שם, וכל בעל חיים שיגיע לרשות המקום יקנה על ידי הרב קוק בקנין חצר ויהיה קניינו של הרב קוק הנ"ל.

כן הנני מצהיר ומתחייב, לדווח על כל רכישה של בעלי חיים נוספים, לרבנות הראשית בתל-אביב המחלקה לתרומות ומעשרות ולכבוד הרב קוק הנ"ל.

מאליו מובן, שהנני מתחייב בזה, לא להאכיל את בעלי החיים הנ"ל חמץ בשבעת ימי חג הפסח.

העירייה מתחייבת לדאוג לכל מחסורם וצרכי בעלי החיים אשר יהיו קנינו של הרב קוק הנ"ל.

במקרה של אי הבנות, סכסוכים וכיו"ב בין הצדדים בכל הנוגע לחוזה זה, לקיומו לביצועו ולפרשנותו וכיו"ב – ידון בכך בית דין רבני ת"א או רחובות, כמקובל [לפי דת או פשרה] עם זכות ערעור לביד"ר הגדול לפי הכלל של "התובע הולך אחר הנתבע".

עיריית ראשון לציון ע"י ראש העירייה:

כבוד הרב הגאון נחום הכהן קוק שליט"א רב ברמת גן.

_____ עד:

_____ עד:

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

שותפות נכונה

וַיִּרְא אֱלֹהֵי ה' בְּאֵלָנֵי מְמָרָא וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח הָאֵהָל בְּחַם הַיּוֹם (יח, א)

אמר רבי חמא ברבי חנינא – אותו היום יום שלישי למילתו של אברהם היה (יל"ש פב, יח. מובא ברש"י).

ברית מילה.

ברית – עם השי"ת.

אם זו לא היתה אמת לאמיתה, זו היתה הבדיחה הגדולה ביותר שיכולה להיות.

ניסית פעם ליצור קשר אישי, חברותי, משפחתי – עם ג'וק? אולי עם חידק?

נחשוב לרגע.

השי"ת. בורא כל העולמות. מרחבים אדירים של מליוני שנות אור. וזה רק העולם הקטן ביותר שהוא ברא, ומנהיג. הוא – בלתי מוגבל. בלא התחלה ובלא סוף.

'אין סוף'. גם אם תמציא מנוע שטס מליון שנות אור בשניה, ותטוס איתו מליון שנה – לעולם לא תגיע ל'אין סוף'. אפילו לא תתחיל.

ואותו בורא, רוצה בקשר אישי – עם מישהו שהיה נראה שאפילו במקרוסקופ הכי משוכלל שיש הוא לא יכול לראות אותו. אדם. בשר ודם.

והוא גם אוהב אותו. ומבטיח לו – אני מנהיג אותך. ובאופן אישי.

האבסורד הכי גדול שיש.

ה'עצמי' – חלק משותפות

ברית. מידת ה'יסוד'.

ולכאורה – הלא האדם מורכב ממידות נוספות, מלבד מידה זו. החסד, הגבורה. התפארת. מדוע שלא תהיה הברית באחת מהן. לדוגמא – מדוע שלא יהיה איזשהו ביטוי מעשי, גופני, ל'ערלת לבבכם'.

יתכן.

מידת ה'יסוד', נוטלת מציאות שלמה, והופכת אותה למשהו תמציתי. למשהו שהוא 'בכח'. על מנת – ליצור עוד מציאות אחת כזה.

מידה זו היא בכל סוג של יצירה. למשל – לימוד תורה. הרב, מלמד ראשי פרקים. תמצית. משהו קטן יחסית – שהוא כל הסוגיא, במילים קצרות. לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה'. הרב יוצר מציאות חדשה, שהיא הסוגיא – אבל 'בכח'.

התלמיד, מפתח. מרחיב. מוציא את הדברים מה'כח', אל ה'פועל'.
[נוכל להבין זאת מכתבי רבותינו הראשונים, עד כמה אפשר לבאר ולהרחיב בכל מילה בדבריהם. הם כותבים 'ראשי פרקים'. תפקידנו הוא להשלים את הפרק.
אנחנו איננו מורגלים במציאות כזו. היום, הרב מסביר ומבאר, מאריך ומרחיב, ואנחנו – מבינים רק 'זנבות פרקים' (כלשונו של ר' משה שפירא זצוק"ל).]

אמנם, אם ננסה לא להתקיף ולשאול מיד – אלא לשמור את הכל בלב, להתבונן בדברי הרב, לנסות להבין מה עומד מאחורי כל מילה, נוכל להשיג יותר ויותר. לאחר הבנת הסוגיא – נוכל לשאול ולהקשות. הקשבה לרב היא מלאכה שאינה מצויה כיום. וכדאי לנסות ללמוד אותה.].

יצירה חדשה, היא תמצית ה'עצמי' של היוצר. המידות שלו. הכוחות. השכלים. התובנות. הכל – איכשהו – נמצא שם.

ה'עצמי' הזה, נבחר על ידי ה' אלוקנו – להיות מקום החיבור, האחדות, איתו יתברך. מקום היצירה. הבניה. המקום בו אתה מבטא את עצמך. המקום בו אתה מוליד מציאות חדשה – שכל כולה בנויה על מציאותך שלך. על כל מציאותך שלך.

אתה עצמך – כולך – שם.

וזה המקום בו אתה צריך להבין, ולהפנים, ולחיות – אני לא 'אני' לבד. אני אינני 'יוצר'. אני רק – שותף. חלק ממציאות. חלק מהיוצר.

יחד עם ה'

אדם חי. הולך. עומד. יושב. אוכל. שותה. ישן.

גוי – באמת אוכל-שותה-עומד-יושב-ישן. וחוזר ואוכל-שותה-וכו'.

– אבל יהודי, הוא משהו אחר לגמרי. לגמרי!

והגיע הזמן שנבין. ונחיה. נחיה – אחרת. אולי – נתחיל לחיות באמת.

נבין, שאני זה לא 'אני'. אני – זה שותפות.

'אני', לא הולך ברחוב.

– 'אנחנו' הולכים ברחוב!

אנחנו – אוכלים. שותים. ישנים. אני – והשותף שלי.

וזה טבוע אצלי. אני לא יוכל – לעולם – לנתק את הקשר. אברהם, סבא של סבא שלי, יצר את הקשר. הוא עבד על זה במסירות נפש. אני, 'נכנסתי' לזה בגיל שמונה ימים. בעל כרחי.

ומאז, זה טבוע אצלי בבשר. זה חלק מהמציאות שלי.

אני הולך עם ה'. אוכל איתו. ישן איתו. קם איתו. לומד איתו. איתו ביחד. צמוד צמוד. עד כמה שהבשר שלי יכול להיות צמוד אלי.

שום דבר אינו 'שלי' בלבד. אף פעולה אינה נעשית רק על ידי.
וּזוּ, הגאווה האמיתית. גאווה שאין כמותה. אני – מחובר לה'. מחובר ממש. בבשר שלי.
בכל רגע ובכל עת.

חיים אחרים. לגמרי.

מוגבל – מול אינסופי

כל המונע הלכה מפי תלמיד, אפילו עוברים שבמעי אימן מקללין אותו (סנהדרין צא:;
צב.).

יתכן. מונע הלכה – 'מפי' תלמיד. מהפה של התלמיד. אולי הוא מלמד, אבל הוא אינו
רוצה שהתלמיד ידע **לומר** את ההלכה. שהוא יוכל לבטא אותה. שתהיה כאן 'לידה'
חדשה. מציאות חדשה.

[לכאורה הפשט הפשוט הוא שהתורה תמיד נקראת תורת פה. כשיהודי נולד, המלאך
מכה על פיו. שלא יוכל לבטא את מה שלמד במעי אימו. ואכמ"ל.]
וכל כך למה?

כי אז התלמיד יוכל ללמד. הוא יהפוך מתלמיד שלי, לרב של תלמידים. וזו הנחת
הגדולה ביותר. אמת. אבל אם התורה של הרב אינה אלא קרדום להוכיח את גדלותו,
מדוע שהוא יבנה לעצמו מתחרה.

כך זה נראה, כשה'רב' חושב שהוא לבד. שהתורה – היא שלו.

וכשלא מלמדים תורה, זה ה'העדר' הגדול ביותר (עי' מהר"ל נתי"ע נ' התורה פ"ז ופ"ח).
ואפילו כלפי עוברים, שהם עצמם עדין 'העדר', הוא 'העדר' גדול הרבה יותר. לכן הם
מקללים אותו.

ומי שמבין שהוא שותף, שהתורה שלו – אינה 'שלו', הוא מלמד אותה לאחרים. מעביר
אותה הלאה. משפיע, **מוליד**.

הוא 'זוכה לברכות כיוסף' (סנהדרין שם). יוסף הצדיק. מידת היסוד.

וההבדל בין תורה 'שלי', לתורה על מנת ללמד – הוא ההבדל בין משהו מוגבל, למשהו
אין סופי (עיי"ש באריכות).

משהו שהוא מחובר למציאות אין סופית. למציאות – שהיא מעל ומעבר לכל מה שאני
יכולתי לדמיין. לא פי מאה, אלא פי אין סוף.

וזה 'תורתו'. התורה שלו. אותה תורה שהוא לומד. אותן מילים. הפה שלו, הלב שלו.
השכל שלו. הכל הופך להיות משהו אחר. מציאות אחרת לחלוטין. מציאות שמחוברת –
לאין סוף.

המשפיע

אברהם אבינו. מגייר את האנשים. מכניס אותם תחת כנפי השכינה.

אף אחד מהם לא נותר יהודי. כולם חזרו לסורם (עי' רבינו בחיי כו, טו).
היה זה קודם הברית. קודם שהכח המוליד שלו הפך להיות משהו שהוא אמת נצחית.
יתכן, שזו הסיבה שמה שהוא ניסה להוליד – לא החזיק מעמד.
קודם לכן, הוא היה מדבר עם השכינה. לאחר הברית, אברהם דיבר עם קוב"ה
ושכינתיה (עי' זוה"ק צח.). היה זה גילוי גבוה הרבה יותר.
כאן התחדש הקשר עם קודשא בריך הוא. לא רק עם השכינה – הנוק' העליונה,
המלכות, אלא גם עם הדוכרא. המשפיע. המוליד.

מצוה שהיא יצירה

וירץ לקראתם. וישתחו. חמאה וחלב. בן הבקר. לשונות בחרדל.
נתינה מוחלטת. ללא גבולות.
גם קודם הברית, היה אברהם מכניס אורחים. אבל התורה לא מוצאת לנכון להאריך
בתיאור הכנסת האורחים דאז.
יתכן, שאז לא היתה זו 'יצירה'. הולדה.
רק עתה, אותם פעולות שעשה אברהם באורחיו – 'הולידו' פעולות אחרות, שאותן עשה
השי"ת לזרעו. רק עתה נוצרו פירות ממעשיו.
יתכן גם, שנתינה – היא עצמה הולדת מציאות, אצל השני. אתה נותן מעצמך, כדי
שלשני יהיו חיים.
'תולדותיהן של צדיקים – מעשים טובים'. 'צדיקים' – יסוד. הם יוצרים תולדות. מציאות.

עיפוש מצופה

פרעה, ואבימלך, היו בעצם – אותו הדבר.
אצל פרעה זה 'ישיר'. זימה פשוטה. ללא מילים 'מכובסות'.
אבימלך, לעומתו, היה 'נאור'. 'מתקדם'. 'תרבותי'. אפילו 'נימוסי'.
בקיזור, כל הכיסויים והציפויים היפים. המסתירים ריקבון פנימי עמוק. 'מיאוס מצופה'.
כבר מאז הם היו בשימוש.
ומה שניהם רוצים?
את עצמם. להשלים חסרים באותו ריקבון פנימי.
להוליד הלאה? ליצור? להעניק?
בחיים לא. למה שיעשו זאת. מה זה יועיל להם.

וכשהתורה פותחת לנו חרך בחיצוניותו של אבימלך, ב'תרבותיותו' הקסומה, והעיפוש
יוצא לחלל האויר, אנו מבינים – ש'אין יראת אלוקים במקום הזה'. ואז הכל יכול להיות.
ובמקום שיש בו יראת אלוקים, במקום שמחובר לאלוקים, המציאות היא אחרת לגמרי.

המקום הפוך

סדום.

המקום בו הפכו לחלוטין את המציאות. הפוך לגמרי. אבל – עם אידיאל.

'נתינה' אצלם, היתה מילה גסה. מי שניסה לתת לעני למשל, היה מוצא להורג באכזריות מזעזעת. מי שהזמין אדם לסעודה, היו משפילים אותו ברבים. המזיק לחברו, בגופו או בממונו, היה מרויח מהנוק.

זה לעומת זה: הנותן – מפסיד. המזיק, הנוטל – מרויח.

ב'אידיאל' – לא לתת מאומה. לא 'להוליד'. רק להחסיר מהמציאות.

התוצאה היתה, שהם עצמם נעלמו מהמציאות. חוסר הנתינה, חוסר ההולדה, לא פוגע רק בתוצאה – במקבלים. הוא בעיקר פוגע, באדם עצמו. הוא נעשה חסר מציאות.

כי זו המציאות האמיתית. להעמיד תולדות. להעניק הלאה. להשפיע לשני. להשפיע את השני. 'לשבת יצרה'.

ומי שאינו מכיר בשותפות עם ה', מי שחושב שכח ההולדה שלו שייך לו עצמו; מי שחושב שבידו להחליט האם להשתמש בכח זה או לא, ואפילו לא צריך להיוועץ בשותף שלו – אין לו זכות קיום.

וכשהמלאכים שבאו להפוך את סדום תלו את הגדולה בעצמם, ואמרו 'משחיתים אנחנו' – היתה כאן שייכות מה לחטא סדום. לחטא הנורא של הניתוק מהשותף. והם נידחו – מהשותפות שהיתה להם עם ה'.

ויתכן, שדוקא יעקב אבינו, ש'קראו בית' – שקבע את השותפות עם ה' עד כדי 'לחיות ביחד' באותו הבית, היה ה'שליח' להעלותם בחזרה.

נגרר – או שותף

לוט. בן אחיו של אברהם אבינו.

עד כמה שאפשר לנו להבין, בלי להגדיר ח"ו את לוט עצמו – אלא רק את מה שהתורה מלמדת אותנו, לדרגתנו, בסיפור מהלך חייו.

הוא היה עם אברהם אבינו. למד הכנסת אורחים. למד הרבה דברים. ברגע בו הוא ראה את סדום, הוא 'עבר צד'.

כשבאו המלאכים – הוא נזכר במה שהוא למד.

כשהוא היה חייב לצאת, הוא התמהמה. החתנים שלו, חשבו שהוא מצחק. כנראה שהוא עצמו לא היה משוכנע במה שפיו היה משמיע.

וכשהיה צריך לבנות את העולם מחדש, שוב הוא לא היה זה שיזם את המהלך. בנותיו עשו זאת.

לוט תמיד היה 'מקבל'.

יש סחף לכיוון אחד – לוט 'בזרימה'. וכשהרוח נושבת לעבר השני, הוא 'מתעופף' לשם. לפעמים הוא פסיבי לגמרי, ונותן לאחרים לעשות בו כרצונם. בנות לוט, זה היה ממש היפך המציאות האמיתית. גם אשה, שבמהותה היא אמורה להיות ה'מקבל'. וגם בת שלו. הוא הלא האבא, המוביל. כאן, הוא היה ה'מקבל'. 'הובילו' אותו. לוט הוא דוגמא למי שאינו מוביל. למי שאינו יוזם. למי – שאינו מוליד. למי, שלא יודע – שהוא שותף. שותף למציאות האמיתית. ולא 'נגרר' אחרי מציאות דמיונית. סחף. אוריה. חברים. סביבה. השפעה. כל המילים ה'יפות', שכל ה'נגררים' תולים את עצמם בהם. אתה לא רק חלק מסחף של גרגירי חול. אתה לא פירור של עיסה גדולה ודביקה, שקוראים לה חברה. ממש לא. אתה – שותף – של – הקדוש ברוך הוא. שותף! כח אדיר, אינסופי, מסוך בדמך. בבשרך. בכל מהלך החיים שלך. תשתמש בו. אל תאבד אותו בידיים. תשתמש בו – כי זה מה שהוא, יתברך, רוצה. תדע שאתה עוצמה בלתי מוגבלת. ואל תיגרר אחר אף אחד! תהיה יוצר. יוזם. מוליד. יש בך את הכח הזה. אתה יכול להיות מוביל. קטר. של מאה קרונות ויותר. אין לך שום בעיה. כי אם אתה חושב שחסר לך משהו, אולי התחושה שהיום אוהבים לכנות אותה ביטחון 'עצמי', או כח לפעול, או יוזמה ויצירתיות, או כל דבר שהוא – אז תמשוך עוד כח ועוד ביטחון ועוד יוזמה – מהחשבון שיש בך. שמאוחד איתך. – והוא חשבון אין סופי... וזה אולי הלקח החשוב ביותר מהדברים שבכאן. ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

הפיכת אשת לוט לנציב מלח

וַתִּבֶּט אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נָצִיב מֶלֶח (יט, כו)

הגמ' בנדה מביאה ברייתא, ת"ר שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנינא ג' דברי חכמה ג' דברי הגדה ג' דברי בורות ג' דברי דרך ארץ ג' דברי חכמה. ובדף ע' בין דברי הבורות מובא ששאלו אם נציב המלח שנעשה מאשתו של לוט מטמא כמת. והשיב להם מת מטמא ואין נציב מלח מטמא.

מבאר רבנו הרוגוצ'בער זצ"ל שהסיבה היא כיון שלא נהפכה ממת לצורה אחרת - נציב מלח, שאילו היה כן כיון שכבר חל עליה שם טומאה לא גרע מרקב של מת שמטמא כמבואר באהלות פ"ב מ"א, אלא אשת לוט נהפכה מאדם חי לנציב מלח. [מקורות: צ"פ על הרמב"ם מהדו"ת עמו' 22 טור ב'].

*

פרק כא פסוק ט. וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק:

בתוספתא סוטה פ"ו ה"ג. דרש ר"ע ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק, אין צחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים, שנאמר (שמות ל"א) וישב העם לאכול ולשתות ויקומו לצחק, מלמד שהיתה אמנו שרה רואה את ישמעאל בונה במסין וצד חגבים ומעלה ומקטיר לעבודת כוכבים.

בפשטות היינו מבינים שמה שהקריב חגבים לעבודה זרה כיון שהיו רגילים לשחק בחגבים דרך משחק כמבואר בגמ' בשבת, לכן ישמעאל היה מראה את עצמו כמשחק במשחק בעלמא. אולם מבאר רבנו הרוגוצ'ובער זצ"ל שלאמיתו של דבר הסתתרה כאן כונה עמוקה יותר. ברמב"ם הלכות ע"ז פ"ג ה"ד כותב שאם שחט חגב לעבודה זרה פטור. זוהי איפה הסיבה שבחר להקריב חגב, כך סבר ישמעאל לעבוד עבודה זרה ולא יתחייב מיתה. [מקורות: צ"פ על הרמב"ם מהדו"ת דף ט' טור ב'].

לתגובות: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

רואים רואים...

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וַהֲרֵגוּנִי עַל דְּבַר אֲשֶׁר־נִיא (כ, יא)
משמע שחוף מיראת אלקים, העם היה נימוסי ובעל התנהגות נורמלית לחלוטין, ורק יראת אלקים היו חסרים, ולמרות זאת עלולים הם לרצוח ללא משפט, והיינו שאין שום ערובה שאדם לא יהפוך בין לילה לפושע מהסוג הגרוע ביותר, חוף מיראת שמים. וזהו חידוש גדול בעיני רבים מאתנו, שנוטים לטעות ולחשוב, שאנשים פורקי עול יכולים להיות הגונים וברי סמכא, למרות חוסר יראת שמים שלהם.

ובפירוש העמק דבר להנצי"ב מוואלאזין כתב, ויאמר אברהם... כי אמרתי אין יראת אלקים במקום הזה. הן אמת שיש כאן דרך ארץ, אבל אין זה מצד יראת אלקים אלא מחמת שכל אנושי, והרגוני על דבר אשתי, דמי שאין בו יראת אלקים אינו יכול להתגבר על יצרו המכריע את דעת האדם. ולכן יראתי פן יהרגוני. הרי שבעל העמק דבר הבין מתוך דברי התורה שגם אם במקרה רגיל אדם הינו בעל דרך ארץ ומתנהג בהגינות, אולם בעת שיבא לידי נסיון הוא לא יעמוד בו, אם אין התנהגותו זאת נובעת מתוך יראת שמים.

והחתם סופר מחדש בזה ביאור חדש ומקורי. שהוא הקשה מדוע נאמר לשון מיעוט "רק", ותירץ על פי מה שמקשים העולם, מדוע חשש אברהם שיהרגוהו, דמה לי חטא רציחה או א"א, והיינו שאם מצפונם אינו מאפשר להם לעבור על איסור אשת איש, מדוע אינו מונע מהם גם כן לעבור על איסור שפיכות דמים ורציחה.

וכתב החתם סופר, כי יש אשר אינם יראים את ה' אבל יראים מתרעומות בני אדם ומדעת הקהל, ולכן חוששים הם, שאם יחיה האיש, הלא ירבה לדבר עליהם מכאב לבו, והתוצאה תהיה שכל העולם ישיחו בהמלך ובארצו יושבי שער ושותי שכר, והם יהיו לבו, וע"כ היה דרכם להעליל על האיש ההוא עלילות ברשע ולהורגו (כאילו) במשפט, כדי להסיר מהם עקשות פה, ע"כ ירא אאע"ה מזה שיארע לו כנ"ל, וע"כ דקדק לומר, רק אין יראת אלקים רק מיעוטא כי יראת בני אדם יש עליכם, ואך רק אין יראת אלקים ומשו"ה והרגוני. ובלשונינו נאמר שאברהם אבינו חשש שמא יתפרו לו תיק... כדי להרגו, ואחר כך יוכלו לקחת את אשתו באין מפריע.

המלבי"ם על פסוק זה כותב דברים מפורשים מאד, כי אברהם אבינו הודיע לו לאבימלך, שגם אם נראה לפעמים איש או עם, שהוא פילוסוף גדול וחכם לו נמוסים ישרים, והרגיל א"ע במדות טובות ע"פ עצת שכלו, והוא עושה משפט וצדקה הכל עפ"י עצת שכלו, בכ"ז לא נוכל לבטוח על האיש ההוא או העם ההוא, שתמיד יגבר שכלו על תאוותו, כי כאשר

תבער בו אש תאותו באין רואה, אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולעשות כל רע, ורק כח אחד נמצא בנפש אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא... יראת אלקים המשקיף על נגלהו ונסתריו והצופה את כל מעשיו, שגם בעת שיגבר עליו יצרו, יירא ויבוש מהמלך הגדול הרוואה את כל מעשיו ויזהר מעשות רע... ולכן אמר, **כִּי אֶמְרָתִי הֵגַם שְׂרָאִיתִי עִמָּךְ שֶׁהֵם בְּעֵלֵי מַדּוֹת טוֹבוֹת עוֹשִׂים מִשְׁפֵּט וְצַדִּיקָה, וְלֹא רִאִיתִי בֵּם שׁוֹם דּוֹפִי, רַק חֶסְרוֹן אֶחָד שֶׁאֵין יִרְאַת אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהִרְגוּנִי**. כי השכל לבדו ונמוסים השכליים לא יעמדו בפני זרועות התאווה... אלו דבריו הנפלאים של המלבי"ם.

ולדרכינו למדנו כמה דברים ותובנות חשובות מאד. קודם כל שלא להתפעל מאנשים פורקי עול למיניהם, חסרי יראת שמים, ולא לסמוך על השיפוט שלהם... והדבר הנוסף וחשוב לא פחות מכך... שאנו עצמינו הדרך שלנו להבטיח שנתנהג תמיד כראוי, להגביר ולהעצים את יראת השמים, ולדעת כי הבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני האדם וכל מחשבותם, שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. וכמו שאמר החפץ חיים **לאותו עגלון... רואים רואים...**

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"כח התפילה"

וְאִבְרָהָם עֹדְנֵנוּ עֹמֵד לְפָנַי ה' (יח, כב)

השבוע חל יומא דהילולא של מרן החזון איש זכותו יגן עלינו.

שמעתי מיהודי יקר וחשוב מבני משפחת גריינמן, שהחזון איש התבטא בהזדמנות על עצמו ש"עיקר העבודה שלו הוא לא בתורה, אלא בענין עבודת התפילה".

כתוב בפרשה על התפילה שהתפלל אברהם אבינו להקב"ה שיציל את סדום - "ואברהם עודנו עומד לפני ה'", שואל הכלי יקר מהי משמעות הלשון "עודנו עומד", הרי היה מן הראוי לכתוב "ואברהם עומד"?!

ומסביר הכלי יקר דבר נורא! כשהמלאכים באו להפוך את סדום, היה נראה לכאורה שהמצב כבר אבוד! כבר לא שייך לבקש רחמים עליהם שלא ישחיתו המלאכים את סדום, אך עם כל זה אברהם אבינו המשיך להתפלל, כי אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. אין לאדם את התבונה ואת הדעת, איך וכיצד יש ביכולת הקב"ה להפוך את המצב ברגע האחרון מן הקצה אל הקצה.

כמו כן כתב התפארת שלמה, שאחרי שאברהם אבינו התפלל ולא הועיל בתפילתו ונחרבה סדום, חזר למקומו - "ואברהם שב למקומו". מסביר התפארת שלמה שאף על פי שלא נענה בתפילתו ולא הועיל כלום בענין סדום, עם כל זה שב למקום שהיה לפני כן, למקום של התפילות והתחנונים! הוא המשיך להתעקש בתפילה, אולי בכל זאת ינחם הקב"ה ולא יהפוך את סדום. רואים מכאן שאברהם אבינו לא התפלל סתם באופן פשוט תפילה אחת ודי, אלא התעקש והתפלל תפילה אחר תפילה שאולי בכל זאת לא יהפוך הקב"ה את סדום.

ונצטט מעט מלשונו הזהב: "רצה לומר, אף על פי שהלך הקב"ה ממנו ולא הועיל בתפילתו כלום על סדום, אף על פי כן אברהם שב למקומו להתפלל על בני ישראל, ואברהם עודנו עומד בתפילה על עמו בני ישראל".

ממשיך התפארת שלמה ואומר: "וכן נכון לכל איש ישראל, אף על פי שרואה שאין תפילתו מועלת, אף על פי כן אל ימנע מן הרחמים להעתיר אל ה' תמיד" עכ"ל.

הרבה פעמים אדם מתפלל אלף תפילות ואינו נענה, וזה מביא אותו למחשבה שאולי לא טוב בשבילו מה שהוא מבקש, ואולי ח"ו הקב"ה אינו רוצה לתת לו את מה שביקש, או אולי ח"ו הקב"ה לא מקשיב לתפילותיו וכו'...

אך על האדם להתחזק ולהתעקש תמיד בתפילה ולא להימנע מן הרחמים, ולהעתיר אל ה' תמיד ללא הרף. ואם ח"ו רואה האדם שהוא מתפלל על דבר ואינו נענה, אל לו לומר: נגמר לי הכוח! אני מתייאש מלהתפלל! אלא עליו להמשיך ולהתפלל תפילה אחר תפילה, עם אמונה תמימה וחזקה ללא הרף, ולבסוף הרבוננו של עולם יקבל את תפילתו ויושיע אותו, על ידי היכולת המרובה והנפלאה הקיימת אצלו יתברך.

אנשים מאבדים את הישועה שלהם מכח ייאוש זה! אם היו להם מעט סבלנות ועקשנות של בקשות ותחנונים, עם אמונה שהשי"ת הרחמן – הכל יכול – יושיעם, היו כבר מזמן נושעים.

כל תפילה ותפילה הבוקעת מהבל פיו של כל יהודי חשובה מאוד אצל הקב"ה, וזה גם כן מייצר קשר חזק ואמיץ בין היהודי אל אביו שבשמים. הקב"ה פשוט מחכה לתפילות של בניו היקרים עם ישראל.

דבר זה אנו רואים מדברי רש"י בסוף הפרשה על הפסוק "קח לך את בנך אשר אהבת את יצחק והעלהו שם לעולה". שם שואל רש"י, שלכאורה קשה מהי האריכות, מדוע לא נאמר בלשון קצרה 'קח לך את יצחק' אלא פירט 'את בנך את יחידך אשר אהבת'?

ותירץ רש"י בשם המדרש, שלריבוננו של עולם היה מאוד חשוב כל דיבור וכל בקשה וכל שאלה של אברהם אבינו. לכן אף שאם היה אומר לו 'קח את יצחק' היה כבר מובן מה השם רצה ממנו, אך כשאמר לו 'קח את בנך' אז שאל אותו אברהם אבינו "איזה בן?". וכן כאשר אמר לו 'את יחידך' אז שאל אותו: "איזה יחיד?", וכשאמר לו 'אשר אהבת' שאל: "הרי אני אוהב את כולם?", עד שהשיב לו 'את יצחק'. וזה היה מכח גודל האהבה של הקב"ה, שאוהב לשמוע כל מילה ושאלה של אברהם אבינו.

על אותו משקל הוא אצל כל יחיד ויחיד. הקדוש ברוך הוא אוהב לשמוע כל מילה של בקשה הבוקעת ממוצא פיו של כל יהודי ויהודי, ופשוט מחכה לך ואוהב לשמוע. זהו הכח של הקירבה והקשר שלנו עם הבורא עולם, שמצפה לשמוע כל תפילה וכל תחינה שאנו מבקשים מאתו. ואם ישאל האדם מדוע לא נענה בתפילה הראשונה? אלו כבר חשבונות שמים, וזה לא קשור אל האדם כלל, אלא עליו להמשיך להתפלל ללא הרף.

*

אולי אפשר להסביר על פי יסוד זה את מה שאמר מרן החזון איש זכותו יגן עלינו, 'שעיקר העבודה שלו היא בעבודת התפילה', וכמו שידוע שהחזו"א היה אומר שאם יש את הכוח להיכנס למיטה הרי אפשר לנצל את הכח הזה ללימוד, וכפי דרכו שהיה מתעקש על כל דבר ודבר ולא וויתר עד שמיצה את כל כוחו בכל ענין וענין. זה היה בחלק התורה, וגם בחלק העבודה. הוא אמר על עצמו שעיקר העבודה שלו הוא בתפילה, ובזה בודאי שלא התייאש אלא מיצה את כל כוחותיו, והתפלל תפילה אחר תפילה בכל פעם מחדש, בהתחדשות חזקה, על כל הבקשות שרצה שיתמלאו.

זו היא כאמור הבחינה שנאמרה על אברהם אבינו - 'ואברהם שב למקומו', היינו שתמיד התחזק והתעקש בתפילה מתוך אמונה ובטחון שהשם יתברך יעזרהו בכל עניניו ומצביו.

השם יתברך יעזור שנצליח להאמין שהשם שומע תפילת תפלת עמו ישראל ברחמים, ושומע תפלת כל פה, ונתחזק ונתעקש בכח התפילה. בל יתלבט האדם כלל 'האם קיבלו את התפילה שלי או לא', כי אלו חשבונות שמים ואינם קשורים אליו, אלא יאמין שהקב"ה מחכה לתפילה ולבקשה שלו.

עלינו להתחזק ולהתעצם בעבודת התפילה, והקב"ה בוודאי יקבל את תפילתנו לרחמים ולרצון, וכל אחד יושע בישועות גדולות – בבני חיי מזוני רוויחי וסייעתא דשמיא עם שמחה תמידית.

א גוטען שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי שנמסר לאחר התפלה)

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'יערה' במושב יערה

תכלית היסורים

וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם (כב, א)

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם. אם נתבונן בפרשיות לך לך ווירא שבהם מסופר על אברהם ושרה, נראה שרוב מה שמתואר בתורה זה הנסיונות – לך לך, רעב בארץ, ותוקח האשה בית פרעה, ריב הרועים, מלחמת המלכים, העקריות שלהם, הנישואין להגר, ברית מילה, מעשה סדום, לקיחת שרה לבית אבימלך, שילוח ישמעאל, ואחרון חביב, עקידת יצחק. וצריך להבין מדוע התורה מספרת לנו רק על זה, לא על החסד של אברהם, לא על הקירוב שלו, רק הנסיונות?!

יעקב אבינו ראה סולם שרגליו בארץ וראשו בשמיים, וה' ניצב עליו. זה הסיפור של העולם הזה. אנו צריכים לטפס על השליבות של הסולם מעלה מעלה עד אין סוף. השליבות של הסולם הן הן הנסיונות שלנו, היסורים שלנו. יסורים, הגם שהם לעיתים עונש, אבל הם גם נסיונות, הם שליבות בסולם שמרימים אותנו אל על. גם העונשים של הקב"ה הם מתנות, שאם נקבלם כראוי באהבה, ירוממו ויגדלו אותנו. הדבר דומה לעונש שנותן מורה לתלמיד ללמוד קטעים בעל פה, שלמרות שזה עונש לתלמיד, אבל לאמיתו של דבר צובר ידע שישמש אותו בעתיד.

על השם יצחק מביא רש"י שני פי', פי' א' – ע"ש הצחוק. פי' ב' – י על שם עשרה נסיונות, צ ע"ש שנות שרה בלידתו, ח ע"ש שמונת ימי מילה, ק גיל אברהם בלידתו. הפירוש הזה נראה משונה ותמוה, מה פתאום לתת שם על הדברים הללו? ונראה שאכן הדברים הללו קבעו את מהותו של יצחק. מה שרכש אברהם במשך 100 שנותיו, נתן ליצחק, וכן שרה 90 שנותיה. עשרת הנסיונות שנתנסה אברהם, הביאו אותו לגדלותו העצומה, ואת כל זה העביר ליצחק. אכן, מהותו של יצחק, מורכבת מכל אחד מהפרטים הללו.

המדרש מביא על הפס' ה' צדיק יבחן, שלושה משלים – א. כמו יוצר כלי חרס שמקיש בחזקה על הכדים החזקים, ולא על החלשים. ב. כמו פשתני, שאם יש לו פשתן מעולה, חובט עליו בחזקה, ואם יש לו פשתן חלש, חובט בו בנחת. ג. כמו איכר שנותן את העול על השור החזק, ולא על החלש. מסבירים מפרשי המדרש, ששלושת המשלים באים להמחיש לנו שלש תועלות שיש ביסורים. בפשטות, אומן המקיש על כלי חרס רוצה לבדוק כמה הם חזקים, וזה גם תפקיד הניסיון כדי לנסות את המנוסה. אמנם כבר אמרו הראשונים שהקב"ה לא צריך לנסות את הצדיק כדי לדעת את כוחו וצדקותו, שכן הוא כבר יודע מראש אם יכול לעמוד בניסיון. יתכן לומר, שזה לא בשביל ידיעת הקב"ה, אלא לצורך ידיעת האדם שאינו מכיר בכוחותיו, ואז הקב"ה מנסה אותו, כדי שיכיר בכוחו, וימשיך להתקדם. כעין זה אמרתי פעם על קטעים בתפילה שכופלים אותם מספר פעמים,

כמו אנא ה' הושיעה נא וכו', שיש לשאול, וכי הקב"ה לא הבין כבר בפעם הראשונה?! והתשובה היא, שהקב"ה ודאי הבין גם בפעם הראשונה [וגם בלעדיה], החזרה היא בשבילנו, שאנחנו נפנים את משמעות הדברים, שהקב"ה יכול ורוצה להושיע אותנו אם נזעק אליו מכל הלב. עוד אומרים המפרשים שההקשה היא כדי שישמעו אחרים ויראו כמה הכלי חזק. כך גם הקב"ה מנסה את הצדיק כדי שיראו אחרים שהוא צדיק, וילמדו ממנו. המשל השני של הפשתני, בא ללמד אותנו, שככל שהפשתני חובט יותר בפשתן כך הוא מתחזק ומשתבח, כך גם היסורים לצדיק, מרוממים ומנשאים אותו [נס להתנוסס]. המשל השלישי של העול, מלמד אותנו, שהצדיק נושא את העול בשבילנו, שעל ידי היסורים שמקבל באהבה, מגן ומשפיע טובה וברכה על בני דורו. נראה לפרש לפי"ז את הברכות שהבטיח ה' לאברהם בעת שהתחיל לנסות אותו – **ואעשך לגוי גדול** – שתכיר בעצמך את גדולתך, כמו דמתאמר משמי' דהגרי"ס דחייב אדם להכיר את כוחותיו, כאומן המכיר את כלי עבודתו. **ואברכך** - ע"י הנסיונות אתה תגדל ותשתבח. **ואגדלה שמך** – שתהיה מפורסם וילמדו ממך. **והיה ברכה** – שאתה תהיה ברכה לאחרים, שתשפיע שפע ברכה וישועה לעולם.

הקב"ה מצווה את אברם **לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך**. ויש לשאול, מדוע האריך כ"כ מארצך וכו'? עוד יש לשאול מדוע אמר לו אל הארץ אשר אראך, ולא אמר לו לאן ללכת? ויש לפרש בדרך דרוש, שיש כאן הדרכה לכל יהודי שרוצה ללכת ולהתקדם בעבודת ה'. יש דברים שמעכבים את האדם מלהתקדם, ומהם – תכונותיו הפחות טובות, משיכתו לגשמיות, והרגליו. מכל זה בא להוציא הקב"ה ואמר לאברם שכדי להתקדם, הוא צריך להיות מוכן לנתק את עצמו מהגשמיות – **מארצך, מהתכונות הלא טובות שנולד עמהן – ממולדתך, ומההרגלים שרכש מקטנותו – ומבית אביך**. בכל מהלך החיים הקב"ה לוקחו מארץ לארץ, מנסיון לנסיון, כאשר בכל נסיון עולה עוד שלב בסולם, עד שיגיע בסוף לארץ החיים, הארץ אשר זכה לעצמו ע"י עבודתו.

עומק הנפש / הרב שמעון גולדשטיין

ההבדל בין 'קבלת' אורחים ל'הכנסת' אורחים

פרשת גדולת "מעלת הכנסת אורחים" הנלמדת ממעשה אבות, - הגדולה היא אף מ"קבלת פני שכינה", מעוררת רגש של תמיהה והתבוננות, האם עד כך הם פני הדברים. הכנסת אורחים מול קבלת פני שכינה. האם היינו מוותרים על קבלת פני שכינה בגלל אורח, ועוד אורח ישמעאלי?!

ועתה, נתבונן בג' עניינים בפרשתנו, שלמעשה אחד הם.

האחד. מסמיכות פרשת 'וירא אליו ה'" לאחר הכנס אברהם אבינו ב'מילה', מוכח שיש משמעות מיוחדת בגילוי ה' אל אברהם לאחר המילה, שרק לאחר המילה התגלה אליו ה', בגילוי מיוחד. ויש להבין, הרי ה' נגלה לאברהם גם לפני המילה, ומה נתחדש בגילוי המיוחד לאחר המילה.

השני. בעצם מהות הביקור, שביקר ה' את החולה, צריך הבנה, האם אין ה' רואה ויודע את מצבו, וצריך לבוא לבקר-לבדוק את מצבו.

ויותר תמוה, שאם כבר בא ה', מוטב שירפאהו מחוליו, ומדוע לשם כך נשלח מלאך למטרה זו. מהו 'לבקר את החולה'?

העניין השלישי בו נתבונן, אברהם אבינו עוזב את ה' לטובת 'הכנסת אורחים'. במה מעלת הכנסת אורחים גדולה כל כך, ששווה להקריב בשבילה 'קבלת פני שכינה', ואם חשובה היא הכנסת אורחים עד כדי כך, למה מנעו ה' והוציא חמה מנרתיקה.

ועוד נשום על לב, מדוע טורח אברהם לשכנע את האורחים לסור לביתו, "כי על כן עברתם על עבדכם", ופירש רש"י, "כי הדבר הזה אני מבקש מכם, מאחר שעברתם עלי לכבודי". הרי אורחים נכנסים להתארח אם הם רעבים או צמאים וכדומה. וממתי האורח בא לספק צורכי המארח, שמתחנן אם כבר אתה פה, אז תכנס? למה.

*

חסד – לעצמך או לזולת

ונעצים תמיהה זו, במשל הידוע, על ילד בשם איציק'ל שלמד מרבו את גדולת עשיית חסד עם הזולת, ורבו פירט דוגמאות, לעזור לילד לעבור כביש, לסחוב סלים לזקן, ולהאכיל עני או רעב. איציק'ל לגם בצמא את המצווה, עד שהרגיש כי הפנים את חשיבותה.

למחרת איציק'ל איחר לתלמוד תורה, כשרבו שאלו הסבר לאיחור, ענהו איציק'ל: 'כי הייתי עסוק במצווה החשובה – חסד'. ענהו רבו, חסד מאד חשוב, אך למה כל כך הרבה זמן, עתה כבר מאוחר, ענה איציק'ל זה לקח הרבה זמן. שאלו הרב, מה החסד היה. ענה התלמיד, חסד חשוב מאוד!. כאן כבר כולם קשובים לשמוע מה עיכב כל כך את איציק'ל. הסביר איציק'ל, שזה היה שני חסדים גם יחד, גם לסחוב סלים לזקן, גם להעבירו כביש!

ענהו רבו, באמת חסד חשוב, אך למה כל כך הרבה זמן. ענה איציק'ל, כי הזקן לא רצה!
לא לעבור, ולא לתת את הסלים...

ונבאר הדברים על ראשון ראשון. במדרש מבואר שאצל אברהם אבינו נוצר שינוי ותמיהה לאחר המילה, וכה הם דברי אברהם אבינו המובאים במדרש: "עד שלא מלתי היו העוברים ושבים באים אצלי, תאמר שמשמלתי אינם באים אצלי". על כרחך, ראה אברהם אבינו שינוי מצב לאחר המילה, מה נשתנה?.

ובעזר ה' נבין, בהקדם דברי ה"שפת אמת" בעניין הברית המילה: "בהסרת הערלה מתגלה הפנימיות – שמתחברת לפנימיות, וראיה זו נותנת העמדה למעשה בראשית", הרי מבואר שיש השתנות מצב של החיבור הפנימי לאחר הסרת הערלה.

ביאור הדבר במהות ההשתנות, כמבואר בתורה שנצטווה אברהם על המילה בציווי "היה תמים", כלומר רק לאחר המילה חשיב "תמים" – שלם.

*

שני דרגות באמונה

יש להבין מהו שלם. מה היה אברהם חסר, הרי כבר היה גדל באמונתו בה'. והביאור הוא, כי יש שני דרגות באמונה, א. דרגת 'מכיר את בוראו' – הכרה ברורה ונהירה – עין בעין. ב. אמונה בה' - בתום בלא הכרה, בלא בהירות ובלא הבנה, אלא אמון על ה', בשלמות מלאה.

אברהם אבינו התחיל בדרגת 'הכיר את בוראו', הכרה זו לאחר התבוננות בבריאה הביאה לקשר ברור שיש ה' ועם ה', אך בקשר זה קיים חשש, שלעת חושך כשלא יחוש את ה' ויצטרך לפעול על פי אמונתו בה' ובלא 'הכיר את בוראו'. על כן בא ונצטווה לעלות לדרגה ב' 'התהלך לפני והיה תמים', כלומר שלם עם ה' בכל מצב, כי מהותה של כריתת ברית, 'התחייבות מחייבת' לקשר בין הצדדים, ומשמעותה, פעולה בלי הסתייגות על פי ההתחייבות, גם במצב שאין את הרגשת הרצון או הרגש לזולת.

לכך, מהות כריתת הברית אצל אברהם אבינו, שגם בהסרת ה' ממנו ינהג על פי ברית ההתחייבות. וזוהי – ה'שלמות'. שימשיך להיות נאמן ולחפש את בוראו, ולעשות רצונו.

דרגה זו היא מעלה יתירה במהות הקשר, כשיש נאמנות פנימית גמורה, ולמעלה זו יכל אברהם אבינו להגיע רק לאחר הסרת הערלה, האטימות, אזי נשתחרר ונפתח קשר הנפש, להיות קיים ונצחי עם בוראו, גם במצב של הסתרה.

הדבר מתבטא מעט בסיפור המבהיל, שהיה בשנות הזעם - ימי השואה, המתעד את גבורת ונאמנות העם היהודי אל ה'. כשהתהלכו שלדי אדם בצעדות ענק אל הלא ידוע, והנה, אשה אחת מבקשת מאחד החיילים הארורים ימ"ש "סכין", לזאת הסכים החייל, לראות ולהנות מהמעשה החמור אותו הולכת האשה לעשות, וכך גם תחליש את ליבות הצועדים. והנה, היא מקבלת את הסכין, ולא מרעה לעצמה מאומה, אלא מוציאה מתוך חיקה המכוסה, תינוק קטן בן ימים ספורים, לקחת את הסכין ומלה אותו בברית אברהם

אבינו, באומרה, שיודעת היא את דרכם אל המוות, אך רוצה היא שימות יהודי נימולו, נאמנות בשנות חושך.

לפי דברים אלו מבואר, שמיד לאחר עשיית הברית, בא ה' כביכול ליצוק את התוכן לברית זו, ולנסותו בהסתרת ה' ממנו, ולכן 'וירא ה' אליו' בלשון נסתר, ודווקא לאחר המילה ראוי אברהם לגלות את ה' בהסתרה, ובכדי להרגילו לחיות את ה' גם בהסתרה, עד שאינו זוכה אף להכניס אורחים, מה שיכל קודם המילה, לבצע מדתו מדת החסד, להכניס אורחים, וה' הוציא חמה מנרתיקה, עד כדי שתמה אברהם, היתכן, שדווקא לאחר הברית, ה' יותר מסתתר ממנו 'קל מסתתר'.

מדברים אלו יש להמתיק הלשון 'לבקר את החולה' לבקר – מלשון ביקור הקרבן, לתקנו להיטיב עמו, לבדוק איך לתקנו להשלים את מהות הברית, ולמלאות את הקשר הנסתר הפנימי.

ומכאן יבוארו מעצמם מה ששאלנו. מדוע אברהם אבינו מחפש אורחים במצב בריאותי זה.

התשובה. אברהם אבינו הבין, כי המחויבות שלו לאחר ה'ברית מילה' ונאמנותו לבוראו, לארח אורחים גם במצב של הסתרה, כשחמה מחוץ לנרתיקה וכשאין אורחים. כי בליבו פנימה, קשר עמוק נצחי, כרות עם ה'. ולכן, מצטער אברהם אבינו כשאין אורחים להכניסם תחת כנפי ה', עד שהבין שה' מנסהו, מיד תר אחרי אורחים, ללמדם הליכות בורא עולם.

מעתה יבואר מדוע שכנע אברהם את האורחים להיכנס אליו. כי מעבר למדת החסד העצומה שבו, היתה מטרתו להכניסם תחת כנפי השכינה, ועל כך טרח לשכנעם להיכנס אליו, כמבואר במדרש.

את החדרת האמונה באורחים התחיל כבר בהסבירו לאורחים שכל הגיעם אליו היתה על פי מסבב הסיבות ורצון ה', שסיבב את כל הסיבות שיקלעו לאוהלו, ועל כן לא יסרבו לסור אליו, וכך ישמעו את אשר בפיו, ובכך הרגילם ל'דרך חדשה' בחיפוש השגחת ה' לברואיו בכל רגע, ועליהם להקשיב לרצון הבורא, ולהיכנס להתארח, וללמוד שהבורא מנהל את העולם ומסובבו, ואת התנהלות כל אחד ואחד מברואיו, ו"אל נא תעברו מעל עבדכם", ואל תמהרו לדרככם בלא לשים לב שה' אתכם ומנהלכם.

בחדות הלשון יש לומר, שאברהם אבינו מחפש אורחים "לראות היש עובר ושב", היינו האדם ההולך ומסתובב בלא תכלית, בא והולך, ולא יודע שיש תכלית לעולם. ולכן הולך ומאלפו בינה.

*

'הכנסה' גדולה מ'קבלה'

לפי הדברים הנ"ל, נבין את הבדלי הלשון, שלגבי השכינה נאמר 'קבלת' פני שכינה, ולגבי האורחים 'הכנסת' אורחים, ולא נאמר לשון 'קבלת אורחים' או 'הכנסת שכינה', כי

בקבל אברהם את השכינה, יש בו מן ה'קבלה', שהוא עצמו 'נהיה מקבל' לעצמו את אור השכינה, אך ב'הכנסת' אורחים אינו 'מקבל' מאומה, אלא רק מכניסם, לא לעצמו אלא תחת כנפי השכינה, וממילא חשוב יותר, מה שפועל למען בורא עולם יותר מדגרתו שלו, 'לקבל פני שכינה',

ולפ"ז מבוארים דברי ה"שפת אמת" שעד המילה היה אברהם אבינו, שמש לה' – עבד לה', לעשות רצונו, ועתה, הוא מטרה בפני עצמו, שה' כורת עמו ברית, קשר קיים לנצח.

וכך עלה והתעלה אברהם אבינו, לברית קודש, פנימית, תמידית. נצחית. וכן זוכים אנו להיכנס בבריתו של אברהם, ברית נצח.

ולכן מבואר היטב, א. ביקור ה' את אברהם לאחר המילה, ב. עזיבתו את השכינה לטובת הכנסת אורחים, ג. סיבת שכנוע האורחים להיכנס לאוהלו.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

ביאור ענין הצלת הצדיקים בסדום וחשיבות הקרבה והקשר ליראי ה'

אוּלַי יֵשׁ חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וּגּוֹ'. חֲלִילָה לָךְ מַעֲשׂוֹת פְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע (יח, כד-כה)

הנה אברהם אבינו מתחנן לפני הקב"ה שיצילו חמישים הצדיקים בזכותם את כל העיר, ובפשטות אין הנידון על הצלת הצדיקים את עצמם אלא הגנתם על כל העיר, אמנם המשך המקרא "חלילה לך...להמית צדיק עם רשע" משמע שהנידון היה האם להציל הצדיק בפני עצמו או להמיתו עם כל אנשי העיר. ובאמת רש"י פירש שיש כאן ב' בקשות א. שיגינו הצדיקים על העיר ב. ואם לא יצילו הצדיקים את הרשעים, למה תמית הצדיקים.

מדוע ימותו צדיקי סדום בעוה"ז ובעוה"ב

וצריך להבין מדוע סבר אברהם שאם לא יצילו הצדיקים את הרשעים, ימותו הצדיקים עמם, ולמה נגזר דינם להיות כרוכים יחדיו, והוצרך לחסד מיוחד שיצילם ד'.

וביותר יש לעיין בדברי התנחומא (הובא ברש"י) "חלילה לך" – לעוה"ב", והינו דאנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב, והוצרך אברהם לבקש רחמים על הצדיקים שבסדום שיהיה להם חלק לעוה"ב, והדברים טעונים ביאור דאפי' אם בעוה"ז מאיזה טעם שהוא נגזר על כל יושבי המקום מיתה אף שהם צדיקים, אך למה שיגזר דינו של צדיק גמור להפסיד כל עולם הבא כדין כל שכניו הרשעים.

עוד טעון ביאור, מדוע מועיל הצלת עיר שכולה אנשי רשע, ע"י עשרה צדיקים שבקרבה.

המתחבר לרשע נענש כמותו, והמתחבר לצדיק זוכה כמותו

ונראה לבאר, עפ"י דברי רבינו יונה (אבות פ"א מ"ז) על המשנה "ואל תתחבר לרשע" – שהוא עונש גדול שאין כמותו, כי החטא החמור פשע בו עשה עבירה, אבל זה בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים...שכן הוא מפרש באבות דרבי נתן (פרק ל' ה"ד) "כל המדבק לרשעים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם, והמדבק לצדיקים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם", ע"ש.

ומבואר שהנדבק לרשעים מקבל עונש כמותם, ויש לבאר דבוודאי אותו מתחבר לרשע אינו מושפע ממנו להיות רשע, דאל"כ הוא רשע בעצמו, וגם מפורש בלשון חז"ל שאינו עושה כמעשי הרשעים, אלא יש לבאר הטעם משום שמשייך ומגדיר את עצמו שזוהי דרכו ושאיפתו כדרך רשעים אלו, ולכן נגזר דינו ליטול שכרו כמותם, וכן אדם שנדבק לצדיקים אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם, מ"מ מעשיו מוכיחים דרכו ושאיפתו לדרך הצדיקים, ולכן שכרו כיוצא בהם.

הצלת צדיקי סדום ע"י הידבקות קלה בהם

והנה כאן בסדום ביקש אברהם אבינו שיגנו הצדיקים על הרשעים, ולכאוי קשה איזה טעם יש שיגנו הצדיקים על רשעים שאין להם שום זכות.

והנראה עפ"י הנ"ל, דכיון שגרו הצדיקים עימם במקום זה, בוודאי יש איזה שייכות כל שהיא לרשעים עימם ועי"ז נוטלים שכר עמם, וע"י שהצדיק ראוי להצלה ניצל עמו הרשע שדבק בו מעט^צ.

אמנם כאן בסדום לכאוי יש לדון להיפך, שהצדיק יחשב מתחבר לרשעים, ויטול הוא שכר כיוצא בהן ויענש עמהן, נמצא שיש כאן נידון מי נמשך אחר מי, האם הרשעים שבסדום ימשכו אחר הצדיקים וינצלו כל העיר עם הצדיקים, או ח"ו להיפך, הצדיקים שבסדום ימשכו אחר הרשעים ויענשו עמהם בחורבנה של סדום, כי באמת אין מצב ביניים, אלא או יצילו צדיקים את הרשעים או ימשכו אחר הרשעים^צ.

ולפי"ז מבואר היטב בקשת אברהם אבינו, שבתחילה התפלל שיצילו הצדיקים את הרשעים, - ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים, והינו שאם לא נדון שנמשכו הרשעים אחר הצדיקים אלא הצדיקים אחר הרשעים, וא"כ ימותו עמם הצדיקים, חלילה לך..להמית צדיק עם רשע, משום שיש מקום לדון במידת הרחמים שלא התחברו לרשעים.

ובזה יבואר ג"כ מה שביקש אברהם על עוה"ב לצדיקים, כיון שאם דנים הצדיקים כדין מתחבר לרשע - נמצא שאף בעוה"ב דינם כאנשי סדום - ונוטל שכר כמותם, וע"כ ביקש עליהם רחמים לעוה"ב.

ולכאוי קשה לדברינו שהרי מבואר שהמתחבר לרשע נוטל שכר כמעשיו, ואיך אמר אברהם אבינו חלילה לך מעשות...להמית צדיק עם רשע.

וצ"ל דבאמת מדה טובה מרובה ממדת פורענות, וכיון שהצדיק לא נדבק כ"כ ברשע ומאידך הרשע לא נדבק כ"כ בצדיק, מ"מ יש טעם לבקש על צד הטוב, ואם לאו עדיין יש לדון שנחשב הצדיק שאינו נדבק ברשע, וא"כ יועיל לכה"פ להצלת הצדיק.

והנה באבות דר"נ שם הוכיח שהנטפל לרשע אעפ"י שאינו עושה כמעשיו נוטל שכר כמותו, משנים מעידים באחד ואומרים אדם זה הרג את הנפש, ועד שלא נגמר דינו אחר רץ אחריהם, ואומר יודע אני בעדות זו, א"ל בא והעד עדותך, ונמצאו זוממין ונגמר דינן ליהרג, כשהן מוציאים אותו לבית הסקילה אומר אוי לי שאילו לא באתי אני כבר לא נגמ"ד ליהרג, עכשיו שבאתי עמהן מפני מה נגמ"ד ליהרג. עי"ש.

והנה שם אף שבלעדיו ג"כ היו מחייבין לנידון מיתה, מ"מ הוא עשה קצת כמעשיהם, משא"כ כאן לרשעים אין כ"כ שייכות למעשה הצדיקים דסדום, וא"כ אינו דומה כ"כ,

^צ ומה שהי' נצרך י' צדיקים, אפשר שצריך כמות מסוימת כדי שיחשב שנדבקו אנשי העיר בצדיקים, ועי' לשון אדר"נ "המדבק לצדיקים" לשון רבים, ויל"ע.

צו ומה שניצל לוט הי' בזכותו של אברהם אבינו, ואולי יש לפרש שנתחבר לאברהם בעבר, וצ"ע.

מ"מ מפורש שם שמדה טובה מרובה ליתן שכר לנדבק לעושי מצוה, ואולי לזה סגי בדביקות כל דהו ששיך מעט לצדיק].

ביאור נפלא בפרשת קורח

בפרשת קורח (טז, כא) מובאר שאמר הקב"ה למשה ואהרן "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע, ויפלו על פניהם ויאמרו...האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף". ופירש רש"י "מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא, לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם, אבל אתה, לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא".

וברמב"ן שם תמה "אם ישראל לא חטאו ולא מרדו ברבם למה היה הקצף אליהם...ואם גם הם מרדו כקורח ועדתו איך יאמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף". ועיין מה שפירש שם.

ולדברינו יתכן לפרש, שהרי בפסוק קודם מובא "ויקהל עליהם קורח את כל העדה (בדברי ליצנות) וכבר היה קשר וחיבור בין כל העדה לקורח ועדתו, וא"כ דין המדבק לרשעים אפי' שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כמותם, ולכן אמר ד' ואכלה אותם כרגע, והקדים "הבדלות מתוך העדה הזאת" והיינו שכולם עדה אחת הם.

אלא שמשה ואהרן לימדו זכות, האיש האחד יחטא ועל כל העדה תקצוף – דהיינו שאין להם קשר עם חטאם של קורח ועדתו ואין כאן חיבור אמיתי, וא"כ ראוי להצילם, כי לפני ד' גלויות כל המחשבות, ויודע מי מחובר ומקושר עמם.

ומבואר מכל דברינו גודל חשיבות הקשר והקרבה ליראי ד', אפילו ללא השפעה מהם, שהוא גורם לזכות לשכר כמותם.

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

הערות בענין קיום האבות את כל התורה

א. הקשה המגן אברהם היאך אברהם רצה לשחוט את יצחק, והלא נעשה אונן עם שחיטת יצחק, ויש שכתבו ליישב דלא נעשה אונן אלא עם סיום העבודה, והדברים צ"ע דמדוע שלא יחשב אונן מיד כשנשחט יצחק, ולענ"ד נראה לומר באופן אחר והוא שדין אונן הוא לטפל במת ובצרכיו, והכא הא גופא הטיפול במת, ועוד יש להקשות באופ"א שהרי נטמא בטומאת מת מיד כששוחט את יצחק, וע"כ צ"ל עפ"י הגמ' ביומא [סד,א] דמקשי' על שעיר המשתלח דהא בעי' שיהיה ממשקה ישראל, ומתרצי' דדחייתו לצוק זוהי שחיטתו, והיינו משום שמת כדין, וה"נ הכא יצחק מת כדין, וכן לגבי מליקה דאינה מטמאה למרות דלכאו' הוי נבלה כיון שמתה כדין, ושוב שמעתי שכך תירץ מו"ר רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א, ועי' בזה בשו"ת אחיעזר [ח"ג יו"ד סי' ז'], וה"ה לגבי אונן דאפשר דפסול אנינות ליכא היכא שמת כדין, וצ"ע.

ב. בעצם הענין של קיום האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, דהנה יל"ע באם אבות קיימו "דינים" או רק "מצוות", כלומר האם קיימו רק מצוות כלומר כתפילין וציצית, או דלמא שאף כל הדינים נהגו קודם מתן תורה, וניתן דוגמא לדבר, דהנה ביבמות [סב,א] אמרי' דעבד אין לו חייס, שנאמר "שבו לכם פה עם החמור" עם הדומה לחמור, [ובדרך אגב, צ"ע מנלן שלחמור אין חייס, דהא מצינו חייס בבעלי חיים, לגבי דין אותו ואת בנו] ויש להקשות דהא ה"שבו" נאמר אך לישמעאל, וא"כ אמאי לא נימא שאף לגוי אין חייס, ובחורף תשע"ז כשסעדתי בשבת בביתו של מו"ר רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א ושאלתיו שאלה זו אשתומם כשעה חדא, וכבר הקשו כן בחי' הריטב"א בקידושין [סח,ב] וראה ג"כ בפרי מגדים [או"ח סי' קפ"ג סק"ד], ושיש שכתבו דלישמעאל נמי היה דין עבד כיון שהיה בן של הגר שהייתה שפחה, אלא דהא כבר היה אחרי שחרורה ואחרי שחזרה, וכאן מגיעים לדון האם גם היו את כל דיני השחרור קודם מתן תורה, [אמנם ברש"י ביבמות שם מבו' להדיא שהכוונה הייתה רק על אליעזר, וצ"ע] ומדברי הגרי"ז בחדשיו עה"ת שתירץ הקושיא היאך יעקב נשא ב' אחיות, ותירץ דקודם מתן תורה לא הייתה אישות, מוכח שהאבות קיימו רק מצוות ולא דינים, ויש לפלפל בזה.

ג. מקשים האחרונים היאך חלו קידושי יעקב ולא, הא בשעה שקדשה סבור היה שרחל היא, וא"כ הו"ל מקח טעות, ותירץ הגרש"ש עפ"י התוס' ישנים ביבמות [ב,ב] שכותב לגבי קידושי קטנה ונמצאת אילונית ומתה, דאע"ג דמעיקרא היה מקפיד, אולם כיון שבסופן של דבר מתה א"כ אינו מקפיד, וחזי' דאע"ג שבאותו זמן היה מקפיד מכיון שאילו היה יודע מה יקרה בסוף להי' מקפיד לא הוה מקח טעות, [ועפ"ז פסק הגרי"ש

אלישיב זצ"ל במעשה שחתן נתן לכלה טבעת זהב, והתברר שהיה כסף מצופה זהב, ומשום הכלה אי"ז מקח טעות, כיון שאומרים החופה שזה לכה"פ פרוטה, אולם יל"ד משום החתן דהוה מקח טעות ביחס למוכר, ופסק הגרי"ש דאינו מקח טעות דכיון שאם יקפיד ימצא דאשתו אינה מקודשת לו, א"כ שוב אינו מקפיד. וה"נ ביעקב שידע שבשביל לישא את רחל צריך לישא את לאה קודם לכן, שוב לא הוה מקח טעות.

ד. אולם יל"ע בזה מתרי טעמי, חדא, דבמתני' בתרומות [פ"ג מ"א] מבו' דהתורם קישות ומצא סרוח תרומה ויחזור ויתרום, נמבואר בירושלמי שם דהוי תרומה מעיקר הדין והא אם היה יודע שיצטרך לתרום שוב, לא היה תורם והו"ל הפרשה בטעות, וע"כ דאין דנים במקח טעות אלא לפי מקומו ושעתו בלבד, ולא דנים מה יהיה אח"כ, וזה לכאו' דלא כהתוס' ישנים, ועוד יש להקשות על הגרש"ש דאפשר דעד כאן דברי התוס' ישנים אמורים בגוף אחד, אבל בשני גופים וכיעקב ולאה אפשר דבהא הוה מקח טעות, וצ"ע.

ה. בענין הקושיא המפורסמת היאך האבות שמרו שבת, והא גוי ששבת חייב מיתה, ויש להוסיף שמצינו בדבר זה כמה וכמה תירוצים, א' שהלכו עם ציצית, וא"כ על הצד שהם יהודים לא הוי הוצאה, ועל הצד שהם גוים הוי הוצאה, ב' שעשו בשליחות לעכו"ם, ועל הצד שהם יהודים אין שליחות לעכו"ם, ואילו עכו"ם כן יכול לשלוח עכו"ם, ועוד י"ל שעשו בשניים שעשאוה דליכא פטור זה בעכו"ם, ד' עוד י"ל שעשו עירוב תחומין והלכו עוד אלפיים אמה, וזה היתר רק לישראל, ועוד י"ל שהצילו בפקו"נ ולא הוי חילול שבת, ומאידך גיסא לא הוי גוי ששבת, ועוד י"ל דמי שעושה מחמת היותו ספק ישראל אינו מחדש דת, וליכא כאן גוי ששבת, ועוד י"ל שעשו כלאחר יד, ופטור ליכא בעכו"ם, ועוד י"ל שלעכו"ם הלילה הולך אחר היום, וא"כ יכלו לעשות מלאכה במוצ"ש.

*

פנינים

א. שמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א שהנה ידוע מה שאמר הגרא"מ שך זצ"ל שאין לקרוא ליומי דפגרא, "בין הזמנים" אלא "זמן ביניים" כיוון שאין זמן שהוא מופקע מזמן, ואמר שהרי לכל זמן יש מערכת של עבודה של התעלות, וממילא בסוף בין הזמנים צריכים להיות בדרגה רוחנית גבוהה יותר.

ב. שמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א ששמע מהגר"ב"ש דויטש שליט"א שפעם אחת שאלו הגרא"מ שך זצ"ל פשט ברמב"ם, שנותר לכאו' מגמ' ערוכה, והכסף משנה דחק לפרש את הרמב"ם בדרך מסוימת, ואמר הגרא"מ שך שאינו תמה על הכסף משנה שהרי יש כנגד הרמב"ם גמ' מפורשת והוצרך להידחק, אבל את הרמב"ם אינו מבין, מדוע הוצרך להידחק, ולא לפסוק כפשטות הגמ'.

ג. שמעתי מידידי הרב אברהם מרדכי רפפורט שיחי' ששאל את הגר"ש אלתר שליט"א מהו הביאור במכאן ולהבא ולמפרע, ואמר הגר"ש שאינו יודע לבאר דבר זה, ורק אליהו הנביא יבאר לנו דבר זה, אבל אחר שיבאר דבר זה, נבין אותו מכאן ולהבא

ולמפרע, ושמעתי שהגר"ד לוי שליט"א ביאר ענין מכאן ולהבא ולמפרע, עפ"י משל שחתן שיראה לאחר חתונתו שהיה לו כתם גדול על החליפה, יצטער על הכתם, אולם זה יהיה מכאן ולהבא ולמפרע.

ד. בענין "גיטו וידו באין כאחד" רבו המתקשים בדבר זה, שהרי לכאורה איך הדבר מתחיל, וראיתי שהגרי"ג אדלשטיין שליט"א מבאר שאין בכח האדון לאסור את היד של עבדו לגבי שחרור, אולם א"כ אינו שייך לענין באין כאחד, ומטו בי מדרשא משמי' דהגר"ר יגאל רוזן שליט"א, לבאר דדמי לפטיש ומסמר, כלומר שהרי בפטיש ומסמר ג"כ יש לשאול אותה שאלה, מה נהיה קודם, האם נהיה חור ואז המסמר נכנס, או שהפטיש עושה את החור, ואז המסמר נכנס, ודו"ק, ובעבר ביארתי בדרך צחות באופ"א עפ"י משל שישבר את האוזן, באדם שאמר לבנו המתבגר מדוע אינך רוצה להתחתן, ואמר לו בנו שמחכה להצעת שידוך שממון רב בצידה, והלך האב לגביר גדול, והציע את בנו לשידוך לבתו של הגביר, ושאלו הגביר מה מיוחד בבנך, וענה האב שהוא מכהן בתפקיד בכיר בחברה מסוימת, וענה הגביר שאם כך הדבר מעיד שהוא אכן בחור מוכשר, ומעוניין בו כחתן לבתו, מיד הלך אבי הבחור לבעלים של אותה חברה, והציע את בנו לתפקיד בכיר, ושאלת אותו מנהל מדוע בנו מתאים לתפקיד, מיד ענה אבי הבחור שהרי הוא חתן של אותו גביר, ודבר זה יועיל לחברה, ואכן באותו יום נהיה אותו בחור חתן של הגביר, וקיבל את אותו תפקיד בכיר, למרות שלא היה לו שום כישורים מתאימים, וזה מסביר את הרעיון בבאין כאחד, שהדברים מסתדרים מתחת לפני השטח, עד שהם חלים בבת אחת, ויש שאמרו שכמו שכל שאינו בזה אחר זה אפי' בבת אחת אינו [קידושין נב], כך כל שישנו בזה אחר זה אפי' בבת אחת ישנו, וכן על דרך יסוד הגרש"ש בשערי ישר [ש"ז פט"ז] שכל דבר שאם הוא יחול הוא לא חל, כך כל דבר שאם הוא יחול הוא חל, ממילא הוא חל, ודו"ק היטב בכ"ז.

ה. ראיתי מובא מהגר"ד לנדו שאמר שהב"י סיים ש"ס ג' פעמים בחייו, והיינו משום שלמד בעיון, וע"כ אי"ז בהכרח שבח שאומרים על ת"ח שסיימו עשרות פעמים ש"ס, ויש לציין ששמעתי מהגר"מ גריינימן שליט"א שאינו יודע אם יש בדור זה מי שבאמת יודע ש"ס, ושאלוהו וכי החזו"א לא ידע ש"ס, ענה הגר"מ יכול להיות שאכן הוא ידע, אבל לא בהכרח, כיון שלא למד ש"ס על הסדר, אלא לפי סוגיות, ויכול להיות שלא למד את כל האגדות, ושאלוהו שהרי ישנם רבנים שעושים סיום ש"ס בכל שנה וכדו', וא"כ בהכרח שלמד את כל הש"ס ממש, וענה הגר"מ שא"כ ודאי שאי"ז נחשב שיודע ש"ס...

ו. שמעתי בשם הגרי"ב שרייבר שליט"א שהעולם חושב ש"חמור נושא ספרים" הפירוש הוא בכל ספר שהוא לומד הוא נהיה יותר "נושא ספרים", אולם האמת היא שהוא נהיה יותר "חמור"...

ז. שמעתי מאמו"ר שליט"א שעוסק גם בקירוב, מעשה ביהודי שהתחיל להתחזק, אולם היה קשה לו מאוד להפסיק לעשן בשבת, ואמו"ר אמר לו שלפחות ידליק נר נשמה שממנו ידליק את הסיגריה, כדי שלכה"פ לא יכשל באיסור העברה כדי שמדליק את המצית, והנה במוצ"ש התקשר אליו אותו יהודי ואמר לאמו"ר, איזה מתוחכם

אתה, הדלקתי נר נשמה שעליו יש ציור של רשב"י, וכי נראה לך שכשיש ציור של רשב"י, ואני ידליק מזה סיגריה בשבת.

ח. מעשה נוסף ששמעתי מאמו"ר שליט"א שפעם אחת ביום ראשון אסף מנין לשחרית ברמת גן, וכשפנה ליהודי ואלו האם התפלל כבר, ענה לו שהתפלל אתמול... אמר לו אממו"ר אתמול זה הייתה תפילה בשביל הנשמה יתירה, אמר לו אותו אדם לא הייתה לי נשמה יתירה... אמר לו אממו"ר א"כ אף הנשמה שיש לך גם היא יתירה..

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי למה צריך להתפלל?

וַאֲבִרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָאָר. (יב, ג)

הקשה בעל הכלי יקר, למה לא נאמר "אאור מקללך", ויקדים פעולת ה' יתברך לפני מעשה אדם, כמו ב"אברכה מברכך".

ומקדים לבאר כי לאדם מערכי לב, ועוד לפני שמוציא הדיבור מפיו, הוא חושב תחילה בלבו מה לומר.

הגמרא אומרת (קידושין מ.) שלטובה הקב"ה מצרף מחשבה למעשה, אבל מחשבה רעה אינו מצרפה למעשה. יש למצוא לכך רמז בפסוק (תהלים סו, יח) "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", כלומר מחשבת און שבלבי, אין ה' יתברך מצרפה למעשה.

לגבי התפילה נאמר (ישעיהו סה, כד) "טרם יקראו ואני אענה", לפי שקודם שהאדם מוציא מפיו שאלתו ובקשתו, כבר חשב בלבו מה רצונו לבקש, על כן ה' יתברך יענהו משמי קדשו, קודם שיקרא.

בשר ודם המבקש דבר מחבירו צריך לפרש בשפתיו, כי אין אדם יודע מה בלב חבירו, אבל הקב"ה בוחן לבבות וממלא כל משאלות לבו, ורמז לדבר בפסוק (תהלים כ, ה) "יתן לך כלבבך".

נאמר (משלי טז, א) "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון". שלמה המלך בא בפסוק זה לענות על קושיא גדולה וחזקה, והיא - אם באמת הקב"ה ימלא שאלתו אחר שערך הדבר בלבו, למה צוה ה' להתפלל בפה.

אחרים הוסיפו להקשות, אם ה' יתברך חושב שהדבר מגיע לי, יתננו לי גם בלי תפילה, ואם חושב שלא מגיע לי, מה תעזור תפילה?

על זה אומר שלמה המלך "ומה' מענה לשון" מתנת ה' הוא שנתן מענה לשון לאדם, כמאמר חז"ל (יבמות סד.) שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, כי נמשלים אצל השי"ת כילד שעשועים אצל אביו, שאם מבקש דבר מאביו, אף שאביו יודע מה בנו צריך, רוצה שיוציא הבן מפיו מבוקשו, שהאב משתעשע בדבור שפתיו של הבן.

כך אומר הקב"ה לישראל (שיר השירים ב, יד) "השמיעני את קולך כי קולך ערב" לגשת אלי, ואינו רוצה להתנהג עמנו כדרך השרים שאין מניחין לדבר בפניהם הרבה, ומיד כאשר יבינו כוונת השואל אומרים לו קצר דבריך או כלה דבריך וצא, אבל הקב"ה בחסדו אינו כן, ונרמז הדבר בפסוק (תהלים כא, ג) "תאות לבו נתת לו" ואעפ"כ "וארשת שפתיו בל מנעת סלה". לפי שאנו בעיניו ילד שעשועים ובן יקיר. ולכן אע"פ ש"טרם יקראו ואני

אענה, מ"מ כל עוד ש"הם מדברים ואני אשמע", כי לא מנעתי מהם ארשת שפתותיהם
והיא חביבה לפני עד מאד.

וזהו שנאמר, "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", ושמא תאמר שגם לענין הטובה הוא
כן, לכך נאמר "אכן שמע אלקים הקשיב בקול תפלתי", שבתפילה ה' שומע בקול תפלתי
אף שעדיין לא הוצאתי את הדבר מפיו. ואם תשאל למה בקש ה' מידי רמוס חצריו
להתפלל לפניו, על זה אמר "ברוך אלקים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי", ומאפשר
לי לדבר לפניו ורוצה לשמוע אותי.

וכעת שב הכלי יקר ומיישב את השאלה בה פתחנו, שבכוונה נאמר ואברכה מברכיך, כי
המברך חושב על ברכתו בלבו לפני שמברך בפיו, ומחשבה טובה חשובה כמעשה, לכן
אני מברכו קודם שיצאה הברכה מפיו. אבל במקללים אין הדבר כן, אלא לאחר שהוציא
הקללה מפיו, אז אאר אותו, ולא קודם לכן, כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.
הבה נעריך את רצון ה' לשמוע את קולנו ונתפלל לפניו כראוי.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צהר לפרשה / הרב אליהו גדלביץ'

הוראת 'קבע'

וַיִּשְׁפֹּם אֲבִרְהֶם בַּפֶּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם (יט, כז)

קביעות עיתים לתורה

"אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפו"ר צפית לישועה פלפלת בחכמה" וכו' (שבת לא).

בשעה שאדם מניח את גופו החומרי בזה העולם, ונשמתו עולה עדי מרום לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, ניצבת היא לפני קל גדול ונורא למשפט על כל אשר עשתה או לחילופין נמנעה מלעשות.

המשפט משפט אמת הוא, הדין נוקב ומקיף את כל תהלוכות חייו, תיעוד מדוייק של מעשיו נפרס אל מול עיניו, והשאלות מהדהדות:

נשאת ונתת באמונה?!

עסקת בפריה ורבייה?!

צפית לישועה?!

כל שאלה מפלחת כליות ולב, כל בירור כזה מעמיד את האדם אל מול מציאות חיים הנבחנת עתה על צעד ושעל, החל ממעשים שבכל יום וכלה בעומק המחשבות הפנימיות.

ובתוך אותם סימני שאלה, בוקעת ועולה שאלה מהותית המקיפה את כל קומתו הרוחנית של האדם, ומאפשרת לבחון את סולם הערכים עליו השתית את חייו-

'קבעת עיתים לתורה?!

האם יצרת לעצמך זמנים קבועים המוקדשים אך ורק ללימוד התורה הקדושה, האם לקחת את המתנה הנפלאה שנקראת זמן, וקבעת אותה לערך הנעלה ביותר לשמו הגעת לזה העולם?

אמנם ניסוח השאלה מעורר התבוננות – 'קבעת עיתים לתורה', מדוע השאלה איננה מוסבת על עצם הלימוד 'למדת' או 'עסקת' בתורה, לכאורה מן הנכון היה לחקור את מצב הלמידה עצמו, המבחן צריך להיות מופנה לעצם העיסוק בלימוד התורה ולא רק לקביעות הזמנים?!

'קביעין כן תהוין'

בפיוט ה'אקדמות' מפליג הפייט בשבחן של ישראל ובשבחה של התורה הקדושה, הפיוט כולו בנוי על סדר א' ב' כפול כשבסופו חותם הפייטן את שמו בצירוף הברכה 'גדל בתורה ובמעשים טובים אמן וחזק ואמץ'.

באותיות האחרונות של המילה 'וחזק' משבח את הצדיקים 'זכאין כד שמעתון שבח דא שירתא, קביעין כן תהוון בהנהו חבורתא' לאמר 'זכאים הצדיקים כאשר שומעים את השירה זו – קבועים תהיו באלו חבורות הצדיקים'.

דבריו מבוססים על דברי המדרש בקהלת (רבה א' יא) 'עתיד הקב"ה להמנות לו חבורה של צדיקים משלו ומושיבן אצלו בישיבה גדולה', על אותה חבורת צדיקים מתבטא 'קביעין כן תהוון בהנהו חבורתא'.

הפייטן מעלה כאן על נס את הקביעות בחבורות הצדיקים, מהו הדגש ב'קביעין כן תהוון' וכיצד באה מעלתן של ישראל לידי ביטוי בקביעות זו?.

~~~

הקובע מקום לתפילתו

" א"ר חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום לתפלתו^צ אלקי אברהם בעזרו. וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר 'ויעמוד פינחס ויפלל' "

מעלת קביעות המקום לתפילה מקבלת משמעות ייחודית בפרשתנו, אברהם אבינו נוהג במידה זו של הקובע מקום לתפילתו, הוא שב ומתפלל באותו המקום בו עמד לראשונה בתפילה.

חז"ל מסבים את תשומת לבנו כי אין זה דרך מקרה, אלא אדרבה הנהגה של גדלות אשר יש בה כדי ללמד לבניו אחריו, ולהעניק להם את מעשה האבות כסימן דרך אשר ילכו בה ואף הם יהיו מהקובעים מקום לתפילתם.

לא זו בלבד אלא שהאיש אשר ילך בדרכו של אברהם העברי ואכן יקבע מקום לתפילתו זוכה לברכת שמיים – 'אלוקי אברהם בעזרו', והדברים מפליאים – מכל הנהגותיו הנעלות של אבינו אברהם, מכל מידותיו התרומיות, מכל אותם עשרת הנסיונות אשר אף בן אנוש לא נתנסה מלבדו – מכל אלו נבחרה הנהגה זו לשמש כמגדלור להולכים בדרכו של אברהם?! האמנם?!

הלוא לכאורה איננו עוסקים במעלת התפילה עצמה, אין אנו מדברים על קירבת ה' מיוחדת שהיתה לאברהם בעמדו בתפילה לפני מלך רם ונישא, הכל נסוב סביב התנאים הסביבתיים לקיומה של התפילה, דהיינו המקום הקובע והעקביות להתפלל במקום זה.

---

^צ יש לציין כי הראשונים דנים האם דברי הגמרא מוסבים רק על קביעות להתפלל בבית כנסת מסוים (תלמידי רבנו יונה), או שהכוונה היא מלבד הקביעות בבית הכנסת יש לקבוע מושבו בתוך בית הכנסת במקום מסוים בו מתפלל (רא"ש סי' ז).

מכל מקום המחבר פסק כי יש להקפיד גם על מקום בבית הכנסת, ז"ל: "יקבע מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך ואין די לו במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל, אלא גם בבית הכנסת שקבוע פה צריך שיהיה לו מקום קבוע" (שו"ע אורח סי' צ' יט).

יתירה מזו – הנוהג הנהגה זו בימי חיותו לאחר פטירתו זוכה להספד אשר גדולים וטובים ממנו לא יזכו – "אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו" הוא זוכה באחת לתוארים של 'עניו' 'חסיד' ועל כולנה 'מתלמידיו של אברהם אבינו'.

והתמיהה גדולה – 'עניו' 'חסיד' – על שום מה?!

על שום שקבע מקום לתפילתו כאברהם?!

מקיום הנהגה יומית אותה נהג אברהם אבינו – זוכה אדם להיקרא בתוארים הנכבדים הללו והופך להיות מתלמידיו של אברהם אבינו?!

די אם נזכיר את דברי התנא באבות: "כָּל מִי שֵׁשׁ בְּיָדוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הִלְלוּ, מִתְּלִמְיָדָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ ... עֵין טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפֹלָה" (ה, יט), אלו הם תכונות ומידות הדורשות מן האדם עבודת חיים מתמדת, קניית מידות אלו רצופה בניסיונות ומכשולים, התמודדות יום יומית נדרשת מהאדם על מנת לסגל לעצמו כקניין בנפש תכונות אלו.

על מידות אלו ניתן להבין כי האיש אשר יעמוד איתן, ויקדיש עמל רב ויגיעה של ממש על מנת לרכוש לנפשו את העין הטובה, להחדיר בקרבו את הרוח הנמוכה ולחוש באמת את הנפש השפלה, הוא אכן מתקרב מעט להיות מתלמידיו של אברהם אבינו אשר הצטיין בתכונות אלו.

אך הנוהג לקבוע מקום לתפילתו – כיצד מעשה זה מעטרו בתואר הנכבד 'מתלמידיו של אברהם אבינו', מה יש בה בהנהגה ייחודית זו אשר מקבלת משקל כל כך נכבד באספקלריית חז"ל?!

~~~

'עניו וחסיד'

אכן רבים התחבטו בביאור דברי הגמרא במסכת ברכות, וקצרה היריעה מהכיל את הפירושים השונים מרבתינו הראשונים והאחרונים, מכל מקום נזכיר כמה מהביאורים העיקריים.

הרי"ף בעין יעקב פירש בהאי לישנא: " 'אומרים לו אי עניו אי חסיד' רוצה לומר אעפ"י שלא הוחזק בפנינו בזה, מכל מקום כיון שהוא מתלמידיו של אברהם בענין קביעות התפילה בוודאי כי כל דרכיו הם דומים לאברהם בענווה ובחסידות".

בדרך דומה פירשו תלמידי רבינו יונה (ד"ה כשמת) את כוונת הגמ' שהשבח האמור מוסב רק על אדם שמדקדק מאד בתפילתו בכל ענייניה, עד שהוא נוהר גם בזה שתהא תפילתו במקום מיוחד, ממילא מאחר שהוא כ"כ אוהב את התפילה ודאי יש בו את מידת הענווה שעל ידה תהיה תפילתו מקובלת לפני המקום, מכיון שאם אינו עניו אינו יכול לעולם לכיין בתפילתו ואין היא מקובלת לפני המקום ברוך הוא, ומאחר וזכה אדם למידת הענווה ודאי יזכה גם למידת החסידות הגדולה ממנה.

לפירוש זה ההקפדה על קביעות המקום לתפילה איננה מהווה סיבה בפני עצמה לתוארים הנ"ל, אלא משמשת כסימן ואות על כך שאישיותו של אדם זה דומה היא בדרכים נוספות לדרכו של אבינו אברהם, ועל כן ניתן להספידו בתוארים 'חסיד' ו'עניו'.

הצל"ח (ד"ה הי) לעומת זאת ביאר כי עיקר העניין של קביעות המקום לתפילה, הוא משום שכאשר מתפלל אדם במקום מסוים חלה קדושה באותו מקום, וכששב ומתפלל שם שנית קדושת המקום מסייעת לו שתקבל תפילתו.

בעל הגאווה סבור שאיננו זקוק לסיוע זה אלא ראוי שתקבל תפילתו בכל מקום ועל כן אינו קובע מקום לתפילתו, לעומתו העניו מודע לכך שהוא צריך סיוע לכך שתקבל תפילתו ועל כן הוא קובע לה מקום.

לדבריו הקובע מקום לתפילתו עושה זאת משום שמכיר במיעוט ערכו, ויודע הוא כי כדי שתקבל תפילתו לפני שוכן מרומים זקוק הינו לקדושת המקום ולתפילות הרבות השוכנות במקום זה, נמצא איפוא כי הקביעות היא גופא מעשה הנובע מענוה ועל כך ראוי הוא לתואר 'עניו'.

ביאור נוסף מובא בדברי ה'בן יהוידע' (ד"ה אי), וכך מפרש:

דרך העולם שבקטנותו יושב אדם בבית הכנסת במקום פחות, ולאחר מכן כשגדל בשנים או כשמתעשר מעלים אותו למקום חשוב יותר, נמצא שהאדם הקובע מקום לתפילתו ואינו משנה את מקומו עניו הוא, שכן אינו מקפיד לישב במקום חשוב לפי כבודו מפני שחפץ להישאר במקום קביעותו.

קביעות המקום – גישה אחרת לתפילה

דומה כי מתוך פירושי הראשונים והאחרונים הנ"ל, עולה מבט חדש על מעלת קביעות המקום לתפילה, יש כאן הרבה מעבר להנהגה סתמית המתייחסת רק לתנאים הסביבתיים של התפילה, הקביעות מלמדת על גישתו הנכונה של האדם לכל עולמה של התפילה.

כשאדם קובע לו מקום לתפילתו, הוא מביא לידי ביטוי את החשיבות הרבה שמייחס למעמד התפילה, עצם הקביעות מהווה הכרזה על הכרה בערך הנעלה של המתפלל, לפני מי הוא עומד עם מי ועל מה הוא מדבר.

אכן יש בו במעשה ה'קטן' לכאורה להעיד על מדרגתו של האדם, ולשוות לו את התואר 'עניו' ו'חסיד', שכן במעשה זה מתגלם סולם ערכיו של הקובע מקום לתפילתו, הקשר לבוראו באמצעות התפילה – מקבל יחס מיוחד של חשיבות ומחשבה.

רגעי התפילה הנעלים, המאפשרים לאדם לעצור מהמולת החיים ולהתחבר לקל מלך חי וקיים, הופכים לרגעים של קירבה אין סופית הבאה מתוך רוגע, קביעות ועקביות.

כיצד יחוש האיש הפשוט את העוצמה של אותן דקות, בהם ניצב הוא אל מול קונו ומשיח לבו כדבר איש אל רעהו, היאך יוכל לשרטט בחדרי ליבו את גדלות המעמד בו בן אנוש עומד ושופך ליבו למלך רחום וחנון?!

התשובה היא - 'הקובע מקום לתפילתו' - קביעות המקום למעמד התפילה, הקביעות מעניקה פרספקטיבה אחרת ומאפשרת את ההרגשה הנעלה ושימת הלב למה שמתרחש בזמן התפילה, הן מצד הבן המתפלל והן מצד אביו המאזין.

הרשב"א בחידושי אגדות הרחיב בביאור נקודה זו, וכך כתב:

"אם תתעורר למה חייבו מקום לתפילה ושהתועלת בהיותה במקום קבוע יותר מהיותה פעם כאן ופעם כאן עד שקראו הקובע עניו וחסיד ... שהמתפלל צריך לכווין דעותיו קודם שיתפלל לדעת לפני מי עומד ולעמוד ביראה ולהכיר נמיכתו וגודל האדון אשר אליו מבקש ... ומסיבת הכנת המחשבה וזיקוק הלב - קביעות המקומות, שהמקום המוכן לתפילה מוסיף יראה בבתי כנסיות ... לפי שיראת המקום גורמת להיות הנדרש שם כעומד לנגד עיניו ועל ימינו כל היום, וממנו יבוא למידת החסידות והענווה"

(חידושי הרשב"א ח"א ברכות ו ע"ב)

קביעות המקום לדברי הרשב"א היא הגורם להכנת המחשבה וזיקוק הלב, ע"י הקביעות מכוון המתפלל דעותיו ומכיר מחד את שפלתו שלו, ומאידך את גדלותו של הבורא אליו נושא עיניו, הכנה זו יש בה כדי להטביע באדם את היראה הנדרשת הימנו בכל עת שמתפלל, ואת היחס הראוי למקום התפילה ובתי הכנסת.

'מתלמידיו של אברהם אבינו'

אבינו אברהם איזן חיקר ותיקן הנהגה זו של קביעות מקום לתפילה, בכך סלל דרך לכל החפצים לטעום טעמה של תפילה כתקנה - לקבוע להם מקום לתפילתם, ע"י כך יכירו כח מלכותו ומתוך הבנת הלב יגידו שבחו והילולו, והקשר הבלתי אמצעי הנוצר באמצעות התפילה בין האדם לקונו, יתבטא בהכרת חשיבות המעמד ובקביעות המקום.

אכן, ההולך בדרכו של אברהם בעניין זה ראוי הוא לתואר 'מתלמידיו של אברהם אבינו', לא מדובר כאן על מעשה קוף בעלמא כי אם מעשה המעיד על אהבת הבורא ועל הרצון לקיים את מעמד התפילה באופן הראוי והנכון, בצורה שתאפשר לכוון את הדעת ולהחדיר את כוונת הלב והמחשבה הראויה לרגעים אלו.

הקובע מקום לתפילתו - נכנס בשערי בית מדרשו של אברהם אשר לימד דעת את העם, וגילה את קיומו והשגחתו של הקב"ה על ברואיו, הוא אכן ראוי לתואר תלמיד של אברהם אבינו, מעשהו מעיד על הליכה מתמדת בעקבות הנהגותיו הגדולות של אבינו אברהם, ועל השאיפה לדבוק במעשיו ולסגל לעצמו את הערך הנכון של התפילה.

~~~

אין ספק כי מעלה גדולה היא להסתופף בצל הצדיקים, דבר ברור הוא כי כל קירבה לאנשי צורה יש בה כדי להפוך באדם רגעי שפלות לשיאי גדלות, אך יתירה מכל אלו זוהי הקביעות בחבורות הצדיקים, הקביעות מביאה לידי ביטוי את הקשר העמוק אל אותם עובדי ה' ואת הרצון העז להידמות להם וללכת בדרכם.

'זכאין כד שמעתון שבח דא שירתא, - כלל ישראל זוכים לשמוע את השירה הזו, הברכה אחת היא - 'קביעין כן תהוון בהנהו חבורתא' אכן תזכו להיות קבועים אצל אותם חבורות הצדיקים וישים הקב"ה חלקכם עמהם.

~~~

'קבעת עיתים לתורה'.

דוק היטב - המבחן איננו בא לבדוק האם 'למדת' או 'עסקת' בתורה וכדו', הבירור האם 'קבעת', זוהי לא שאלה על עצם לימוד התורה כי אם על הגישה והמבט הכללי של האדם על ערך הלימוד.

לקבוע עיתים לתורה פירושו לחתוך נתחי זמן מהיום המוקדשים וקבועים ללימוד התורה בלבד, יש כאן התייחסות לערך הלימוד הנובעת מהכרה בחשיבות הדבר, אם קבעת פירושו החשבת, ייקרת, הערכת.

ועיין בפירוש רש"י שם שפי' בזו הלשון:

"קבעת עתים. לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה הוצרך לקבוע עתים לתורה דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ"

היום יום דורש מן האדם זמן כח ומשאבים, אדם מוכרח להתעסק בעול דרך ארץ ובמעשי חומר וגשם, העיסוק המתמיד בכל אלו יש בו סיכון כי מבלי משים יתפוס את כל סדר יומו של האדם, ולנפשו ונשמתו לא ידאג.

על כן הוצרך לקבוע עיתים לתורה, היינו להניח לרגע את המירוץ אחר חיי שעה, ולהקדיש זמנים מסוימים הפנויים מכל טרדות היום, ומוקדשים אך ורק לחיי עולם, אם אכן יקבע דהיינו יחשיב ייקר ויעריך את גדלותם של רגעי הלימוד - בוודאי לא ימשך כל היום לעול המכביד של המרדף המתמיד על המחיה ועל הכלכלה.

(להרחבת הדברים עיין שו"ע או"ח צ יט \ מג"א שם ס"ק לג.

ברכות ז: 'אויביו נופלים תחתיו' עיון יעקב עץ יוסף עפ"י הגמ' בתענית כא.)

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

הבחירות באמריקה וירבעם בן נבט

אחת הפרשיות הצריכות לימוד, היא פרשת מלחמת הארבע מלכים והחמשה מלכים, אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים וכו', שרבים מן המפרשים תמוהו למה האריך התורה הק' בכל פרטי המלחמה ומה נ"מ לנו בזה. וכתב שם הרמב"ן (בראשית פרק יד, א) "המעשה הזה אירע לאברהם להורות כי ארבע מלכיות תעמודנה למשול בעולם ובסוף יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם, וישיבו כל שבותם ורכושם".

והנה בספר אגרא דפרקא (אות קכא) מהרה"ק בעל בני יששכר, הוא מביא ממירא שיש בה חשיבות יתירה בשבילנו בשבוע זה שחל בו הבחירות באמריקה, ותוצאות הבחירה יש לה משמעות גדולה בנוגע לעתידם של הרבה דברים הנוגעים לנו. וז"ל בעל בני יששכר: "אמר כבוד אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר מנחם מענדל זצוק"ל (מרימנוב), מן הדבר אשר הוא לפלא אשר עפ"י הרוב בגלותינו בין המלכיות, כל התחדשות הגזירות מן המסים והארנוניות, הוא ההתחלה בחדש מרחשון, הגם שאינו התחלת השנה למספרם כנודע.

ואמר שהוא להיות המרידה הראשונה במלכות ישראל מלכות בית דוד, היה בחדש הזה, כי עשה ירבעם את החג בחדש השמיני החדש אשר בדה מלבו (מ"א י"ב, ל"ג וימליכו ירבעם וכו'), ע"כ נמשך מזה בעוה"ר שעבוד מלכיות אחרות, ע"כ זה החדש רישומו ניכר בהתחלת השנה לענין מסים ושעבודי המלכיות, עד אשר ירחם הש"י ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם".

והיינו שבגודל תאוותו להיות מלך ישראל, הלך ירבעם בן נבט ומנע את ישראל מלעלות לרגל לבית המקדש, לחג הסוכות, ובמקום הבית המקדש, בנה בית עבודה זרה בחלקו של דן, והכריז שיש חג חדש בחודש מרחשון, וכמו שפסח שני הוא חודש לאחר פסח ראשון, כן הכריז חג חדש חודש אחרי סוכות "ויעש ירבעם חג בחודש השמיני בחמשה עשר יום לחודש כחג אשר ביהודה, בחודש אשר בדא מלבו".

הרי שקלקול מעשי ירבעם בן נבט השאיר קלקול לדורות, ועד היום אנו סובלים מגזירת שעבוד המלכיות וכדי לבטל גזירות המלכיות אנו צריכים להתגבר ולבטל קטרוג הקטרוג מירבעם בן נבט, וכן האריכו בספר ישמח ישראל להרה"ק מאלכסנדר (לר"ח חשון אות ב) וכן בשם משמואל (ר"ח חשון תרע"ב) בנחיצות לבטל קטרוגו עיי"ש.

וכל כך גדול היה קלקולו של ירבעם בן נבט, דכשיצא שאברהם אבינו ללחום כנגד הארבע מלכים, כתיב "וירדוף עד דן" וביאר רש"י "שם תשש כוחו שראה שעתידין בניו

להעמיד שם עבודה זרה. ובגמ' סנהדרין (צו.) כתב שהכוונה לירבעם בן נבט שבנה בית עבודה זרה בחלקו של דן.

והנה דברי הרה"ק מרימנוב זי"ע צ"ב, דהאיך יעלה על הדעת שיש לנו ח"ו איזה שייכות וצד השוה במעשי ירבעם בן נבט שהיה רשע גדול ועובד ע"ז ובנה בית לע"ז ומנע את ישראל מלעלות לרגל לבית המקדש, עד שאנו צריכים להתגבר על קלקולו ולהתרחק את עצמינו מכל נגיעה עם מעשיו המכוערים, ועד היום אנו עדיין סובלים מקטרוג מחמת מעשיו?

אמנם הדבר מבואר בגמ' ברכות (לה:): "אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר הלא הוא אביך קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, מאי חבר הוא לאיש משחית אמר רבי חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים".

הרי שחז"ל השוו מי שאוכל בלי ברכה שהוא מחבריא של ירבעם בן נבט, ובטעם הדבר כתב שם רש"י "ולפי שהוא מיקל, רואים האחרים ולמדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית".

הרי דכאשר יהודי מזלזל במצות בפרהסיא וגורם שאחרים ילמדו ממעישו הרעים, הוא צועד בדרכו של ירבעם בן נבט, ונחשב הוא כשותף עם מעשיו המקוקלים. וכדי לבטל קטרוגו של ירבעם בן נבט, אנו צריכים לברך הברכות בכוונה, ובכל יום ויום צריכים להצהיר מאה פעמים שה' מלך העולם ועל ידי כן להמליך השי"ת על כל העולם, וזהו העבודה שאנו צריכים להרבות בה ולדקדק בה ביותר בימים אלו, ובפרט ביום ט"ו חשון כדי לבטל מעשי ירבעם בן נבט שבדא חג מלכו ביום זה.

וזה היה עבודת אברהם אבינו וכדמתאר לנו חז"ל במדרש תנחומא (לך לך פרק יב) וז"ל: "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם (בראשית כ"א) לאחר שהיה מאכילן ומשקן היו מברכין אותו, ואמר להם 'לי אתם מברכין, ברכו לבעל הבית שנותן לכל הבריות אוכל ומשקה ונותן בהם רוח!' והיו אומרים לו היכן הוא, אמר להם 'שליט בשמים ובארץ וממית ומחיה מוחץ ורופא צר את העובר במעי אמו ומוציאו לאויר עולם, מגדל צמחים ואילנות מוריד שאול ויעל'. כיון שהיו שומעין כך היו שואלין כיצד נברך אותו ומחזיקין לו לטובה היה אומר להם 'אמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ברוך נותן לחם ומזון לכל בשר' והיה מלמדם ברכות וצדקות הוא שאמר הכתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן".

ולכן הגם שתשש כוחו של אברהם אבינו כשהגיע לזן, עכ"ז בסופו של דבר הצליח אברהם אבינו במלחמתו "ויכם וירדפם עד חובה וכו' וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב" וכו'. ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין שרמז לו על המנחות והנסכים שיקריבו שם בניו, והיינו שהראה לו שעל ידי עבודתו שכולם יכירו שיש בורא לעולם, על ידי זה נצח במלחמתו. כן נזכה "וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק" ובא לציון גואל בב"א.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

אברהם אבינו שעסק במצוות קבלת פני השכינה למה לא נפטר ממצוות הכנסת אורחים

וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם נָא מְצַאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבֹדְךָ (יח, ג)

למה עזב אברהם אבינו מצוות קבלת פני שכינה שהיה עוסק בו, והלך לקיים מצוות הכנסת אורחים

ובגמ' [שבת קכ"ז ע"א] אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה, שבשעה שהגיעו האורחים לביתו של אברהם ביקש מהשכינה להמתין לו כדי שיכניס האורחים לביתו, ובאחרונים הקשו דהרי קיי"ל [סוכה כ"ה ע"ב] דעוסק במצווה פטור מן המצוה, ואברהם אבינו היה עוסק בקבלת פני שכינה, והיה פטור מלקיים מצוות הכנסת אורחים, ואמאי עזב המצווה שהיה עוסק בו קבלת פני השכינה.

העוסק במצווה קיומית האם איכא פטור דעוסק במצוה פטור מן המצוה

וראיתי בחידושי הגר"ש היימן [מכתבים סי' ל"ז] שכתב ליישב דמצות קבלת פני השכינה הוא מצווה קיומית, ואינו מצוה חיובית, ולכן כשהגיע לידו מצווה חיובית מצוות הכנסת אורחים עזב המצוה קיומית שעסק בו, דהפטור של עוסק במצווה הוא רק אם עוסק במצווה חיובית.

תירוצו הוא לפי דעת הנתיבות [סי' ע"ב סקי"ט] דס"ל דהפטור של עוסק במצווה הוא רק אם עוסק במצווה חיובית, אבל העוסק במצווה קיומית אין לו את הפטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ובאחרונים הוכיחו מהאור זרוע [הל' סוכה סי' רצ"ט] כדעת הנתיבות דבמצוה קיומית לא נאמר דין עוסק במצוה, דכתב האור זרוע דאין להוכיח מזה שהלובש ציצית חייב בכל המצוות, דדין עוסק במצוה הוא דווקא בשאי אפשר לקיים שתיהן, דחלוקה היא מצות ציצית שאינו חייב ללבוש אם אינו רוצה, דיכול לא ללבוש בגד של ד' כנפות כל ימיו ולא להתחייב במצות ציצית, ולכן הלובש ציצית חייב בכל המצוות, ומוכח דנקט דאין בלובש ציצית דין עוסק במצוה פטור מן המצוה כיון דהוא מצוה קיומית, וכדעת הנתיבות דכל הדין של עוסק במצוה הוא רק במצוה חיובית ולא במצוה קיומית.

אמנם האמרי בינה [או"ח סי' י"ג, אות ג] חולק על הנתיבות וס"ל דגם העוסק במצווה קיומית פטור מן המצוה, ומביא ראיה מהגמ' [סוכה כ"ז ע"ב] כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם פטורים מן המצוות מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, והרי אין מצוה חיובית על כל ישראל לכתוב ספרים תפילין ומזוזות לאחרים,

ובכל זאת מבואר בגמ' דיש להם דין עוסק במצוה, ומוכח דגם בעוסק במצוה קיומית איכא הפטור של עוסק במצוה.

ובשדי חמד [מערכת העי"ן כלל מה] הביא מהגאון האדר"ת זצ"ל שכתב לתלות המחלוקת של הנתיבות והאמרי בינה במקור מהיכן נלמד הפטור של העוסק במצוה פטור מן המצוה [סוכה כ"ה ע"ב], דלפי המ"ד דלומדים הפטור ממישאל ואלצפן שהיו עוסקים בנדב ואביהוא, וכן לפי המ"ד דלומדים הפטור ממת מצוה, מסתבר לומר כדעת הנתיבות דרק במצוה חיובית המוטל עליו רק אז פטור מלקיים מצוה אחרת, כמו שהיה שם שהייתה מצוה שהי' מחויבים לעשות, אבל למ"ד דהפטור של עוסק במצוה נלמד מנושאי ארונו של יוסף, ושם לא הי' מחויבים לעשות, דהרי לא היתה מצוה זו מוטלת עליהם בדווקא, ומזה מוכח דאפילו במצוה קיומית איכא פטור דעוסק במצוה.

לפי האמרי בינה דגם העוסק במצווה קיומית יש לו הפטור של עוסק במצוה, הדרא קושיא לדוכתא למה עזב אברהם אבינו מצוות קבלת פני השכינה, והלך לקיים מצוות הכנסת אורחים.

מי שמוטל עליו לעסוק במצוה, כשעדיין אינו עוסק במצוה גופא האם יש לו דין עוסק במצוה

ויש ליישב עפ"י המבואר בגמ' [ברכות י"ז ע"ב] מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה, ובגמ' שם אמרו דמי שמתו מוטל לפניו אינו מברך ברכת המוציא כשנוטל ידיו ואינו מזמן, ופרש"י דאינו צריך לברך, ומדבריו משמע דהפטור הוא מטעם עוסק במצווה פטור מן המצוה, ובתוס' חולק על רש"י דהפטור אינו משום עוסק במצוות, אלא משום כבודו של מת, ולא רק פטור, אלא דאסור הוא במצוות.

הרי מבואר דשי' התוס' דמי שמוטל עליו לעסוק במצווה אין לו הפטור של עוסק במצווה, ובמתו מוטל לפניו איכא לימוד מיוחד משום כבוד המת, אבל בעלמא אין פטור, ויש לעיין מהו שי' רש"י האם הוא דין רק במתו מוטל לפניו דנקרא עוסק במצוות הגם שהוא רק מוטל עליו ועדיין אינו עוסק במצווה עצמה, או דבכל המצוות אמרינן דאפילו רק מוטל עליו נקרא עוסק במצוות.

ומצאתי רש"י מפורש [יומא ס"ח ע"ב], הרואה כהן גדול כשהוא קורא, אינו רואה פר ושעיר הנשרפין, והרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כהן גדול כשהוא קורא, ולא מפני שאינו רשאי, אלא שהיתה דרך רחוקה ומלאכת שניהן שווה כאחת, ואמרינן שם בגמ' [ע"א] פשיטא, מהו דתימא כדריש לקיש, דאמר ר"ל אין מעבירים על המצוות, ומאי מצוה ברוב עם הדרת מלך קמ"ל, ופרש"י קמ"ל דלאו מעבר הוא, מאחר שאינו עוסק בה, הרי דלכאורה מבואר ברש"י דעוסק במצוות נקרא רק כשעוסק במצווה גופא ולא כשאינו עוסק בה.

הרי מבואר דשי' רש"י דלא נקרא עוסק במצוות רק אם הוא עוסק במצווה גופא, ולא רק שמוטל עליו, ורק במתו מוטל לפניו שי' רש"י דאיכא פטור משום עוסק במצוות הגם שהוא רק מוטל עליו ועדיין אינו עוסק במצוות קבורת המת עצמה.

[וואולי אפשר לחלק בין מצווה קיומית למצווה חיובית, דבמתו המוטל לפניו הרי הוא מצווה חיובית ולכן הגם שרק מוטל עליו הרי הוא נקרא עוסק במצווה, משא"כ במצווה קיומית אז בעינן שיעסוק במצווה עצמה ולא מספיק שמוטל עליו, ולכן הרואה כהן גדול שקורא שהוא מצווה קיומית כתב רש"י דבעינן שיעסוק במצווה עצמה כדאי שיהי לו הדין דעוסק במצווה].

עכ"פ מבואר דגם שי' רש"י הוא דלגבי כל המצוות [חוץ ממתו מוטל לפניו] אין פטור של עוסק במצוות, רק כשעוסק במצווה גופא ולא מספיק שמוטל עליו.

והנה לגבי קבלת פני שכינה מבואר בגמ' [ב"מ פ"ו] חזייה להקב"ה דקאי אבבא, דמשמע מזה שעדיין לא נכנס אליו, דהיינו שעדיין לא נתחייב בו אברהם אבינו במצווה גופא, אלא שהיה מוטל לפניו לקיימה, ולפי הנתבאר אין דין של עוסק במצווה כשהוא עדיין לא מקיים גופא דמצווה, והוא רק מוטל עליו, ושפיר עשה אברהם אבינו שעזב את המצווה שמוטל עליו קבלת פני שכינה, וקיים מצווה שחייב בה גופא הכנסת אורחים.

הפטור דעוסק במצווה הוא במצווה הבא מזמן לזמן

ויש ליישב עוד עפ"י מה שכתב הברכי יוסף [או"ח סי' ל"ח אות ז'] דהפטור של עוסק במצווה פטור מן המצווה הוא דווקא במצווה הבאה מזמן לזמן, ויש עת קבוע לעשייתה, כמו שהם רוב המצוות שמקיים את המצווה בזמן מסוים, משא"כ תלמוד תורה דלעולם חייב לתלמוד, וכל רגע פנוי שיש לאדם חייב הוא בתלמוד תורה, ובוה לא נאמר הדין דעוסק במצווה, דאם לא כן נמצא שיפטר מכל מצוות התורה דלעולם הוא חייב לעסוק בתורה, וקיום המצוות מה תהיה עליהן, ורק במצווה שיש זמן קבוע לעשייתה ואינה תדירה אצלו כל הזמן אז אמרו דהעוסק במצווה פטור ממצווה אחרת, ובזמן אחר כשתשוב ותזדמן אליו אותה המצווה יקיימה, ולא נמצאו מצוות התורה בטילות.

אברהם אבינו היה תמיד דבוק בהשי"ת

והנה אברהם אבינו היה עסוק תדיר בגילוי השי"ת בעולם לגלות יחידו בעולם, הכיר את בוראו וקירב והכניס גרים תחת כנפי השכינה "ואת הנפש אשר עשו בחרן" הרי דאברהם אבינו היה תמיד דבוק בהשם יתברך, וזהו הכוונה שהיה עסוק בקבלת פני השכינה, ולכן כיוון שהיה אצלו תדיר וכל הזמן היה דבוק בהשי"ת ולא רק מזמן לזמן, אלא תדיר, ולכן אין בו הפטור של עוסק במצווה, דהפטור של עוסק במצווה הוא רק במצווה הבא מזמן לזמן כמו שכתב הברכי יוסף לגבי תלמוד תורה, ולכן רץ אברהם אבינו לקיים מצוות הכנסת אורחים, אח"כ מצאתי שעד"ז כתב הנצי"ב.

וי"ל עוד דלא נקרא שהפסיק ממצוות קבלת פני השכינה והלך לקיים מצווה אחרת, דבזוהר [דף רמ"ב] מבואר דהתרי"ג מצוות הוי תרי"ג עצות איך להגיע לדבקות השם יתברך, ולכן כשהגיע לאברהם אבינו מצוות הכנסת אורחים הרי שלא הפסיק מדבקות

השם קבלת פני שכינה והלך לקיים מצוה אחרת, אלא המשיך בדבקות השם יתברך ע"י קיום מצוות הכנסת אורחים, דהרי המצוות הוא דרכים להגיע לדבקות בהשם.

ובמילא לא שייך לומר כאן עוסק במצווה פטור ממצווה אחרת, דאצל אברהם אבינו לגודל דביקותו בהשם יתברך גם המצווה החדשה הכנסת אורחים גם ע"י היה דבוק בו יתברך, ואדרבה אברהם אבינו פעל דגם האורחים יהי' דביקים בו יתברך, כמבואר [מדרש רבה מ"ט, ד] משהיו אוכלים ושותים אמר להם אברהם לאורחים ברכו את ה', אמרו לו מה נאמר, אמר להם אמרו "ברוך אל עליו שאכלנו משלו".

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

גדולה הכנסת אורחים

הפרשה פותחת במסירות העצומה של אברהם אבינו, למצוות הכנסת אורחים שנדמו לו לערבים ביום השלישי למילתו, ואע"פ שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה וכו'. וחז"ל דרשו בגמ' בשבת (קכו.) גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, שאברהם ביקש מהקב"ה שימתין לו מכיון שהוא מתעסק עם הכנסת אורחים, שנא' "ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך" וכו', ובגמ' (שם) מכאן שאין הקב"ה כמלך בשר ודם, שמלך בשר ודם, השר והשופט אינו יכול לומר לאדונו המתן ותיכף אשוב, ואצל הקב"ה אפשר לומר זאת. וביאר המהרש"א (שם) שבוודאי לא דמי למלך בשר ודם שאין מושג של המתנה אצלו, ואצל הקב"ה הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו.

וצ"ב מהיכן למד זאת אברהם אבינו לנהוג כך שהכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, ובעיקר תיקשי הרי הפסגה של עבודת ה' היא קבלת פני השכינה, וכיצד יתכן שהכנסת אורחים תהיה יותר מקבלת פני השכינה.

ועוד תיקשי על מה שחז"ל פירשו שאברהם הצטער וכדפרש"י שלא היו לו אורחים, וצ"ב דבשלמא אם אדם מחויב במעשה המצוה אלא שנאנס וכגון שהיה חולה וכו', יש לו על מה להצטער שלא קיים את חיוב המצוה שהתחייב, אולם אצל אברהם לא חל החיוב כלל, שכל החיוב רק אם מבקשים מהאדם לקיים הכנסת אורחים, אלא שאברהם אבינו הרי הוא הכניס א"ע למציאות של חיוב הכנסת אורחים, וא"כ קשה על מה לו להצטער אם לא התחייב כלל.

וביאר הג' ר' ירוחם ממיר זצ"ל, שהנה יש הבדל מהותי בין אם אדם מבצע את ציווי ה' לבין אם מתדמה לשכינה ע"י מעשיו, ומשל לבן שמקיים את ציווי אביו להכין לו כוס תה, ללכת למכולת וכו', אולם אם לומד בתנועות שאביו לומד וכן בצורת החשיבה בלימוד כאביו וכו', הרי הוא עושה כמעשה אביו, והיינו ע"י שמחקה את אביו הרי מתדמה לאישיות של אביו.

וכן גם כלפי שמיא כל אדם שמיישם את רצון ה', מניח תפילין, שומר שבת וכו', ואפי' מדבר ממש עם השכינה אינו דומה למי "שמדמה לשכינה", שעושה כמעשה הקב"ה מה הוא רחום אף אתה תהא רחום, מה הוא חנון אף אתה תהיה חנון, ובזה שמתדמה ונעשה כעושה מעשה השכינה מונח בזה הקבלת פני השכינה יותר מלדבר עם הקב"ה. נומה שמלמדים בחיידר ובבית ספר שלומדים מהקב"ה מידת הוותרנות "מה הוא רחום" הרי זה טעות, וכדאיתא בב"ק (נב.) שכל מי שאומר שהקב"ה וותרן יותר מעיו ויש

גירסא (שם) יוותרו חייו, הקב"ה לא מוותר על כלום, ויתכן דהוי מידה בפנ"ע אולם לא מידה זו נלמדת מהקב"ה].

וכדמצינו בגמ' בקידושין (לב:) שרבן גמליאל עשה חתונה לבנו והוא היה המלצר שהאכיל והשקה את האורחים והיו בחתונה ר' אליעזר ור' יהושע, ואמר לו ר"א לר' יהושע, עד מתי רבן גמליאל יעמוד עלינו לשרתנו שאין זה כבוד התורה, וענה לו מי לנו גדול מאברהם אבינו שנא' "והוא עומד עליהם תחת העץ", והשיב לו ר"א עד שאתה מביא ראיה מאברהם אבינו, יש להביא ראיה מהקב"ה שהוא מארח את כל הבריאה כולה, מעלה עננים, מוריד גשמים, ודואג לכל אחד שיהא לפניו כשולחן ערוך, עכת"ד הגמ'. והיינו ע"י שרבן גמליאל היה עומד על אורחיו הרי הוא עשה כמעשה הקב"ה ממש, ומדמה להקב"ה שמעלתו יותר מקבלת פני השכינה וכמש"נ.

ולפי"ז א"ש דברי חז"ל שגדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, כיון שכאשר אדם מארח ודואג לזולתו הרי הוא עושה כמעשה הקב"ה, שזן ומכלכל ומארח את כל הבריאה כולה, ובזה יש קבלת פני השכינה יותר מקבלת פני השכינה עצמה.

ולכן הצטער אברהם אבינו אפי' שאינו מחויב בהכנסת אורחים, אלא מכניס א"ע לחיוב זה, ולפמש"נ כיון שידע את גודל הענין בזה שמדמים להקב"ה הרי מונח בזה קבלת פני השכינה יותר מאשר ידבר עם ה'.

ובזה יש לבאר מדוע חז"ל דרשו את האי דינא מה הוא רחום אף אתה תהא רחום, מה הוא חנון אף אתה תהא חנון וכו', מב' פסוקים א. והלכת בדרכיו ב. זה א-לי ואנוהו, ודרשינן בשבת (קלג:): כמה דרשות ואחת מהן מה הוא רחום וכו', ולפמש"נ א"ש שיש ב' עניינים בהנהגת ה' מצד המקבלים שחיוב האדם לדאוג לזולתו ולהשלים את החסר לו כגון לתת צדקה לאביון והעני עמך שיהא לו כדי מחסורו ב. מצד הנותן להידבק במידותיו יתברך ולהתדמות להקב"ה שבזה מונח יותר דביקות בה'. וכמדוקדק נפלא בדרשת חז"ל זה א-לי ואנוהו "אני הוא" מה "הוא" רחום אף "אני" רחום וכו', והיינו שיש עוד חיוב להתדמות להקב"ה כמעשיו.

ויש להוסיף שזה מה שהמס"י בפ"א בתחילה הדגיש מהי חובתו של האדם בעולמו, ובתוה"ד הדגיש שחובתו להידבק בו, וכמו שחז"ל דרשו מה הוא רחום וכו', וכן הוסיף בדרך ה' בתחילה, שכך גזרה חכמתו יתברך שמו, שלעתיד לבוא מי שהיה מידבק במידותיו של הקב"ה בעוה"ז זוכה להידבק לשכינה בעוה"ב, ומי שלא הלך בדרכיו בעוה"ז לא יזכה להידבק לשכינה.

ויש להוסיף את דברי הר' יונה בספר שערי תשובה [שער שלישי סעיף י"ג] ויש במצוות עשה מן החמורות שאין המון העם נוהרים בהם וכו', וכן גמילות חסדים שהיא מצות עשה, כי נא' והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה זו גמילות חסדים וכו', כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו, אם דל ואם עשיר, "וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם, שנא' "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד".

ומבואר לן בדברי הר' יונה שעל האדם מוטלת חובה לא רק לעזור ולסייע לחברו ולהשלים לו כדי מחסורו אשר יחסר לו, אלא מחויב אף לטרוח ולשקוד בעמל נפשו כיצד לתקן את חברו ולהטיב לו, ולא זו בלבד אלא גם שזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם וכמו שהקדים הר' יונה (שם) שאין המון העם נזהרים בה.

וכמשנ"ל שהגדרת החיוב לא רק "מצד המקבל" לדאוג למקבל להשלים חסרונו וכו', אלא חיוב מצד "הנותן" לטרוח ולשקוד בעמל נפשו כיצד לתקן את חברו ולהטיב לו, וכמשנ"ל שהוא נלמד מהפסוק זה אלי ואנוהו "אני הוא" והיינו שאני כמותו, מה הוא רחום וכו'.

והנה נא' בפסוק "הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו וכו', בהשפטו יצא רשע, ותפילתו תהיה לחטאה יהיו ימיו מעטים פקודתו יקח אחר יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם ינקש נושה לכל אשר לו, ויבזו זרים יגיעו, אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם וזכר אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח יהיו נגד ה' תמיד ויכרת מארץ זכרם", ובהמשך הפרק המסכם מדוע כל סיבת הקללות הללו "יען אשר לא זכר עשות חסד".

ומבואר לן בפסוקים הללו ב' עניינים א. שבשביל אי עשיית חסד מה מגיע לאדם ח"ו, ב. ועוד מדוקדק בפסוק יען אשר לא "זכר" עשות חסד, ולא נאמר יען אשר לא עשה חסד והן הם הדברים אשר נתבאר לן בדברי הר' יונה שחייב אדם "לטרוח בעמל נפשו על תקנת חבירו ושזוהי מן החמורות והעיקרים הנדרשים מן האדם", וזה התביעה ויען אשר לא "זכר" לעשות חסד עצם נתינת המחשבה והלב לעשות חסד עם זולתו וכמשנ"ל להתדמות לשכינה.

ובמדרש רבה [ויקרא ל"ד, י"ב] ר' סימון אמר בשם ריב"ל לעולם אל תהי מצוות עני קלה בעיניך שהפסידה כ"ד קולות ומתן שכרה כ"ד ברכות, הפסידה כ"ד קללות דכתיב הפקד עליו רשע בהשפטו יצא רשע וכו', כל כך למה "יען אשר לא זכר עשות חסד", וביאר העץ יוסף (שם) "ואע"ג שזה המזמור מיירי בדוד שקילל אויביו על שרדפוהו וציערוהו, מכל מקום מדסיים "יען אשר לא זכר עשות חסד", משמע דכל זאת באתהו מפני מניעת החסד, שאילו עשה חסד היה מגן בעדו", ומבואר לן את גודל חיוב האדם להידבק בדרכיו מה הוא רחום אף אתה וכו', שאפי' אויביו של דוד שרדפוהו וציערוהו לא היו באים עליהם כל הכ"ד קללות אם היו עושים חסד ומדבקים כמעשה הרשב"ע, וע"י שנדבק במידותיו של הקב"ה נזכה לכ"ד ברכות.

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס שש משזר עה"ת, חיפה

אברהם עמוד החסד מול חסדי לוט, ישמעאל ואבימלך

הניגודים בהתנהגותו של לוט * סיבת חיבורו של לוט לאנשי סדום * סיבת רצון אברהם להציל את אנשי סדום * סיבת ביקורת חז"ל על מעשה לוט ובנותיו * חסדו של ישמעאל * חסדו של אבימלך

א. כשנתבונן בתכונותיו והנהגתו של לוט, נמצא בו, לכאורה, ניגודים קיצוניים.

מצד אחד לוט היה דבוק לאברהם, התגבר על מידותיו ולא גילה למצרים על כך ששרה היא אשתו של אברהם, הכניס אורחים במסירות נפש אמיתית בסדום הרשעה וחינך את בנותיו לעשות חסד במסירות נפש, כש"כ בחז"ל (הובא ברש"י) כי רבה- על עסקי ריבה אחת שעשתה צדקה במסירות נפש, וכפי שמובא במדרש אגדה (בובר, בראשית פרשת וירא פרק יח): "ומהו מעשיהם של אנשי סדום, כשהיה אורח עובר עליהם היה כל אחד ואחד נותן זהוב, אבל פת לא היו נותנים לו, והיה מת ברעב, לאחר שהיה מת היה כל אחד ואחד נוטל זהב שלו, פעם אחת היה שם עני והיה מת ברעב והיתה בת לוט ושמה כלה, והיתה הולכת לשאוב מים, והיתה משימה פת בכדה ונותנת לאותו עני, אמרו אנשי סדום מאין הוא חי זה העני, בדקו בדברים והבינו שבתו של לוט היתה מפרנסת אותו, ומה עשו הלכו והפשיטוה וטשוה דבש, והיו הדבורים והזבובים אוכלים את הדבש ונושכין אותה עד שהמיתוה".

מנגד, עצם הליכתו לשכון דווקא בסדום, בחברת רשעים וחטאים לה' מאוד, וסיבת הליכתו בעבור בצע כסף וכדי לשכון בחברת הרשעים, וכתב רש"י (יג, יא): "מקדם – מדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם. אמר אי אפשר לא באברם ולא באלקיו".

והנה אברהם הצילו במלחמת המלכים ולוט הלך שוב לגור בסדום, ככלב השב על קיאו ולא שם את ליבו לכך ששיבתו בסדום גרמה לו ליפול בשבי נוכמש"כ רש"י רש"י יד, יב: "והוא יושב בסדום - מי גרם לו זאת, ישיבתו בסדום", והרי הנכוה ברותחין נזהר אף בצוננים.

מצינו גם כן שלוט לא הקפיד על גזל, ורועי צאנו רעו בשדות אחרים, ולבסוף הגדיל לעשות ובא על בנותיו, ולוט אף ידע מכך לאחר מעשה הבכורה (רש"י יט, לג: "ובקומה - של בכירה נקוד, לומר הרי הוא כאילו לא נכתב, לומר שבקומה ידע ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשתות) (אמר רבי לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו)", "עכ"ל), עד כדי שאברהם ברח ממנו משום שם רע שיצא לו (כ, א רש"י ד"ה ויסע).

כמו"כ יש להבין מדוע אברהם שם נפשו בכפו להציל את סדום ב' פעמים, פעם ראשונה במלחמת המלכים ופעם שניה ע"י תפלה להצלתם בעבור הצדיקים.

ובכלל תמוה דלמה להציל עבור י' צדיקים את כל העיר, דהא קיי"ל דאדם נידון בתר רובו וגם העולם נידון אחר רובו כמבואר במשנה בקידושין (מ, ב): "ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה... בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה", עיי"ש. ואם כן למה להציל את כל העיר עבור י' צדיקים?

ואדרבה, חז"ל לימדונו שכשהקב"ה מביא פורענות לעולם בא אנדרלמוסיא לעולם ואינו מבחין בין טובים לרשעים (פרשת נח ו, יג "קץ כל בשר" וברש"י שם).

מדוע לוט התחבר לאנשי סדום?

נראה לבאר דסדום ועמורה היה בהם דבר מיוחד ובחז"ל איתא (יבמות עז, א) על הפסוק "שתי בנותיך הנמצאות" (יט, טו): "דרש רבא מאי דכתיב "אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי", אמר דוד, אני אמרתי עתה באתי וכו', התם כתיב "הנמצאות", הכא כתיב "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי", עכ"ל.

והביאור בזה הוא על פי דברי מדרש רבה (פרשת לך מא, ד): "שתי בנותיך הנמצאות", שתי מציאות, רות המואביה ונעמה העמונית, אר"י "מצאתי דוד עבדי", היכן מצאתי אותה? בסדום, ע"כ.

הנה דבר זה, שדוד המלך, רגל רביעי במרכבה, ומלך המשיח, יצא דווקא ממעשה זה של בנות לוט, והוא מסודות הבריאה היאך הקב"ה מוציא "מעו - מתוק", וכבר האריכו בזה הספה"ק למענייתם. אולם נראה שהיה בכך גם מהלך טבעי, המסביר מדוע רות הצדקנית יצאה דווקא ממואב, בנו של בת לוט שיצאה מסדום.

הנה לשון "מציאה" הוא דבר שאי אפשר לצפות מראש אלא דמהותה של מציאה הוא דבר בלתי צפוי, וכדי שיוגדר כמציאה חייב הוא להתרחש דווקא במקום בלתי צפוי, דבלא"ה שוב אינו מוגדר מציאה נולדוגמא: למצוא אתרוג מהודר ביותר בסל של אתרוגים פשוטים, זוהי מציאה].

ויסוד הדברים הוא על פי יסודו של הגר"ש שקופ זצ"ל וז"ל: "ועוד יש מקום שביסוד בריאת האדם נטע בו הבורא יתב' תשוקת אהבת עצמו במידה גדולה מאוד וכו'. והנה אם בהשקפה ראשונה רגשי אהבת עצמו ורגשי אהבת זולתו, הם כצרות זו לזו, אבל עלינו להשתדל להעמיק בזה למצוא הסגולה המאחדת אותם אחרי כי שניהם דורש ה' מאיתנו, וסגולה זו היא שיתברר ויתאמת אצל האדם איכותו של ה"אני" שלו וכו' האיש גס והשפל כל ה"אני" שלו מצומצם רק בחמרו וגופו, למעלה ממנו מי שמרגיש שה"אני" שלו מורכב מגוף ונפש, ולמעלה מזה מי שמכניס לה"אני" שלו בני ביתו ומשפחתו, והאיש ההולך עפ"י דרכי תורה האני שלו כולל את כל עם ישראל, שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית".

היוצא מדבריו שהבסיס לחסד נמצא דווקא באנוכיות של האדם וכמה שאדם אוהב את עצמו יותר, כך יכול לנצל זאת כדי לאהוב את האחרים, על ידי שירחיב את אישיותו לכל קרוביו, כלל ישראל, לאנושות כולו.

ויתכן שזה היה המהלך של לוט, שהרגיש שדווקא הוא, שזכה לתכונה הטובה של הכרת מעלת ואהבת עצמו, ילך להתגורר בסדום שגם הם שקועים באהבת עצמם ושם יעשה חסד במסיני [בבחינה של עבירה לשמה, שהרי מוסר נפשו למען החסד, גם במחיר של קרבה והתחברות לרשעים], ובאמת כך עשה, חניך את בני משפחתו למידת החסד עד כדי מסירות נפש, וכפי שבתו מסרה את נפשה עבור עני, וכמו שאירע בו עצמו, שמסר את נפשו להכנסת המלאכים. לכן זכה ובתו שבאה מסדום, זכתה ויצא ממנה מואב, וממנו רות המואביה, סמל החסד, וממנה יצא דוד וכל ביתו, עד מלך המשיח.

נמצא שדווקא במקום בו שלטה התכונה רעה של האנוכיות, דווקא שם ניבט הגרעין להקצנה לצד השני, להגיע לפסגת החסד הגבוהה ביותר.

וכאמור, מידי עבירה לשמה לא יצא ובהדי כבשי דרחמנא למה לך, שהאדם צריך לברוח מחברה רעה ולהידבק בעושי חסד ובוודאי שטעה בהנהגתו, אלא שהיה זה מעצה עמוקה של הקב"ה ומעז יצא מתוק.

מדוע אברהם דאג לאנשי סדום?

לפי זה יתכן שמסיבה זו, דאג אברהם לאנשי סדום, כפי שכתבנו בפרשת לך לך שכל שליחותו של מקום היתה שאברהם ילך לארץ כנען כדי שיתחבר לבסיס של אהבת עצמו ומשם יוכל לצמוח ולהתפתח לאהוב את הזולת וממילא גם סדום כלולים בגדר זה, ואדרבה, אברהם זיהה את הגרעין הטמון שם.

שאלנו - מדוע התפלל אברהם התפלל עבור י' הצדיקים, הלא אין המיעוט מציל את הרוב?

אלא ששונה דין סדום ועמורה, כמו שאמרו חז"ל (ב"ק לח, א) דהקב"ה קיימן רק עבור שתי פרידות טובות שיצאו ממנו, רות המואביה ונעמה העמונית. לזכות להוציא שתי פרידות טובות ממקום שכזה, מקום של סמל האנוכיות, הוא בוודאי בגדר מציאה. ומצד שני, דווקא במקום בו אהבו האנשים את עצמם באופן מיוחד, ניתן היה להתעלות ולהשתלם במידת החסד, כשמתוככי אהבת עצמו תפרוץ גם אהבת האחרים.

ולפי דברינו זכינו אולי להסבר פשר חוסר היציבות הקיצונית שהיה בלוט, כפי שתיארנו בתחילת מאמרינו, והוא דכיון שהבסיס של עשיית החסד טמון באהבה עצמית, כפי שתיאר הגרש"ש, ממילא לוט, שלא היה בדרגה ראויה וניסה להקצין בעצמו את תכונה זו, כדי שיצאו ממנו צדיקים גדולים כרות, לא הצליח לעמוד בזה אישית ואדרבה נפל באהבה עצמית הן מצד רדיפת הממון והן מצד רדיפת העריות, ומכל מקום גם עשה חסד במסירות נפש דדא ודא אחת היא, כלומר: ב' התכונות שורשם ממקום אחד, כפי שלימדנו הגרש"ש זצ"ל.

מדוע חז"ל ביקרו את מעשה לוט ובנותיו?

לאור כל הנ"ל יש לבאר ענין תמוה. חז"ל ביקרו בחריפות את לוט על שבא על בנותיו, עד שאמרו עליו (רש"י יט, לג): "א"ר לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות, לסוף מאכילין אותו מבשרו". וכתב רש"י עה"פ "ויסע משם אברהם" (כ, א): "להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו". ע"כ.

ותמוה, הרי בני נח לא נצטוו על הנך עריות אלא רק על אשת איש כמבואר בסנהדרין (נח, ב): "אמר רב הונא כותי מותר בבתו, וא"ת מפני מה לא נשא אדם את בתו, כדי שישא קין את אחותו משום עולם חסד יבנה, ואיכא דאמרי אמר רב הונא כותי אסור בבתו תדע שלא נשא אדם את בתו ולא היא התם היינו טעמא כדי שישא קין את אחותו משום דעולם חסד יבנה".

ולהנ"ל אפשר לבאר דעל אף שהיה מותר מצד הדין, לא מצאנו שאחד מהאבות יעשה כך [אף ששאר עריות מצאנו, כמו ב' אחיות דיעקב וכמו עמרם שנשא את יוכבד דודתו], ובביאור הדבר יתכן שידוע שהקירבה הקרובה ביותר של האדם הוא בנו בתו, וכמו שמצאנו בדיני ירושה שהם קודמים להכל, וכבר אמרו חז"ל (מזיר כז, א) "ברא כרעיה דאבוה", והיינו שבנו נחשב חלק מעצמו ממש, ולכן שונה הוא לוט הבא על בנותיו שחז"ל המשילו זאת ל"מאכילין אותו מבשרו", לשאר עריות. ויתכן דהביאור בזה כנ"ל שכשהאדם נגוע באהבת עצמו, עליו לייעל את תכונתו הנפסדת לאהבת אחרים, אך לבוא על בתו הוא קיבוע השיא של אהבת עצמו. נמצא שלוט שאהב את עצמו, הצליח להגיע לשיא מעלת החסד, תוך כדי שימוש באהבת עצמו לאהבת האחרים, אך מנגד, השתרש כל כך באהבת עצמו, עד שבא על בנותיו, עצם מעצמיו ובשר מעצמו, ברמת שפלות כזאת שנחשבה לשפלות גם בקרב אומות העולם.

חסד ישמעאלי: חסד המביא לשפיכות דמים

ב. עוד מצאנו בהמשך הפרשה ענינו של ישמעאל שגורש וכמעט מת בצמא ונענה בתפילתו, "באשר הוא שם" (כא, יז), וכתב רש"י: "לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים: רבש"ע, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר וכו', והוא משיבם: עכשיו מה הוא, צדיק או רשע? אמרו לו: צדיק [ר"ל בענין זה שאינו ראוי לעונש מיתה בצמא ודו"ק]. אמר להם: לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזה באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכדנצר (ישעיהו כא) "משא בערב וגו' לקראת צמא התיו מים" וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים, בבקשה מכם הוליכנו אצל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו, שנאמר (שם כה) "אורחות דודנים", אל תאמר דודנים אלא דודים, ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים, כסבורים ישראל שמלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו, הרוח נכנס בגופו ומת".

ולכאורה תמוה. המדרש פתח בדברי המלאכים שאומרים "מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא" ולבסוף מבואר שהרגום בערמה על ידי רוח בנאד נפוח.

עוד קשה, מדוע הביאו להם מלכתחילה אוכל, הרי אם לא ריחמו עליהם, היו משאירים אותם ביד שוביהם. ודוחק לומר שהיו כה רעים וערמומיים שרצו להורגם במיתה משונה בכוונה תחילה.

ואולי אפשר לבאר, דהנה ישמעאל היה מכניס אורחים, וכמש"כ בפרקי דר"א (פרק ל): "שלח ישמעאל ולקח לו אישה מבנות מואב ועיפה שמה. לאחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה שלא ירד מעל הגמל במקום שישמעאל שרוי תמן (שם). והגיע לשם בחצי היום ומצא שם את אשתו של ישמעאל. אמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הלך הוא ואימו להביא פירות תמרים מן המדבר. אמר לה: תני לי מעט מים ולחם ומטעמים כי עייפה נפשי מדרך המדבר. אמרה לו: אין לי לחם ולא מים. אמר לה: כשיבוא ישמעאל תגידי לו את הדברים הללו ... ואמרי לו: זקן אחד מארץ כנען בא לראותך, ואמר חלף מפתן ביתך שאינה טובה לך [המשיל האישה לסף ומפתן הבית, שהיא מצויה בבית לקבל אורחים, ואם אינה נדיבה היא מונעת האורחים מלדרוך על מפתן ביתה (רד"ל)]. כשבא ישמעאל מן המדבר, הגידה לו את הדברים הללו [ובן חכם כחצי חכם והבין ישמעאל] - שילחה. ושלחה אימו ולקחה לו אישה מבית אביה ופטומה שמה. ועוד אחר שלוש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה כפעם ראשונה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם. והגיע לשם בחצי היום, ומצא שם אשתו של ישמעאל. ואמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הוא ואימו הלכו לרעות את הגמלים במדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים, כי עייפה נפשי מדרך המדבר. והוציאה לחם ומים ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקב"ה על בנו, ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין הברכות. וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר הזה, וידע ישמעאל שעד עכשיו רחמי אביו עליו, שנאמר (תהלים קג, י'): 'כרחם אב על בנים'."

וכתב הרד"ל שם (ס"ק פ') וז"ל: "ועוד היום בני ישמעאל מחזיקים במידה זו של הכנסת אורחים. ואף מן הערבים השודדים כתבו שבכל זאת החזיקו לקדם האורח הבא באוהליהם בצל קורתם בלחם ומים."

ויתכן דבאמת רצו הישמעאלים להאכיל את בני ישראל כמידת הכנסת אורחים הטבוע בדמם, כפי שירשו מסבם ישמעאל, אלא שבמקביל, בד בבד, גם רצו להורגם, וזה משום גודל השנאה שרכשו לישראל, תופעה זו בה - ביד אחד אדם עושה חסד והכנסת אורחים, וביד השניה רוצחו נפש - שייכת דווקא במי שעושה חסד רק משום הרגש המתעורר אצלו באופן ספונטני, אך לא מטעמים אידיאולוגיים, תופעה זו הוזכרה כבר בחובת הלבבות (שער ייחוד המעשה) וז"ל: אך טובת החומל על העני הכואב לו, הוא מכוון בה לדחות צער מעל עצמו אשר מצאוהו מעגמת נפשו וכאבו למי שחמל עליו. והוא כמי שמרפא כאב שמצאוהו בטובת ה' עליו, ואיננו נשאר מבלתי שבח, כמו שאמר איוב "אם אראה אובד מבלי לבוש, ואין כסות לאביון, אם לא ברכוני חלציו ומגזו כבשי יתחמם" (איוב ל"א), כלומר יש והאדם עושה חסד רק משום הרגש המעיק עליו משום שקשה לו לראות צער זולתו.

בהקשר לזה יש להביא המשל הנודע של "עקרבא וקרוקתא" כלומר העקרב והצפרדע, העקרב ביקש מהצפרדע לעבור הנחל היות והעקרב אינו יודע לשחות, אך הצפרדע חש מעקיצתו ולא הסכים, אמר לו העקרב אין לך ממה לדאוג שהרי אם אעקוץ אותך נטבע שנינו...השתכנע הצפרדע והתחיל לעבור הנחל, אך דא עקא העקרב התחיל לעוקצו, אמר לו הצפרדע והרי הבטחת שלא תעקצני, ועתה נטבע שנינו, אמר לו העקרב אין אני מסוגל לחדול מכך, משום שזה הוא טבעי... כך יש להמשיל על בני ישמעאל, שאם מה שרצו לעשות חסד והכנסת אורחים עם בני ישראל, מ"מ לא היו מסוגלים לחדול מטבעם הרצחני.

לאור זאת נראה ליישב למה נחשב הדבר שהמיתום בצמא, משום שי"ל שהאוכל שהביאו היה עיקר מטרתם וזה גרם להם להיות צמאים, אלא כיון שנקרתה בדרך הזדמנות להורגם בנאדות נפוחים הרי שניצלו צמאונם של ישראל, להורגם, ומ"מ כיון שזה לא היה עיקר מטרתם אלא רגש תאות הרצח שהתעורר באופן אקראי, כשם שרגש הנדיבות התעורר באקראי, לא החשיבו חז"ל שבאו להורגם בנאודות נפוחים..

אנו רואים שישנו חסד הנובע רק מעומקי הרגש ובעיקר כדי להתכבד בו ויכולים להאכיל אדם מתוך מידת החסד ובד בבד להורגו ואין סתירה בעיניהם. הרי לנו דוגמא לחסד הנובע ממקום פסול ולאיזה מחוזה ניתן להגיע מחמת כך, עד כדי רציחה!

חסדו של אבימלך: חסד לצרכים אישיים

מצאנו חסד נוסף, אצל אבימלך, שאמר: "ועתה השבעה לי באלקים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה" (כא, כג). חסד בכך שאיפשר לאברהם לגור בגרר.

אמנם היה זה חסד בדרגה נמוכה ביותר, כמו שביאר במכתב מאליהו (קונטרס החסד ח"א) שכל עשיית החסד שהיא רק כדי לקבל נחשבת לנטילה ולא לנתינה, וזה היה חסדו של אבימלך, שהרי מחמת שעשה חסד עם אברהם, ביקש שאברהם יישבע לו לדורות שיעשה עמו רק טוב, בהבינו שאברהם איש מצליח ושווה לו לכרות עמו ברית.

עקידת יצחק מגלה למפרע על כל נסיונות אברהם

לאור דברינו נראה לבאר ענין תמוה שכבר עמדו בו המפרשים:

על הפסוק ויאמר קח נא את בנך את יחדיך אשר אהבת (כב, ב) כתב רש"י וז"ל: קח נא - אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש:

ולכאורה קשה מה שייכות בין נסיון זה לכל הנסיונות, האם משום שלא עמד בזה הנסיון (הקשה שבכולם), כל עבודתו עד עתה לא היתה שווה?

המפרשים מבארים (בסגנונות שונים) הטעם שנסיון העקידה היה הקשה שבכולם משום שבזה שאברהם הוזקק לפעול היפך טבעו ותכונתו, שהיא מידת הרחמים והחמלה, ללכת ולשחוט את בנו יחידו.

לאור זאת נראה שעד נסיון העקידה היה אפשר לתלות שכל עבודתו של אברהם שהתרכזה בתחום החסד, כל זה נבע מתכונת נפשו הטבעית, להיטיב עם הזולת, וכפי שהבאנו לעיל בשם החובת הלבבות, שאדם עלול לעשות חסד רק משום הרגש המעיק עליו, וממילא יאמרו שכל עבודתו עד כה "אין בה ממש", ולכן דווקא בנסיון העקידה שאברהם התגבר על טוב ליבו, איגלאי מילתא למפרע שכל חסדו שעשה עד כה היה מחמת ציווי השם ולא משום רגש כזה או אחר, ורק עתה היה אפשר לומר עליו "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" שהפירוש שכל עבודתו היתה לשם שמים משום יראת אלוקים שפיעמה בו, ולא משום תכונת נפשו הטבעית, דבר שמתבטא היטיב בכל צורת עבודת החסד שעשה בדיקדוק רב לפי רצון ה' בלבד.

*

למדנו יחדיו על כמה סוגי הנהגת חסד בפרשתינו, שמתוכם כולם נהגו בהנהגה קלוקלת, לבד מדרך החסד של אברהם אבינו ע"ה, עמוד החסד בעולם.

- לוט היה מעולה במידת החסד, שבאה מאהבת עצמו. מסיבה זו רצה לחבור לאנשי סדום, שאהבו את עצמם, ולהתעלות במידת החסד, עד כדי מסירות נפש, כשהוא גר בשכנותם. מסיבה זו זכה וזכתה בתו שרות, סמל החסד, יצאה מחלציהם ומסיבה זו הציל אברהם את אנשי סדום, כדי לנסות ולגרם לאוהבי עצמם, לאהוב גם את האחרים.
- לוט היה שקוע באהבת עצמו, עד שירד בעקבות כך לדיוטא התחתונה כשבא על בנותיו.
- ישמעאל התנהג במידת החסד, אך בניו ממשכי דרכו לא השכילו להבין את עומק מידת החסד, והתנהגותם במידת החסד גרמה להם לרצוח המון רב.
- אבימלך התנהג במידת החסד, אך התחסד עם האחרים אך ורק לטובת עצמו.

תשואות חן / הרב חן פדלון, מח"ס קדושים תהיו, בני ברק

בענין כל כבודה בת מלך פנימה

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךָ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל (יח, י)

א) אמר דוד המלך ע"ה "כל כבודה בת מלך פנימה", שמדה זו היא יקרה והדרה של האשה להיות יושבת בירכתי ביתה. ואמרו רז"ל בראשית רבה (פרשה יח סי' ב), רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר "ויבן" כתיב, התבונן מאין לבראתה אמר וכו', ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית, אלא ממקום שהוא צנוע באדם, אפי' בשעה שאדם עומד ערום, אותו המקום מכוסה, ועל כל אבר ואבר, שהיה בורא בה, היה אומר לה, תהא אשה צנועה, אעפ"כ "ותפרעו כל עצתי" וכו', ולא מן הרגל והרי היא פרסנית שנאמר "ותצא דינה". ונראה לפרש מ"ש, דאפי' בשעה שאדם עומד ערום וכו', דצניעות האשה צריכה להיות טבע טבוע בה, דכשם שא"א לו לאדם לגלות את צלעו אפי' בשעה שהוא ערום, רק ע"י חתיכת בשר, גם צניעות האשה צריכה להיות על דרך זה שכ"כ תהא טבועה בנפשה מדה זו, שפירצה בצניעות תהא עליה כמו חתיכת בשר. וזאת המעלה הגדולה תבא על ידי רחוק המחשבה מעניני הזימה, ופניית המחשבות אל דברים קדושים. ומלבד זה התרחקות מכל דבר פריצות במעשה, וישיבה בירכתי הבית, כי אחר הפעולות נמשכין הלבבות. ובגמ' דב"מ (פז.), "ויאמר הנה באהל" להודיע ששרה אמנו צנועה היתה וכו', יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה, אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה. וע"ע בזה"ק פ' אמור (דף צ ע"א) בעירובין (ק:) ובאבות דר"נ (פרק מב).

ובתנחומא (פר' וישלח סי' ה), צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית, ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה, ולא תביא מכשול לבני אדם, ונמצאו מסתכלין באשת איש וכו', עי"ש. ועי' ירושלמי פ"ב דסנהדרין (ה"ו). ונראה דמ"ש "באשת איש", אינו אלא לענין הסתכלות, דגבי פנויה לא פסיקא מילתא דאסור, דפעמים מסתכלין בה לראות אם ראויה לישאנה, או להשיאה לבנו. ועי' ברמב"ם פכ"א מהל' אסו"ב (ה"ג) ובס' המאיר לארץ (שם) ובפכה"מ (פ"ז דסנהדרין). ואכמ"ל. אבל פשוט דגם בפנויה שייך הא דכל כבודה, שהרי עיקר דברי המדרש סובבים סביב מעשה דדינה, אשר היתה פנויה. וכ"ש האידנא דפניות דידן נדות הן, דכל הסתכלות בהן אסורה משום הסתכלות בערוה.

ועי' בס' ראשית חכמה (פרק דרך ארץ שער ד) כתב, ולא תצא מדלתי ביתה אלא לצורך גדול, שהאשה היצאנית חוטאת ומחטיאה אחרים, כיצד חוטאת הנשים דעתן קלה עליהן וכו', ע"ש. ולשון הזהב של רבנו האלשיך הקדוש (בראשית לד, א), כללות הענין כי למדתנו התורה, מה גדלה רעת יציאת האשה, כי עם היותה בת יעקב, והיא גם היא קדושה מצד עצמה, ומסולקת מכל פנייה בלתי טובה, לא שוה לה לבלתי יקרה לה מקרה רע, ומר טמא יטמאנה. ומה גם כל אשה אשר לא תרחק כמוה, כי המכשלה הזאת תחת

ידה כפולה ומכופלת, עכ"ל. וגדול שכר לאין ערוך כמ"ש בתנחומא (פ' וישלח סי' ו אות ו), עי"ש.

(ב) כתב הרא"ש בנדרים (פ"ד סי' ו), ירושלמי בשלהי מסכת בכורים (פ"ג ה"ז), תני המדיר את בנו ללמוד תורה, מותר למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר. ר' יעקב בר אידי בשם ר' יונתן אף ליקח לו חפצים מן השוק. מה פליגי כאן באיש כאן באשה. אם היה אדם מסויים עשו אותו כאשה. פירוש שאין דרכה של אשה לחזור בשוק, לפיכך אם הדירה את בנה לתלמוד תורה, מותר ליקח לה חפצים בשוק. וכן אדם חשוב שאינו רגיל ליקח חפצים מן השוק, עשו אותו כאשה. עכ"ל. וע"ע שו"ת הרשב"א (סי' קנד) וח"ו (סי' ז). וגם מהרש"ל בים של שלמה (פרק ח דיבמות סי' יט) כתב מה שאמר ר"ש "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים", דרכו של איש לקדם, ואין דרכה של אשה לקדם, ופריך, היה להם לקדם, אנשים לקראת אנשים, ונשים לקראת נשים, ומשני, כל כבודה בת מלך פנימה, א"ד "ויאמרו אליו איה שרה אשתך", דהכי פירושו, מה שלא היה להם לקדם לקראת נשי ישראל, לפי שבנות ישראל היו באוהלים, ולא היו יוצאות ממנו כל עיקר, אפי' לקנות לחם ומים, ע"ש. ובשו"ת משנה הלכות ח"ו (סי' קו) הביא בשם הראב"ן, דאשה כיון דאין דרכה לשוב אחר מזונותיה, אלא לשבת בביתה וכל כבודה וכו', ע"כ. ומזה משמע דאף לצורך לקיחת חפצים לא היו יוצאות לשוק, ויתירה מזו דהמדיר את בנו לת"ת לא נתכוון שזה בכלל. ואע"ג דמצינו בנזיר (יב.), דאשכח בשוקא וקדיש, עי"ש. היינו שיוצאת דרך עראי כשא"א בענין אחר. ואף דמצינו שהיה דרכם בכך, לא מצינו בזה איסור, וגם אינו בכלל דת יהודית שאמרו בכתובות (עב.).

ואפשר דהיום סומכים על מה שהנשים מצויות בינינו כמ"ש הלבוש (סי' לו), ואע"ג דאין להסתמך על זה להתיר דברים. ואכמ"ל. מ"מ בדבר שלא מצינו בו איסור גמור, שפיר י"ל דסמכינן. ובימינו צ"ע מה הדרך הישרה שיבור לו האדם, דבעוונותינו הרבים נפרצו גדרי הצניעות ביותר וכבר רבות בנות עשו חיל בשווקים וברחובות במלבושי שחץ ובגדי צבעונין מינים ממינים שונים, וכמעט שא"א למצוא רחוב שכל הנשים לבושות בצניעות ע"פ ההלכה, ונמצא דאם ילך האיש לקנות בשוק, הרי הוא לכל הפחות כמהלך במקום שהנשים עומדות על הכביסה דקי"ל דאי איכא דרכא אחרינא רשע הוא (ב"ב נו.) ולכן י"ל דמוטב שהאשה תלך לקנות בשוק.

ואחר כתבי מצאתי בשו"ת משנה הלכות ח"ט (סי' רנ), שנשאל אי יותר טוב שאשה תצא בשביל בעלה במקום ביטול ובמקום פריצות. והשיב, שדבר זה קשה לכתוב בזה ברירות כי בזמן הזה הא דינה דכל כבודה בת מלך בעוונ"ה כמעט ליכא כי אם אמנם היתה האשה יושבת בביתה ולא היתה יוצאת לחוץ לשום דבר אז ודאי הי' לנו לומר דכל כבודה בת מלך פנימה אפילו במקום ביטול תורה הוא דבאמת כן הי' מעולם שהאשה לא יצאה מביתה אבל לאחר החורבן בעוונ"ה אנחנו במתי מעט ובין האומות והפרנסות היו קשות הרגילו הנשים לצאת ובכל מקומות היו פרוצים ואין אפוטרופוס לעריות וממילא הדבר תלוי כפי אנשי המקום וטבע האשה אם היא באמת יושבת בבית כל היום באופן אחר, עי"ש.

וכה"ג כתב בח"ד (סי' קכה) אודות בתולות שאוספות צדקה, כי הבתולות ההולכות בשווקים וברחובות לטייל ולעבודה ולסחורה וכדומה לכל צרכיהם, למה זה דוקא בשביל צדקה לא ילכו וכי גרע זה מכל שאר הצטרכות, ואדרבה אפשר שלפעמים טובה הוא להם שילכו לקבץ צדקה ולא ילכו בזמן הזה במקומות הגרועים מזה, ודאי איני אומר בבתולות אשר באמת אינן יוצאות וכל כבודן בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה וזה שבתה בבית הרבה אין יוצאת ואין בא אשרי להן ואשרי חלקן וחלק אבותיהם אשרי שזו גדלו בתולות כאלו ודאי לא ילכו בחוצות ואותם אינם הולכים ממילא. עי"ש.

ג) ומצאתי לרבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת קידושין (דף יא ע"ב מדפי הרי"ף) שכתב בהא דאשה פטורה ללמד את אומנות וז"ל, ועוד דכל כבודה בת מלך פנימה, ואיך תצא ותבא ותעמידו לפני אומן זה שנה, ולפני אומן אחר שנה, וכ"ש שהוא צריך להוליכו לפני האומן בקר וערב, לפי שדרך הנערים לברוח מלפני מלמדם בכל עת ובכל רגע, ע"כ. וגם המאירי (שם כט.), וכן שכל כבודה בת מלך פנימה, ואם תצריכה להזיק את בנה ללמוד אומנות, הרי היא צריכה לילך לפני האומן תמיד, לראות בלמודו, עכ"ל. ומדי יותר נראה דעיקר הקפידא שתעמוד לפני האומן דרך שהיה, אבל י"ל דהיכא דאינו אלא מעט זמן הליכה ממקום למקום לא חיישי לה, ובפרט שכל אחד טרוד בעסקיו ועניניו, ודו"ק.

ד) ויל"ע אם דבר זה הוא מדת צניעות שראוי לאשה לנהוג בה, או שהוא איסור מדינא, דהנה לשון הרמב"ם פי"ג מהל' אישות (הי"א) "גנאי" הוא לאשה וכו', ועי' לשון מרן ב"י (אהע"ז סי' עג) כמשזכיר "גנותן" של נשים וכו', משמע קצת דליכא איסורא, אבל אינו מוכרח, דבכמה מקומות מצינו לשון גנאי והוא איסור גמור דוק ותשכח, ואכמ"ל. וז"ל אברבנאל (פר' וישלח ס"פ לד), ולהודיע כמה "ראוי" לנשים "הנכבדות" שתהיינה נזהרות מצאת מדלתי ביתם חוצה. אך מזה אין ראיה כלל, דדוקא זהירות שלא יצאו מדלתי ביתם כלל הוא ראוי לנכבדות לבד, אבל שתהא יצאנית, י"ל דהוא עון פלילי, ודו"ק.

ובשו"ת חתם סופר ח"ד (אהע"ז ח"ב סי' צט) כתב, דודאי אם יצאה מדעת למקום יערות, ושכיחא שיירות ושוללים שלא מדעת הבעל, ויצאה מחזקת בנות ישראל הכשרים אשר כר' בני כל כבודה בת מלך פנימה וכו', דסתמת דתלמודא דיבמות (עו.) קיי"ל "הלכתא" הך חזקה אפי' בנשי א"י הדיוטות שאינם בנות מלכים, כ"ש בנות ישראל הצנועות, עכ"ל. ומשמע דהוי הלכתא, אבל י"ל דזה דוקא כגון שם, שיוצאת למקום יערות, וכה"ג דהוי ממש פריצות. ועוד צ"ע בלשונו. וראיתי מי שרצה לדקדק מדברי הגרי"א ביערות דבש (דרוש יב), כי אין לנשים לצאת חוץ, דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, עכ"ל. אלמא דהוי איסורא. ואין זה דקדוק כלל.

ה) ומצאתי בפ"י הדר זקנים על התורה בראשית פ' וישלח (לד, א), "לראות בבנות הארץ", אל תיקרי לראות אלא ליראות, ועל זה אמר "וסמך ידו אל הקיר ונשכו הנחש", זה יעקב שהיתה בתו יושבת אהלים, הביא שתים מבנות הארץ להיות משחקים בתופים ובמחולות חוצה לו, ויצאה דינה לראותם, ולהראות להם, ובא שכם וחספה ושכב עמה וילדה בת, עכ"ל. ומזה נראה דעיקר הקפידא על שיצתה כדי להראות, ואף שאם לא

היתה יוצאת לכוונה זו, אכתי אינו ממדת צניעות, מ"מ שיוצאת כדי ליראות חמור ביותר.

ועוד מצאתי לרבינו בחיי שם וז"ל, למדך שיצאה מקושטת, כשם שיצאה לאה אמה, שהזכיר בה הכתוב "ותצא לאה לקראתו", כלומר יצאנית בת יצאנית. והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית, הוא שכתוב "הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה", "פעם בחוץ פעם ברחובות", אבל כשהיא צנועה ועומדת בביתה הכתוב משבחה, שנאמר "כל כבודה בת מלך פנימה", וכן כתוב בשרה אמנו "הנה באהל", עכ"ל. ומזה נראה דעיקר הקפידא על שיצאה מקושטת. וכן בפ' הכתב והקבלה שם כתב, למחמי בנימוס בנת עמא ארעא, כלומר לראות באופן מלבושיהן ותכשטיהן כדרך הבתולות, ככתוב "התשכח בתולה עדיה", ע"כ.

ו) ואם יוצאת לצורך דרך עראי, פשוט דאינה בכלל יצאנית, כמ"ש במדרש תנחומא (וישלח סי' יב), וכבר נאמר מן הדבר הזה רמז בתורה, שלא תהא אשה מהלכת בשוק "הרבה" וכו', אבל אם "הרבתה" רגל, והיתה יוצאת לשוק, סוף באה לידי קלקל לידי זנות, ע"כ. וזה אע"ג דאמרו שם (סי' ה) בסתמא, צריכה להיות יושבת בביתה, ולא תצא לרחוב וכו', מ"מ ילמד סתום מן המפורש, ולא מפשרין בפלוגתא. וה"נ י"ל בכל המקומות שכתוב שלא תצא. ומה שלא הוצרכו לבאר דבריהם, משום דפשוט הוא דלצורך אינו בכלל איסור, דבכל הדורות היו הנשים יוצאות לרה"ר, ואין פוצה פה, אלא דהקפידא הוא שלא תהא יוצאת הרבה, וכן נקטו בכ"ד לשון יצאנית ופרסנית, דמשמע שיוצאת הרבה. וכן מוכח מלשון הרמב"ם פי"ג מהל' אישות (היא), גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאת תמיד פעם בחוץ פעם ברחובות וכו', ע"ש. ולשון הרמב"ם בפה"מ פ"א דסוטה (מ"ז), היא גלתה עצמה, כלומר התיצבותה בפתחי שערים, ומיעוט צניעותה בפני הגברים, עד שחשדה עם מי שחשדה, היה עונשה על כך, גלויה לעיני גברים ונשים, ע"כ. וגם הרע"ב (שם) פי', שישבה בפרשת דרכים, ע"ש.

וכן כתב הלבוש (סי' עג ס"א) וז"ל, מיהו לא תרגיל האשה להיות יצאנית לצאת הרבה בשוק, שאין יופי לאשה אלא לישוב בזוית ביתה, וכל כבודה בת מלך להיות פנימה בבית אישה, כדכתיב "ואם בית אישה" וגו', שכן מצינו בכתוב כשרוצה להזכיר גנותן של נשים, אומר שהיא יצאנית שנא' "ותצא דינה", אבל יש לה רשות לצאת לבית האבל, או לפעמים לבית המשתה לגמול חסד עם רעותיה וקרובותיה, כדי שיבואו גם הם לה, וכן יוצאת לפעמים לבית אביה לבקרו, שאין בנות ישראל כשבויות לישוב כמו בבית הסהר, שלא תצא ולא תבא כלל, אלא שגנאי הוא לאשה שתהא יוצאה תמיד לחוץ, פעם בחוץ פעם ברחובות, ויש לבעל למנוע לאשתו מזה, ואסמכוה אקרא דכתיב "וכבשה", מלמד שהאיש כובש את האשה שלא תהא יצאנית, אלא כמו פעם אחת או פעמים בחדש כפי הצורך, עכ"ל. ולשון הגרי"א ביערות דבש (דרוש יב) לכך אשה אשר תעמוד בחוץ, ושבתה בית מעט פעם כה פעם כה, ממשכת על עצמה סטרא וכו', ע"ש. וכן מצינו שלא היתה דעת חכמים נוחה עם פפוס בן יהודה שהיה נועל את הדלת בפני אשתו, בירושלמי פ"א דסוטה (ה"ז), ע"ש. ועי' בשו"ת מוהר"י ברונא (סי' רמב), דנשאל לענין משרתת שלא

רצתה לצאת ולקנות מבחוך, מטעם דכל כבודה, וכתב דאין הלכה כן, ע"ש. ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ט (סי' רנ).

ומש"כ במנורת המאור (פרק כ דרך ארץ), ולא תצא מדלתי ביתה אלא לצורך גדול, שהאשה היצאנית חוטאת ומחטיאה אחרים, ע"כ. היינו ממדת צניעות, כמ"ש במק"א על דבריו, ע"ש. ודו"ק. ועי' עוד להג"ר מנחם נתן אורבאך בס' אורח נאמן (או"ח סי' עה אות ז) שכ', משבח אני את אחב"י הספרדים הי"ו, שאפי' לקנות צרכי הבית הולכים האנשים, ולא הנשים בין בתולות בין נשואות, והביא מש"כ בשו"ת מהר"י ברונא (סי' רמא), ע"ש. ובימינו יש לשקול בזה הכל לפני הענין, שפעמים יש להורות שהאשה תלך, באשר מצויות נשים ההולכות במלבושי פריצות, והוי בכלל מה שאמרו ב"ב (נז:), אי איכא דרכא אחרינא וכו'. וע"ע למהר"י לוריא בס' משיבת נפש פר' כי תצא (כא, יג), ע"ש.

ז) וראיתי למהר"ח בן עטר באור החיים פר' ויצא (בראשית כט, ט) בפסוק "ורחל באה עם הצאן אשר לאביה" וגו', שלא תאמר כי ח"ו יצאנית היתה, אלא לטעם כי היא רועה אותם, ולזה יצתה עם הצאן, ע"כ. ומתבאר דעיקר מה שנקראת יצאנית, הוא על שיוצאה ללא צורך והכרח, אבל כאשר מוכרחת לזה מחמת מלאכתה, לא חיישי' לה. אולם נראה שאם בוררת לה מלאכה שעיקרה חוץ לביתה, קרוב הדבר שתקרא יצאנית, דאע"ג דעושה כן למלאכתה, ואינה יוצאת ללא צורך כלל, מ"מ בזה גופה שבררה לה זו המלאכה שאינה ראויה לכבודה בת מלך, אינו דבר ראוי, אלא א"כ היא בלבד יודעת לעשות מלאכה זו כראוי, ונראה דיותר נכון היכא דאפשר שיהא מוכחא מילתא דאין ראוי שתעשה זו המלאכה ע"י אחרים, ואז גם רואיה בחוץ לא חושדים בה שהיא יצאנית, אלא תולים הדבר בצורכה. ובימינו נשות לומדי תורה, אשר נודע הדבר שא"א שישבו כראוי על התורה והעבודה, אם לא שישאו נשותיהן בעול הפרנסה, יש יותר מקום להקל ביציאותיה של האשה, כי נודע הדבר שעליה מוטל עול הבית. אולם זה פשוט שאם אין שום טעם שתצא, לא תצא כלל, שכל מה שתמצא האשה בחוץ אינו כבודה, וכ"ש בימינו שהנשים אינן נוהגות בצניעות כמו שנהגו אמותינו מימות עולם, שיותר יש להשתדל שלא תצא מפתח ביתה היכא דאפשר.

ח) בכנסת הגדולה (סי' ריט) כתב על מה שנהגו שאין הנשים מברכות הגומל, יראה לי שמנהג טעות הוא, שכיון שברכת הודאה היא זו, מי פטר את הנשים מברכה זו, ואף שצריך להודות בפני עשרה, ואין כבודה של אשה בפני אנשים, שכל כבודה בת מלך פנימה, אין טענה זו פוטרת הנשים מברכה שנתחייבו בה. ועוד שהרי אפשר לאשה לעמוד בעזרת נשים ותברך הגומל וישמעו האנשים שבבית הכנסת שלהם, ע"כ. ולמדנו מדבריו שאין טענה זו מועלת לפטור הנשים מחובה. וגם מד' המג"א (ר"ס ריט) משמע שמודה לו בזה, ע"ש. ואולם בשו"ת הלכות קטנות ח"ב (סי' קסא) כתב, דלמ"ד דעשרה ותרי רבנן מעכב, אפשר דאשה לא מיחייבא, דכל כבודה בת מלך פנימה, ע"כ.

מיהו גם לפי דבריו י"ל דדוקא לתקן לכתחלה לא תקנו אם לעולם יהיה בו משום כל כבודה בת מלך פנימה, אבל בדבר שאין מוכרח מצד עצמו שיעשה בקבל עם ועדה, אלא שעתה נודמן שיעשה במקום רבים, אין לדחות חובה מפני הטעם דכל כבודה. וגם י"ל

דלא כתב הל"ק"ט אלא שלא תקנו חובה משום כל כבודה כדמשמע מלשוננו, אבל באמת אם רוצה לברך, אין בו חשש איסור, אלא מדת חסידות, ועי' בחדושי הרשב"א בחולין (צח:) בהא דזרוע בשלה חידוש הוא. ועי' עוד בערובין (מ:), דאתי למיסרך, ודו"ק. ועוד למדנו מד' הכנה"ג שאם אינה עומדת בפניהם, אין בו משום כל כבודה, אע"פ שהכל מטין אוזנם לשמוע הברכה.

ובעיקר דין ברכת הגומל באשה, בספר תורת חכם (דף כח ע"ג), שאין לאשה להיכנס בין האנשים לברך, משום פריצות, והרהורי עבירה, ע"ש. ובספר חזון עובדיה ברכות (עמ' שמו) כתב, שאין יצה"ר מצוי לשעה קלה כזאת, וכמו שאמרו בירושלמי שהובא בתוס' סוכה (מז סע"ב), ע"ש שהאריך בזה. ובמק"א כתבתי מה שיש לישא וליתן. וגם יש לעמוד על מ"ש רבינו הגרע"י שם כאשר יראה המעיין, אבל אין כאן מזה שום השגה, כי עיקר טעמו מסברא, ומה שהוסיף בזה מכמה מקומות, אינו אלא להמתיק הענין, ומנהג העולם לברך, וחלילה לערער על זה. ומ"מ יש להשתדל שיעשה הדבר בצניעות, ופשוט שאין שום הכרח שתכנס בין האנשים לברך [והן עתה ראיתי מי שאשתו ברכה הגומל ע"י פלאפון, ושמעו אותה עשרה בבית הכנסת. ואיני יודע אם יש מקום להקל בזה. וכעת לא הכנסתי עצמי לעיין בזה].

ט) יש לאשה ליזהר אף בביתה שלא תשב בפתח הבית שיראוה עוברים ושבים. וכן בכל מקום תשתדל להיות בהצנע לכת כפי מה שאפשר. וזו לשון רבינו בחיי פ' וישלח (לד, א), ובאור "אשתך כגפן פוריה", המשיל האשה הצנועה לגפן, לפי שהמנהג לנטוע הגפן בירכתי הבית, וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מחור הבית ולחוץ אל השמש, והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית, כן האשה הצנועה ראויה לישב בירכתי הבית, לא לפתח הבית, פן יראו אותה עוברים ושבים, כענין שהזכיר שלמה ע"ה "וישבה לפתח ביתה", וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית, ובניה יוצאין לחוץ לשדה למלאכתם, הנה הבנים הללו כשתילי זיתים, והמשילם לזיתים, מפני שאין לך אילן שאינו מקבל הרכבה, חוץ מאילן הזית שאינו מקבל הרכבה כלל, וכן הבנים בני אביהם, שהרי אמם צנועה בירכתי הבית לא נזקקה כי אם לבעלה, עכ"ל. ע"ש באורך. גם בס' שבט מוסר (פרק כז) כתב, ואני כמה פעמים עשיתי תגר עם נשים היושבות בפתח החצרים, וכל עובר ושב מסתכל בהן כתאוות יצרו, וכמה רעות נמשכות מזה, ע"כ. וש"מ דהוי מדינא דאל"ה לא היה עושה תיגר, מיהו יש קצת לדחות דשמא כן הנהיג במקומו, והיה מוחה בהן על שהיו פורצות גדר. וגם אולי בימינו יותר יש מקום להקל שהנשים מצויות בינינו. וצ"ע. ואיך שיהיה נראה פשוט דכיון שהוא דבר שאפשר ליזהר בו בנקל, אין להקל כלל.

י) אין לאשה לילך באמצע הדרך אלא תפנה לצדדין דרך צניעות. ועי' סנהדרין (קד:), אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין, ופרש"י, שכן דרך ישראל להיות צנוע, ע"כ. ואם כן הוא באיש, ק"ו באשה שהיא מצוה על צניעות יתירה. ומהרש"ל בים של שלמה (פ"ח דיבמות סי' יט) כתב, ומכאן משמע, שדרך אשה חשובה להיות צנוע, אף בדרך, תדחיק בכל מה שתוכל, להיות פנימה, עכ"ל. אבל מד' משמע דדוקא אשה חשובה מקפדת על כך. וצ"ע. וכאן עמד קנה. וידעתי גם ידעתי כי כמה

דברים שהבאתי הם דברים פשוטים, אבל מכל מקום הבאתים באשר נראה בעיני
שתמצא מהם תועלת. ונודעו דברי המסילת ישרים בהקדמה.

*

חידושים ובאורים על סדר הפרשה

(יח, א) "והוא יושב פתח האהל כחום היום", פרש"י, הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, שלא
להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא מלאכים עליו
בדמות אנשים, עכ"ל. והנה מלבד מה שאמרו מכות (י.), כי בדרך שאדם רוצה לילך בה
מוליכין אותו, גם הוא מדה כנגד מדה, כי כשם שהוא עשה היפך טבע האדם לחזור אחר
אורחים גם בשעת צער גדול, כמ"ש רש"י לעיל, שהיה יום השלישי למילתו, וכתוב "ויהי
ביום השלישי בהיותם כואבים", אף הקב"ה שינה מערכות הטבע להוריד מלאכים בדמות
אדם. וגם נמצינו למדים דדוקא אחר שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא
מלאכים, אע"פ שגם קודם שנצטער יצא לחזור אחר אורחים, מ"מ לא היה די בזה שיעשה
לו נס להוריד מלאכים בדמות אדם, אלא אחר שנצטער, אשר אז נתגלה כי רצונו חזק
מאד, וכגודל כח הרצון, כך גודל הסייעתא דשמיא. ובזאת יש לפרש מה ששנינו (ספ"ה
דאבות), לפום צערא אגרא, כי לפי גודל הצער של האדם לזכות למצות, אז ינתן לו
שכרו, ושכר מצוה מצוה, כי הרצון הטוב עצמו הוא מצוה, ורחמנא ליבא בעי, וממנו
זוכה לקיים מצוה גם במעשה, ודו"ק.

(יח, ב) "וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו", ופי' הספורנו, התכוון
להסתכל. וצ"ע מה הוצרך לישא את עיניו, כיון שהיו אנשים נצבים עליו. וי"ל דאיתא
בנדרים (לב:), אמר רמי בר אבא כתיב "אברם" וכתוב "אברהם", בתחלה המליכו הקדוש
ברוך הוא על מאתים וארבעים ושלשה אברים, ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים
ושמונה אברים, אלו הן שתי עינים, ושתי אזנים, וראש הגוייה. ופי' הר"ן, שבתחלה
המליכו הקב"ה על אבריו שהם ברשותו, ליזהר מעבירה, אבל עיניו ואזניו של אדם אינם
ברשותו, שהרי על כרחו יראה בעיניו ובאזניו ישמע, ולבסוף כשנמול, המליכו הקדוש
ברוך הוא, אפי' על אלו שלא יסתכל, ולא ישמע כי אם דבר מצוה, עכ"ל. ולפ"ז י"ל שהרי
כאן היה אברהם אחר המילה, ומלך על עיניו מלכות גמורה, ולא נסתכל במה שאינו דבר
מצוה, ועל כן כדי להסתכל לא היה די שיהיו נצבים לפניו, אלא שהיה צריך לישא את
עיניו, ודו"ק.

(יח, ה) "וסעדו לבכם", בב"ר (פמ"ח סי' יא), א"ר חמא לבבכם אין כתיב כאן, אלא
לבכם, מגיד שאין יצה"ר שולט במלאכים. וצריך לומר שנוקרה בפיו של אברהם אבינו
רוח הקודש, דאם לא כן יקשה ממה שאמרו בב"מ (פו:), שרחץ רגליהם, כי היה סבור
שהם ערביים, שמשתחוים לאבק רגליהם. ורש"י הביא ב' הפרושים. ופשוט.

(יח, ו) "ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות", שמעתי שמהרה לפי שפסח
היה, וצריך ליזהר שלא יחמיץ. ואפשר לרמוז בזה כי "מהרי" בטעם ב' גרשין, אשר מרמוז
על חומר עון חמץ, אשר ממנו בא לידי ב' גרושין, האחד מן העולם הזה טרם זמנו, שהרי

מיתת כרת בן נ' כמ"ש במו"ק (כח.), וגם סר מן הדבקות בהקב"ה, כי מחמת העון נפשו נכרתת משורשה, כמ"ש "הכרת תכרת הנפש ההיא", ודו"ק.

(יח, ט) "ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל", ופרש"י, צנועה היא. והיינו דכתיב "הנה" אשר ידוע שהוא לשון שמחה בכל מקום, ששמח אברהם בצניעותה. ואע"פ שנמנעה ע"י זה לסייע במצות הכנסת אורחים, מ"מ מעלת הצניעות גדולה ממעלת הכנסת אורחים, במקום שאפשר שתעשה ע"י איש, והיא אינה אלא מסייעת. ועי' להגאון מהר"י לוריא בס' משיבת נפש פר' כי תצא (כא, יג) שכתב, שלא תהא אשה יצאנית אפילו במקום מצוה, שהרי איתא במס' יבמות (עח.) שנכשר דוד בב"ד של סנהדרין לבוא בקהל, מטעם עמוני ולא עמונית, משום שאין דרכה של אשה לקדם. אע"פ שמקשה שם שהיה להם לקדם לפני הנשים, מסיק "כל כבודה בת מלך פנימה", א"כ שמעינן, שאפילו במקום מצוה, ע"ש. והן אמת שיש לחלק שכאן אינה יוצאה מן הבית, מ"מ עדיין מדת צניעות היא שלא תצא לאורחים. ובפרט שהיו סבורים שהם ערביים, ואמרו בקדושין (ט:), ט' קבין של זמה ירדו וכו' [מיהו השתא י"ל דדוקא כאן לא יצאה מזה הטעם, אבל אם ידוע שהם כשרים, לית לן בה, ודו"ק].

אבל שא"א שתעשה ע"י שפיר דמי, שהרי נשתבחה האשה השונמית על שהיתה מארחת את אלישע [והנה בס' טעמא דקרא מלכים ב' (ד, יב) כתב, דמה שלא קרא לבעלה, נראה מכל הפרשה שרק היא התעסקה בהכנסת אורחים, והכל היא הכינה, ובעלה לא התערב כלל בעסקים אלו, כי היה עסוק בתלמודו. ופרקי דר"א איתא שהיה עדו הנביא. ולכאורה מבואר מזה שאע"פ שיפה היא הצניעות לאשה, מ"מ משום בטול תורה, מוטב שהיא תתעסק בהכנסת אורחים. אלא שאין לנו ללמוד משם אלא באשה באה בימים, וגם באיש אלקים קדוש כאלישע, אשר אמרו כי אפי' אשה לא היתה מסתכלת בו]. וגם מהר"י לוריא שם כתב, שלשמח חתן וכלה נהגו נשים לגמול חסד לכלה ולצאת עמה, מגודל מצוה, ואי אפשר לכלה שתצא בלתי נשים עמה לבטל העם מתורת ייחוד, ע"ש.

ובגמ' בב"מ (פז.) איתא, יודעין היו מלאכי השרת שרה אימנו היכן היתה, אלא להודיע שצנועה היתה, כדי לחבבה על בעלה. ועי' בכלי יקר שהקשה, וכי עד עכשיו לא ידע אברהם שצנועה היתה. ולע"ד י"ל שכיון שידע ה' שאח"כ תצחק שרה וכו', ויאמר לו ה' למה זה צחקה וכו', ע"כ הקדים ה' תרופה למכה לצוות המלאכים לשאול עליה, שתתחבב עליו יותר באותה שעה להיות מתבונן גודל מעלתה, לבל תפול קנאה ביניהם חלילה. ולא מצא לחבבה אלא במעלת צניעותה, אשר היא עלתה על כלנה.

(יח, יב) "ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן", ולעיל באברהם (יז, יז) לא נאמר "בקרבו". וי"ל לפי שלא היה צריך להסתיר צחקו, שצחקו היה מתוך שמחה, שהאמין בה' ולא לגלג, כמו שפרש"י שם, אבל שרה הסתירה צחוקה. ועוד י"ל שאמרו חז"ל ברכות (כד.), קול באשה ערוה, ואע"פ שפירשו הראשונים, עי' בר' יונה וברשב"א שם, דהיינו דוקא קול זמר של אשה, מ"מ י"ל דקול צחוק ג"כ בכלל קול באשה ערוה, דס"ס הוא קול שאין רגיל בו, עי' בלשון הרמ"א (סי' עה) ובלבוש (שם), ודו"ק.

ואכמ"ל. ועל כל פנים שרה אמינו אשר היתה מופלגת בצניעות כמ"ש "והנה באהל", מסתמא לא היתה צוחקת בפני בני אדם.

והנה בעיקר צחוקה של שרה אימנו, פשוט הדבר כי חלילה להעלות על לב, שלא האמינה בה', אשר היה אברהם טפל לה בנביאות, אלא שמגודל ענוותנותה היה רחוק בעיניה שכ"כ יעשה לה ה' ניסים גדולים, שגם אחר בלותה היתה לה עדנה, ועל כן היה נח לה לפרש דמה שאמר המלאך אינה בשורה אלא ברכה, ורחוק הדבר שתתקיים. ומ"מ חרה אף ה' בה, כי היה לה לבטוח בחסד ה', אשר הוא נותן מתנת חנם, כמ"ש "וחנותי את אשר אחון", אע"פ שאינו חנון, וגם אם עברו שנים רבות, אשר התפללה ולא נענתה, בין יום ובין לילה הקב"ה יכול להביא הישועה ברחמיו וברוב חסדיו. וזה שנא' "היפלא מה' דבר", ה' הוא מדת הרחמים, ודו"ק. כנלע"ד. ואשרי היודע האמת.

(יח, יג) "למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי", פרש"י, שנה הכתוב מפני השלום, שהרי היא אמרה "ואדני זקן". ולכאורה תמוה וכי לא ידע אברהם שהוא זקן, ומה גנאי הוא שהיה אברהם זקן, אשר הוא דרך העולם. וי"ל שממה שאמרה "ואדני זקן", נראה שהיה רחוק בעיניה שיעשה ה' נס לאברהם שיוכל להוליד, ובשלמא על עצמה חשבה שאין ראוי לעשות לה נס, אבל על אברהם היה לה לומר שלו ראוי שיעשה נס, ואם לא יבנה ממנה יבנה מאשה אחרת אשר היא צעירה לימים, ודו"ק.

(יח, טו) "ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה ויאמר לא כי צחקת", כתב בספורנו, כי יראה לומר חטאתי, אבל הרהרה תשובה בלבה. ומזה יש ללמוד עד כמה מצטערת האשה, שיש בלב הבעל עליה, שהרי הרהרה תשובה, ואע"פ כן יראה להודות לפני בעלה, כי האשה מתענגת על נשיאות חן בעיני בעלה, כמ"ש החזו"א באגרות קודש. ובאמת יש לדקדק מדוע אברהם אמר לה "לא כי צחקת", הרי מסתמא ידע שמה שאינה מודה לו הוא מחמת יראה, ולא היה לו להוסיף אלה המילים, אשר נראה כביכול שבא לקנטרה, או לנצחה בדברים, וחלילה להעלות על לב שאברהם אבינו ע"ה כוון לזה, כדרך עמי הארץ המתנצחים עם נשותיהן. והנראה לע"ד שידע שאם היה שותק, היתה תמיד מצטערת לאמר אם היה אברהם יודע כי צחקתי, לא היתי חביבה עליו כימים הראשונים, ועל כן הודיע לה שידע כי צחקה, ואע"פ כן היה ניכר מתוך מעשיו אח"כ שלא זו מחבבה, שהיה נוהג עמה כאשר היתה באמנה אתו, ודו"ק.

(יח, יט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו", ידיעה לשון חבה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו, כמ"ש רש"י. וי"ל שממה שצוה בניו וביתו אחריו, ניכרין הדברים שאוהב את הקב"ה, כמו שכתב הרמב"ם בסה"מ (עשין ג) במצות אהבת ה', שהיא כוללת גם כן שנדרוש ונקרא האנשים כולם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה כי כשתאהב אדם תשים לבך עליו ותשבחהו ותבקש האנשים לאהוב אותו וכו', ולשון הספרי (פ' שמע) "ואהבת את ה' וכו', אהבהו על הבריות כאברהם אביך, שנא' "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ר"ל כמו שאברהם בעבור שהיה אוהב השם, כמו שהעיד הכתוב "אברהם אוהבי", שהיה גם כן לגודל השגתו דרש האנשים אל האמונה מחוזק אהבתו וכו', ע"ש. והוא מה שנא' כאן "אשר יצוה את בניו ואת ביתו

אחריו, ובניו אלו תלמידיו כמו שאמרו בספרי (שם) "ושננתם לבניך" אלו תלמידיו, וגם נאמר "את הנפש אשר עשו בחרן", ומשם למדו בסנהדרין (צט:), שכל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו. ואם כן היו קרויין בניו של אברהם. ומאחר שצוה אותם מגודל אהבת ה', אף הקב"ה אהבו וחבבו, כי "כמים פנים לפנים כן לב האדם לאדם".

(יח, כה) "חללה לך מעשת כדבר הזה להמית צדיק עם רשע", עי' פרש"י (פסוק כד). וצ"ע מפרק הכונס ב"ק (ס.), ודו"ק. ואולי כוונת אברהם אבינו ע"ה על צדיקים מוכיחים, ואפשר שכלם ישובו בתשובה, והתם מיירי בצדיקים שאינם מוכיחים, או ששמעו מהם תוכחה, ואין שומעין, ודו"ק. וצ"ע.

(יח, כז) "ואנכי עפר ואפר", יש לפרש כי העפר עושה פירות, אשר בו צומחים עצים ועשבים [וכן נראה לפרש מה שאנו אומרים "ונפשי כעפר לכל תהיה", שאזכה שהכל יהנו מפירותי, ודו"ק], משא"כ אפר שאין עושה פירות, וכן אמרו בזוהר, וזה שאמר "עפר ואפר", שאע"פ שהוא "עפר" אשר עושה פרי, אבל אין מחשיב עצמו אלא "אפר", שאין עושה כלום, וכמו ששנינו (פ"ב דאבות), וכל העמלים עם הציבור יהיו עמלים עמהם לש"ש, שזכות אבותם מסייעתן, ע"ש במפרשים. ועי' בספר טעמא דקרא (על ספר ישעיה) שפי' מ"ש בסנהדרין (צד:), "צהלי קולך בת גלים" בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים, דכשם שהגל אחר שעבר, אין ניכרת בו שום גבהות, כן האבות הקדושים, שאחר שעשו מצות לא החזיקו טובה לעצמם כלל.

(יח, לב) "אולי ימצאון שם עשרה", לכאורה למה כ"כ הטריחו הקב"ה לאברהם, שהיה לו לומר לו מתחלה שאין שם אפי' עשרה, אלא שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. וגם אם התפלה לו תועיל להם תועיל לאחרים, כמו שכתב בספר חסידים. ובזאת יובן מה שמצינו במשה רבינו שהתפלל להכנס לארץ ואתנח"ן תפילות, ורק בסוף אמר לו הקב"ה "רב לך אל תוסף עוד דבר אלי".

(יט, ח) "שתי בנות", עי' ברמב"ן שמתוך שבחו באנו לגנותו. ובספר פרדס יוסף (אות נ) הקשה שלא לימד עליו זכות להציל מחטא משכב זכר, שבן נח מוזהר עליו, מה שאין כן בזה שמפקיר בנותיו לזנות לא היו עוברים כלום, ע"ש. ובעניי איני רואה מקום קושיא, שהרי דורשים רשעים לגנאי, וגם אין שום סברא שעשה כן לאפרושי מאיסורא, שהרי דרשו עליו "לתאוה יבקש נפרד", בנזיר (כג:) והוריות (י:), ע"ש. ואם על חייו לא חס, למה יחוש על חיי חביריו. וכ"ש שלא יפקיר את בנותיו לאפרושי מאיסורא, בשגם היו צדיקות, וחלילה לטמאותן כדי לאפרושי מאיסורא אותם רשעים ארורים, ופשיטא דבכגון דא אמרינן הלעיטהו לרשע וימות, עי' בב"ק (סח.). ואותם אורחים אינם עוברים על איסור, שהרי הם קרקע עולם, עי' סנהדרין (עד:). וגם היה צריך לשאול אותן אם מסכימות לזה, כי איך יענה אותן שלא מדעתן. וגם יתכן שהיה בו חשש פקוח נפש, שהרי עמדו כל אותם רשעים פתח הבית, ואם היו הכל מתעללין בהן, היו עלולות למות, כמו שמצינו במעשה של פלגש בגבעה, וכ"ש אנשי סדום אשר היו רעים וחטאים לה', וחשודין על

שפיכות דמים, וכתוב "מבשרך על תתעלם". וע"כ שלא היה הדבר אלא מחמת שלא חס על כבוד בנותיו. וזה פשוט מאד לע"ד.

(יט, לג) "ותבא הבכירה ותשכב את אביה", פרש"י, ובצעירה כתיב "ותשכב עמו", צעירה לפי שלא פתחה בזנות וכו'. לכאורה יש לדקדק למה פתחה בזנות, הרי אמרו חז"ל ששתיהן נתכוונו לשם שמים, וגדולה עבירה לשמה כמצוה שלא לשמה, בנזיר (כג:): והוריות (י:), ובפרט שבן נח אינו מצווה על בתו, ואפי' לוט שלא נתכוון למצוה, לא היה בדבר אלא גנאי, וכמו שכתב הרמב"ן. ואולי אפשר לומר דהיה לה לנקוט יותר נקיה, שלא היה לה לומר "נשכבה עמו", וכן לומר "מאבינו זרע", שהיה די שתאמר "נשקה את אבינו יין ונחיה זרע, ודו"ק. אלא שלשון רש"י לא משמע כן שכתב, אלא אחותה למדתה, ודו"ק. אבל מ"מ לע"ד יש מקום לפירוש זה. וצ"ע.

(כב, ב) "אל ארץ המוריה", כתב רש"י שרבותינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל. וי"ל המוריה אותיות מור"ה י"ה, להורות כי מה שאדם מורה כדת וכדין הוא מן הקב"ה, וכמו שאמרו סנהדרין (צד:), "וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום", ודו"ק.

(כב, ט), "וישם אותו על המזבח ממעל לעצים", לכאורה למה שינה מכל הקרבנות, אשר מציתין את האור במערכה, ואח"כ מקריבין את הקרבן. ואולי היה דרך העכו"ם להקריב כך את בניהם, וע"כ עשה שינוי ממה שהיו עושין, כי נודע שכל מעשיהם של העכו"ם וכ"ש עבודת כוכבים, שורשה במרכבות הטמאות, וע"כ לא רצה להדמות אליהם חלילה.

(כב, יב) "ואל תעש לו מאומה", פרש"י, אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו אל תעש לו מאומה, ע"כ. ולכאורה למה אמר לעשות בו חבלה. וי"ל דאיתא בזוהר (פרשת בא), כי השטן קטרג על שלא הקריב אברהם את יצחק, שהרי נא' "לא יחליפנו ולא ימיר אותנו", ומכח טענה זו נפרע מאיוב שהיה צאצא של אברהם. וע"כ אברהם אמר להוציא ממנו מעט דם להסיר הקטרוג או עכ"פ מקצתו, אבל ה' לא חפץ בזה כי היה יצחק עולה תמימה. ובהכי ניחא מה שיש לתמוה כיון שלא היה חייב לעשות בו זו החבלה היאך היה רשאי, הרי אברהם אבינו שמר כל התורה כמו שאמרו בקדושין (פא.). ויומא (כח:), והרי יש איסור דאורייתא לחבול בחבירו מדכתוב "לא יוסיף" כמו שאמרו בסנהדרין (פד:), אבל לפי האמור ניחא, כיון שהיה בזה צורך גדול להסיר הקטרוג, ועי' ב"ק (צ:), ובפסקי התוס' ובפני יהושע (שם). וגם בלא"ה לא קשיא, אבל לפי האמור ניחא טפי, ודו"ק כי קצרת.

(כב, יד) "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", פרש"י, יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה, ע"כ. כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וכ"ש כאן שעל כל עבודה שעשה בשה, היה מתפלל ואומר, יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני, כאלו בני שחוט, כאלו דמו זרוק וכו', כמ"ש רש"י לעיל (פסוק יג). ופשוט.

(כב, יח) "עקב אשר שמעת בקול", יש לרמוז כי עק"ב אותיות קב"ע, באשר אחר העקידה נתגלה כי אברהם אבינו ע"ה עומד בכל הנסיונות, ועובד את קונו עבודת קבע אשר לא יחליפנה ולא ימירנה, משא"כ מי שאין עבודתו קבועה כמסמרות, אם במוקדם אם

במאחר בא רוח עזה ועקרתו והופכתו על פניו רחמנא ליצלן, ואילו הקובע עצמו אפי' כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, וכמו שנא' "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה". ואחר שכבר הוחזק בזו הדרך, נטל הקב"ה יצה"ר ממנו כמו שאמרו בב"ב (יז.), וזה שנא' "והאלוקים ניסה את אברהם", לשון הגבהה, ודו"ק.

(כב, כ) "אחר הדברים האלה", פרש"י, בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר, אילו היה בני שחוט כבר, היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה וכו'. ואע"פ שהקב"ה הבטיחו "כי ביצחק יקרא לך זרע". מ"מ אם גרע מן ההשתדלות על הדבר, אפשר שלא ישיג הברכה. ועוד צ"ע.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

שאלת הגשמים

אימתי הוא תחילת זמן הזכרת הגשמים - 'משיב הרוח ומוריד הגשם' וטעמו? | ואימתי הוא תחילת זמן שאלת ובקשת הגשמים - 'ותן טל ומטר' וטעמו? | כיצד ינהג מי ששכח לבקש מטר בתפילה? | ומה דינו בתפילת ערבית, האם עליו לחזור ולהתפלל? | הטועה ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' בראש-חודש, האם צריך לחזור, והאם ניתן להשלים בין ברכה לברכה?

שאלה: מי ששכח לבקש טל ומטר בברכת 'ברך עלינו' בתפילת ערבית, האם חוזר, או מכיון שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות ורק קיבלוה כחובה, אינו צריך לחזור?

תשובה: בימות הגשמים מוסיפים בתפילת שמונה-עשרה בענין הגשמים. עצם חיוב הזכרת ובקשת הגשמים, מבואר במשנה (ברכות לג ע"א): מזכירין גבורות גשמים [-'משיב הרוח ומוריד הגשם'] בברכת 'מחיה המתים', ושאלה [-'ותן טל ומטר'] בברכת 'מברך השנים'.

תחילת זמן הזכרת הגשמים

תחילת זמן הזכרת הגשמים ('משיב הרוח ומוריד הגשם'), מבואר במשנה (תענית ב ע"א): מאימתי מזכירין גבורות גשמים, רבי אליעזר אומר, מיום-טוב הראשון של חג הסוכות. רבי יהושע אומר, מיום-טוב האחרון של חג, הואיל ואין הגשמים בחג הסוכות אלא סימן קללה. וביאר רש"י מדברי המשנה (סוכה כח ע"א) שאדם פטור מן הסוכה בעת ירידת גשמים, ונאמר שם משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון של מים על פניו, לומר שיצא מלפניו, ואינו חפץ בעבודתו ובשימושו. כלומר, כשהגשמים יורדים לסוכה הכל יוצאים ונראה כי אין הקב"ה חפץ בישיבתנו בסוכה. ולפיכך, מבואר בגמרא (תענית ב ע"ב) שאין להזכירם אלא בזמן הראוי להם. והחל מיום חג שמיני-עצרת מזכירים 'משיב הרוח ומוריד הגשם' בתפילת שמו"ע.

תחילת זמן בקשת הגשמים

ותחילת זמן בקשת הגשמים ('ותן טל ומטר'), מבואר במשנה (תענית י ע"א): בג' במרחשון שואלין את הגשמים, רבן גמליאל אומר שממתינים מלבקש עד ז' בחשון, שהוא חמשה עשר יום אחר החג, כלומר שמיני-עצרת, כדי שיגיע האחרון שבישראל החוזר מהעליה-לרגל עד לנהר פרת, שהוא גבול הארץ המרוחק ביותר מירושלים, ולא ידביקם הגשם בעודם בדרכם לביתם. בני אשכנז מוסיפים בברכת השנים 'ותן טל ומטר

לברכה, ובני עדות המזרח אומרים ברכה מיוחדת לימות החמה - 'ברכנו', וברכה מיוחדת בימות הגשמים - 'ברך עלינו', וכוללים בה שאלת טל ומטר. ונוסח זה הוא על פי רבינו האריז"ל (פע"ח שער העמידה פי"ח).

טעה ולא הזכיר הגשמים

בגמרא (ברכות כט ע"א, תענית ג ע"ב) אמר רב תנחום אמר רב אסי, טעה ולא הזכיר 'מוריד הגשם' ב'תחיית המתים' מחזירין אותו, וביארו הראשונים, וכך נפסק בשו"ע (סי' קיד ס"ה) דהיינו כשלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו. ולכן הטועה בימות החורף ולא הזכיר 'מוריד הגשם', אלא 'מוריד הטל', אינו חוזר. ואם התחיל בחתימת 'ברוך אתה ה' כדי לסיים 'מחיה המתים', יסיים ויחתום 'מחיה המתים' ואינו חוזר, וכמו כן לא יסיים בלשון הפסוק (תהלים קיט יב) 'למדני חוקיך', כדי שלא יהיה הפסק בהזכרת פסוק באמצע תפילת שמונה עשרה. וכל מה שמתירים לומר פסוק 'למדני חוקיך', הוא רק באופן שיצטרך לחזור, ובכך ניתן למנוע ברכה לבטלה. אך מי שלא הזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' אלא רק 'מוריד הטל' כבימות החמה, אינו חוזר, ולכן יסיים 'מחיה המתים'.

יש אומרים שבין ברכת 'מחיה המתים' לברכת 'אתה קדוש' יזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' (בן איש חי פר' בשלח אות טז), אבל אינו נכון לעשות כן, כי אין להפסיק סתם בדבר שאינו צריך לחזור. וראיה מדין מי ששכח לומר במוצאי שבת 'אתה חוננתנו', שפסק בשולחן ערוך (סי' רצד ס"א וס"ד) שאינו יכול לאומרה אחרי סיום ברכת 'חונן הדעת', אפילו בלי חתימה, וכדברי הרא"ש (ברכות פ"ה סי' יז), דכל היכא שאינו חוזר אינו רשאי לומר אותו דבר בין ברכה לברכה, וכיון שאם לא לא הזכיר 'אתה חוננתנו' אינו חוזר, אין להפסיק סתם.

טעה ולא אמר 'יעלה ויבוא' בראש-חודש

ולפי האמור שבמקום שאין צריך לחזור אינו רשאי לאמרו בין ברכה לברכה, מטעם זה, מי ששכח ולא אמר 'יעלה ויבוא' בליל ראש-חודש, אינו מפסיק לאמרו בין ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' לבין ברכת 'מודים', כי בלאו הכי אינו חוזר, כמבואר בגמרא (ברכות ל ע"ב): אמר רב ענן אמר רב, טעה ולא הזכיר 'יעלה ויבוא' בראש-חודש ערבית, אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החודש אלא ביום, [כפי שדרשו כן בגמרא (סנהדרין יא ע"ב) מהכתוב (תהלים פא ב) 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו' - איזהו חג שהחודש מתכסה בו, הוי אומר זה ראש השנה, וכתוב (שם ה) 'כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב' - מה משפט ביום, אף קידוש החודש ביום. ורש"י (מגילה יד ע"א) הביא הפסוק שנאמר (ירמיה כא יב) 'דינו לבוקר משפט'].

אולם בתפילת שחרית ומנחה של ראש-חודש, אם לא אמר 'יעלה ויבוא' צריך לחזור, ולכן אם נזכר אחרי שחתם 'המחזיר שכינתו לציון', כל שלא התחיל תיבת 'מודים' יאמרנו שם, כי אם לא נתיר לו לאמר שם 'יעלה ויבוא' יצטרך לחזור לברכת 'רצה', ובכך

ימנע מברכה לבטלה. ובהגהות הרד"ל (סוכה יח ע"א) כתב שמי שלא אמר 'יעלה ויבוא' בתפילת ראש-חודש שחרית ומנחה, ונזכר אחר שסיים 'המחזיר שכינתו לציון', חוזר לברכת 'רצה' ולא יפסיק באמירת 'יעלה ויבוא' לפני ברכת 'מודים'. אולם בבית יוסף (סי' קיד) מפורש שכל עוד לא התחיל בברכה שלאחריה, ולא אמר תיבת 'מודים', חשיב כלא התחיל בברכה זו, ועל כן יאמר 'יעלה ויבוא' לפני 'מודים'.

סיום 'למדני חוקיך', או השלמה אחר הברכה?

ובאמת נחלקו בכך הראשונים. דעת רבינו יונה (ברכות כט ע"ב) שאם סיים 'המחזיר שכינתו לציון', אפילו לא התחיל 'מודים', חוזר ל'רצה'. וכך כתב רבינו ישעיה מטראני (הראשון), הריטב"א (ריש תענית), תוס' ר"י הזקן, רבי יהודה החסיד. לעומת זאת, הרא"ש, הגהות מימוניות, המרדכי, הראבי"ה (תענית סי' תתמו), הרדב"ז, הבית יוסף (סי' קיד) פסקו שאם נזכר קודם שאמר תיבת 'מודים', אומר שם 'יעלה ויבוא' ואינו חוזר ל'רצה'. והוסיף הריטב"א שאם אמר 'ברוך אתה ה'' בכדי לסיים 'המחזיר שכינתו לציון', ולפני שחתם נזכר שלא אמר 'יעלה ויבוא', בשחרית ומנחה, יאמר 'למדני חוקיך', ואף שמפסיק באמירת פסוק, מכל מקום מוטב שיפסיק באמירת 'למדני חוקיך' מאשר שיסיים בברכה לבטלה באמירת 'המחזיר שכינתו לציון' ויחזור שוב ל'רצה'.

ובעצם סובר הריטב"א כדעת רבינו יונה שאם חתם ברכת 'רצה', חוזר לומר 'יעלה ויבוא' ב'רצה' ולא אחר הברכה קודם 'מודים', ולכן הציע לומר 'למדני חוקיך'. ולכאורה אם פוסקים כהבית יוסף שיכול לומר 'יעלה ויבוא' לפני 'מודים', אם כן מדוע יסיים 'למדני חוקיך', למה לא יסיים 'המחזיר שכינתו לציון' ויאמר 'יעלה ויבוא' לפני 'מודים'. אלא מוטב להפסיק ב'למדני חוקיך' ולשוב ל'רצה', מאשר להכנס בקום ועשה לספק ברכה בסיום 'המחזיר שכינתו לציון'.

ואמנם המאמר מרדכי (סימן תכב סק"ד) כתב שאם נזכר שלא אמר 'יעלה ויבוא' ואמר 'ברוך אתה ה'', לא יסיים 'למדני חוקיך', אלא יחתום 'המחזיר שכינתו לציון', כי יש תקנה לומר 'יעלה ויבוא' קודם 'מודים'. אולם בספר יד אבישלום כתב שבסוף ימיו חזר בו המאמר מרדכי והורה לסיים 'למדני חוקיך'. וכך מסתבר, כי לכמה פוסקים אין תקנה לומר 'יעלה ויבוא' קודם 'מודים', ולכן יסיים 'למדני חוקיך' וישוב ל'רצה' לומר 'יעלה ויבוא'.

טעה ולא שאל מטר

והנה לענין מי שלא שאל מטר, צריך לחזור, כמבואר בגמרא (ברכות כט ע"א, תענית ג ע"ב), וכך פסק בשו"ע (סי' קיז ס"ד-ה) שאם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו. ואם נזכר לפני שחתם 'מברך השנים', חוזר ל'ברך עלינו' ומזכיר טל ומטר. אם חתם 'מברך השנים', כל עוד לא התחיל 'תקע בשופר' יאמר שם 'ותן טל ומטר', ובפרט שיש לחוש פן יטרד במחשבתו וישכח לשאול ב'שומע תפלה' (ברכי יוסף סי' תכב סק"ג). ואם לא נזכר עד שהתחיל 'תקע בשופר' ימשיך בתפילתו עד ברכת 'שמע קולינו' ולפני שיאמר

'כי אתה שומע תפלת כל פה' יאמר 'ותן טל ומטר לברכה'. ואם שכח לשאול גם בברכת 'שומע תפילה' וחתם 'ברוך אתה ה' ומיד נזכר, יאמר 'למדני חוקיך' וחוזר ושואל טל ומטר ומסיים שנית 'כי אתה שומע תפלת כל פה' וכו'. ואם חתם 'שומע תפילה' ואחר כך נזכר שלא שאל טל ומטר, יבקש טל ומטר קודם ברכת 'רצה'. ואם התחיל תיבת 'רצה' ואילך חוזר ל'ברך עלינו' וממשיך 'תקע בשופר' ויתר הברכות על הסדר. אבל אם סיים פסוק 'יהיו לרצון' האחרון, אף על פי שעדיין לא פסע שלש פסיעות לאחוריו חוזר לראש התפילה.

שכח לשאול מטר בתפילת ערבית

וכן לענין שאלת טל ומטר בתפילת ערבית, דינו כמי שטעה בתפילת שחרית ומנחה, וכדין השוכח 'יעלה ויבוא' בחול-המועד, שאף בערבית צריך לחזור, כדברי בעל הלכות גדולות (סופ"ד דברכות) והרוקח (סי' רל) וכפסק השולחן ערוך (סי' תצ ס"ב). גם הרי"ף (פ"ד דברכות, כז ע"ב) כתב דאף-על-גב דקיימא לן 'תפלת ערבית - רשות' (יומא פז ע"ב), היינו כשאינו מתפלל כלל, אבל כאשר מתפלל תפלת ערבית, כבר שוויה עליה חובה, ואם טעה חוזר לראש, וראיה מדברי הגמרא (ברכות ל ע"ב) שהטועה ולא הזכיר ראש-חודש בערבית, אין מחזירים אותו, לפי שאין מקדשים את החודש בלילה, משמע שזה דין מיוחד לליל ראש-חודש, אך אם טעה בערבית של שבת ויום-טוב, ובמקום לומר 'אתה בחרתנו' אמר 'אתה חונן', מחזירים אותו.

וכן כתבו הראב"ן (סי' קסט) ורש"י במחזור ויטרי (סי' עו וקד) והרא"ש (ברכות סי' ב) שאף שתפלת ערבית רשות, אין לבטלה אלא משום מצוה עוברת. ותדע, שהרי יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית, והסמיכה גם על הקטרת חלבים ואיברים שמצוותם כל הלילה. ולכן אף הטועה בערבית צריך לחזור. מלבד בליל ראש-חודש, אם סיים 'המחזיר שכינתו לציון', לא יאמר שם 'יעלה ויבוא'. כי אינו צריך לחזור. וכמו"כ בחנוכה ופורים אם לא אמר 'ועל הניסים', ונזכר אחר שסיים 'הטוב שמך', לא יאמר שם 'על הניסים', כי אינו מעכב.

וכל זה לאפוקי ממה שכתב בשו"ת רבינו חיים כהן רפפורט (או"ח סי' ב) שמי ששכח ולא שאל טל ומטר בערבית, אין מחזירים אותו, כיון שתפלת ערבית רשות. ובמחכ"ת הרי מבואר בדברי הראשונים הנ"ל שהמתפלל ערבית כאילו קיבלה כחובה ודינה כשחרית ומנחה. גם בשו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהדו"ת או"ח סי' כ) כתב שמי ששכח לשאול טל ומטר בתפלת ערבית אינו חוזר, שאף הרי"ף לא כתב שמחזירים אותו אלא בערבית של שבת ויום-טוב שמבטל כל התפלה וכאילו לא התפלל, אבל אם שכח טל ומטר אינו נחשב כמי שלא התפלל. ואינו נכון, שהרי מבואר בבה"ג ובשלחן ערוך הנ"ל שאף בערבית דחול-המועד צריך לחזור, וכן מתבאר מתוך דברי הגמרא שדוקא בראש חודש אינו חוזר על יעלה ויבוא, אך בחול המועד ושאר דברים, כגון טל ומטר וכיו"ב, אף בערבית חוזר.

שכח טל ומטר בערבית הראשונה

אם טעה ולא שאל טל ומטר בערבית של ליל ז' חשון, יש אומרים שאינו צריך לחזור ולהתפלל, ויש חולקים, ולהלכה אם נזכר קודם 'שומע תפלה' יבקש שם טל ומטר, ואם התחיל 'רצה' יחזור לברכת השנים. ואם סיים תפלתו, יחזור ויתפלל, ויעשה תנאי קודם שיחזור להתפלל ויאמר שאם אינו חייב לחזור, הרי הוא חוזר בתורת נדבה.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

זריזין מקדימין...

'מעשה אבות סימן לבנים'. התורה לא נמסרה לנו כספר אגדות וסיפורי ימי קדם. בכל פרק יש לימוד ובכל שורה יש תובנה מעשית. בשעה שמלמד אחד 'מספר' פרשת השבוע, עמיתי המיומן והנבון 'מלמד' פרה"ש. 'מטרות חינוכיות' משתבצות בעדינות תוך-כדי-סיפור, הלקחים נספגים וקונים שביתה בנפש לימים ושנים.

בין שלל מידותיו של איתן אדוננו, אברהם אבינו, ניכרת החריצות והעשייה. אברהם הפנים קריאת הקב"ה 'לך-לך' - ומאז הוא בהליכה מתמדת. קום וְהִתְהַלֵּךְ! הֲלוֹךְ וְנִסְעֵ! הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים! לחייל בתפקיד, הנאמן למשימה שהוטלה עליו, אין מקום וזמן למנוחה. אברהם ממלא שליחותו - קריאה בשם ה' - הכרזת מציאותו יתב"ש בעולם, בחריצות ובזריזות. גם כשנא' והוא יֵשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל - חסר ו', כי 'ביקש לעמוד...!'

ראיתי דרוש בפסוקי ריש הפרשה "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" - למי? והוא יֵשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל... מי? וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא - עדיין עלום שם. וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו... וַיֹּאמֶר... אִם נָא מְצָאתִי חֵן... חמשה פסוקים שבהם לא מוזכר שם 'גיבור הסיפור', אלא בכינויי הרמוז בלבד! פסוק ה' מסתיים בדברי המלאכים בְּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, ורק בפסוק הבא מוזכר, לראשונה, וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה... ללמדנו בא, שאדם טרם קרוי בשמו בשלב הדיבורים - אלא בביצוע המעשה. כל עוד אברהם מדבר על הכנסת אורחים עדיין לא נקרא בשמו, המורה על חשיבות. רק כשיוצא 'לפעולה' מוזכר אברהם בשמו, לשבחו על עשייתו הגדולה למען אורחיו.

וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה... מְהֵרֵי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֶלֶת... וְאֵל הַבְּקָר רֵץ אַבְרָהָם! ותיכף מעוררת שאלה: למה נאמר על 'איש הזריזות והביצוע' וַיִּתֵּן אֵל הַנֶּעֱר...? איה העשייה? ומתרצים חז"ל, כמובא ברש"י, שגם במסירה זו לאחר יש צד ביצועי! נתן לישמעאל בנו לחנכו למצוות, ואכן, החינוך נספג: וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ! אצל אברהם נא' לא פחות משלש פעמים "וישכם אברהם בבוקר..."! בכל מצב, ולכל דבר, משכימים!

הזריזות והמרוצה אינן רק כדי להפיק יותר וכדי לנצל יותר טוב את הזמן, אלא מפני חשיבות המעשה. הזריז בקיום הַמְצָוָה מוכיח אהבתו לַמְצָוָה. כתב רבינו הרשנ"ז מלאדי (תניא פרק כ"ו) 'כלל גדול: כמו שניצחון לנצח דבר גשמי, כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה. אם האחד הוא בעצלות וכבודות ינוצח בקל ויפול - גם אם הוא גיבור יותר מחברו. ככה ממש בניצחון היצר, אי אפשר לנצחו בעצלות וכבודות, הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן, כי אם בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו...!'

נבחין בין 'זריזות' חיובית המסמלת מחשבה ויחס רציני, לבין 'חופזה' הנובעת מחוסר סבלנות. הזריזות היא מעלה גבוהה, והחופזה מאוסה. רבינו ה'אמרי אמת' יחיד ומיוחד היה בזריזותו ובניצול הזמן, והכל מתוך רוגע ושלווה. 'נערווין' לא ניכרו בו מעולם. פעם התבטא "אינני חפוז וְנִמְהָר. אני עושה דברים מהר".

אף בימי ה'קורונה' נשתדל לייקר את הזמן ולהזדרז בניצולו. כאשר סדרי החיים משובשים, שומעים 'אין לי זמן לכלום'. נדמה להם שהם כל הזמן עסוקים - וזה אינו נכון! כי לאדם 'עסוק אמיתי' יש הכי הרבה זמן!

אאע"ה השלים את 'משימתו' עלי אדמות, משימה שבוצעה בפעולה: בהליכה, בעמידה, בהשכמה ובריצה, כעת יושב הוא על פתחו של גהינום ומציל שאריו החתומים באות ברית. וְנִדְעָה נְרִדְפָה לְדַעַת אֶת ה'!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת וירא

- א. איזו אמירה שאמר אברהם ליצחק דרשוה חז"ל כתפילה (עיין ברכות סב:)?
- ב. אלו ענייני דרך ארץ הוזכרו בפרשה וברש"י?
- ג. היכן מצאנו לשון "ריחוק"? ולשון "מרות"? לשון "בירור דברים"? ולשון "יריית חץ"?
- ד. איזה לשון נקטה התורה מפני שהמלאכים חשובים יותר מאברהם אבינו? והיכן מלמד אותנו הלשון בעצמו על חשיבותו של יעקב אבינו?
- ה. איזה לשון בפרשה יכול להתפרש ככל אחת מג' העבירות החמורות?

חדוותא דאפטרותא וירא (מלכים ב ד)

- ו. איזה לשון בפרשה פרשוהו בחז"ל שהוא ראש השנה (עי' זוה"ק בא לב:)?
- ז. היכן מצאנו לשון "אמיתת דברים" (עי' רש"י בראשית יז, יז)? לשון "טעות"? ולשון "עייפות"?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא נח

- א. איזו דרשה משותפת לפסוק בפרשתינו ובפרשת שופטים (דברים כג, ה)?
שהלשון "על דבר" נדרש כלשון "דיבור".
שנאמר (יב, יז) וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרַעֲהוּ נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שְׂרֵי אִשֶׁת אַבְרָם:
ופירש"י על דבר שרי. על פי דבורה, אומרת למלאך הך, והוא מכה:
והוא מדרש חז"ל (תנחומא בראשית פרשה ה') "על דבור שרי לא נאמר, ולא על עסק,
ולא על אודות, ולא בעבור, ולא בגלל, אלא על דבר שרי. ואם אומרת שרי שילקה, הנה
מפהו", אולם פשוטו של מקרא הוא כעין הלשונות שהובאו במדרש, "על אודות" או "על
עסק" וכדומה.
וכן נדרש הכתוב (דברים כג, ה) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכו' ופירש"י
על דבר. על העצה (ספרי רנ). שיעצו אתכם להחטיאכם".

ואף שם פשוטו של מקרא הוא לשון אודות וכדומה, אולם דרשוהו מלשון עצה, שהוא לשון דיבור.

ב. מנין שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו (סנהדרין צט:)?

(יב, ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרֶן וְכוּ' ופירש"י אשר עשו בחרן. שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרי מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאו. ומקור הדברים בחז"ל (סנהדרין צט:): "אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר (בראשית יב, ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן"

ג. היכן מצאנו לשון "מזון"?

(טו, ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי ה' מַה תִּתֶּן לִי וְאֲנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דִּמְשָׁק אֲלֵיָעָזֶר: ופירש"י ובן משק ביתי. כתרגומו, שכל ביתי ניזון על פיו, כמו ועל פיך ישק (בראשית מא, מ.), אפוטרופא שלי, ואילו היה לי בן היה בני ממונה על שלי:

ולשון "שמחה"?

(יז, יז) וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הֲלִבְנֵי מֵאָה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד: ופירש"י ויפל אברהם על פניו ויצחק. זה תרגם אונקלוס לשון שמחה וחדדי וכו'.

לשון "פנוי"?

(יד, יז) וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סֹדֶם לִקְרֹאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מִהַכּוֹת אֶת כְּדָרְלֶעֶמֶר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אָתּוֹ אֶל עֵמֶק שְׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ: ופירש"י עמק שוה. כך שמו, ותרגומו למישר מפנא, פנוי מאילנות ומכל מכשול:

ולשון "זכות"?

(טו, ו) וְהָאֱמֵן בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה: ופירש"י ויחשבה לו צדקה. הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה, על האמונה שהאמין בו.

ד. היכן נרמז "משנה מקום משנה מזל" (ר"ה טז:)?

(יב, א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ: ופירש"י לך לך. להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים.

וכוונת רש"י לכאורה להאמור בחז"ל (ר"ה טז:): "וא"ר יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם וכו' וי"א אף שינוי מקום דכתיב (בראשית יב, א) ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך והדר ואעשך לגוי גדול".

ה. היכן נרמז נוסח ברכת אבות (פסחים קיז:)?

(פסחים קיז:): א"ר שמעון בן לקיש (בראשית יב, ב) "ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה, בך חותמין ואין חותמין בכולן".

והיכן נרמזו רות המואביה ונעמה העמונית (יבמות סג.)?

(יבמות סג.) "ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב (בראשית יב, ג) ונברכו בך כל משפחות האדמה אמר ליה הקב"ה לאברהם שתי ברכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית".

חדוותא דאפטרטא לך לך (ישעיה מ-מא)

ו. איזו הפטרה מסתיימת בפסוק הקודם להפטרת לך לך?

הפטרת נחמו המתחילה בתחילת פרק מ' מישעיה, ומסתיים בפסוק (כו) שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים וְכוּ' אִישׁ לֹא נִעְדָּר: ומיד לאחריו מתחילה הפטרת לך לך (כו) לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וַתִּדְבַר יִשְׂרָאֵל וְכוּ'

ז. איזה נס המרומוז בהפטרה נעשה גם לרבו של ר"ע?

שנאמר (מא, ב) מִי הֵעִיר מִמְּזֻרְחַ צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמַלְכִים יִרְדֵּי יִתֵּן כְּעֶפֶר חֲרָבּוֹ כְּקֶשׁ נֶדֶף קֶשֶׁתּוֹ:

ודרשו חז"ל (תנחומא בראשית פרשה ט) "וְהָיָה אֲבָרְהָם נוֹטֵל עֶפֶר וְזוֹרֵק עָלֵיהֶן וְנִעְשׂוּ חֲצִים וְקֶשֶׁתוֹת וְרַמְחִים, שְׁנֵאמַר: יִתֵּן כְּעֶפֶר חֲרָבּוֹ כְּקֶשׁ נֶדֶף קֶשֶׁתּוֹ, יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שְׁלוֹם (ישעיה מא, ב-ג)".

ובחז"ל (תענית כא.) מצאנו שנחום איש גמזו החליפו את הזהב והמרגליות שנשא בתיבה על מנת לרצות בהם את הקיסר בעפר, וכאשר בא אל הקיסר וראו את העפר נדמה אליהו כאחד משרי המלך ואמר לו שמא שלחו לך מן העפר של אברהם אביהם שנעשה חרבות בשעה שזורקים אותו, וכך הוזה.

ונחום איש גם זו היה רבו של ר"ע כמו שמצאנו בשבועות (כו.) "רבי עקיבא ששימש את נחום איש גם זו שהיה דורש את כל התורה כולה בריבה ומיעט".

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת וירא

בְּחִידָה יֵשׁ לְמַלּוּכָה קֶצֶת שְׂיָכוֹת
בְּפִרְשָׁתָנוּ מִיָּם לְמַלְךְ בְּקִשְׁיָחוֹת
אָב שְׂיִהְיֶה לְבֵן יַעֲנִישׁ בְּשֶׁבֶט מַלְכוּת
וְיִוְרֶשׁ יֶאֱבֹד לְאַפְרָיִם בְּזֹאת הַזְּכוּת

*

עַל נְבִיא וּמְשִׁיחַ יִזְהִירוּ מְלָכִים
וְאָנוּ מִיּוֹם הַדִּין אֵינָנוּ בְּטוֹחִים
כִּי מִמְּשָׁנָה הַמַּלּוּכָה נִבְהָלוּ אַחִים
כֶּךָ רַבִּי אֶלְעָזָר נָשָׂא קוֹל בּוֹכִים

*

עַל אֵף שְׁחוּבָה לְמִנְעַ חֲטָאָה
אִם לֹא יִשְׁמַע תִּצַּא זִכָּאָה
כְּפִילוֹת פְּעֻמִּים תּוֹרָה עַל מֵאָה
וּתְמַהֲנִי אִם יֵשׁ שְׂיִוְדַע לְמוֹצָאָה

*

בְּתַפְלָה יִפֹּל עַל פָּנָיו הָעַם
וּמְאֻלּוּקִיו יִבְקֹשׁ שְׂאֵל בְּאִפּוֹ יִזְעַם
תּוֹרָה עִם אֶחָד מִמֵּחַ תִּטְעַם
וְלַפּוֹתֵרִים יִנָּעַם

*

פיתרון כתב החידה לפרשת לך לך: 'כבוד'

הַשְּׁבוּעַ מִזְכָּרַת הַתְּשׁוּבָה

בְּעִשְׂרֵי שָׁנָה לְמִרְיָבָה רוּעִי לוֹט וְאִבְרָם רַבּוֹ בְּעַקְבוֹת מִקְנֵה כְּבֹד (בראשית יג, ב)
וּבְנִסְיוֹן שֶׁהֵבִיא לְהִרְעָבָה וִירַד אִבְרָם מִצְרִימָה ... כִּי כְּבֹד הִרְעִיב בְּאֶרֶץ (בראשית יב, י)

גַּם נִכְדּוֹ יִרַד בְּזוֹ נְתִיבָה יַעֲקֹב יִרַד בְּעַקְבוֹת הִרְעִיב שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ (בראשית מז, ד)

וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּאֶשְׁכְּבָה בְּלוּוִית יַעֲקֹב עֲלֵה מִחֲנֵה כְּבֹד וּמִסְפַּד כְּבֹד וְאִבְל כְּבֹד (בראשית נ, ט-יא)

(ט-יא)

תוֹכַחָה בְּחִזּוֹן עַל עֶזְרָה חוֹבָה בְּחִזּוֹן יִשְׁעֵיהֶוּ: הוּי גוֹי חוּטֵא עִם כְּבֹד עוֹן (ישעיה א, ד)
וְיִשְׁפֹּן עִם שׁוֹפֵר חוֹרְבָה וַיְהִי קֶלֶת וּבִרְקִים וְעַנְן כְּבֹד עַל הָהָר וְקֵל שֹׁפֵר חֹזֵק מֵאֵד (שמות
יט, טז)

*

בְּתַגּוּבָה לְמַלְךְ נִשְׁלַחוּ הַמַּכּוֹת בְּתַגּוּבָה לְהַכְבִּיד לֵב פִּרְעֹה (שמות ז, יד)
חַיִּית טוֹרְפוֹת וְחִזְקוֹת וַיִּבֵּא עֵרֵב כְּבֹד (שמות ח, כ)
בְּהַמּוֹת בְּמַגִּפָּה נִדְבְּקוֹת דְּבַר כְּבֹד מֵאֵד (שמות ט, ג)
תַּעֲרֹבוֹת מְשָׁמִים נִזְרְקוֹת בְּרֵד כְּבֹד מֵאֵד (שמות ט, יח)
וּבְגָבוֹל מוֹפִיעוֹת הַלְהָקוֹת וַיַּעַל הָאֲרֵבָה... וַיִּנַּח עַל גְּבוּל מִצְרַיִם כְּבֹד מֵאֵד (שמות י, יד)

*

גַּם בְּאִיבָרִים פִּתְרוֹן לְמִדָּה
בְּרֵאשׁ תְּפִלֵּל וְתַעֲבֹדָה אֵין עוֹמְדִים לְהַתְפַּלֵּל אֵלֵא מֵתוֹךְ כּוֹבֵד רֵאשׁ (ברכות ה, א)
לְלֵב, בְּפֶה וְלִשׁוֹן, לֹא יִגִּידָה מִשֶּׁה לֹא דִיבֵר לְפִרְעֹה, שֶׁהִיָּה כְּבֹד לֵב, כִּי הִיָּה כְּבֹד פֶּה וְכְבֹד
לִשׁוֹן (שמות ד, י)
עֵינַי בְּחִילוּף יָד נִחְשְׂדָה וְעֵינַי יִשְׂרָאֵל כְּבֹדוֹ מִזְקֵן, וַיּוֹסֵף חֲשַׁב שֶׁהַחֲלִיף יָדָיו (בראשית מח, י)
אֵת הַיָּד בֵּל תּוֹרִידָה וַיְדִי מִשֶּׁה כְּבֹדִים (שמות יז, יב)
בְּאֶכֶל מִדָּם תִּפְרִידָה לְהַפְרִיד אֵת הַדָּם מֵהַכְּבֹד (שׁו"ע יו"ד עג, א)
קָלָה לֹא תִהְיֶה הַחִידָה לֹא קֵל אֵלֵא כְּבֹד
תּוֹסִיפוּ אוֹתָהּ עַל הָעֲבוּדָה תְּכַבֵּד הַעֲבָדָה עַל הָאֲנָשִׁים (שמות ה, ט)

פולמוס

פולמוס / הרב יוסף פליסקין – רמת שלמה ירושלים, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב יוסף פליסקין:

חשיבות גידול הזקן – מקורות מגדולי ליטא בדורות האחרונים

ידועים דברי הזוה"ק והמקובלים בחשיבות גידול הזקן, וכך הקפידו כל הדורות בקרב עדות החסידים, אמנם אצל קהילות בני ליטא נראה שלא הקפידו בזה כ"כ. אשמח לקבל ממי שיש בידו מקורות מדברי גדולי ליטא בדורות האחרונים [מזמן הח"ח ואילך] שדיברו במעלת וחשיבות גידול הזקן.

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב חיים אליעזר יונה, בעהמ"ח 'מאמר החכמה' 'אח"י ורעי':

יש להבחין בין הנושאים, הגילוח עצמו שייעשה כדין [דברי הגר"י עדס שליט"א קשורים לזה], וע"ז ודאי הקפידו כל הגדולים, וכמו כן גידולו לאברכים [שע"ז קאי דברי אדמו"ר הגרש"ז זצ"ל], וכן לענין בחורים [שע"ז הובאו דברי החזו"א], והנה לענין בחורים גדולי ראשי הישיבות וגדולי המוסר דרשו בדוקא שלא יגדלו זקנם, עד כדי כך שאפילו בדור האחרון בישיבת פוניבז' תקופה ארוכה לא הסכים ראש הישיבה הגר"ד פוברסקי זצ"ל למנות מינוי על הציבור מי שמגדל זקנו! וכן בשאר הישיבות אחזו בשיטה [ולא שלא הקפידו כ"כ - כלשונוך] שעל בחור לגלח.

הסיבות מורכבות, שמעתי גם מאדמו"ר שליט"א המשגיח דקול תורה טעם אחד עיקרי, ולא כל דבר ניתן להמסר לציבור, אך עכ"פ זה ודאי שרובם ככולם של מנהיגי הישיבות הליטאיות גם בדור שלפני השואה אחזו בדוקא שכך צריך להיות.

תגובת השואל הרב יוסף פליסקין:

ישר כח על התגובה.

יעוין בקובץ שם שהבאתי מדברי מרן הגרמ"ה הירש שליט"א שדברי גדולי ישראל שהתנגדו לגידול הזקן "לא נוגע בכלל להיום", כי אז היה מוזר וכנתבאר שם, כעין זה שמעתי מהגר"י הקר שליט"א ראש ישיבת גרודנא תלמידו של זקנך מרן זצ"ל שלא היתה התנגדות מסוימת לגידול הזקן אלא עיקר הקפידה היתה שלא יתפסו להנהגות של פרומקייט ויפסידו את העיקר, אך מי ששם אל ליבו לא להיתפס לזה, אין בזה שום קפידה אף לדעת אותם גדולי ישראל, עכ"ד.

אמנם בישיבות בליטא היתה קפידה של יגדלו כדי להחשיב את בחורי הישיבות ואכמ"ל, אך כיום שבטל הטעם מה יותר פשוט מלחזור למנהג ישראל בכל הדורות לגדל הזקן, ועל זה ליקטתי מדברי גדולי ישראל שסברו שבזמנינו אף הבחורים יגדלו זקן. איני יודע מאין פשוט לך שזקןך דיבר על אברכים, אדרבא מהלשון שם נראה שהחידוש הוא דוקא שהורה כן לבחורים [אמנם רק לאברכים העיר על כך], וכי הטעם "השאר צורתך כפי שבראה הקב"ה" שייך רק באברכים?

אכן הגר"ד פוברסקי נקט בקפידה מיוחדת שלא לגדל הזקן, וזה מחמת שלא הסכים לשנות ממה שהונהג בקלם ואכמ"ל, אך כמדומני שכל 9 גדולי ישראל ענקי עולם שהבאתי בקובץ, שמתוכם 7 דיברו להדיא על בחורים, יכולים בהחלט להיות ברי פלוגתא לגדולים שזכרת. ונראה שבזמנינו כך סבורים רוב גדולי ישראל, וגם הארכתי להביא את דבריהם בטעמיהם, כדי שכל רואה נבון ישקול בדעת מה נראה יותר משכנע, הטעמים שהובאו שם, או טעמיהם של השוללים גידול הזקן.

ובאשר לישיבת פוניבז' גופא שמעתי שמרן הגרא"מ שך זצ"ל נחלק על קפידתו של מרן הגר"ד בענין גידול הזקן, וסבר שאין מניעה מלגדל הזקן.

*

תגובה ב.

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל הר"ן ב"ב, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי 'מנחת שלמה':

לא היתה בתגובתי להכריע בין הגדולים והדעות, ואני מקוה שגם אתה לא מתכוין לכך, מעולם לא הכריעו על פי מספר הגדולים, אם זה 9 או 7, ובפרט שכאשר כתבתי כל גדולי הישיבות זה הרבה יותר ממספרים הללו.

לא כתבתי שאדמו"ז התכוין רק לאברכים, אבל מה שהעיר לאברכים זה אומר שלבחורים לא היתה לו קפידה על כך, מכיון שידע שהמנהג בישיבות לא כך, ואף אני דברתי עמו כמה פעמים אודות גילוח הזקן, ורק עורר אותי הערה הלכתית לדברי הצ"צ שיש בזה משום לא תלבש, כדי לעורר העיון בגדרי לא תלבש [וכפי שנסתעף אח"כ] ומעולם לא העיר לי ולאחיי על כך. כמובן שהיות וגדל בירושלים היתה הנהגתו שונה, אבל לא ראה בזה ריעותא.

באסכולה של בריסק אחזו ג"כ מגידול זקן, וגם אצל החזו"א, אבל מה שנוגע לחינוך בני הישיבות מעולם לא שמענו בישיבות שלנו שהעירו על כך ועוררו על כך, רק חדשים מקרוב באו, כאשר הכניסו את הנהגות החזו"א ובריסק בתוך הישיבות, ובכך השתנה מעט מסורת הישיבות, אינני אומר ולא ראוי לומר על כך דבר, אבל בודאי שזה שינוי מהנהגת גדולי הישיבות בדורות עברו, ולא רק בזמן ההשכלה כפי שנקטת בדבריך, כי כפי שאמרתי היו בזה כמה טעמים וסיבות, והא קמן שגם באר"י בדור שלאחר השואה רובם ככולם היו מגולחים, וכפי שרואים אצל רוב גדולי ראשי הישיבות.

הגר"ד פוברסקי לא הלך ככסיל בחושך אחר מנהגי קלם [שאגב, שם דוקא היו מגדלים זקן, כך שההשערה הזו לא תקפה], והכל נעשה בעצה עמוקה.

מה שכתבת רוב גדולי ישראל בדורנו, כבר כתבתי שזה לא ענין של מספר, ומ"מ האסכולה של החזו"א איננה מתוך דרך הישיבות ממש כידוע לכל בר בי רב.

חלילה להטיל איזה שמץ של דופי ברוב מנין ובנין של רבותינו ראשי הישיבות בדורות האחרונים שרובם ככולם התגלחו בצעירותם וכך מורים למשפחתם ותלמידיהם. [ואדרבה, המעיין יראה שאותם שמטיפים על כך אכן שייכים לענין הפרומקייט יותר, וכפי שאמר הגר"י הקר שליט"א, ואכמ"ל].

הרב יוסף פליסקין:

בודאי לא היתה כוונתי לבוא להכריע בין הדעות, אלא להנגיש דעה זו שכפי הנראה לא כ"כ ידועה. ומה שמספרתי את הגדולים לא היה כדי להכריע עפ"י מספר, אלא מאחר שהציג כת"ר כביכול כך הדעה אצל "גדולי ראשי הישיבות", לזה כתבתי ש-9 מרבותינו מאורי ישראל בודאי ראויים להיחשב כדעה נוספת.

באשר לטענת כת"ר שגידול הזקן הוא חדשים מקרוב באו מדרך החזו"א וכו', לזה הבאתי מדברי גדולי ישראל כהגר"א קוטלר, הגראי"ל שטינמן, הגרמ"י ליפקוביץ, הגרמ"ש שפירא, ויבדל"ח הגרמ"ה הירש והגר"י עדס, שכולם פחות או יותר צמחו מתוך הישיבות ולא מדרך החזו"א, שבנושא זה סברו בדומה לדעת החזו"א. הרי שכיום גם אצל גדולי ישראל בתוך הישיבות אינו מוסכם כלל כצד אחד, ואדרבא יתכן שיותר רווחת הדעה לגדל מאשר הדעה להקפיד לא לגדל. ובעוד שכת"ר סבור שמה ששינו ממנהג הישיבות המקורי הוא נזק, כנראה שגדולי ראשי הישיבות הנ"ל סברו לא כך.

מה שזקנו מרן זצ"ל לא העיר לבחורים אינו נפק"מ כלל לנידוננו, השאלה מה היתה דעתו שנכון לנהוג, וע"ז מביאים בספר הליכות שלמה שדעתו היתה שנכון לבחורים לגדל זקן, לא שסבר שהוא חיוב אלא שכך נכון יותר לנהוג. ויתכן שאצל אברכים היה יותר חשוב לו ולכן העיר או מטעמים אחרים ואין זה נפק"מ, מה שחשוב הוא שדעתו היתה שנכון לבחורים לגדל.

ובאשר לגדולי ישראל שסברו לגדל זקן לא אמרתי "שהעירו על כך ועוררו על כך", אלא שסברו שכך נכון לנהוג, יש מספיק דברים על מה לעורר, וממה שלא מעוררים אין הוכחה שסברו שכך הדרך הנכונה.

וממילא הנהגת ראשי הישיבות ומשפחתם אינה ראייה שהרי מבואר שאין למדין הלכה מפי מעשה. באשר לדבריכם שרוב מנין ובנין של ראשי הישיבות מורים לא לגדל, אשמח לפירוט מי הם בנוסף למרן הגר"ד פוברסקי.

לא אמרתי שמרן הגר"ד הלך ככסיל אחרי מנהגי קלם, אלא כך היתה דרכו בשיטה ומחשבה שלא לשנות כלום ממה שנהגו שם, וכלל לא נכנס לדון אם הטעם תקף או לא.

איני יודע אם נכון שבקלם גידלו זקן ובאיזו תקופה, אך מה שברור שבעת לימודו של הגר"ד בישיבת מיר גילחו הזקן, וכך היה מורה רבו מרן רבי ירוחם.

העובדה ההיסטורית היא שעד שהתפשטה ההשכלה היו כל בחורי הישיבות מגודלי זקן, אפשר ליתן לזה כל מיני טעמים ופרשנויות, אך זו עובדה ברורה ומוסכמת.

אכן יפה כתב כת"ר שאלו שמטיפים לזה שייכים לענין של פרומקייט, ובאמת המושג "פרומקייט" יש לפרשו בכמה אופנים ואכמ"ל, אך אכן ניתן לראות מדברי כל גדולי ישראל שבלקט שחתרו לשיטה זו של יראת שמים גם בחיצוניות שמשפיעה על הפנימיות.

הרב יהושע בורודיאנסקי:

יישר כח על הבהרת הדברים באופן מאוזן - כפי שאכן ראוי להביא כל נידונים כגון אלו.

אעיר שחלילה לא כתבתי שדעה זו גורמת נזק, ואקווה שלא הובנתי כך.

יש לדעת שבדרך כלל משפחות הגדולים צועדים בעקבותיהם ושואלים דעתם, כך שבהחלט ניתן ללמוד מזה שרוב משפחותיהם מתגלחים ש"מ כך ניחא להו.

הבודק רשימת גדולי ראשי הישיבות שליט"א [וגם זצ"ל] יראה שרובם הם עצמם וגם תלמידיהם ומשפחותיהם כך עשו, וממילא גם למדתי מזה שכך היא הוראתם.

אכן במיר כך סברו והנהיגו בצורה עקבית, וכפי שאנו יודעים אין זו דעה פרטית של רב אחד, ואין זה משנה אם זה הגר"ד פוברסקי או הגר"ש ולבה ועד ועוד, רק חלק גדול של גדולי ראשי הישיבות שבדור האחרון הינם יוצאי מיר [או סלבודקה] ורובם ככולם התגלחו, וכך גם העבירו לדור הבא. ההשכלה לא כ"כ שייכת לדור החדש שהקימו באר"י, והדור הבא אחריו, א"כ למדנו מזה שזו הנהגת בני הישיבות שהנהיגו רבני הישיבות, עד לפני כעשרים שנה לערך, שכך היה מקובל ברוב הישיבות.

אינני מהווה דעה כל שהיא, רק הצגתי הדברים כפי ראות עיני וכפי שזכיתי ללמוד משימוש חכמים.

אגב דעתו של אדמו"ר זצ"ל ודאי נבעה ממקום גידולו, וכידוע כך גם דעת החזו"א, ואני התמקדתי בדעת רבני הישיבות אשר על שולחנם אנו סמוכים בהנהגות. דוגמא לדבר, ענידת עניבה, הרי רוב גדולי ראשי הישיבות נהגו כן והקפידו על כך - כולל מרן הרב שך זצ"ל - ואילו החזו"א ובבריסק, וכן אדמו"ר זצ"ל ועוד, הסתייגו מזה, ומ"מ לא מחו או הנהיגו אחרת, רק נהגו בעצמם אחרת, וכאמור שבדברים של הנהגה מעשית אנו סמוכים על שולחנם של רבני הישיבות, כל עוד אי"ז מהווה סתירה להלכה. [גם ענין הפאות יתכן שבחלקו עכ"פ מקביל לכל זה, ואכמ"ל].

אקווה שהדברים עכשיו נהירים גם מצדי.

הרב יוסף פליסקין:

איני יודע מהו "בדרך כלל משפחות הגדולים צועדים בעקבותיהם ושואלים דעתם". בגמרא שלנו כתוב "אין למדין הלכה מפי מעשה", כ"ש כשלא מדובר במעשה שלו עצמו

אלא של משפחתו, בפרט בנידו"ד שרוב הגדולים לא אמרו שחיוב לגדל אלא שכך עדיפות או ראוי וממילא ודאי לא חייבו בזה למשפחתם [לדוג' כתב לי עתה אחד שהגרמ"י ליפקוביץ הורה לו שיכול לגלח, למרות שבקובץ מובא שסבר שעדיף לגדל], ואף גדולי ישראל שהביעו דעתם בפירוש שעדיף לגדל כהגר"א קוטלר הגר"מ פיינשטיין הגרמ"ל הגרמ"ש שפירא והגרמ"ה הירש, איני חושב שכל משפחותיהם גידלו ומגדלים זקן.

עוד יש להביא כדוגמה את דעתו הברורה של הגר"ש אלישיב זצ"ל, שעדיפות גדולה שאשה תלבש רק מטפחת, ואילו חלק מבנותיו לובשות פאה. כמו"כ לגבי הגר"נ קרליץ זצ"ל שחלק ממשפחתו לובשות פאה. כך שכמו בכל נושא רציני, מה שקובע הוא אך הגדולים שהביעו דעתם להדיא.

ובאשר להנהגת גדולי ישראל בעצמם, ברור שאין מכך שום ראיה, שכן הגראי"ל שטינמן שהורה בנחרצות לגדל הזקן, גילח בעצמו בחלק מהתקופות ואמר לא ללמוד ממנו כי לא היתה לו ברירה ואכמ"ל, וכן הגרמ"ל גילח אף שהורה שעדיף לגדל, ואין מקום להוכיח מתקופות שונות כ"כ, וכפי שהבאתי מדברי הגרמ"ה הירש שיש חילוק גדול בין התקופות. ואף לאחר השואה, הגר"י עדס שליט"א שהבאתי מדבריו שעדיף לגדל, אמר לי שהוא עצמו גילח בחלק מהזמנים. וכ"ז כיון שאיננו מדברים על חיוב אלא על הידור ומעלה, וממילא אין שום ראיה מהנהגת גדולי ישראל שגילחו בעצמם, ואף לא לצירוף בעלמא.

בנוסף יש לציין, שגם גדולי ישראל בדורותינו שלא הורו בדוקא לגדל זקן, מ"מ יש מהם שלא ראו בכך כל חיסרון, כמו הגרא"מ שך שהורה שאין עדיפות לכאן ולכאן רק שמי שהתחיל לגדל לא יפסיק, וכן הגר"ג אדלשטיין שליט"א אמר לי שמי שנזח לו יכול לגדל. כך מדברי מע"כ על הדרכת רבני הישיבות שלא לגדל, מצטמצמים לגדולים מסוימים מאוד.

בענין עניבה מה המקור שהחזו"א הסתייג מזה? אדרבא יש מתלמידיו שלבשו עניבה, אמנם ההנהגה הרווחת בבית מדרשו היא אכן שלא ללבוש כי כמו בכל הדברים התמקדו בעיקר ולא בחיצוניות, אך אין בזה שום דמיון לקפידה והחשיבות הרבה שראה החזו"א בגידול הזקן. וכן על גידול הפאות לא שמענו שהקפיד כ"כ רק שסבר שצורת היהודי המקורי היא שלא להחביא הפאות. לעומת גידול הזקן שכתב שבצעירותו נחשב כגילוי ראש בחוצות [מה שאגב מלמד שהגילוח התחיל מזמן מאוחר מאוד] ואמר שכשנכנס אליו מגולח מרגיש צורך להקיא.

ומה המקור שהגרא"מ שך הקפיד על לבישת העניבה?

כך שאם נסכם, מבין גדולי ישראל בדורותינו שהביעו דעתם על עדיפות בגידול הזקן, יש לנו מצד אחד מרנן הגר"ד פוברסקי והגר"ש וולבה שהקפידו שלא יגדלו, ומצד שני 9 מגדולי ישראל, ביניהם מגדולי ראשי הישיבות ממתווי דרך הישיבות וגדולים שעיקר צמיחתם היתה בתוככי הישיבות [בכללם מרן הגראי"ל זצ"ל שבדור האחרון נשען עליו

רוב עולם הישיבות], שהורו שצריך או עדיף לגדל זקן. כך שכלל לא ניתן לומר שבקרוב גדולי ישראל שבתוככי הישיבות הדעה הרווחת היא שלא לגדל, ויתכן שניתן לומר הפוך. זה מצד העובדות.

בנוסף, לדעתי מי שיגיע ללא דעה קדומה, ויראה את טעמיהם ונימוקיהם של מעודדי גידול הזקן, ובכלל זה הדברים שנכתבו בדם ליבו של מרן החזו"א, ומצד שני נימוקיהם של השוללים, קרוב לודאי שיקבל את נימוקי המחייבים. וכפי שאמר לי בחור אחד מתוך היכלי הישיבות, שראה דברי החזו"א בנושא שזועקים בפשטותם ואמיתותם, ומיד קיבל את האמת העצומה הזועקת מתוך הדברים, ובטעמי השוללים לא ראה אף תחילת תשובה על דברי החזו"א, עכ"ד.

הרב יהושע בורודיאנסקי:

כמובן שכאן לא מדובר על הלכה רק על הנהגה וזה ודאי למדים ממעשה אם כי כמובן לא בהחלט.

בנוגע לפאות אמה לי דודתי הרבנית לאה אויערבאך ע"ה שאביה מרן הגרי"ש זצ"ל הסכים לה לכתחילה ללבוש פאה כשלה [כלומר צנועה].

גם הגדולים שהעדיפו שיגדלו הא קמן שמבני משפחותיהם ההולכים לאורם - אינם מגדלים, א"כ כמובן שניתן ללמוד מזה שאף שלדעתם כך עדיף אך לא יותר מזה.

היות ואני כותב כ"ז בנחיצה גדולה ואין עיתותי כלל בידי - הכל אני כותב מהזכרון, ואינני עושה עבודת שטח מחקרית הסטורית, אם הזכרתי את ר' דוד והרב ולבה - וכי זה אומר שרק שניהם? ההסטוריה שלנו בעולם הישיבות הוא לא רק מהעשור - שנים האחרונים, עשרות רבות של גדולי ישראל ומחנכי הישיבות אחזו כך, חלק מהגדולים שהזכרת לא צמחו מתוך תוכם של עולם הישיבות [כמו מרן הרב שטיינמן זצ"ל, וגם מרן החזו"א], הנהגתם את כלל ישראל ואיננה קשורה ומחייבת את הנהגת עולם הישיבות בכל דבר, הדברים נודעים לכל מי שזכה לשמש חכמים, ורק אזכיר לדוגמא כי עד לפני כחמש עשרה שנים רוב רובו של עולם הישיבות לא הקפיד לעשר פעם שניה, ועוד כהנה וכהנה, בשנים האחרונות נכנסו לתוך עולם הישיבות הנהגות פרומקייט כאלו, הראשונה בהם כמדומה היא ישיבת חדרה, ובשעתו רבים התקוממו על כך ואכמ"ל, ובכל אופן אני לא מדבר על ראשי הישיבות בעשרים שנה האחרונות רק בחמישים - שישים שנה שקדמו לזה.

כל מי שלמד בישיבת פוניבז' ובפרט מי שזכה לישיבת בד' אמותיו של מרן הרב שך זצ"ל [כמוני למשל] ובפרט תלמידיו הקרובים יודעים וראו איך שכנראה מעולם לא יצא מהבית ללא עניבה.

בדור שלי התייחסו בביטול ובהסתייגות לסיפורים הללו מהחזו"א שרצה להקיא וכו', אני מודע לכך שחל שינוי בעולם הישיבות, אבל אני מדבר מהמקום הידוע לי.

אסיים כי הגישה שלך מזכירה לי אברך ת"ח שלפני כשנתיים פנה אלי שהגיע הזמן להחזיר עטרה ליושנה ולקבע את זמן מוצ"ש דר"ת כהלכה פסוקה, ומה שהוכחתי לו מגדולי הפוסקים מהדורות האחרונים - תגובתו היתה שזה לא משנה ביחס לגדולים בדורות שקדמו להם וכו' וכו'. כמוכן שהנתונים לא מקבילים אני רק מדבר על הגישה, מי שמרגיש צורך לשכנע בחורים לגדל זקנם, זה לא הגישה שהייתה בעולם התורה והישיבות שהעמידו את כל הדור האחרון רבנן ותלמידהון.

אסיים בדבר ששמעתי מפי קדוש מרן הרב שטיינמן זצ"ל, כשהייתי אצלו בשליחות אחד הגדולים בנוגע לפקפוק על אחד הספרים המקובלים, וקרוב לחצי שעה רצה לשמוע ממני כל הצדדים והעיר ועורר וכו' וכו', ולבסוף שאל: האם יש מזה תועלת וחיזוק? זה העיקר! ואני תפילה שנחזק ונתחזק בדברי תורה ויראת שמים ומידות טובות כי זה כל האדם.

*

תגובה ג

הרב השואל הרב יוסף פליסקין

לקט מדברי גדולי ישראל בנושא הנדון

א. מרן החפץ חיים זצ"ל

אסור להעביר שער הזקן. ולא אסרה התורה אלא בתער... וכל זה מצד הדין אבל באמת נכון להיזהר אפילו במספריים, כי כתבו המקובלים שבזה עוקר צנורות הקדושה מלמעלה (מחנה ישראל ח"א פרק כ"א אות א', נדחי ישראל פרק כ"ו ד"ה ועתה, קונטרס תפארת אדם הקדמה אות א'). וביותר כהיום שנהגו הרבה מפריצי עמנו לפרוץ לאוין אלו לגמרי דהיינו בהשחתת התער מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בזה ושלא להקטין הזקן אפילו במספריים דהיינו להראות לפני הכל שהמצוות שצוותה התורה להצטיין בזה בהם האיש יהודי חביב אצלנו ואין אנו מתביישיין בהם ח"ו. וכעין זה איתא בברכות י"א משל למה הדבר דומה לאדם שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים, ופירש בתוס' רבינו יהודה שהכונה שזה שאלו מפני מה הוא מגודל כ"כ וזה השיבו מפני שנמצא משחיתים אותו לגמרי ועוברים על לא תשחית וגו' לפיכך הראיתי בהיפוך (תפארת אדם שם).

"קבלתי מהחפץ חיים – בזקן לא נוגעים" השמיע באוזני שומעי לקחו [הגה"צ רבי מרדכי צוקרמן זצ"ל]... וסיפר ר' מרדכי, כי גילוח הזקן של בחורי ישיבתו היה במיוחד למורת רוחו של הח"ח, וזו היתה אחת הסיבות שהח"ח מיעט לבקר בהיכל הישיבה בשנים האחרונות... ואמר ר' מרדכי, כי לא כימים ההם זמנינו. כאשר חיו בין הגויים היה קשה מאוד לגדל זקן, וכל הבחורים גילחו את זקנם... אבל כיום אפשר דרא ואפשר להקפיד בהלכה יותר מאז (ספר "יחיד ודורו" פרק כ"ז).

שמעתי מרב מופלג אחד נ"י, שבעיר ראדין מקום משכן הגאון צדיק הדור בעל החפץ חיים היה מעשה כזה, שאחד מבחורי חמד יצא מן הכלל, כי שם לא היה המנהג כן אצל

הבחורים כידוע ומפורסם, הניח זקנו מגודל, והיה ידוע ומפורסם לכל שע"י זה יש לו קשיים גדולים בענין שידוך, ובא אביו לפני הח"ח זצוק"ל שיצווה לבנו להסיר זקנו כדי שיהיה בידו להשיא אשה לבנו כאשר מצווה על זה, ועל גודל תמיהתו השיב לו הח"ח שבת ישראל הרוצה באותו בחור עצמו אם יגלח זקנו, ואותו בחור בעצמו איננה רוצה כשזקנו מגודל, אין בה סימן ברכה ואין לו להצטער במה שהיא אינה רוצה בו, וה' יזמין לו זיווג יותר טוב והגון (שו"ת באר משה ח"א סימן ס"ב אות י"ג).

וסיפר [הגר"ח קניבסקי שליט"א] המעשה בבחור שאביו לא הניחו לגדל זקנו בטענה שזה יפריע לו בשידוכים, ובא הבחור ושאל את הח"ח האם צריך לשמוע לאביו או לא, השיבו הח"ח שאמנם זו עוולה גדולה מאביו שאינו מניחו לגדל זקנו, אך אין הוא יכול להקל נגד רצונו של אביו, ומ"מ הפטיר הח"ח עצה אני יכול לתת לך, שתאמר לאביך שאין אתה מעוניין כלל בכלה כזו שיפריע לה בחור מגדל זקן (ספר שאלת רב ח"א פי"ח הערה 3).

שמעתי מהגר"ר הלל זקס זצ"ל שסיפר על בחור שניגש לסבו מרן הח"ח זצ"ל ואמר לו, מכיון שהוא בשידוכים ברצונו לגלח את זקנו, כידוע הח"ח הקפיד שלא יגלחו את הזקן, אמר לו הח"ח, הובא בגמ' שהקב"ה יושב ומזווג זיווגים, אם כן האם הנך חושב ששני השערות בזקן הם יפריעו את שידוכך, או לחילופין שע"י שתגלח את זקנך תועיל בכך? ומשול הנך לכפרי נבער מדעת הנוסע ברכבת, שדוחף את הרכבת מתוכה כשהוא יושב בתוך הקרון, ועושה זאת כי חושב שבכדי להגיע יותר מהר למחוז חפצו יעזור לו מה שדוחף ובוה יסייע מבפנים למהירות הרכבת (מתוך מאמר מהגר"ר יעקב גולדברג שליט"א מרבני ישיבת באר התורה, אוסף גליונות כי תצא תש"פ).

ב. מרן החזון איש זצ"ל

על דבר הסם [המשיר שערות הזקן] אם אינו סם... אינו גם סם חיים, ומאוד קשה עלי הדבר שאין זה ממידת הצניעות ואין זה לבוש ישראל רק למדו מהגוים בגולה, ושוללים בזה קדושה, אבל כשישאיירו שערות קצרות אין קפידא וזה הדרך הישרה (חזו"א שו"ת וחידישים סימן קנ"ה, קובץ אגרות ח"א אגרת קצ"ז).

מעולם אין דעתי נוחה מגילוח זקן כעין תער, בהיותי מורגל באיסורו בדור קודם, והיה הדבר חמור מאוד כמו גילוי ראש בחוצות, והיה הדבר נחשב כשינוי מלבושיהם לבוש הישראלי, ואף שפשטה המחלה גם בין התורנים יחיו לא נשתנה הדבר בשביל זה, ולכן נפשי סולדת בענין זה... והדרך הישרה שיבור לו האדם הוא לשייר שערות קצרות ניכרות היטב עד שנקרא זקנו מגודל וילעיגו עליו ולא יחוש מפני המלעיגים ואז יעיד ששולחנו גדול משולחנם (חזו"א שו"ת וחידישים סימן קנ"ו, קובץ אגרות ח"א אגרת קצ"ח).

צריכים לגדל זקן. לא מטעם איסור השחתה (שזה אינו אלא בתער) אלא מפני שהוא כלבוש ישראל ואין לשנות. צריכים לעמוד בתוקף ולא להתאים את עצמו לעולם. לא לעשות פשרות. רק תופעה בזמן האחרון. עוד לפני כמה עשרות שנים, גילוח הזקן היה סימן של קלקול כפירה וכו'. הרב לא רצה להאמין על אחד שספרו עליו שמספר את זקנו. גם בישיבות חדר. ואע"פ שאמרו שרצו בזה לקרב רחוקים, אין זה יסוד הדבר, ולא הצליח

בכלל, אלא במדה זו שגלחו את זקנם ונשארו "ביים שפיגעלע" [-במראה] (מרשימות הגאון רבי שאול ברזם זצ"ל מאשר שמע ממרן זצ"ל, ספר זכרון שאול סוף ח"א) ואמר מרן ז"ל, שכשנכנס אליו אדם שמוריד זקנו או שמגדל בלורית נהיה לו כ"כ לא טוב עד שעומד לו להקיא (ספר ארחות יושר להגר"ח קניבסקי שליט"א ערך הדרת פנים).

שאלתי: מידת חסידות שההורים יהיה להם צער מזה, מה עדיף? ושאל: איזו מידת חסידות? אמרתי לו: גידול זקן. ואמר: גידול זקן אינו מידת חסידות, אלא עיקר. מידת חסידות היא הנהגה שהתורה דורשת רק מיחידים, מחסידים, אבל מה שהוא דרך התורה לכולם, הוא עיקר. והוסיף: למה שיצטערו ההורים, אדרבא, הם צריכים לשמוח (מרשימות הגה"צ רבי דב יפה זצ"ל, ספר לעבדך באמת אמונה עמ' ש"ג)

ת"ח אחד חפץ עבור בתו בבחור שזקנו היה מגודל הרבה, וכיון שחשש שבתו לא תסכים לבחור כזה, יעץ לבחור לקצר את זקנו. כאשר בא הבחור לשאול בעצת רבנו, לא הסכים שיקצר. גם אמר, שאם ענין הזקן הוא כ"כ קובע אצל המדוברת, סימן שאינה כראוי, אמנם יכולה היא עוד להיות כראוי, אבל בשעה זאת אינה כראוי. גם אמר: הרי טוב לאדם שיהא לו מבחן מהי המדוברת, ואם היא מסכימה לזקן, הוא כבר סימן מה (מרשימות הגר"ד יפה זצ"ל, שם עמ' ש"ד).

וסיפר מרן שפעם ביקשו ממנו מת"א מכתב המלצה על סם גילוח, וסירב מרן, כי דעתו שצריכים לגדל זקן (ספר ארחות רבנו ח"ג יו"ד ח"א אות ז').

היה בן ישיבה אחד שהוריו התנגדו בתוקף שיגדל זקנו, וכשנסע לביתו שבחו"ל לפסח ולסוכות היה מגלח זקנו, וכשחזר לישיבה גידל זקנו. בחורף תשי"ב נתיישב שעליו להחליט, או לגלח או לגדל, ושאל את רבינו, והשיבו: גידול זקן מנהג ישראל הוא, ואין להורים מה להביע דעה בזה! (ספר מעשה איש ח"א עמ' קס"ה, מהרב לוי שיינין).

מספר רי"מ שליט"א: פעם ישבתי אצל רבינו, והגיעו שני בחורים לשאול בעצתו, אני יצאתי מן החדר, וכשיצאו שני הבחורים שאל אותי רבינו: שמעת מה הם שאלו? אמרתי שלא הייתי נוכח בחדר בעת ששאלו. ואמר לי: הם שאלו אם מותר לגלח הזקן ב"שיק" [מכונה], ואמרתי להם שאסור. המשיך רבינו ואמר: הם שאלו אם מותר לגלח ב"סם" [משחה], ואמרתי להם: בסם? מלקות לא מגיע, מכות מרדות גם לא. אבל "פאטש" [סתירות] צריך לתת! (שם ח"ב עמ' קנ"ג).

מספר הג"ר אברהם טוקר (שליט"א) [זצ"ל]... אח"כ שאלתי אותו אם מותר להתגלח עם מכונת גילוח, ושאל אותי: למה בכלל צריך להוריד את הזקן? וענית: ליופי. פרץ החזו"א בצחוק ואמר: לאנשים של היום נאבד חוש היופי! (שם ח"ו עמ' 107).

ג. מרן הגר"א קוטלר זצ"ל

בחור מן הישיבה שגידל זקן שטח לפניו באחד הימים את עגמת נפשו באשר הוריו מתנגדים לכך בצורה נחרצת ודורשים ממנו שיגלח את שערות זקנו, אמר לו רבינו: לגדל

הזקן הוא מלבוש יהודי, כה נהגו אבותינו ואבות אבותינו, ומכיון שמדובר ב"אל תטוש תורת אמך" אינך מחויב לציית להם (ספר תולדותיו "אש התורה" ח"ב עמ' רס"ה).

ד. מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

ושמעתי שמה שהגר"מ זצ"ל לא רצה לכתוב תשובה ב"אגרות משה" להתיר את השימוש במכונת גילוח [שהיו נהוגים בזמנו], הוא מטעם שהיה סובר שהגם שאין כאן לאו של השחתה, מ"מ צורת היהודי הוא רק בזקן (ספר "מגד גבעות עולם" ח"א עמ' צ"ו).

ה. מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל

אולם גם בלא כל החששות הללו היתה דעתו כי הראוי והנכון הוא לגדל הזקן, ובפרט לבני תורה, והתבטא פעם בפני אחד "השאר נא את צורתך כפי שעשאה הקב"ה". ואף חרג כמה פעמים ממנהגו, וביקש ממקורביו [שהיו כבר נשואים] שיאותו לגדל זקנם (הליכות שלמה תפילה פ"ב הערה 34).

ו. מרן הגראי"ל שטינמן זצ"ל

בחור שאל שכל אחיו גילחו זקנם כשהיו בחורים וכן חבריו מגלחים, אמר רבינו לא טוב לגלח זה מביא דברים לא טובים, אמנם גם עם זקן יש נסיונות אבל בלי זקן יש יותר (ספר "צדיק כתמר יפרח" לנכדו הרה"ג רבי גדליה הוניגסברג שליט"א, פרק כ"א).

מפעם לפעם חוזר וניעור נושא גילוח הזקן. ואומר ראש הישיבה תדיר כי במכונה ודאי אסור, ואפילו לגלח עם משחה אין ראוי מפני מראית העין, שנראה שגילח עם מכונה. ואפילו אם הוריו מבקשים ממנו לגלח, לא ישמע להם (מכתבי מקורבו הרב משה יהודה שניידר שליט"א).

שאלתי למו"ר זצוק"ל אודות בחור פלוני שעד עתה היה מגלח זקנו, אלא שעתה איוותה נפשו לגדל זקנו, דא עקא שאמו ביקשה הימנו שלא יגדל זקנו, אם צריך לשמוע לאמו, ואמר לי מו"ר זצוק"ל שהוא יכול לגדל זקנו ואינו חייב לשמוע לאמו (מרשימות הרב משה חליוה שליט"א, נדפס בקובץ "דרישה וחקירה" גליון ס"א).

ז. מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל

לשאלת אחד מההורים אם בניו מחוייבים לשמוע לו לגדל זקן במילואו, השיב מו"ר (שליט"א) [זצ"ל]: ב"ה בזמנינו אין זה נסיון כ"כ גדול, והבן צריך להבין לקבל בשמחה רצונו של האב (ספר דרכי החיים ח"ב עמ' כ"ו).

נשאל מו"ר (שליט"א) [זצ"ל] מא' האברכים בענין גילוח זקן אצל בנו, לאב יש נטייה גדולה שלא יגלח ואילו הבן יש לו נטייה לגלח, האם על האב לפעול נגד הנטייה של הבן ולהכריחו כדעתו. והשיב: אף שבודאי עדיף נטיית לב האב, מ"מ כדי שלא יצא שכרו בהפסדו לא צריך ללכת נגד הנטייה של הבן, ואפשר להניח לו להתגלח, אלא שצריך לעשות כן בדרך של היתר (שם עמ' כ"ה).

ח. הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל ראש ישיבת באר יעקב

שאל אותו בחור אחד, אם ההורים רוצים שאגלח את זקני ואני רוצה לגדלו, האם צריך לשמוע להם מדין כיבוד אב ואם? והשיב שעליו לגלח, מכיון שאין איסור לגלח, רק מה שהחזו"א אמר שאין זה צורת יהודי. אלא שעדיף לנסות לשכנעם שיסכימו... ואמרתי שאולי יש ענין לגלח כי ע"י גידול הזקן יש שבאים לידי גאווה, ונצטחק קמעא ואמר: גאווה בשער? מה שייך בזה גאווה?... (קונטרס "מגד תבואת שמש" שער ב' אות מ"ד).

ט. הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א ראש ישיבת סלבודקה

החזו"א אמר לגדל זקן, ומה שהיו מגדולי ישראל שסברו לא כך אינו נוגע כלל לזמנינו, שבזמנם גידול זקן היה דבר משונה אבל בזמנינו הלא יש בחורים רבים שמגדלים זקן, ולכן מי שרוצה לגדל ודאי שיש בזה ענין.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף סט.

בגמ' 'ההוא דנפק בחומרתא דמדושא כיון דחוייה לרבי יהודה נשיאה כסייה אמר כגון זה מבטל רשות לרבי יהודה', נראה שהגדר בזה כי ההבדל בין פרהסיא לצנעא, הוא שהמחלל בצנעא מראה שעדיין "איכפת לו" מזה שהוא מחלל שבת, והוא מתבייש בזה, וע"כ אינו חמור כמו פרהסיא שבוה מראה שכבר לא איכפת לו כלל, וע"כ גם כשמתבייש מאדם גדול, יש סברא זו שרואים שעכ"פ אינו במצב שלא איכפת לו כלל וק"ל.

*

דף ע.

בגמ' 'בעא מיניה רבא מרב נחמן יורש מהו שיבטל רשות, היכא דאי בעי לערובי מאתמול מצי מערב בטולי נמי מצי מבטל אבל האי כיון דאי בעי לערובי מאתמול לא מצי מערב לא מצי מבטל, או דלמא יורש כרעיה דאבוה הוא', הנה לשון זה של כרעיה דאבוה מתאים לבן היורש את אביו, אמנם בתחילה אמרו סתמא על יורש מהו שיבטל, ויל"ע אם ספק הגמ' הוא באמת דווקא בבן היורש את אביו או ה"ה בכל יורש, ואורחא דמילתא נקט, וצ"ע, [והנה התוספות בסוע"ב ד"ה תא שמע ישראל וגר כתבו 'קסבר רבא דמכח הגר חשיב כמו יורש דהוי כרעיה דאבוה דאי לאו הכי לא קשה מידי לרב נחמן, ויל"ע אם הכוונה שה"ה לכל יורש או שגר יש לו מעלה מיוחדת שכיון שאין לו יורשים יורשו עומד במקומו, וצ"ע].

*

דף עא.

בגמ' 'תניא רבי אליעזר בן תדאי אומר אחד זה ואחד זה צריכין לערב, ואפילו לזה ביין ולזה ביין, אמר רבה זה בא בלגיננו ושפך וזה בא בלגיננו ושפך כולי עלמא לא פליגי דהוי עירוב, כי פליגי כגון שלקחו חבית של יין בשותפות, רבי אליעזר בן תדאי סבר אין ברירה ורבנן סברי יש ברירה', ופירש רש"י 'זה בא בלגיננו ושפך - וכן זה עד שמלאו חבית, ואפילו שלא לשם שיתוף עשו מתחילה - סומכין עליו, שהרי הביא כל אחד יין, אבל לקחו חבית יין בשותפות, סבירא ליה לבן תדאי אין ברירה, והוי להו כמי שנשתתפו במעות שלא הוברר יין לכל אחד ואחד', וכן הדגישו התוספות [בד"ה רבי אלעזר בן תדאי אומר אין ברירה] 'אין זה כעין ברירות דבכל דוכתא כדפי' בקונט' דהווי להו כאילו נשתתפו במעות שלא הוברר יין לכל אחד ואחד, ואמנם באמת יש להתבונן בזה כי לכאוי יש בזה חידוש גדול, דמה לי בכך שלא הוברר לכל אחד יין, הרי עכ"פ היין הוא עכשיו של שניהם בשותפות, וא"כ אין לך עירוב גדול מזה, ומשמע לכאוי שהגדר בזה

דעירוב אינו די בכך שיש מצד של "יחד", אלא דייקא בכך שהיו כל אחד "בפני עצמו" ואז "נתחברו יחד", שזהו מהות העירוב, וע"כ כיון שלא היה מצב שהם היו בפני עצמו ביין, אין כאן עירוב ביין, ורק במעות היה מצב שהיו כל אחד לבד ונשתתפו, אבל בזה אין די לעירוב, ואכתי צ"ב קצת.

*

דף עב.

במשנה 'האחין שהיו אוכלין על שלחן אביהם וישנים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד', ובגמרא 'שמע מינה מקום לינה גורם, אמר רב יהודה אמר רב במקבלי פרס שנו', לפום ריהטא יש להתפלא, שלכאור' העיקר חסר מן הספר, שהרי פשטות המשנה היא שאוכלים אצל אביהם וישנים בבתיהם, ולפי האוקימתא הזו עיקר האיסור שאוסרים הוא רק כשגם אוכלים בביתם, והיכן זה מרומז במשנה, וצ"ב, ואולי י"ל שזה מרומז בלשון המשנה שאמרו אוכלין "על שולחן אביהם", ולא אמרו אוכלים "אצל אביהם", ולשון זה ייתכן שיש לו משמעות שרק מתפרנס ממנו, והיינו שהוא סמוך "על שולחנו", וממילא מובן שהכוונה שאת האכילה עצמה אוכלים במקום שישינים, ואכתי צ"ע.

*

דף עג.

בגמ' 'בעי רמי בר חמא מרב חסדא אב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כיחידים דמו צריכין עירוב או אין צריכין עירוב, מבוי שלהן ניתר בלחי וקורה או אין ניתר בלחי וקורה', ובתוספות סוד"ה כרבים ביארו 'ונראה לר"י דמיבעיא ליה בדליכא בכל המבוי אלא אב ובנו או הרב ותלמידו דבתים וחצירות שלהם פתוחין למבוי וכיון שכל המבוי שלהם משתכחת תורת עירוב, וקמיבעיא ליה נמי דאם תימצי לומר אין צריכין לערב מבוי שלהם ניתר בלחי וקורה או לא', נראה דהספק הוא ביסוד הדין שבעינן בתים וחצרות פתוחים לתוכו, האם יסודו כי צריך שהעירוב "יערב" בתים וחצרות, וא"כ כאן שהעירוב לא עירבם, שהרי הם מעורבים ועומדים, א"כ אינו מועיל, או שהוא חשיבות בשם חצר שיש בכך שיש בו הרבה חצרות ובתים ואינו תלוי אם זה מערב אותם או לא.

*

דף עד.

תוספות ד"ה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו 'ומערבין יחד דרך פתחיהן חדא חשיב להו, ולית ליה לרב הא דתניא לעיל אב ובנו מבוי שלהן ניתר בלחי וקורה, דכל היכא דלא בעי עירוב אי נמי בעו עירוב ומצי לערובי בלא שיתוף מבוי לא משתרי ההוא מבוי בלחי וקורה עד שתהא שם חצר אחת שאינה פתוחה לחברותיה או שתי שורות של חצירות אחת לצידו אחד ואחת לצידו אחר והמבוי ביניהם שאינן יכולות להתערב אלא ע"י מבוי, ע"כ לשון הקונט', וקשה לר"י דלא מסתבר למימר דפליג רב אברייתא דלעיל דהא קי"ל בהא כרב מדאמר רב נחמן בפ"ק (לעיל דף יב:): נקיטינן איזהו מבוי שניתר בלחי

וקורה וכו', ופי' ר"י דלא חשבינן בתים וחצירות דאב ובנו חדא כיון שאין הבתים פתוחים זה לזה ולא החצירות פתוחות זו לזו אלא למבוי דכי היכי דבעירבו ונשתתפו להיות מותרים להוציא מחצר לחצר דרך המבוי חשובות החצירות שתיים ולא משוי להו שיתוף חדא חצר לענין בתים וחצירות פתוחים לתוכו כיון שאין פתוחין זו לזו אלא למבוי, הכא נמי כי במה שהם של אב ובנו אין לחושבם אחת יותר מבשל נכרים ועירבו דטפי מעירוב לא מהני מה שהם של אב ובנו להחשב אחת ולהחשב המבוי כאילו אין בתים וחצירות פתוחין לתוכו, מבואר שיש כאן מחלוקת יסודית בין רש"י לתו' אם אב ובנו שאי"צ לערב, היינו כי "אין צריכים עירוב", מחמת שהם כמשפחה אחת, או שהוא מחמת שהי "כאילו עירבו", כי המצב הזה הוא מצב של עירוב, וממילא אינו מגרע את מניין החצרות והבתים כי נחשב שיש כאן עירוב, וצ"ע"ק שהרי התו' עצמם ביארו לעיל [בדף לג ע"א] שספק הגמ' לעניין לחי וקורה הוא כשאי"צ לערב, ובפשטות היינו שהספק הוא אם נחשב בתים וחצירות פתוחים לתוכו או לא, וא"כ עדיין יקשה גם לתו' שבהכרח צ"ל שלית ליה לרב את הברייתא הנ"ל, וצ"ע.

*

דף עה.

בגמ' 'השתא דאמר רב אפילו חצר טעמא דרב דקא סבר אסור לעשות יחיד במקום נכרי, אמר רב יוסף אי הכי היינו דשמענא ליה לרבי טבלא דאמר נכרי נכרי תרי זימני ולא ידענא מאי אמר', ופירש רש"י 'עובד כוכבים עובד כוכבים תרתי זמני ולא ידענא מאי קאמר - השתא ודאי מפרש למלתיה דרב הוה, מבוי שצידו אחד עובד כוכבים - אין מערבין אותו כולו משום דאסור לעשות יחיד במקום עובד כוכבים, לשון אחר: חד למבוי וחד לחצר', צ"ב קצת הכוונה בזה מה לא הבין מתחילה, שהרי יש כאן גם את הדין וגם את הטעם, ומה נתחדש לו אחר כך שלא הבין מדברי רבי טבלא עצמו, וצ"ב.

*

דף עו.

בגמ' 'בעא מיניה רבי אבא מרב נחמן לול הפתוח מן בית לעלייה צריך סולם קבוע להתירו או אין צריך סולם קבוע להתירו, כי אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי הני מילי מן הצד אבל באמצע לא או דילמא לא שנא, אמר ליה אינו צריך, סבור מינה סולם קבוע הוא דאינו צריך הא סולם עראי צריך, איתמר אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אחד סולם קבוע ואחד סולם עראי אינו צריך', הנה רש"י מפרש 'לול - ארובה בקרקעית העליה, והעליה גבוהה מקרקע הבית, מי אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי, והוי כמאן דלא גבוה עשרה, ואין צריך סולם קבוע להיות שם במקום הפתח להתירן לערב זה עם זה, או לא אמרינן כמאן דמלי, ובעי סולם למיהוי כפתח ביניהן כדאמרינן בכיצד מעברין (נט, ב): סולם תורת פתח עליו, ולפי"ז צ"ב מה ההו"א להצריך סולם עראי, שהרי כל מטרת הסולם הוא שיהא מחיצה, ואם אמרנו שאי"צ מחיצה, אין שום נפק"מ בין סולם עראי לסולם קבוע, וצ"ע.

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק מ”ב ”אות חיים מחיים שלום”

תקציר: המפקדה של האצ”ל נמצאת במצב קשה, עידו נעלם ומושיקו וגואל שהיו המתכננים של המבצעים נאסרו על ידי האנגלים, כעת אין להם אפשרות לצאת לפעולות גדולות, עוזי דהן שממונה על האצ”ל בירושלים יושב ושובר את הראש איך לעבור את הקושי, בדיוק ברגע הקשה הזה הגיע הרעול, הוא מציע את עצמו להיות המתכנן, עוזי לועג לו על הרעיון ההזוי, אך הרעול מגלה לו כי יודע הוא לתכנן היטב מבצעים הוא משרטט לו משך שעות מפות שונות ועוזי משתכנע כי הוא נכס צבאי, הוא מגלה לו את הסוד כי עידו הכשיר אותו במשך שמונה חודשים, אך תוך כדי הוא מספר לו כי עידו עבר לצד השמאלי של המפה והוא עובר עבור קליינציק בוימל ראש המח”ץ. עוזי נדהם על הבגידה באצ”ל, הוא חושד ברעול כי משקר לו, אך מסכים לגייסו, הוא עוקב אחריו זמן רב עד שלבסוף הוא משתכנע כי הרעול הוא גאון צבאי וחבל לאבדו.

*

אדר תש”ה.

בסוף חודש אדר תש”ה נישא אפרים זלמן, עד לרגע האחרון קיווה אפרים זלמן שאולי חיים שלום יצור איתו קשר, לא היה לזה שום סמך הגיוני, מהיכן צריך הוא לדעת שהתארס, שנה שלימה עברה מעת שנעלם ועדיין לא עלה עליו איש, החידה הזאת לא נפתרה, למרות שהיו הרבה שבחשו בעניין, לא רק אביו אלא גם כל אלו שהכירו את חיים שלום הרבו להתעניין, איך יכול להיעלם אדם כל כך דינאמי מלא כישורים מושכי עין שדאג להותיר בכל מקום חותם וביום אחד התאדה לחלוטין כאילו נשאב לאיזה נקיק סגור שננעל עליו בלי להותיר חריר.

קרוב לשנה נאמרו השערות ונערכו אפילו חיפושים, חלקם היו אוהבי חיים שלום שדאגו באמת לדעת מה שלום העילוי שהיה עתיד להרעיש את כל העולם בגאונותו הרבה, אך לא מעט היו אנשים סקרנים ואפילו רעי לב שרצו לבטח ששוב לא ישוב. אך החיפושים העלו חרס, לא היה קצה של חוט וכל השמועות שנאמרו היו בדויות.

למרות שהמחותנים יכול להרשות לעצמם חתונה מכובדת מאד, החליטו שני הצדדים לעשות חתונה צנועה מאד, כדי שלא לנקר עין, לא נטלו בה חלק יותר ממאה איש, אבל השתתפו בה מ”סלתה ושמנה” של ירושלים, כל גדולי הרבנים ומורי ההוראה של

ירושלים ראו עניין ליטול חלק בחתונה של הבחור המיוחד שהתעלה בדרגות גבוהות של הבנה בלימוד ובשטח ההוראה ביגיעה עצומה.

אפרים זלמן היה בעל כישורים טובים אך בינוניים למדי, אך הוא לא נרתע משום קושי, הוא ניצל כל פיסה של כישורונותיו כדי להתקדם בלימוד, בזכות התמסרותו ללימוד ביום ובלילה, הצליח לקבל מרבו המובהק, הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן מגדולי בעלי ההוראה בירושלים גישה בנויה להוראה, הוא ידע לדמות מילתא למילתא ולהקיף כל דבר בעמקות עצומה.

תודות לכך זכה לקבל ”כתר הוראה” מאת הגאב”ד הגאון העצום הרב זעליג ראובן בנגיס, בזה לא אמר די, מדי חודש היה נבחן אצל הגאון רבי אליהו זלוטניק מגדולי המו”צים בירושלים ואצל הגאון העצום רבי מאת”ס דייוויס שנודע כעילוי נדיר וידע את כל התורה על האותיות, הוא חתר ללמוד עם גדולי תלמידי החכמים בירושלים ולאחר מאמצים רבים הצליח לקבוע חברותא פעמיים בשבוע עם הגאון רבי דוד יונגרייז שהיה מגדולי מורי ההוראה בירושלים.

לאחר החתונה ישב כל היום עם חברותות על חשבון אביו והשווער שמימנו לו את כל הוצאות ביתו לעשר שנים, כך פרקו מעליו את עול הפרנסה (דבר שלא היה מקובל באותו זמן שלאברך צעיר יהיה רוגע עצום מדאגות הפרנסה כל כך הרבה שנים) ר’ אפרים זלמן הויזמן האברך הטרי שקע כולו בעולם הלימוד ולא ידע מאומה ממה שמתרחש סביבו.

התקיים בר’ אפרים זלמן, מאמר החכמים, כל הממית עצמו באהלה של תורה הרי היא מחייתו, לא הייתה אצלו נפקמ”נ בין יום ראשון ליום שישי, אפילו ימי שישי הקצרים היו אצלו מלאים וגדושים, גם השבתות היו מלאות וגדושות, מלבד לימוד הפרשה בעיון, לא פסק פיו מלימוד, בימי שישי שבת חזר על כל החומר השבועי, כל שבועיים נבחן אצל הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז כדי שיהיה לימודו ערוך בפיו.

לא היה אצלו מושג של ”בין הזמנים” אצלו השנה היא מלאה וגדושה, קשה למצוא אותו ברגע אחד של בטלה ועל כן אין פלא שהאברכים הירושלמים ראו בו סמל של תלמיד חכם שמוסר את נפשו על התורה בלי פשרות.

תוך תקופה קצרה יצא שמו בכל אזור מאה שערים וגאולה, כלמדן גדול ומורה הוראה ישר דרך, עד שכל דברי בית יוסף והב”ח הט”ז והש”ך ביור”ד היו נהירים לו בבהירות רבה מאד עד שיכול היה לצטטם בשנתו, יודע היה היטב כל פרמ”ג ופר”ח ישר והפוך, מלבד יתר נושאי הכלים, גם בחלק או”ח היה שולט היטב, בעיקר בדיני עירובין.

הוא הוכתר להיות כעין ”משיב שכונתי” בגאולה, לרב משה יוסף הייתה ממנו נחת גדולה, ר’ אפרים זלמן עשה לו שם טוב ושידוכים התחילו לזרום עבור בתו השניה שיינדיל שהייתה בת 18 בלבד.

איש כלל לא ניסה להציע הצעות לצארטיל הגדולה, לאחר כמה ניסיונות עקרים נואשו כל השדכנים והיהודים הטובים מלהציע, יצא לצארטיל שם של אחת שאינה מיושבת בדעתה, אמנם אינה שוטה גמורה, אדרבה ביתר הנושאים מיושבת היא בדעתה יותר מכל חברותיה, אלא שבתחום השידוכים אינה מיושבת בדעתה לחלוטין, דבר זה הסב צער רב להורים, כמה שניסו לדבר עמה שתצא מההזיות שהיא עדיין מאורסת לא הועיל, היא הייתה עקשנית ברמה לא מצויה ואי אפשר היה להסיטה מעמדתה.

כיון שכן יצא שמה ”צארטיל דיא אלטע פארזעצנע מויד” -הבחורה הזקנה- היה זה רמז עב שהיא תישאר כך לנצח, אמנם היא רק בתחילת שנות העשרים, אבל הדימוי שדבק בה רמז שהיא כביכול בת 45 ומעלה, כמה שלחמו הוריה למחות את הדימוי האכזר שדבק בה לא הועיל כלום.

רק לאחר שנועצו במו”צ הגרי”ז מינצברג שהכריע להם שישמעו לאחות הצעירה לאחר שצארטיל נתנה את ”ברכת הדרך” בשמחה רבה, החלו לשמוע שידוכים עבור בתם שיינדיל שהייתה מוצלחת ביותר, לא עברו יותר מחודשיים ושיינדיל התארסה עם בחור כליל המעלות מטובי הבחורים בירושלים, אליהו דוב הלוי צימרמאן, אביו ר’ מנשה היה יהודי בר אוריין, שהשתייך ל”אובערלענדער” (הונגריים שאין להם שייכות לחסידות) שאמנם לא השתייך לחסידות אבל היה לו לב חם ולפיכך שלח את בנו ל”חיי עולם” כדי שיקבל חינוך חסידי. בחשון שנת תש”ח נערכו הנישואין.

כל אותו זמן לא היה ידוע דבר על חיים שלום, איש לא ידע לציין היכן הוא נמצא, וכבר נואשו ממנו כל הסקרנים, נראה היה כאילו התאדה מהעולם בלי להותיר אפילו סימן אחד, ככל שניסו לחקור בדבר לא העלו אפילו בדל ראיה.

צארטיל למרות הכל לא נשברה, אמנם בסתר לבה החלו להציק לה כל מיני חששות, האם ישוב אי פעם והאם ישאר חרדי בתקופה הרת גורל החשש הוא לא פשוט, האם היא לא עושה את טעות חייה שקושרת את עצמה למשהו ערטילאי, יתכן שהיא מאמללת את עצמה לנצח, אך לאחר מיכן התגברה, היא נסעה לקברי צדיקים ולא פסחה כמעט על אחד מהם, היא שפכה שם את מר לבה שה’ יאיר את עיניה ואת עיני חיים שלום שחלילה וחס לא יעשה מעשה שיגרום לאבד שתי נפשות, לאחר כל מסע זה הייתה שואבת כוחות מחדש לעוד תקופת זמן.

יש כלל שבכל כלל יש יוצא מן הכלל, גם כאן התקיים הכלל הזה, גב’ פינקלשטיין קיבלה אחת לכמה שבועות ”בדל מכתב” בו היה מספר לה בנה חיים שלום ידיעות שטחיות על מצבו, הוא נוהר מאד לא למסור לה פרטים מזהים, כדי שלא תדע היכן הוא ומה מעשהו, במכתב היה מספר לה בצורה שטחית כי ב”ה הכל בסדר איתו, הוא ממשיך בסדר יומו כפי שהציב לעצמו, לא חסר לו דבר, הוא לא רעב ולא לבוש סחבות, כמובן שהוא מתגעגע אל המשפחה ומשתוקק מאד לשוב הביתה, אלא שהשעה עדיין לא כשרה לכך.

היא ניסתה לפעמים לארוב אחרי מביא הפתקים, לא אחת ניסתה להסתיר עצמה בחדר המדרגות בפינה ולהמתין בסבלנות שעות כדי לתפוס מי הוא השליח ועל ידי כך לחקור מעט פרטים על בנה, אך מעולם לא הצליחה לתפוס את השליח, יד נעלמה ידעה להביא את הפתק בדיוק בשעות שלא חשבה כלל לעמוד במקום.

מכתבים אלו הביאו לה מעט רוגע ב”ה הוא עדיין נמצא, אך עם זאת הייתה במתח עצום מהעתיד, עד לרגע זה לא העזה לשמוע שידוכים עבור אחותו הצעירה חיה מלכה, למרות שהגיעו אליה שידוכים מוצלחים, ידידות טענו לה שהיא עושה טעות (זמן רב עבר מאז שנעלם) אין לו זכות לעכב את יתר בני המשפחה, עם כל הכאב שיש לה על כך, עליה לחשוב כביכול אינו קיים עוד, כל כך הרבה חודשים שאין ממנו שום ידיעה (איש בלעדיה לא ידע שהיא מקבלת ממנו פתקים נסתרים, היא שמרה על הידיעה זו לעצמה ולא שיתפה אפילו את בניה ובנותיה) בימים הרי גורל כשכל הארץ מטולטלת עם מאורעות קשים אי אפשר לדעת אם הוא בכלל בין החיים.

לאחר לחצים כבדים שלחה את חברתה גב’ בלה אברמסון לברר אצל המו”צ בשאלה הקשה, האם לשמוע לבתה הבאה אחרי חיים שלום שידוכים כשיתכן שזה עלול לגרום לו חלילה וחס לנפול, כשיראה שאפילו משפחתו שכחה ממנו.

לאחר ששמעה מהמו”צ שאסור לכבול את יתר הילדים ו”הנח את הספק ונקוט את הודאי” הסכימה בלב כבד לשמוע שידוכים, היא לא ידעה כי רב משה יוסף מחותנה לשעבר ור’ יוסל קרויזר השדכן הבלתי נלאה נמצאים בלב העניינים.

מרגע שנתנה את האות שהיא נכונה לשמוע הצעות, החלו להגיע הצעות מכובדות למשפחתה, נראה כי העולם לא הקיש מחיים שלום על יתר בני המשפחה, חיים שלום היה ”עוף מוזר” כל בני משפחתו שונים ממנו באופיים ואין התנהגותו משליכה על יתר בני המשפחה שמתנהגים כדרך כל הארץ ואין אצלם שום שינויים.

לא עבר זמן רב ובחודש סיון תש”ח התארסה חיה מלכה עם העילוי החשוב מיכאל אקרמאן מבחירי ישיבת ”מאה שערים” אביו ר’ אלתר היה שוחט ומוהל ונחשב לאדם מכובד מאד. נראה היה ששתי המשפחות לא ניזוקו מכל הטראומה שעברה עליהן משך זמן כה ארוך, זיכרונו של הציבור הוא קצר, הוא לא מחזיק יותר מידי זמן מידע שלילי.

גם לאחר ששתי המשפחות זכו לחתן את בנותיהן בכבוד, נותרו בלב המשפחות משקעים, היו ביניהם שלא שכחו את העבר, צארטיל ור’ אפרים זלמן המשיכו כל אחד בדרכו הוא, לחשוב על חיים שלום שנעלם בלי להותיר עקיבות.

צארטיל הייתה כל יום לומדת לזכותו שני פרקי תנ”ך, מלבד זאת הקדישה את כל ספר תהילים שהייתה אומרת בכל בוקר בחרדת קודש. היא התפללה בבכי רב שהקב”ה ישמור אותו מכל רע ברוחניות ובגשמיות, ושחלילה וחס לא יפול לשוחה עמוקה שקשה יהיה לחלץ אותו משם, לא חסרות שוחות כאלו לבחורים שבורים שלא מוצאים את

עצמם, היא דאגה מאד שחלילה וחס בעת משבר לא יגרר אחרי מסיתים ומדיחים שמצויים בכל פינה ומנסים לגרור אחריהם את הבחורים שעדיין לא התייצבו.

עוד התפללה תפילה פרטית, שלא ישכח שהיא קיימת וממתינה עליו כל הזמן, לרגע אחד לא אחזה בלבה שהיא ”עזובת שידוך” למרות שבמציאות כך היה, היא לא הייתה שוטה והבינה היטב שאין יותר קשר מחייב, כל אחד הלך לדרכו הוא וזכותו המלאה של חיים שלום להקשיב לכל שידוך, אבל היא קיבלה הבטחה פעמיים בחלום, היא ראתה את אביו רב שלמה זלמן והוא הבטיח לה שחיים שלום עוד ישוב אליה והבטחה זו היא שהחזיקה אותה על פני הקרקע, אך מפעם לפעם רפתה האמונה והציקה לה השאלה הקשה, האם חיים שלום בכלל חושב לחזור, הרי הוא נמצא במקום רחוק ואולי כבר נישא למישהי אחרת, דמעות רבות שפכה על הקברות שהחלום שלה לא יהפך למפח נפש ופח יקוש.

גם אחיה ר’ אפרים זלמן ניסה בדרכו הוא, לאתר את גיסו לשעבר, למרות שקיעותו הרבה בתורה מצא דרכים מגוונות איך לחפש את גיסו, היו לו קשרים עם מספר אברכים שידעו לתור אחרי אנשים שנעלמו ולא הותירו עקיבות.

בראשונה פנה לשני אברכים מוועד הכשרות של העדה החרדית שמתוקף תפקידם היו נוסעים למקומות שונים בכל רחבי הארץ כדי לפקח על מערכת הכשרות, אפרים זלמן ביקש מהם לעקוב תוך כדי על הולכי האורח, אולי אחד מהם הוא חיים שלום, האברכים אמרו שיעשו מאמץ אבל לא התחייבו על השתדלות מיוחדת בשל עומס העבודה שלהם.

דרך יותר יצירתית מצא, כשפנה אל ר’ שעפסיל זליקוביץ שעקב אחרי מעגנים שברחו למרחקים והותירו את נשותיהם בלא כל ידיעה, הוא הצליח להביא יותר מתריסר גיטין, הייתה לו גישה מיוחדת איך לעלות על כל הבורחים, הוא חשף אותם במקומות המסתור שלהם ולאחר מיכן שכנע אותם לתת גט כריתות, הייתה לו אומנות מיוחדת להוציא גט שלא יהיה מעושה.

כששמע עליו ר’ אפרים זלמן נפגש עמו במשרדו הקטן בבית ישראל וביקש ממנו לאתר את גיסו לשעבר, ר’ שעפסיל החל לצחוק מאיפה לאברך דלפון יהיה לו לשלם עבור עבודתו, הוא לא עובד בחינם, לא פחות מחמישים פונטן (לירות אנגליות) הוא נוטל על עבודת הקודש, לפעמים שבועות הוא לא בבית, רק לאחר שאפרים זלמן הבטיח לו עם ערבויות שיתן לו כמעט את כל הנדוניה נרגע, בפרט כשר’ אפרים הראה לו עשרה פונטן טבין ותקילין, ניאות לשמוע את בקשתו, ר’ שעפסיל הבטיח לו ”הרים וגבעות” לדבריו לא היה מקרה אחד שלא פתר, המבצע לאתר את חיים שלום נראה לו קל ביותר, אין כאן עסק עם מעגן שגם לאחר האיתור יש עבודה קשה מאד לשכנעו לתת גט ולהיזהר שלא יהיה ”גט מעושה”.

לאחר ששלשל לכיסו ”דמי קדימה” מכובדים ביותר (עשרים פונטן) פנה לדרך, הייתה לו עוד משימה מכובדת, לאתר את בערקה ברלוביץ שעיגן את אשתו זה שלוש שנים, משפחת האשה התחננה לפני ר’ שעפסיל לקחת את המשימה לידו, טובים השנים מן

האחד, ר' שעפסיל אזור כגיבור את חלציו ויצא לדרך לתור אחריהם, כדי לאתר את יקירינו חיים שלום לא היה צריך לתמונה, הוא הכיר את דמותו היטב, הוא חיפש אותו בחורים וסדקים, היו לו רעיונות יצירתיים איפה יצור כזה יכול למצוא את עצמו.

את בערקה מצא מהר מאד, בכפר נידח בגליל העליון מחופש כאיכר מרוקאי, שעפסיל פרס לפניו את כל ההוכחות שהאשה הביאה לו עד שנאלם דום ולא יכול היה להתכחש לעובדות, הוא הוציא ממנו גט תוך מספר ימים, אבל את הנעלם השני חיים שלום לא הצליח למצוא, גם לאחר שסרק אחריו בעשרות מקומות, לך חפש את הרוח, לא היה שמץ רמז על דמות כזו.

לאחר כמה שבועות פגשו ר' אפרים זלמן בשטיבלעך של זכרון משה, הוא הבחין שאותו שפעסיל עושה כל מאמץ לחמוק ממנו, אך ר' אפרים החליט לא לוותר, הוא ארב לו עד שמצאו בפינה נסתרת, הפעם עמד מולו שעפסיל חיוור כסיד ובלי טיפת גאווה, הוא נאלץ להודות בעל כורחו כי גם הוא לא הצליח למצוא, הוא הצדיק את עצמו כי אותו ברנש משול ל”מחט בערמה של שחת” אם הוא נמצא בארץ ישראל היה מוצא אותו בלי כל ספק, מעולם לא היה אחד שברח ולא מצא אותו, אדם צריך במשך הזמן לצאת ממקום מחבואו ואז פוגשים אותו, רוב הסיכויים שברח לחו”ל סגר את השיחה, הוא ניאות לוותר על רוב הכסף המובטח בשל חוסר הצלחתו.

הרמז הראשון מגיע.

ב”ירושלים של מעלה” היה ר' אפרים זלמן סמל ומופת לאדם שיגע בתורה בכל כוחותיו, הוא הגיע למדרגה עצומה שלא ידע ממש כלום ממה שקורה מחוץ לגמרא, עד שהיו צריכים להזהיר אותו שלא ילך בלילות כי יש ”סגר” מטעם הממשל המנדטורי בלילות ומי שמתעלם נורה למוות, לא אחד ולא שניים קיפחו את חייהם בשל הזלזול בהוראות למשטרה האנגלית, לא היו להם עכבות לירות במי שמפר את ההוראות.

ר' אפרים זלמן היה מרחף בלימוד, כשהיה הולך ברחוב לא ידע מי ניצב מולו אדם או עץ, לא אחת נתקל בעצים ששרטו את פניו עד זוב דם, אשתו באשע שהייתה יותר מציאותית, הייתה בוחנת אותו מדי יום, לראות אם חזר כשגופו ובגדיו שלמים.

בשל כך היה ”מפר עוצר סדרתי” הוא פשוט לא הבחין בכלל כי עומדים בצידי הרחובות חיילים קשוחים חמורי סבר חמושים בתתי מקלע ”תומפסון טומיגן” וידם קלה מאד על ההדק, לא היו להם כל עכבות לירות במי שמפר את ההוראות (הם לא נרדפו על ידי הבג”צ והעיתונאים השמאלנים שבוחנים את טוהר הנשק)

היו לו ניסים ונפלאות כמעט מדי יום, ברחובות גאולה בהם היה מהלך ניצבו שוטרים אנגלים יותר אחראים, הם לא מיהרו לעשות דבר לאברך המוזר שהקפיד דווקא לשבור את העוצר, מראהו גרם להם להתייחס אליו בשונה, ניכר היה עליו כי הוא שקוע כל כולו בעצמו, ידיו מתנענעות אנה ואנה כמחפשות משהו, הם אחזוהו לאדם מוזר ביותר ששקוע בתוך עצמו ואינו מהווה סכנה לסביבה, הם הסתפקו בפרצי צחוק ארוכים למראהו המשונה, הוא לא דמה לאף אחד מאלו שהכירו, עם הזמן התרגלו אליו, הוא

היווה חלק מהנוף, היחידי שמעז להפר את העוצר, הם נתנו לו לעבור גם לאחר שעות העוצר, אף שבכך הפרו צווים מנהליים.

אך גם לניסים יש גבול, לילה אחד כשהיה הולך שקוע כל כולו בלימוד, הציקה לו קושיא עצומה בדברי הפמ”ג, שעתיים תמימות ניסה לפתור את הקושיא, אך לא מצא פתרון מניח את הדעת, הוא החליט לגשת לרבו המובהק הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן לקבל מענה. לפתע ניגש אליו שוטר אנגלי וצעק עליו בקול רם ”הולד האנדס האפ” (עצור ידיים למעלה) ברגע הראשון לא קלט שמדברים אליו רק לאחר שטלטל אותו כראוי, נעור כאילו מתוך חלום עמוק.

גם אם היה שומע את דבריו לא היה מבין, מניין לו ידיעה מינימלית באנגלית? השוטר אחז אותו בגסות רבה והחל לתחקר אותו באנגלית, אפרים זלמן נראה אומלל, הוא לא הבין מילה אחת ממה שאמר איך ידע לענות לו? אבל שכלו אמר לו כי עליו להודות לפניו באיזו שפה שלא תהיה, אחרת עלול הוא לירות בו ככלב שוטה, הוא ענה לו בבהלה עצומה בלשון הקודש, את שמו ואת יתר נתוני זהותו. השוטר שמע, אם הבין או לא, לא ידע, אבל לפתע החייל תקע לידו איזה פתק ונעלם בפתאומיות. ר’ אפרים זלמן היה מבולבל לחלוטין, הוא לא הבין מה רצה ממנו השוטר, הוא הודה להשי”ת שהלה הותירו בחיים.

לפתע קלט באיזו סכנה עצומה הוא מכניס את עצמו בזה שהוא מסתובב בשעות שאסורות, עתה נכנסה לתודעתו שעליו להחיש את רגליו אל ביתו ולוותר על הכורח לדבר עם רבו, הוא יותיר את הקושיא למחר בצהרים, או אז ייגש לרבו ויבקש ממנו תשובה לקושיא העצומה שמציקה לו. הוא מיהר לביתו בבהלה, בניסי ניסים לא פגש ברגעים אלו אפילו צל של שוטר, אחרת היה מת מפחד, הוא הגיע לביתו רועד כולו, מודה לקב”ה שהגיע בשלום לביתו.

כשנכנס לבית לפתע נזכר בפתק שנתחב לידו, הפתק היה רטוב מזיעתו וגרם שהאותיות התלחלו וכמעט לא היו קריאות, אך במאמץ עצום, כמי ששקוע בקריאת כל מיני ספרים שדפוסם קשה לקריאה, מעולם לא נרתע מקושי הוא היה קורא את הטקס הקשה פעם אחר פעם עד שהבין מה נכתב, הפעם עמדה לו סבלנותו לפענח את האותיות הדהויים.

וכך היה כתוב לו.

”לחברי הטוב ביותר אפרים זלמן שיחי’ היקר באדם.

להוי ידוע לך שלא שכחתיך לרגע, כעת הזדמנה לי אפשרות לכתוב לך, אני כותב לך זאת בחיפזון, הצלחתי להגיע לכמה רגעים למא”ש, הצלחתי לשחד שוטר אנגלי שיביא לך את הפתק, נתתי לו תיאור מושלם שלך (אל תשאל אותי מאיפה אני יודע אנגלית למדתי את השפה בדרכים שונות ואני שולט בה די טוב כדי לשוחח עם שוטר גס נפש) ביקשתי ממנו לעצור אותך ולתת לך את הפתק.

ב”ה אני חי וקיים ומסתדר די טוב, למרות שקשה לי מאד, החיים שלי לא פשוטים כלל וכלל, אבל אני בונה את עצמי שוב לאט לאט, אני משקיע את עצמי בלימודים שונים שמביאים אותי לסיפוק רב, אני חושש מאד שלא אקים בית בישראל, בשל מצבי המשונה, דוגמת הרב שלנו הקודם, ר’ משה כהן שיחי’ שהוא עליו נורא אבל משוגע אמיתי, לכן לא זכה להקים בית בישראל.

כנראה שגם אני בגדר ”משוגע” לכן אנשים נרתעים ממני, אני מכין את עצמי לכך שאהיה בודד כל ימי, לפיכך אני כותב ספר שישאר כזיכרון שהיה אדם כזה בעולם, לכל הפחות הספר ישאיר חותם, אני מקוה שזה יהיה זכר טוב לשמי.

אני שמח שהקמת בית בישראל, התעדכנתי במצבך ובשל פחדי הנורא שמישהו יזהה אותי לא באתי לשמחתך, אבל תדע לך שאני שמח בשמחתך מאד.

לכל הפחות, זכית להקים בית יציב בלי בעיות, עליך לא נגזר להיות חתן לא רצוי, אני מברך אותך בכל הברכות שראויות לך, שתזכה לבנות בית יציב ותזכה לבנים ובנות שהולכים בדרך התורה והמסורה, שיקנאו באהבת התורה שלך וביראת השמים הבווערת בקרבך.

אני מבקש ממך, לרונן אותי לכך זכות, שניתקתי ממך קשר כל כך הרבה חודשים, אבל תקוותי הרבה שיגיע זמן שאפסיק לפחד מאנשים ובעיקר מעצמי, אתגבר על כל המשקעים העמוקים שגורמים לי למאוס בכל הסובב אותי, כרגע אני חש שאני לא יכול לחיות במקום בו רדפו אותי והציקו לי והטביעו עלי סטיגמה מכווערת של ”ציוני קל דעת” שאינו מתאים לחיים של מאה שערים והסביבה.

אני מקוה שאתה דן אותי אותי לכף זכות.

בתקוה להשתמע...

חיים שלום.

היו מספר מילים שהושחתו לחלוטין ור’ אפרים זלמן היה צריך לאלתר את המשמעות שלהם, אבל זה היה תוכן המילים, המילים נכתבו בלשון הקודש ולא באידיש השפה המדוברת, וזה הציק מאד לר’ אפרים זלמן, למה לפתע חיים שלום מעדיף לכתוב בלשון הקודש.

ר’ אפרים התיישב לאכול משהו ולאחר מיכן התיישב ללמוד כמה שעות, הוא הניח את כל התמיהות לזמן אחר, הקושיא על הפמ”ג מציקה לו יותר.

בלילה על משכבו חשב רבות על גיסו לשעבר האומלל, הצער עליו היה גדול, עד שהוריד דמעות כמים, על סבלו הרב בגלות מרצון, נראה שאין לבעיה שלו פתרון בזמן הקרוב, אשתו הבחינה שהוא לא רגוע, אבל היא הייתה אשה מאד חכמה ומנומסת, היא ידעה שיש לו חלקים נסתרים ופנימיים מאד, היא חשה שיש דברים שמציקים לו עד כדי כני, היא שיערה שהוא אבל על האובדן של גיסו לשעבר וחברו הטוב חיים שלום, אך

מעולם לא הציקה לו שיספר לה מה גורם לו לא אחת לבכות על מיטתו, שנה ראשונה צריך להיות שמח עם אשתו אשר לקח.

ר' אפרים השתדל לשמח את נוות ביתו מאד, אבל מפעם לפעם היה עצוב מאד, הוא לא סיפר לה על יסורי הנפש שיש לו על חסרונו של חיים שלום, זו היא הפינה הנסתרת שלו אותה הוא שומר מכל משמר, הוא התנצל מפעם לפעם על שאינו בשמחה, הוא הבהיר לה שהוא שמח מאד בעצם הנישואין עמה, אבל לא הסביר לה למה לפתע הוא מתעטף בצער וכאב עצום.

עתה צערו היה כפול ומוכפל, הפתק הזה נתן לו מידע עד כמה חיי גיסו לשעבר קשים, הוא לא הצליח לרדת לדעתו, למה הוא בחר לעצמו חיים משונים, שעה שיכול היה להיות אדם מאושר, עם כאלו כישורים גאוניים שחנן אותו הבורא, עם כזה הקף ידיעות ולמדנות שאין לה מתחרה, בכל השטחים הקיימים יש לו יד ורגל, אפילו ב”קבלה” שטח שאין לאיש מחבריו בה אפילו ידיעה קלושה.

למה הוא האויב של עצמו? הוא מייסר את עצמו בחינם ובורח מכל העולם בכך הוא סותם את הגולל על כל עתידו.

הוא נזכר במה שאמר לו אביו קודם שהשידוך נעזב סופית, הוא המשיל לו משל אידישאי שמבהיר היטב את כל המצב: ”א'נאר ווארפט א'שטיין אין א'ברון, צעהן קלוגע מענטשען קענענן דאס ארויס נעמען” שוטה זורק אבן לתוך הבאר ואין לעשרה אנשים פקחים את היכולת לחלץ את האבן מן הבאר.

פעמים אדם במו ידיו כורת את הענף עליו הוא יושב. ואת זה עושה חיים שלום טוב יותר מכולם, הוא עילוי בכל, גם בהתאבדות עצמית.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

ניצול מהפסקת חשמל ביום חופתו בזכות הויתור

מעשה ששמעתי מהרב מאיר שלום וקנין שליט"א ראש מוסדות 'לב יצחק' באשדוד:
מעשה שהיה בחתן שלמד בישיבתו ישיבת 'לב יצחק' שהתחתן וחשב לעצמו שאת
החתונה שלו יעשה באיזה שטח פתוח שהיה מאחורי הבית של חמיו. שנראה טוב
למראה ושקט אחרי מעיני אדם ומסודר ונאה מאוד.

כך יוכל לחגוג את חתונת בשקט ובהצנע. יום לפני החתונה הוא הלך לראות שוב את
השטח, ואז ניגש אליו שכן אחד ואומר לו נראה שאתה רוצה לעשות פה חתונה, פה לא
עושים חתונה בשום אופן.

אמר לו החתן תרחם אני יום לפני החתונה אין לי מקום אחר לעשות בו את החתונה,
אולי בכל זאת אני יום לפני החתונה, היכן אני ישיג כרגע חצר אחרת. השכן עונה לו:
בשום אופן לא עושים פה חתונה.

החתן היה עובד עצות. ננסה להיכנס לראש של חתן ערב חופתו שהרגע האחרון אין לו
מקום לעשות את החתונה מחר...

האם לעשות את החתונה בכח והשכן ההוא שיכעס ולא להתחשב בו שהרי הוא לו
השכן היחידי שגר שם, הרי גם חמיו גר שם. או פשוט לוותר... ולחפש בדקה ה-99 מקום
אחר לעשות בו את החתונה.

הוא החליט לוותר. ונשא תפילה לקדוש ברוך הוא שיעזור לו למצוא ברגע האפס מקום
אחר לעשות בו את החתונה, בבחינת 'פתח לנו שער בעת נעילת שער'.

אך הוא מסיים את התפילה והנה הוא שומע קול של שמחת חתונה מאזור קרוב.

הוא אמר לעצמו נלך לשם נראה מי עושה שמה, ואיך זה נראה ומי הבעלים של המקום
ונדבר עימו אולי המקום פנוי למחר... (אע"פ שלא מצוי שכזה מקום יהיה פנוי).

הוא הלך וראה שהמקום יפה ובירר מי הבעלים, ואמרו לו שפלוני הבעלים והוא לוקח
400 שקלים בלבד. מחיר מציאה ממש מחיר ממוצע בשוק עומד על 15 אלף שקל והנס
שבדיוק למחרת המקום הזה נשאר פנוי.

הוא מיד התקשר אליו ואמר לו שיש לו חתונה עוד כמה ימים הוא רוצה להשכיר את
המקום. הבעלים אמר לו בשמחה, וסגר את העניין, ואכן החתונה נחגגה ברוב פאר והדר.

ואז התברר לו גודל הנס שנעשה לו, שהיכן שהחתונה היתה אמורה להיות במקום
הראשון ורק בגלל שכן סרבן הוא לא עשה שם חתונה. ארעה הפסקת חשמל יזומה ע"י
חברת החשמל, ואם הוא עושה שם את החתונה לא צריך לתאר איזו עוגמת נפש היתה
לו [הרי כל משה תיקנו חז"ל הדלקת נרות בשבת זה בשביל שלום בית...]

השכן לא התחשב, אבל לבסוף התברר שזה רק היה לטובתו.

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

"הקול קול יעקב"

ירושלים העתיקה, תקע"ט.

הסמטאות הצרות והצפופות היו מלאות אדם כמו כל בוקר בשעה הזו. בירושלים העתיקה לפני 190 שנה. פקידים טורקיים חובשי תרבושים אדומים טיילו בנחת בין החנויות הצרות והכוכים החשוכים וסקרו בעין עצלה את הסחורה המוצעת למכירה. מעט סדקית, מטפחות צבעוניות וכאפיות בגווני ורוד שחור. מוכר הפחמים ישב ברגלים משוכלות בפתח חנותו ומצץ את הנרגילה שלו בשלווה. שני חצאי שפמו העבות והצהבהב מטבק התרוממו זה לקראת זה עם כל שאיפה ונשיפה כשתי תולעים שמנות. מאחוריו, במעמקי חנותו הקטנה היתה ערמת פחמים נשענת על הקיר השחור ומטפסת עד לגובהו של אדם גוף.

ימי החורף והביקוש המוגבר לפחמים חלפו, ובימות הקיץ לא נמצא להם שימוש אלא רק לגיהוץ ולהסקת דוודי המים במרחצאות הציבוריים. ישמעאלים לבושים בתלבושתם הערבית המסורתית טיילו בכל מקום. גלימת בד שחורה קלה עוטה על גופם מלמעלה ולרגליהם מכנסי בד לבנים ורחבים כשק. רובם היו יחפים, וכפות הרגליים שפיתחו עור עבה וגס לא חשו בלחצם של אבני המרצפת ואפילו לא בדקירתם של אבני חץ קטנות. ילדים קטנים התרוצצו בין רגליהם של העוברים והשבים, רדפו בצהלה אחרי חמור אפור שצעד עמוס משאות, והתקהלו ליד טסי הנחושת עמוסי הבקלאווה והסוכריות המתוקות. המוני זבובים ויתושים התעופפו ליד מוצרי המזון המזוהמים וטיילו באין מפריע ברגליים שדרכו לפני כן בתעלות הביבין...

הנה כי כן, ירושלים היתה עיר חסרת כל היגיינה וסניטציה מינימלית, ולא יפלא אם מדי פעם פרצו בה מגיפות לרוב. שיעור התחלואה ותמותת התינוקות (ומבוגרים) באותן שנים בירושלים היה מהגבוהים בעולם. סבון היה בקושי לכביסה. המים במשורה, ורחיצת ידיים בחומרי ניקוי - מושג שטרם הומצא.

אך מכל המגיפות הקשות ומטילות האימה שירדו על ירושלים, היתה המגיפה של שנת תקע"ט הגרועה שבכולן.

לפתע פתאום פרצה המגיפה ואפילו שם לא ניתן לה. לא ידעו מה פשרה וכיצד ניתן להתגונן מפניה. היא היתה קטלנית ומדבקת באופן קיצוני ומי שדבקו בו נגיפי המחלה, לא זכה להישאר בחיים.

היו אלה כרגיל, הפעוטות ששילמו בחייהם ראשונים. אותו תינוק עליו שזה עתה שיחק בחצר והתפלש בגיגית הכביסה בחדוות תינוקות אופיינית, החל לבכות בכי נורא של כאבים קשים. כל שעשו להרגיעו לא הועיל, הילד התפתל ביסורים, גנח וצרר כאחוז דיבוק וקמעא קמעא נטשוהו כוחותיו. בכיו חדל ונדם ופניו הירקרקות מיסורים החווירו. לא יצאו שעות מרובות עד שגופתו מוטלת היתה חסרת חיים במיטתו.

ואחריו בא אחיו, ומיד אחריהם אחותם הגדולה... כללו של דבר. אין הפורענות מתחלת אלא מן העוללים, ולאחריהם היא נוטלת את שלה מן הגדולים.

המגפה השתוללה בירושלים בכל חומרתה וקטלה מאות אנשים נשים וטף ללא אבחנה. יהודים, ישמעאלים, ונוצרים. אך הכל שמו לבם לתופעה הפלאית כי בקרב היהודים, אחוז התמותה והתחלואה קטן לאין שיעור מאשר בין האוכלוסיה הלא יהודית. ואין לדעת אם נבע הדבר מתודעת הניקיון שרווחה בקרב האוכלוסיה היהודית למרות התנאים הקשים והאמצעים הדלים שעמדו לרשותם, או שמא זכו להגנה שמימית בגלל קדושתם וטהרתם.

בהלה גדולה ירדה על פרנסיה הישמעאלים של ירושלים. מנהיגי הציבור הערבי נועדו ביניהם לישיבת חירום, לנוכח המצב הקשה, במטה השלטון הטורקי השולט בירושלים.

"המחלה תקטול את כל העיר" פתח הפחה בקול רווי חשש, "אח מדביק אח ואבא מדביק את בנו. שכן נדבק משכן וסבתא מנכדה".

"עלינו לשים קץ לדבר" הצטרף אליו הקאדי הראשי.

"וכיצד?" שאל קצין צבא בכיר, "והרי המגיפה מקננת בתוכנו"

"היא נובעת מתוך הסחי והמאוס שבסמטאות המעופשות" טען הפחה. "הרחובות מזוהמים. שלוליות מלאות מים עכורים נקווים בכל חצר. התושבים אינם מסלקים את מקור הביאוש ומגפת הדבר מתפשטת מן הלכלוך, כידוע".

"ומה עושים?" שאל שייח' בא בימים.

"עלינו לעזוב את העיר" רעם קולו של הפחה. "לברוח מיד ולאלתר מתוך הסמטאות המזוהמות. אין לנו שום אפשרות להתמודד עם כל כך הרבה לכלוך ואשפה, ועל כן נעזוב את העיר לכמה שבועות עד שיתייבשו השלוליות המזוהמות ותעלות הביבין. החמה תזרח על מקור המים הרעים ותחטא את הזוהמה והרפש. אנחנו נברח ונחסה בינתיים במקום אויר צח ורענן, טהור ובריא, ושם נחנה עד שתדעך המחלה".

וכך היה. תושבי ירושלים כולה, אנשים נשים וטף קמו ביום אחד וברחו מתוך העיר הנגועה.

ואמנם, אין אפילו צל של דמיון בין ירושלים רבתי של ימינו אלה, על גודלה העצום ומספר תושביה המגיע למאות אלפים לבין ירושלים העתיקה של שנת תקע"ט. אז היתה זו רק העיר העתיקה ותו לא. ומספר התושבים, היהודים והנכרים גם יחד, לא היה אלא כמה אלפים, ולמרבה הגיע עד לרובה אחת. אך המחזה של העיר המתרוקנת מכל תושביה היה מדכא כל לב.

מן החומות יצאו גברים ונשים, זקנים וצעירים, מעולל ויונק ועד איש שיבה. כל משפחה ארזה בחפזון צרור מיטלטלין של דברים נחוצים, העמיסו הכל על חמורים וגמלים, סוסים ופרדות ויצאו בחופזה רבה מן העיר המנוגעת. אחוזי אימה ופחד היו ולא התמהמהו אפילו שעה קלה. באותו יום לא ניכר שום הבדל בין נגיד ושוע לבין דלת העם, ובין בני

המעמדות הגבוהים לפשוטי 'עמך'. השוטרים והגנבים, הטובים והרעים כולם עזבו ביחד את ביתם ונסו על נפשם בטרם תכה אותם המגפה.

וכל המחנה העצום הזה של הנמלטים, שהיה מורכב מבני כל הדתות, שם את פניו לסביבות קבר שמואל הנביא. היהודים התמקמו במתחם קבר שמואל הנביא, בעוד הערבים והנוצרים מחפשים להם מקום מפלט לא הרחק, בשטחי הכפר "בית איכסא". למזלם הרב היו אלה כאמור ימי הקיץ, ימים בהירים עם מזג אוויר נוח, ללא עננים מאיימים ממעל וגשמי זעף היורדים הישר על מחנה ענק של פליטים השוכנים באוהלי בד עלובים.

ישבו המוני הגולים בין הכפרים, קנו את מזונם וכל צרכיהם אצל יושבי הכפרים שמסביב והמתינו באפס מעש עד יעבור זעם המגיפה.

*

עם רדת ליל, כאשר איש לא הבחין במעשיו קם רבי הלל ריבלין ממקומו והחל צועד לעבר העיר העתיקה.

מאז הגיע רבי הלל ריבלין מעירו שקלוב שבליטא לפני עשר שנים, בשנת תקס"ט, עמד בראש הישוב היהודי בירושלים. רבי הלל משקלוב היה גדול בתורה ומורה הוראה מובהק, מתלמידיו החשובים של הגר"א מוילנא.

בשנת תקס"ט כאמור, עלה לארץ ישראל בראש שיירה של תלמידי הגר"א הנקראים "פרושים". חלק מהעולים ארצה השתכן בעיר הקודש צפת וחלק בירושלים. רבי הלל הגיע לירושלים ומכוח אישיותו הדינאמית והתוססת לא ישב בירושלים אפילו יום אחד באפס מעשה.

מיד בהגיעו לירושלים החל לשכור ולרכוש דירות וחצרות מידי בעליהם הערבים, ולשכן בהם את בני הישוב היהודי שהיו באותם ימים ציבור מועט. בד בבד עם זאת היה עסוק יומם וליל בייסוד מוסדות של תלמודי תורה וחברה לטיפול בחולים. ויחד עם כל פעילותו הנמרצת מצא זמן לשבת שעות רבות ביום וללמוד, והוכר בעיר כמורה הוראה שמפסקיו לא זזו.

וחוץ מכל עיסוקיו, ונוסף להם, הקפיד רבי הלל משקלוב לבוא מדי לילה לכותל המערבי, ולערוך שם תיקון חצות בבכיה מרה על שריפת בית אלוקינו, כאילו ברגע זה חרב בית המקדש מול עיניו.

וגם בלילה הזה לא חשב רבי הלל לבטל את מנהגו הקבוע. והוא החל צועד לעבר ירושלים, בחושך העבות, כאשר רק פנס רוח "לאמטערנע" מאיר את דרכו באור קלוש, למען לא יינגפו רגליו בבורות ובפחתים ולא יתנפלו עליו תנים ושועלים.

קשה היתה עליו הדרך כיון שהיה שרוי בצום זה יותר מיממה. מאז הודיעוהו ראשי השלטון הערבים כי עליו לדאוג לפינוי מוחלט של כל הציבור היהודי, קיבל עליו תענית.

לבו אמר לו כי אין זה דבר של מה בכך, ואם העיר מקיאה את כל יושביה, יש לצום ולהתפלל לה' שיכפר עוון ויעביר את רוע הגזירה.

לקראת חצות לילה עמדו רגליו בשערי העיר. לבו הזדעזע מול המראה. העיר שהיתה הומה מאדם הפכה באחת לעיר רפאים. שקטה ושוממת כמו בית הקברות במעלה הר הזיתים הסמוך. נפש חיה לא נותרה בבתים, ואילו רצו הגנבים, היו יכולים להתעשר בקלות, לפי שהבתים כולם היו פתוחים בפניהם, ללא שומריהם ובעליהם. אלא שגם הגנבים כזכור, נטשו את העיר מחמת המגפה...

צעד רבי הלל בין הבתים הנטושים והעיר שקטה ודוממת. רק קול צעדיו נשמע ברחוב. בלב מר הגיע לרחבה הקטנה של הכותל המערבי, השתטח ארצה מלוא קומתו ומלבו הנסער והכאוב התפרצה יללה מרה. אוי לנו שכך עלתה לנו, בית האלוקים נחרב והעיר האבלה נותרה מבלי בניה. ואוי לו שכך עלתה לו לראות את העיר השוממה מאין יושב, ומלאך המות מטייל בעיר ושוחר לטרף.

זכר הנספים במגפה, נפשות יקרות וטהורות, עלה על לבו והגביר את בכיו עשרת מונים. וכך שכב רבי הלל, פניו כבושות בקרקע ובכה בכיות מרות וערך תיקון חצות מלבו הקרוע, עד שדומה היה עליו כי מלאכי מרום מבכים יחד עמו את צערה של השכינה אשר מאז חרב הבית, נותרה ללא בית דירה, ומלכו של עולם, אשר ברא את עולמו כדי להשכין את שכינתו בין דרי מטה דווקא, בוכה ומקונן "אוי לו לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם".

מרוב בכייה ומרירות וחולשת הצום נשמט ראשו בתשישות על הארץ וישכב ויירדם. בחלומו רואה הוא דמות מאירה כשמש. איש עטור שיבה עומד לפניו. זקן צחור כשלג יורד על חזהו ופניו כמלאך האלוקים. והכיר רבי הלל בדמות הזו את תואר פניו של רבו הגאון החסיד רבי אליהו מוילנא, אשר עודד תמיד את העלייה וההתיישבות בארץ ישראל, והודות לו קם והיה הישוב הזה. ניגש רבי הלל אל הגר"א ושפך את לבו לפניו על המגפה הקשה אשר פרצה בעיר והפילה חללים רבים. אך הזקן לא נתנו להמשיך בדבריו ואמר לו בחרי אף:

"למה רוקנתם את העיר מיושביה? מי נתן לכם רשות לבטל תורה מתינוקות של בית רבן? וכי קצרה יד ה' מהושיע?!"

והמשיך הגאון ואמר לו בחלומו: דע לך, כי קול התורה המצפצף ועולה מבתי כנסיות ובתי מדרשות מפי תינוקות שלא טעמו טעם חטא, כוחו גדול לבטל ולהסיר כל מיני מחלות וצרות, ולקרוע את רוע הגזירות. למה השבתתם תורה מפיהם של תשב"ר ועזבתם את העיר בבהלה?"

רבי הלל רצה להצטדק בפני רבו הגאון ולספר כי הישמעאלים הכריחו אותם, אך הגאון לא נתנו לדבר והמשיך:

לך כנס את כל ילדי ירושלים בעיר הקודש, חיזרו מחר בבוקר אל העיר להגות בתורה יומם ולילה בלי הפוגות. ישקף ה' וירא. יעלו אל כסא כבודו קולות התורה וירחם ה' על עמו ועל עירו. וסימנך - הוסיף ואמר הגאון - "ויצא מבת ציון כל הדרה, אלו תינוקות של בית רבן" (איכה רבתי. פרשה א, "כיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם, הלא הוא דכתיב עולליה הלכו שבי לפני צר, מיד ויצא מבת ציון כל הדרה").

הקיץ רבי הלל משנתו ותתפעם רוחו על דברי רבו הקדוש. והדברים צלצלו באוזניו שעה ארוכה.

כל חושיו אמרו לו כי חלום אמת היה.

*

בלב קל הלך עתה חזרה את כל הדרך הארוכה. הגיע לפנות בוקר לאתר קברו של שמואל הנביא, עורר את קהל הישנים לתפילת ותיקין בציון הקדוש וסיפר להם את דבר החלום.

לאנשי ירושלים לא היה ספק בנאמנותו של רבי הלל כפי שלא הסתפקו אפילו לרגע קל במהימנותו של החלום עצמו. האמן האמינו בלב שלם כי הגאון מוילנה אכן נגלה לתלמידו החביב כדי להעיר למוסר אוזנו לבל יבטלו את ילדי תלמודי התורה בירושלים ממשנתם, שריח ניחוח של תורתם והבל פיהם שאין בו חטא עולה לפני המקום כקטורת הסמים.

מיד לאחר התפילה החלו מתארגנים לחזרה לירושלים. ארוזו את כל חפציהם ומטלטליהם והחלו פוסעים, איש צרורו על שכמו.

הישמעאלים השוכנים בכפר בית איכסא פקחו עיניהם והביטו בהם כלא מאמינים. "יהודים, להיכן אתם הולכים".

"חוזרים הביתה". ענו בגאון.

"וואלה, אתם מג'וננים. הרי המגפה משתוללת בעיר".

הראו להם היהודים את הטף, אלו תינוקות של בית רבן ואמרו בשלוח, "בשבילם אנו חוזרים. מובטחים אנו כי בזכות תורתם, לא יקרה לנו שום אסון".

לאחר כמה שעות שבו כל יהודי ירושלים לבתיהם. ילדי ה'חדרים' התייצבו עם מלמדיהם במקום לימודם, ומיד היה קול לימוד התורה שב ומהדהד בקול נעים ברחובות ירושלים, כמימים ימימה.

הערבים אכולי סקרנות היו, לדעת מה עלה בגורלם של שכניהם היהודים, האם צלחה דרכם או שמא המגפה אוכלת בהם. כיון ששמעו כי המגפה נעצרה ואין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה בעיר הקודש ולא נשאר עוד כל זכר מהמחלה, שבו גם הישמעאלים באלפיהם לבתיהם, והחיים בירושלים העתיקה חזרו למסלולם...

(מזכרונות משפחת טרייצקי, כפי שקבלו מזקנם הגאון הצדיק רבי ישעיהו חשין זצ"ל, תלמידו של השרף מוהרי"ל מבריסק זיע"א ששמע את הסיפור מפיו)